

Kaccayana's Pali Grammar

(EDITED IN DEVANAGARI CHARACTER AND
TRANSLATED INTO ENGLISH)

BY

SATIS CHANDRA ACHARYYA, VIDYABHUSANA, M.A.

PROFESSOR, SANSKRIT COLLEGE, CALCUTTA; AND MEMBER OF THE
ROYAL ASIATIC SOCIETY, LONDON.

PUBLISHED BY THE MAHABODHI SOCIETY, CALCUTTA.

PRINTED BY HARI CHARAN MANNA,
AT THE NEW BRITANNIA PRESS, 78, AMHERST STREET, CALCUTTA.
1901.

Price 3 rupees.

THE
SOUTHERN
METHODIST
LITERARY

पालि-वग्राकंरणम् ।

जहन्मिता कात्यायने रचितम् ।

कलिकाता गवर्नमेंट-संस्कृत-कलेजाचापकेन, लखण रवाण
एसियाटिक् शोलारडी नामधेव सभाया सदस्येन,
एन्, ए स्पारिषिधारिषा,

श्री सतीश-चन्द्र-विद्याभूषणेन

समादितं भास्त्रतरितम् ।

कलिकाता जहानोधि शोलारडीद्वारा प्रकाशितम् ।

निष्ठ विदेनिया यन्मे छहितम् ।

खृदान्दः १६०१ ।

CONTENTS.

		PAGE.
I.	Specimens of Siamese, Burmese, Ceylonese and Devanāgarī characters	i
II.	Proem	ix
III.	Introduction	xv
	i. Sanskrit grammars	...
	ii. Pali grammars	...
	iii. Pali language	...
	iv. The art of writing	...
IV.	The text of Kaccāyana	...
(a)	Sandhikappa—Book I	
	Chap. i	...
	Chap. ii	...
	Chap. iii	...
	Chap. iv	...
	Chap. v	...
(b)	Nāmkappa—Book II	
	Chap. i	...
	Chap. ii	...
	Chap. iii	...
	Chap. iv	...
	Chap. v	...
	Chap. vi (Kāraka)—Book III	...
	Chap. vii (Samāsa)—Book IV	...
	Chap. viii (Taddhita)—Book V	...
(c)	Akhyāta—Book VI	
	Chap. i	...
	Chap. ii	...
	Chap. iii	...
	Chap. iv	...
(d)	Kita-kappa—Book VII	
	Chap. i	...
	Chap. ii	...
	Chap. iii	...
	Chap. iv	...
	Chap. v	...
	Chap. vi (Unādi)—Book VIII	...

SEP 20 1906 206879

Digitized by Google

ERRATA.

P. 3. L. 20—*five* for *three*.

P. 36. L. 13—प + अ for परा।

P. 154. L. 2—after यथा add बुद्धस्ता पराजेन्ति अभ्य-
तित्थिया ; भू इच्छेतस्तु धातुस्तु पुष्पबस्तु
पथोगे वसो अच्छिक्षयम्भवो सो अपादान-
सभ्यो होति ; तं यथा,—

P. 254. L. 17-18—आभ्य for अभ्य।

P. 258. L. 5—आभ्य for अभ्य।

SIAMESE CHARACTERS.

Vowels.

Siamese—

Initial. ດ ດາ ດ ດ ດ ດ ດ ດ ດ ດ

English—

a ā i ī ī u ū e ē

Sanskrit—

ਅ ਆ ਇੰਡ ਤ ਜ ਏ ਓ

Medial & final,

רַיְמָן

Place: after over under before
consonants.

Consonants.

Siamese—**ଶ୍ରୀ ମହାକାଳ**

English— k kh g gh f

Sanskrit—का खंग व

Siamese— ຕ ດ ປ ພ ປູ

English— c ch j jh n

Sanskrit— च छ ज म ञ

Siamese— ຝ ສ ທ ຕົມ ໄນ

English— t th d dh n

Sanskrit— ठ ठः ड डः ण

Siamese— ຕ ດ ຖ ພ ປິ ປູ

English— t th d dh n

Sanskrit— त थ द ध न

Siamese— ປ ພ ຢ ນ ນຸ

English— p ph b bh m

Sanskrit— प फ ब ध म

Siamese—

ປ ວ ຕ ວ ດ ຕ ຕ ພ

English—

r e t v s h l m

Sanskrit—

য র ল ব স হ ল

Siamese—

១ ២ ៣ ៤ ៥ ៦ ៧ ៨ ៩ ១០

English—

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Sanskrit—

১ ২ ৩ ৪ ৫ ৬ ৭ ৮ ৯ ১০

BURMESE CHARACTERS.

Vowels.

Burmese—

အ အေ အဲ ဧ ဧ ဧ ဧ ဧ ဧ

English—

a a: i i: u u: e o

Sanskrit—

अ आ इ ई उ ऊ ए ओ

Consonants.

Burmese—

က ခ ဂ ဟ င

English—

k kh g gh n

Sanskrit—

क ख ग घ ङ

Burmese—

စ ဆ ဇ ရ ဉာ

English—

c ch j jh n

Sanskrit—

च छ ज झ ञ

Burmese—

ဋ ဋ္ဌ ဋ ဏ ဏ

English—

t t̄h d d̄h n̄

Sanskrit—

ट ଠ ଡ ଢ ଣ

Burmese— ခ ခ ဒ စ န

English— t th d dh n

Sanskrit— त थ द ध न

Burmese — ခ ခ ဗ ဃ ဗ

English— p ph b bh m

Sanskrit— प फ ब भ म

Burmese—

ယ ရ လ ဝ ထ တ ္မ အ

English—

y r l w s h ! m

Sanskrit—

य र ल व स ह ल

Burmese—

၁ ၂ ၃ ၄ ၅ ၆ ၇ ၈ ၉ ၀၀

English—

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Sanskrit—

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ ०

CEYLONESSE CHARACTERS.

Vowels.

Ceylonese —

ଏ ଏଣ୍ କୁ ର୍ କେ କୋ ପ୍ର ତି

English—

a á i í u ú e ø

3 2 2 1 or 1 1 or 1 6 63

Sanskrit —

ਅ ਆ ਇੰਡੀ ਤ ਜ ਏ ਓ

Consonants.

Ceylonese—

କୁ ର ର ର ର

English –

k kh g gh n

Sanskrit—

କୁଳଗର୍ଭ

Ceylonese—

ඩ එ ඔ ග න්

English—

c	ch	j	jh	ñ
ස	භ	ජ	ජභ	඙

Sanskrit—

ඩ ල ජ ප න ග

Ceylonese—

ඩ එ ඔ ග න්

English—

t	th	d	dh	n
ත	ත්හ	ද	ද්හ	න

Sanskrit—

ଟ ଠ ଡ ଢ ଣ

Ceylonese—

ඩ එ ඔ ග න්

English—

t	th	d	dh	n
---	----	---	----	---

Sanskrit—

ଟ ଥ ଦ ଧ ନ

Ceylonese—

ඩ ඩ එ ඩ ඩ

English—

p ph b bh m

Sanskrit—

ष फ ब म स

Ceylonese—

ඡ ග ඩ ට ඩ ඩ

English—

y r l v s h l m

Sanskrit—

य र ल व स ह ल

—

ඩ ඩ ඩ ඩ ඩ

—

ඩ ඩ ඩ ඩ ඩ

—

ඩ ඩ ඩ ඩ ඩ

PROEM.

**Namo tassa Bhagavato Arahato Samma-
Sambuddhassa.**

THE object in launching this experimental work in the expansive sea of Oriental learning is to exhibit the characteristic features of a language which had once been the mother of all the Aryan dialects spoken by the races inhabiting the Gangetic Valley at the present day.

Pali as spoken by the Tathagata and used by him as the medium for the promulgation of his Dharma and Sanskrit as it is used by the scholars of India, both are extremely rich and contain a wealth of literature of unrivalled beauty wherein are to be found precious treasures.

Historically the rock inscriptions of Asoka, and the Pipprawa inscription recently deciphered by archaeological scholars contain important testimony as to the antiquity of Pali language. The oldest inscriptions in India are in Pali. The MSS. found in the Horiui Monastery in Japan, the Bower MSS. found in the Pamir Valley are the oldest Sanskrit MSS., and they are Buddhistic. This is a valuable indication showing the sympathy

that existed between the followers of Pali and sanskrit schools of learning.

Learned Bhikkhus in the past invariably had shown great proficieney in Vedic learning. The chief disciples of the Tathagata viz., Sariputta, MahaMoggallana, Maha-Kasyapa, Katyayana, Kaundanya, Bharadvaja, Vasishtha, before they became disciples of the Buddha, had been followers of Vedas.

The language containing the Dhamma that Buddha preached is euphoniously called Pali, but philologically the language is known as the Suddha Magadhi Bhasha. Between the Vedic Sanskrit and the postBuddhist Sanskrit the pure Magadhi language takes a middle ground, and Pali as found in the Tripitakas and the Attha-kathas contains all that is purest in the sociological evolution that India witnessed between 600 B.C, and 700 A.C. The Islam invasion of India changed the purity of Indian national ideas and the time that followed accentuated in advancing the Aryan decline. The absence of any old Vedic commentary is greatly to be deplored. The Sanskrit literature that is to be found to-day is post-Buddhistic and the Vedantic interpretations of Sankara are, according to the writers of the Padma Purana, influenced by Buddhism. To them what Sankara enunciated was Buddha's religion in disguise. The present religious sects current

in different parts of India are all, with the exception of Sankara's Advaitism, post-Islamic. How much the materialistic ideas of Semitic monotheism have had to do in influencing the religio-philosophic adumbrations of later day reformers it is difficult to say. But the time has come for an analytical investigation of all existing religions by applying the higher criticism of absolute Truth to discover the interdependent nature of these different religions on the pure Aryan Dharma found in the Pali texts. Buddha rejecting the interpretations of books, traditions, authorities, miraculous performances, etc. based Religion on absolute (Dharma) Truth ; and as it was a Religion founded on science and philosophy a proper signification of the language which he used in teaching the doctrine is necessary.

The Pali language has three principal grammars called Kachchayana, Moggallayana and Saddaniti. As helps to the grammar of Kachchayana, there are Rupasiddhi, Balavatara, Mahanirutti, Chula nirutti, Niruttipitaka, whilst there are to the grammar of Moggallana, the works called Payogasiddhi, Moggallayanavutti, Susaddasiddhi, Padasadhani, and to the Grammar called Saddaniti there is only one work called Culasaddaniti. Of the three Pali grammars Kachchayana is the oldest. Other treatises on Pali grammar are Sambandha chinta, Sadda saratha jalini,

Kachchayana bheda, Saddattha bheda chinta, Karika, Karika vutti, Vibhattyattha, Gandhatthi, Vachakopadesa, Nayalakkhana vibhavani, Niruttisangaha, Kachchayanasara, Vibhattyattha dipani, Sanvanna nayadipani, Vachchavachaka, Saddavutti, Balappabodhana, Karakapuppha Manjari, Kachchayana dipani, Gulhattha dipani, Mukhamatta sara, Saddabindu, Sadda kalika, Saddavinichchaya, Bijanga etc. with their paraphrases, commentaries and supplementary commentaries.

Veteran Pali scholars in Ceylon have published for use of the Sinhalese students learning Pali editions of Kachchayana, Rupa Siddhi, Balavatara etc., and in Burma, Siam and Cambodia where Pali is studied learned scholars are ever active in enriching the language.

The Maha Bodhi Society, which was founded in May 1891 under the presidency of the illustrious scholar the Pradhana Nayaka Sumangala Maha Sthavira, has been quietly pursuing its work in gaining the sympathy of the educated class in India. Its fundamental principles are archaeological and philological and its object is to revive the philosophical study of the Pali religion in its native soil. A religion that once prevailed all over India and beyond the confines of Western Punjab as far as Gandhar, Afghanistan, Central Turkestan, and the Pamir Valley, that it should have ceased to

exist in its birth place is one of the saddest episodes of the history of religious evolution confirming the truth of the doctrine of change. For nearly 700 years there has been not even the slightest whisper of a follower of Buddha heard in the shrines at Sravasti, Patna, Benares, Gaya, Nalanda, Puri, Kanchipura, Mithila, Kosambi, Ujjeni, where thousands of monks daily chanted the mellifluous suttas of the Pali Pitakas. Kapilavastu where the Bodhisat Prince Siddhartha was born, is now a forest in Nepal, Isipatana in Benares is now occupied by *ryots*, Gaya and Buddha Gaya have gone into oblivion, Nalanda, where stood the famous Buddhist University with its 10,000 students, is now in ruins, as well as Sravasti which is in the territory of the Maharajah of Balrampur.

Five hundred years is only a day to the Tayatimsa gods, and as Buddhas have appeared in the past so will Buddhas appear in the future. The wheel of change goes on a rolling and Buddha's Law appears and disappears.

A historic work the Maha Bodhi Society has undertaken in India, and the accomplishment of its labours will be possible when scholars and wealthy laymen will come forward to carry out its programme. In India's glorious and triumphant days the Buddha's name was sung by millions upon

millions of her chilren, and Emperors like Asoka and Siladitya reigned and helped the dissemination of the Religion of Compassion and Truth. On the resuscitation of the Wisdom-Religion of the Tathágata depends the revival of India's glory. May it soon come is the daily prayer of the writer.

MAHA-BODHI SOCIETY
2, Creek Row, Calcutta,
October 1901.

H. DHARMAPALA.

INTRODUCTION:

- I. History of grammatical literature in India.
- i. Treatises on sanskrit grammar.

In India *Vyākaraṇa* (grammar) is recognised as a *Vedāṅga* (limb of the Veda). In *Pāṇinīya-sikṣā* quoted by *Sāyaṇācāryya* in the exordium to his commentary on the first hymn of the Rig-veda we find that the Veda possesses six limbs which are thus enumerated :—

चन्द्रः पादौ तु वेदस्तु चक्षो वह्नोऽत्य पद्धते ।

ज्योतिषामयम् चक्षुः निरुक्तं चोमस्तुच्छते ॥४१॥

शिशा ग्राण्यं तु वेदस्तु सुखं व्याकरणं सूत्रं ।

तस्मात् शास्त्रमधीन्वेष वद्यताके नहींयते ॥४२॥ (शिशा) ॥

“*Chandas* (the science of metres) constitutes the two legs of the Veda, *Kalpa* (the science of ceremonials) forms the two arms of it, *Jyotiṣa* (astronomy) is the eye, *Nirukta* (the science of etymology) is stated to be the ear, *Sikṣā* (the treatise on phonetics) is the nose, and *Vyākaraṇa* (grammar) is to be remembered as the mouth of it. Therefore it is only he who studies the Veda with the *Āngas* (the six auxiliary sciences) that rises to a high position in the world of Brahma”.

Vopadeva the celebrated author of the *Mugdhabodha* grammar, who is said to have lived

at Devagiri in the 12th century A.D., makes mention of eight different *ādi-sābdikas* (grammarians and philologists of the early days) whose works he consulted in compiling his *Dhātupāṭha*. Vopadeva says :—

इन्द्रचन्द्रः काशक्रत्यापिशिः शाकठायनः ।
पाणिन्यवरजैनेन्द्रा जयम्बदादिशादिकाः ॥
अतानि सेषामाद्वोक्य उव्वेशाधारकः सुठः ।
धातुपाठः सदाच्छाद्यक्षणादनादिष्टकाः ॥
कविकल्पद्रुतो नाम पद्मैनिंधाद्यतेऽत्र च ।
भासः पठिताः पाठस्त्रवोक्यागमस्ताः ॥ (धातुपाठः) ॥

*"Indra, Candra, Kāśakṛtsna, A'pisali, Sākata-yana, Pāṇini, Amara, and Jainendra—may glory attend to these eight ādi-sābdikas! By examining their views, I compile in verse this Dhātu-pāṭha (Recital of Roots) named Kavikalpadruma (The Wish-yielding Tree of Poets), approved of by all and clearly exposed, in which the roots found in the previously classified lists and those occurring in the Sūtras, popular usages and Vedas, have been arranged in the order beginning with those having *a* as their initial or final letter".*

It is necessary to add here a short account of the eight schools of Sanskrit grammar mentioned by Vopadeva.

I. *Aindra*—No manuscript of the Aindra grammar has yet been recovered. But frequent

references to the grammar of Indra are met with in the writings of Indian and Tibetan authors. Somadeva the author of the *Kathasarit-sagara* in the 12th century A.D. says that the Aindra grammar was rendered useless by the system propounded by Pāṇini. In the commentary on the *Sārasvata-vyākaraṇa* mention has been made of the grammarian Indra in the following terms :—

इन्द्रादयोऽपि वसान्तं न वनुः वद्वारिषेः ।

प्रक्षिप्तो तद्व लतुष्व स चनो वल्लु नरः कवम् ॥

“Even Indra and others did not reach the other shore of the ocean of words ; how is man able to explain the etymological formation of words exhaustively ?”

In the Buddhist sanskrit work called *Avadāna-śataka*, translated into Chinese A.D. 222-280, it is stated that *Sāriputra* in his boyhood learned the grammar of Indra. In Lama Tārānātha's history of Indian Buddhism and in the work of the Tibetan writer Buston we find that the first sanskrit grammar was written by *Sarvajñāna* (*S'iva*) but this never came to *Jambudvipa*. Then Indra compiled the Aindra grammar which *Vṛhaspati* studied. This was current in *Jambudvipa*, but was surpassed by Pāṇini's work. In my opinion Vopadeva meant by Aindra the *Kātantra* grammar. Dr. Burnell says that by Aindra grammar one must under-

stand a school of grammar not a specific grammar by an individual. Thus *Kātyāyana* in the *Kathā-sarit-sāgara* is made to talk of "my Aindra grammar." Indra was fabled to have originated the science of grammar but the Aindra grammar was the primitive grammatical science as handed down by various teachers.

2. *Candra*—Candra grammar is based on the system of *Pāṇini*. The author Candra-gomin is generally believed to have lived in a place called *Candra-dvīpa* in Kashmere about 400 A.D. So far as I remember Dr. G. Buhler holds the same opinion. But in a correspondence (of Mr. A.B. Keith with Prof. Rhys Davids on the date of *Kumāra-dāsa* published in the Journal of the Royal Asiatic Society, July 1901) we find that Liebich (Vienna Oriental Journal XIII, 313-5) has shown from the example "*Ajayad Gupta Hūṇam*" that Candra-gomin the author of *Candra-vyākaraṇa* lived circa A.D. 480. Kielhorn (Indian Antiquary XV, 183-5) shows that Candra was used by the *Kāśikā-vṛtti*. As regards *Candra-dvīpa*, Rai Sarat Chandra Das Bahadur C.I.E. tells me that it is the same as *Vāklā-Candradvīpa* which forms a part of the district of Backergunge in Lower Bengal.

Candragomin was undoubtedly a follower of

Buddhism. In the opening lines of his grammar he pays obeisance to Buddha as follows :—

सिद्धं प्रवद्य सन्वेदं उर्बीयं जगतो शुद्धं ।

कहु विद्यस्त सम्पूर्णताचते यद्वद्वद्वद्वम् ॥

“After bowing down to the accomplished, omniscient and merciful Teacher of the universe, I proceed to explain the nature of words in a manner which is brief, reliable and perfect.”

3. *Kāśakṛtsna*—a grammarian or philologist probably posterior to *Pāṇini*.

4. *Āpiśali*—a grammarian quoted by *Pāṇini* in the sūtra 6-1-92. He is also quoted by *Ujjvaladatta* (11th century A.D.) in the *Uṇādisūtra* vṛtti 1-18, and 4-174; and by *Sāyanācāryya* (14th-century A.D.) in the *Dhātuvṛtti* and *Padacandrikā*.

5. *Sākaṭāyana*—quoted by *Pāṇini* in the sūtra 8-3-18. He has also been cited as an authority in linguistic matters in the *Yajurvedaprātiśākhya*, *Atharvavedaprātiśākhya* and *Nirukta* of *Yāska*. Dr. Burnell says that “the actual grammatical text book of the Jains, which passes under the name of *Sākaṭāyana*, quotes the opinion of an Indra; the commentary (by *Yukṣavarmī*) explains this name by “*Indra Ācāryya*.” Dr. Burnell further says: “of *Sākaṭāyana* there are fragments in the same collection (Leyden MSS. at Madras), and a complete copy of the text and

upādi-sūtra (in the Malayalam characters) among the manuscripts I presented to the India Office Library in 1870. I have since procured other complete manuscripts of the text, commentary etc. All these are Jain manuscripts from the Canarese country."

By an examination of the contents of the manuscripts scholars have ascertained that the *Sākātāyana* grammar, as we have it, is not in its original form, and it is a comparatively modern redaction of an old treatise effected under Jain influences in Central India not much earlier than the 12th century A. D.

6. *Pāṇini*—the most eminent sanskrit grammarian is generally believed to have flourished in the 4th century B.C. His grandfather was Devala and his mother's name *Dākṣī*. He was born at *S'ālātura* in *Gāndhāra* (in the Punjab province). *Kātyāyana* about the 3rd century B.C. wrote *Vārtika* on the *sūtra* of *Pāṇini*, and *Patañjali* about 150 B.C. wrote *Bhāṣya* on it. *Jayāditya* (who died in 661 A.D.) and *Vāmana* jointly wrote *Kāśikā vṛtti* on the grammar of *Pāṇini* and *śinendra-buddhi* in the 8th century A.D. wrote *Nyāsa* on it. The *Upādi-sūtras* found in the grammar of *Pāṇini* are not his own production. These *sūtras* were attributed by Nagoji to *Sākātāyana*. But this is improbable. Prof. Maxmuller pointed out four words in the *Upādi-sūtras* which could hardly be

known in *Pāṇini's* time : 1. *Jina* (3-2), 2. *stūpa* (3-25), 3. *dināra* (3-140) and 4. *tirīta* (4-184).

Pāṇini alludes to *Yavana* and *Yavanāni* in the *sūtra* 4-1-49 :—

इन्द्र-परुण-भव-यर्व-रुद्र-कृष्ण-हिम-चरणस्य-यव-यवन-भातुत्स-
आचार्याचाम् आतुक् #४-१-४२॥

"When the feminine suffix *ānī* is added to these words, the particle *ānuk* is augmented to them. The rule applies to the word *yavana* for signifying *tīpi* or writing ; thus, *yavanāni* means the writing of the *Yavanas*."

It is however not clear whether the word *yavana* refers here to the Greeks or Persians. Dr. Benfey understands by *yavanāni* "Greek-writing," but he places the completion of *Pāṇini's* work as early as B.C. 320. In that case he thinks *Pāṇini* "had already had the opportunity during six years of becoming acquainted with Greek writing in his own immediate neighbourhood without interruption, Alexander having, as is well known, established satrapies in India itself and in the parts adjoining"—in the vicinity of the Indus, namely, near which *Pāṇini's* birth-place was. Dr. Weber is of opinion that the name *Yavana* first became popularized in India through Alexander, and the word therefore signifies the Greeks (Ions.)

The Chinese pilgrim Hiuen-thsang visited *S'ālātura* the birth-place of *Pāṇini* who is known,

by the name of *S'atātun্যa* (*Pānini* 4-3-94.) Cunningham identifies it with the village of Lahor which is 4 miles north-west of Ohind.

7. *Amara*—the celebrated lexicographer known to have been one of the nine gems of the court of Vikramāditya of Oojein in 56 B.C. But now he is generally believed to have lived in the 5th century A.D. In the *Amara-kosa* the term *dīnāra* occurs. *Dīnāra* is a Greek coin, and Amara's use of it makes him hardly earlier than 400 A.D. Mr. E. J. Rapson (in the Journal of the Royal Asiatic Society, April 1901) says :—"It is certainly most curious to find the *dīnāra*, represented by the gold coins of about the weight of our sovereign under the Gupta dynasty in the 4th century A.D., and on the other hand, in Kashmere some eleven centuries later, under the form *dīnnāra*, degraded to a money of account so infinitesimal that some 3500 went to make up one rupee."

8. *Jainendra*—manuscripts of the *Jainendra-Vyākaranā* are to be found at Madras. I think this *Jainendra* is the same as the Buddhist grammarian *Jainendra-buddhi* who wrote the well-known *Nyāsa* on the grammar of *Pānini* in the 8th century A.D. Mr. Colebrooke however says that *Kāvya-kāma-dhenu* by Vopadeva refers to a *Jainendra* and a *Jainendra-buddhi*.

Besides the eight schools mentioned by Vopadeva in the 12th century A.D. there are many

treatises on Sanskrit grammar which cannot be brought under any of the schools.

Perhaps the most ancient system of grammar is the *Prātiśākhya* attached to and forming an *aṅga* of each of the Vedas. Referring to the *Rigveda*—*prātiśākhya* Dr. Burnell says “of all the grammatical treatises in sanskrit that we possess this remarkable work bears every sign of being a primitive treatise.” Professor Goldstucker however took a different view, and held that this *Prātiśākhya* is posterior to *Pāṇini*.”

(a) The *Rigveda-Prātiśākhya* is attributed to S'aunaka.

(b) There are the *Taittiriya Prātiśākhya* of the Black Yajurveda and the *Vājasaneyi Prātiśākhya* of the White Yajurveda.

(c) We also find *S'aunakiya Caturadhyāyikā* of the Atharvaveda.

The *Prātiśākhya* grammars show that the advance made by linguistic research during the Vedic period was very considerable. It was for fixing the text of the prayers as well as for a proper pronunciation and recitation of words that certain rules were laid down which gave rise to the Vedic grammar called *Prātiśākhya*.

We may also notice the grammars called the *Phit sūtra* by S'āntanava and *Jatāpatala* by *Vyādi*.

Kātantra or *Kalāpa-Vyākaraṇa* ranks next to *Pāṇini* in importance. It was probably written

in the 3rd century B.C. The author's name is Sarvavarman. There is a *Vṛtti* (on the *Kalāpa Sūtra*) by Durgasimha. He also wrote a *Tikā* on his own *Vṛtti*. The *Kātantra-Vṛtti-pañjikā* by Trilocana Dāsa is also well-known. Durgasimha who was a Buddhist pays obeisance to Buddha in the opening lines of his *Vṛtti* thus :—

देवदेवं प्रणम्यादौ सर्वं त्तं सर्वं दर्शिनम् ।

कातन्त्रस्य प्रवच्चामि व्याख्यातं शार्वं दर्शिकम् ॥

"After having first bowed down to the omniscient and all-seeing Lord of Lords, I shall set forth the explanation of the *Kātantra* of *Sarvavarma*."

In the beginning of his *Vṛtti-tikā* too, Durgasimha presents salutation to Buddha as follows :—

शिवमेकमज्जं बुद्धमहान्यु तं सर्वम् ।

कातन्त्रप्रतिटीकेयं नत्या दुर्गेण रक्षते ॥

"After presenting salutation to Buddha the blessed; incomparable, unborn, foremost of the venerable and self-existent, Durga proceeds to compile this *Kātantra-vṛtti-tikā*."

Most of the writers of commentary on the *Kātantra* grammar were Buddhists but it is not known to what religion did *Sarva-varma* the author of the original *sūtras* belong. *Kātantra* grammar is however greatly respected by all Buddhist people and has been carefully preserved in

Tibet. It is widely read in East Bengal where Buddhism lingered latest.

The *Upādi* and *Kṛt sūtras* belonging to the *Kātantra* grammar were added by *Kātyāyana*. Thus in the beginning of the chapter on *Kṛt* we find :—

एवादिवदनी रुद्राः कृतिना न लक्ष्यतः कृतः ।

वामाक्षेत्रे ते रुद्रा दिग्बिश्चित्तिरुद्रे ॥

"These *Kṛt* suffixes (including the *upādi*) have grown in the manner of trees etc.; they have not been created by the doer (God or Sarvarma); for the enlightenment of ignorant people *Kātyāyana* has made them."

Mugdhabodha vyākaraṇa—by Vopadeva was written in the 12th century A. D.

Sārasvata-vyākaraṇa was probably written in the 13th century A. D.

Saṅkṣipta-sāra by *Kramadīśvara* belongs probably to the 15th century. A. D.

Supadma by *Padmanābhadratta* probably belongs to the 16th century.

Pāṇini has mentioned the names of several grammarians who flourished before him; such as *Āpiśali*, *Gārgya*, *Gālava*, *Cākravarmaṇa*, *Pauskarasādi*, *Sākaṭāyana*, *Sākalya*, *Sāunaka*, and *Sphoṭārana*.

2. Pali grammars—

Kaccāyana (*Kātyāyana*) is reputed to be the author of the first Pali grammar called *Susan-dhikappa*. *Kaccāyana* grammar, as we have it is traditionally known to be the production of different hands. In the *Kaccāyana bheda-ṭīkā* we find :—

काच्चायनकलतो थोमो डुसि त्वः सहृदयिनो ।

पयोगो ब्रह्मदत्तेन न्यासो विमलबुद्धिना ॥

"The *Yoga* (*Sūtra*) was written by *Kaccāyana*, the commentary by *Sāṅghanandī*, the examples were added by *Brahmadatta* and the gloss by *Vimalabuddhi*."

From the manner in which the *sutta*, *vutti*, *payoga* and *nyāsa* are intimately connected with one another, I am inclined to believe that the entire work was written by *Kātyāyana* himself. At any rate the *sutta* etc. were written simultaneously.

Mr. D'Alwis considers that *Pāṇini's* sanskrit grammar was the source of *Kaccāyana's* book. There are however several *suttas* in *Kaccāyana* which are almost identical with those of the *Kātantra*. Dr. Burnell is of opinion that both *Kaccāyana* and the *Kātantra* have borrowed most of their technical terms and many of their *suttas* from the *Aindra* grammar.

Nothing is known to us about the life of *Kaccā-*

yana. We are quite in the dark about the age in which he flourished and the country in which he lived.

The difficulty, that Gautama's hearers found in understanding the language in which he preached, is represented as the occasion of the formation of the first Pali grammar. When people complained of not understanding the signification of Gautama's discourses, *Kaccayana*, one of his favourite disciples after meditating on the subject caine before his associates with the proposition that subsequently became the first aphorism of his grammar. If we accept the view mentioned here, *Kaccayana* the author of the first Pali grammar must have lived in the 6th century before the Christian era. *Kaccayana's* grammar was, it is said, preserved by oral tradition for 450 years after the death of Gautama when with the sacred books, it was committed to writing in Ceylon in the first century B. C. The book is said to have been carried to Burmah by *Buddhaghosa* early in the 5th century A. D., and the Burmese translation and commentary are ascribed to him.

Some scholars have on the authority of the *Kathasaritsagara* identified *Kaccayana* (*Kātyāyana*) with Vararuci who was one of the nine gems of the court of *Vikramāditya* in the first century B. C.

Kātyāyana who added the chapter on *kṛt* and

unḍdi to the *Kātantra* grammar of *S'arvavarma* is, I believe, the same person who compiled the first Pali grammar. It is however doubtful whether he is the same *Kātyāyana* who wrote *vārttika* on the sanskrit grammar of *Pāṇini*.

The *sūtra* 1-1-9 of the Pali grammar of *Kaccāyana* presupposes the existence of sanskit grammars from which the author borrowed some technical terms. *Kaccāyana* directly mentions *Upagupta* and *Devānampiya Tissa* in the examples of the 11th *sūtra* of the chapter on *Kāraka* and in the 5th *sūtra* of the 5th *kāṇḍa* of the *nāmakappa* respectively :—

(a) उपगुप्तं च अभो चारो । (b) क गतोऽसि त्वं देवानच्छिद्धि तिथ्य ।

Now *Upagupta* and *Devānampiya Tissa* were both contemporaries of *Asoka* about 250 B. C. From these examples we can fairly conclude that *Kaccāyana* flourished after 250 B. C. The *Kātyāyanāvavāda sūtra* mentioned in the *Mādhyamika Vṛtti* of *Candrakīrtti* warrants us to conclude that *Kaccāyana* lived before the 3rd century A.D.

I think *Mathurā* was the birth place and residence of *Kaccāyana*. Among the examples of the 5th *sūtra* of the chapter on *Kāraka* we find :

इतो भधुराय चतुष्ट योवनेषु लङ्घस्तनगरं ज्ञातुष्णि, तत्पृष्ठ
पञ्चजना च सम्मत ॥

"From this place viz., *Mathurā*, at a distance .

of four *yojanas* (about 15 miles) there is a town called *Sākāśya*; many people live there."

We know from *Divyāvadāna* that Upagupta mentioned by *Kaccāyana* was also a native of *Mathurā*.

Besides *Kaccāyana*'s grammar there are several grammatical treatises in Pali; such as, 1. *Saddanīti*, 2. *Rūpasiddhi*, 3. *Cūlanīti*, 4. *Payogasiddhi*, 5. *Bālavatāra*, 6. *Ākhyātāpada*, 7. *Dhātumanjusā* 8. *Moggallānā-vyākaraṇa* (1153 1186 A. D.) etc.

II. Pali Language.

The word Pali has often been used as being synonymous with *Māgadhi*. In the 6th century B. C. when Buddha first assumed the character of a religious preacher, there was no difference between Pali and *Māgadhi*. With the rise of Buddhistic literature a considerable distinction arose between the two terms. The word *Pāli* began to signify the language in which the sacred books of the Buddhists were written, while the name *Māgadhi* was given to the language in which the people of Magadha spoke. In the age of Buddhistic supremacy Magadha was the capital city of India, and *Māgadhi* was the language of the people of the country. In course of time this *Māgadhi*—the spoken language of the coun-

try—underwent immense changes, and gave rise to the modern vernaculars such as Bengali, Marhatti, Hindi, Uriya etc. But the literary language which was called Pali remained unchanged, and got its grammars and lexicons.

In the following verse occurring in Payoga-siddhi and perhaps in *Moggullāna* or in a still older work, Pali (Māgadhi) is asserted to be the original language of India :—

ॐ नागधीं मूरुभाषा नरा या वादिकम्बिका ।
नाम्भाषा चम्भुताक्षापा सम्भुषा चापि भासरे ॥

“ The Māgadhi is the original language, in which men of former ages, Brahmans and those who have never heard speech, and supreme Buddhas speak.”

With regard to the identity of Pali and Māgadhi, the following observation is extracted from *Vibhaṅga Atuva* :—

“ If a child, born of a Dravida mother and an Andhaka father, should first hear his mother speak he would speak the Dravida language, but if he should hear his father first, he would speak the Andhaka. If, however, he should not hear any of them, he would speak the Māgadhi. If, again, a person in an uninhabited forest, in which no speech is heard, should intuitively attempt to articulate, he would speak the very Māgadhi. All

other languages change, but not Pali (*Māgadhi*), which is spoken by Brahmans and Aryyas."

As the last Buddha was a native of Magadha, Pali and *Māgadhi* are usually regarded as the same language which is often called Pali-Magadhi ; but some of the books make a very marked distinction, representing Pali as the original language of the gods and Buddhas, and Magadhi as the original language of men. In one book, mentioned by Dr. Mason, Gautama goes back to the origin of the universe before the first Buddha appeared, and he represents the creator as a female, who, after she had created animals and appointed them their several abodes, gave them names. Nine of those names are given, which are all Pali, and it is added that the language, without giving it any name, was the first language spoken, and when Buddhas subsequently appeared, they every one in succession preached in that language. After animals were created, this divine personage or goddess created three human beings—a male, a female and a neuter. The neuter was neglected; and it killed its brother, the male, through envy ; but three children were left behind by the male and to these three were born seven sons and six daughters. The parents brought different animals to their children to play with, and the several words that the children uttered on beholding them became the names of those animals, and they are, Gautama

says, in the present Magadhi language the words in common use to designate these animals. The following are specimens :—

Sanskrit	Pali	Magadhi	Meaning.
S'as'a	Sasa	Mo	A hare.
Suplava	Supava	San	A monkey.
Kukkuta	Kukkuto	Ro	A fowl.
As'va	Assa	Sanga	A horse.
S'van	Sunaka	Sach	A dog.
Vyāghra	Vyaggho	Yi	A tiger.

The derivation and signification of the word Pali has been a matter of no little controversy, since it was first taken to Europe by Laloubre, who was Envoy to Siam for Louis XIV in 1687 and 1688. A class of writers, following the sound, have referred the word to *Palāsa*, an ancient Sanskrit name of Behar or Magadha. Some have referred it to *Palli* a village, or to *Pali* a tower, or to *Palestine* or to the *Paiatine hills* or to *Pehlve*. George Turnour says, that *Pali* originally signified the *text* or scripture. Dr. Alwis affirms that *Pali* means a *row* or *range* while Mr. Judson explains *Pali* as signifying a *lesson*. Some maintain that when Mahendra, son of King As'oka, introduced Buddhism into Ceylon, and translated the Buddhist scriptures into the Ceylonese language in the 3rd century B. C., the language in which the scriptures had originally been written became

styled as *Pali* (or language of the text in contradistinction to Ceylonese in which the translations were made).

At present Pali is a dead language found only in Buddhist books in Ceylon, further India, China, etc., but inscriptions in the dialects of Pali dating back to the third century before the Christian era, have been found in Orissa, Behar, Allahabad, Delhi, the Punjab, Guzerat and Afghanistan; and the kings of Bactria used it on one side of their coins, while they inscribed Greek on the other. The coins of Karananda (of the Nanda dynasty), who reigned in Pataliputra (Patna), when Alexander came to India, are found in great numbers with Indian Pali on one side and Semitic Pali on the other, in a character nearly allied to the Phoenician found on bricks from Nineveh. Thus it is certain that some two thousand years ago, Pali was used from Calcutta to Cabul, written side by side now with Greek and anon with Phoenician. All the ancient alphabets in the west of the Indus were derived from the Phoenicians, while those in the east of the Indus were derived from Pali. The Pali characters were formed by a peculiar combination of straight lines, triangles, rectangles, circles and dots. They bear some resemblance with the Cuneiform characters on one side and Assyrian letters on the other. It is however manifest that the Pali letters were formed with re-

gard to the organs that enunciated them. Ancient inscriptions afford us with different specimens of Pali characters. Scholars are almost unanimous in asserting that the Pali characters existed in India at the time of Buddha in the 6th century B.C. Buddha himself is stated in the *Lalitavistara* to have learnt sixty-four kinds of writing, including Magadhi-lipi or Pali characters, and Asura-lipi or Assyrian characters.

The teachings of Buddha are contained in the Pali language. Most of the sacred Pali books were written during the life-time of Buddha. Some were written by his disciples immediately after his death. It is a well-known fact that three principal Buddhist convocations were held by the Buddhist priests for settling the texts of the Pali scriptures. The first Buddhist Council was held in Rajgrīha (modern Rajgir) in 543 B.C., under the auspices of King Ajatasattu. The second Buddhist Council was held in Vaisali (modern Besarh) in 443 B.C., under the patronage of King Kalasoka. The third Buddhist Council was held about 252 B.C., in Pataliputra (modern Patna) in the reign of Asoka. The books, written and discussed by the priests assembled on these occasions, formed the collection generally known under the name of *Tripitaka* or Three Baskets. The *Tripitaka* consists of (1) *Sutta-pitaka* or sermon basket (2) *Vinaya-pitaka* or discipline basket,

and (3) *Abhidharma-pitaka*, or, metaphysical basket.

The works of the *Vinayapitaka* are the following :—

1. *Pārājika-vibhaṅga*.

2. *Pācittiya-vibhaṅga*.

3. *Mahavagga*.

4. *Culla-vagga*, and

5. *Parivāra-pāṭha*.

The works which belong to the *Sūtra-pitaka* are :—

1. *Dīghanikāya*.

2. *Majjhima-nikāya*.

3. *Samyutta-nikāya*.

4. *Ānguttara-nikāya*.

5. Khuddaka-nikāya consisting of (a) Khudd-

daka-pāṭha, (b) Dhamapada, (c) Uḍāna, (d) Itivut-

taka, (e) Sutta-nipata, (f) Vimanavatthu, (g) Peta-

vatthu, (h) Thera-gatha, (i) Therī-gatha, (j) Jataka,

(k) Niddesa, (l) Paṭisambhida-magga, (m) Apa-

dāna, (n) Buddha-vamsa, and (o) Cariya-pitaka.

The Abhidharma pitaka is composed of the following works :—

1. *Dhammasaṅgīni*.

2. *Vibhaṅga*.

3. *Kathavatthu*.

4. *Puggalapaññatti*.

5. *Dhatu-kathu*.

6. *Yamaka, and*7. *Pāṭṭhāna.*

Each of the above-mentioned works is made up of several volumes. These books are held specially sacred, as they are believed to be the words of Buddha himself.

The *Vinaya-pitaka* gives the various rules and ordinances to be observed by the Buddhist order. The *Sūtra-pitaka* consists of a great number of sermons and discourses in prose and verse, delivered by Buddha or some ones of his disciples. The *Abhidharma-pitaka* contains the exposition of the metaphysical doctrines.

With regard to the usefulness of the study of Pali literature, I cannot do better than quote the following extracts from Prof. Rhys Davids' report of the London Pali Text society for 1884 :—

"The historical importance of these Texts can scarcely be exaggerated, either in respect of their value for the history of folk-lore or of religion, or of language. It is already certain that they were all put into their present form within a very limited period, probably extending to less than a century and a half (about B. C. 460-250). For that period they have preserved for us a record, quite uncontaminated by filtration through any European mind of the everyday beliefs and customs of a people nearly related to ourselves, just as they were passing

through the first stages of civilization. They are our best authorities for the early history of that interesting system of religion, so nearly allied to some of the latest speculations among ourselves, and which has influenced so powerfully, and for so long a time, so great a portion of the human race, the system of religion which we now call Buddhism. The sacred books of the early Buddhists have preserved to us the sole record of the only religious movement in the world's history which bears any close resemblance to early Christianity. In the history of speech, they contain unimpeachable evidence of a stage in language midway between the Vedic Sanskrit and the various modern forms of speech in India. In the history of Indian literature, there is nothing older than these works, excepting only the Vedic writings ; and all the later classical Sanskrit literature has been profoundly influenced by the intellectual struggle of which they afford the only direct evidence. It is not, therefore, too much to say, that the publication of this unique literature will be no less important for the study of history—whether anthropological, philological, literary, or religious—than the publication of the **Vedas** has already been."

III. The art of writing in India.

With regard to the Indian art of writing Dr. Burnell observes :—

“ That the art of writing was imported into India is now allowed by most orientalists who can claim to be heard, but how and when this occurred is by no means clear.

The earliest written documents that have been discovered in India are the proclamations of the Buddhist King Piyadasi or *Aśoka* which are written in two different characters, and the silly denunciations of writing in which the Brahmins have always indulged, render it excessively improbable that they had any thing to do with the introduction of the art. The inscriptions of *Aśoka* are of about 250 B.C. ; but it seems probable that writing was practised to a certain extent in Northern India nearly half a century before that period.”

Regarding the observation quoted here, I venture to say that many of us essentially agree with Dr. Burnell in maintaining that the Indian alphabet was derived from foreign sources, but at the same time differ from him in the point that the art of writing became for the first time known in India about 300 B.C. Inter-communications among the Indians, Egyptians, Babylonians, Phœnicians, Persians, and Greeks existed, in very early times. At the epoch when the various peoples of the world met with one another advancing one another's

civilization, it is very difficult to say who for the first time invented the art of writing. Writing was of course not extensively used in India when the hymns of the Vedas were first composed. Hindu writers of socio-religious institutes have spoken very disparagingly of those who lived upon the profession of writing (कवीजीवी) called ink-protection.

The Veda (called *S'ruti*) was for several centuries preserved by oral tradition and was not committed to writing until at a very late date. But at the same time we must say that the wonderful progress made by Indian literature in the 5th, 6th, and 7th centuries before Christ presupposes the existence of the art of writing in the country. In my humble opinion the art of writing was known in India in the 8th century before Christ.

The credit of introducing for the first time the art of writing into India has almost unanimously been ascribed to the Phoenicians who were versed in the art as early as in 1900 B.C. The ordinary word for signifying a merchant in Sanskrit is *Vanij* the older form of which is *Pañij* which is perhaps traceable to *Phonis* or *Phoenic*. In the chapter on *Upādi* suffixes in *Pāṇini's* grammar we find the word *Vanij* as derived from the root *Pap* thus :—

पथेरिज्ञादेऽऽवः। चविष्॥

"The suffix *ij* is used after the root *pan*, and the initial *p* of the root is changed into *v*: *Pan* + *ij* = *Vanij*."

In the Rigveda, *Mandala VI*, *Sukta 53*, the word *Pani* occurs in the following hymns :—

परि रुद्धि पश्चीनामारथा हृदया कवे ।

चत्वेमस्तम्भं रुद्धव ॥५॥

वि पूर्वामारथा तुद पश्चेरिच्छ हृदि प्रियं ।

चत्वेमस्तम्भं रुद्धव ॥६॥

आ रिख किकिरा लक्ष्य पश्चीनां हृदया कवे ।

चत्वेमस्तम्भं रुद्धव ॥७॥

Sāyanācāryya interprets these hymns respectively as follows :—

हे कवे प्राज्ञ पूषन् पश्चीनां वशिजां सुखानां हृदया हृदयानि कठिनानि आरथा स्तुत्यालोहायो दण्डः प्रतोद इत्यारैति चास्थायते तथा परिरुद्धि परिरुद्धि हृदयं काठिन्यमपनवेत्यर्थः । अथ अनन्तरम् रैमेनान् पश्चीन् अस्तम्भं रुद्धव वशीकृत ॥५॥

हे पूषन् आरथा प्रतोदेन पश्चेविष्णियो हृदयं वि तुद विविध । तस्य पश्चे हृदि हृदये प्रियम् अस्तम्भम् अतुकूलं घनम् इच्छ हास्तव्यमितोऽस्त्रा जनय । अथ अनन्तरम् अस्तम्भम् रैमेनान् रुद्धव वशीकृत ॥६॥

हे कवे प्राज्ञ पूषन् पश्चीनां वशिजां हृदया हृदयानि आरिख आलिख । चाविष्ण च किकिरा कीर्णीनि प्रशिविष्णानि लक्ष्य लक्ष्य लक्ष्यनि दुर्बित्यर्थः । अन्यदुगतम् ॥७॥

Prof. Peterson translates the hymns as follows :—

Pierce the hearts of the churjs with thy weapon,

O wise one !

Subdue them to us. (5).

Strike them with thy weapon, O Pushan, seek
out for us that

Which is dear to the heart of the churl:

Subdue them to us (6).

Pierce and tear the hearts of the churls,

O wise ones

Subdue them to us (7).

Sāyaṇa's interpretation of Pāṇi by Vāṇij (a merchant) seems better than Mr. Peterson's translation by "a churl". One may be tempted to think that the word *Vāṇij* as applied to the merchant class in India was derived from the Phoenicians.

Referring to the word रिक्षा (*rikha*) Mr. Peterson observes:—

"This word, which occurs only here, is merely an older form of the common root लिख् (*likh*)."

Though the word *rikha* or *likha* (meaning scratching, piercing or writing) used in the Rigved leads us to no conclusion, we may however suppose that writing was in ancient days carried on by means of scratching on soft substances as barks of trees etc., and that ink was not used until at a later stage. As soon as ink came into use writing became styled as *lipi* (plastering) as found in the Lalitavistara and Raghuvams'a. In the 10th chapter of the Lalitavistara we find that Buddha learnt 64 kinds of *lipi* (writing) and that his writing-tablet (*lipi-phalaka*) was made

up of sandal wood. Kālidāsa in the 3rd canto of the Raghuvams'a says that Raghu learnt alphabets (*lipi*) as a means of mastering the different branches of the science of words. We find in the drama of Sākuntala that Kālidāsa puts the lotus-leaf "as smooth as a parrot's breast" into the hands of Sākuntala to write her love-letter, and again the birch-leaf is referred to in his drama of Vikramorvas'i where Urvasi writes her epistle thereon.

A grand description of *lipi-sālā* (writing school) found in the Lalitavistara (translated into Chinese in the 1st century A. D.) presupposes a great development of the system of writing in India some centuries earlier.

In the Pali work called Jātaka edited by Dr. Fausboll and supposed to have been written in 543 B. C. we find that writing was made on plates of gold etc. In the Mora Jātaka occurs :

... वे तस्य चर्चं खादनि ते अजरामरा होलीति चुच्छपद्म
विश्वापेत्वा... । (नोर जातक) ॥

Mr. Rouse translates the line thus :—"He caused an inscription to be made upon a golden plate to this effect :...whose eats its flesh becomes ever young and immortal." The authority of the Jātaka shows that the art of writing was known in India in the 6th century B. C.

The Indian civilization can be traced back to 2500 B. C. The important cities like Girivraja, Taksashila etc. were founded in about 2200 B. C. The Great War of Kuruksetra took place in Northern India in about 1500 B. C. The hymns of the Vedas were composed between 2500 B.C. and 1500 B.C. It seems strange that the people who could compose the Vedic hymns in so early an age should have been ignorant of the art of writing until they learnt it from some foreign race. However in the absence of better evidence we must be satisfied with the conclusions arrived at by competent scholars to whose critical researches in the Indian literature we owe the present revival of Sanskrit and Pali learning.

In conclusion I present my grateful thanks to Anagarika H. Dharmapala at whose suggestion I engaged myself in bringing out the present edition of the Pali grammar. Mr. Dharmapala encouraged me in various ways in the pursuit of my Pali studies and helped me materially by recommending the Calcutta Maha Bodhi Society of which he is the founder to bear the expenses of printing the work. My best thanks are also due to Prof. E. Senart of Paris whose excellent edition of Kaccayana I have frequently used.

SANSKRIT COLLEGE,] SATIS CHANDRA ACHARYA,
Calcutta ; } VIDYABHUSANA.
October 1901.

मरी तस्य भगवतो चरहसी समाप्तं दूषया ॥

षट्ठे तिष्ठोकवहितं च विविधनं
भुद्गच्छ चक्रं चक्रं नवहतो चक्र ।
चतुष्काल तस्य वशनं तुष्टवरं सुधोदनु
चक्राणि सुत्तहितं एतच्च सुषान्धिकम् ॥
सेव्यं जिमेरितमवेन बृंधा सभन्ति
तत्त्वापि तस्य चक्रन्तुष्टवीथनेन ।
चतुष्काल चक्रखरपदेषु चक्रोहभावा
सेव्यत्थिको पदमतो विविधं सुणेय ॥

"Salutation to the Blessed, Passionless and Fully Enlightened One.

After having first adored the illustrious Buddha honoured of the three worlds, the stainless Dharma and the excellent Assembly, I expound here the Susandhikappa grammar auxiliary to the suttas with the object that people may clearly understand the meaning of the precious words of the Lord.

The wise people gain bliss by following the moral code taught by the Jina ; the code can be followed only by the perfect understanding of His valuable words ; the words too can be grasped by a perfect knowledge of the collection of letters ; therefore one desirous of felicity ought to understand the various combinations of letters."

पालि-व्याकरणं ।

BOOK I, CHAPTER I.

अथो अक्खर-सञ्जातो ॥१॥

सम्बन्धनान् अत्थो अक्खरेहेव सञ्जायते । अक्खर-विपत्तिर्थं
अत्थसंस उच्यता होति । तस्मा अक्खर-कोसङ्गं बहुपकारं
सुन्तन्ते ।

अथः अक्खर-सञ्जातः ॥१॥

1. The meaning (is derived) through the knowledge of letters.

The sense becomes unintelligible, if there occurs any mistake in the arrangement of letters. So, for one who is to prosecute the studies of the Sūtrāntas, a minute knowledge of letters is of immense use.

अक्खरापादयो एकचत्तालीसं ॥३॥

ते च खो अक्खरापि अकारादयो एकचत्तालीसं सुन्तकेषु
सोपकारा होनि, तं यथा :—

अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, ए, ओ। क, ख, ग, घ, ङ, च, छ, ज,
झ, झ, ट, ठ, ड, ढ, ण, त, थ, द, ध, न, प, फ, ब, भ, म, य,
र, ल, व, स, श, रु, '। इति अक्खरा होनि। अक्खर इद्धनेन
कात्थो? अत्थो अक्खर-सञ्जातो (१११)।

अक्खरापिं आदय एकचत्तारिंशत् ॥२॥

2. The letters are fortyone beginning with *a*.
Fortyone letters are :—

अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, ए, ओ। क, ख, ग, घ, ङ, च, छ, ज,
झ, झ, ट, ठ, ड, ढ, ण, त, थ, द, ध, न, प, फ, ब, भ, म, य,
र, ल, व, स, श, रु, '।

What is the meaning of this, viz. *a letter*? The meaning comes from the knowledge of letters (I-I-I).

तत्योदन्ता सरा अट्ठ ॥३॥

तत्य अक्खरेषु अकारादीषु ओदन्ता अट्ठ सरा नाम होनि।
तं यथा :—

अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, ए, ओ। इति सरा नाम।

सर इद्धनेन कत्थो? सरा सरे लोपं (१२१)।

तत्य ओदन्ताः सरा अट्ठौ ॥३॥

3. There the vowels are eight ending with *o*.

The eight vowels are :—

अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, ए, ओ।

What is the meaning of this, viz., a vowel ?
A vowel followed by a vowel is elided (1-2-1).

लहुमन्ता तथो रस्सा ॥२॥

तत्थ अट्ठु सरेहु लहुमन्ता तथो रस्सा नाम होनि, न
अथा :—

अ, इ, उ। इति रस्सा नाम। रस्स इच्छनेन कथो ? रस्सं
(१११४)।

लघुमात्राः वयो हस्ताः ॥४॥

4. The three of soft measure are short vowels.
The short vowels are :—

अ, इ, उ।

What is the meaning of this, viz., short ? 1-3-4.

अज्जे दीघा ॥५॥

तत्थ अट्ठु सरेहु रखेहि अज्जे पञ्च उरा दीघा नाम
होनि। दीघा इच्छनेन कथो ? दीघं (१११४)

अन्ये दीघाः ॥५॥

5. The others are long vowels. Of the vowels,
which are eight in number, five are short and the
remaining ones long.

The long vowels are :—

आ, ई, उ, ए, ओ।

What is the meaning of this, viz., long ? 1-2-4.

सेसा व्यञ्जना ॥६॥

ठपेत्वा अटु सरे सेसा अक्खरा ककारादयो निमाहीतत्ता
व्यञ्जना नाम होन्ति ।

तं यथा :—

क, ख, ग, घ, ङ, च, छ, ज, झ, अ, ऊ, ट, ठ, ड, ढ, ण,
त, थ, द, ध, न, प, फ, ब, भ, म, य, र, ल, व, स, ह, ल्ल,
इनि व्यञ्जना नाम होन्ति । व्यञ्जन इच्छनेन कथ्यो ? सरा पक्ति
व्यञ्जने (१३।१) ।

शेषाः व्यञ्जनानि ॥६॥

6. The remaining letters are consonants.

The consonants are :—

क, ख, ग, घ, ङ, च, छ, ज, झ, अ, ऊ, ट, ठ, ड, ढ, ण, त,
थ, द, ध, न, प, फ, ब, भ, म, य, र, ल, व, स, ह, ल्ल,
।

What is the meaning of this, viz., a consonant ?

I-3-I.

वग्गा पञ्चपञ्चसो मन्ता ॥७॥

तेसं खो व्यञ्जनान् ककारादयो नकारत्ता पञ्चपञ्चसो अक्खर-
वन्ती वग्गा नाम होन्ति ।

तं यथा :—

क, ख, ग, घ, ङ ।

च, छ, ज, झ, अ ।

ठ, ଠ, ଡ, ଢ, ଣ ।

ତ, ଥ, ଦ, ଧ, ନ ।

ପ, ଫ, ବ, ଭ, ମ । ଇତି ସମା ନାମ ହୋଇଲି ।

ସମା ଇଚ୍ଛନେନ କଥୀ ? ସମାନ୍ତ ଵା ସମେ (୧୪୧୨) ।

ସର୍ଗାଃ ପଞ୍ଚପଞ୍ଚଶୀ ଅତାଃ ॥୭॥

7. The *vaggas* or divisions are considered each to consist of five (consonants).

1st division—କ, ଖ, ଗ, ଘ, ଙ ।

2nd „ —ଚ, ଛ, ଜ, ଝ, ଞ ।

3rd „ —ଟ, ଠ, ଡ, ଢ, ଣ ।

4th „ —ତ, ଥ, ଦ, ଧ, ନ ।

5th „ —ପ, ଫ, ବ, ଭ, ମ ।

What is the meaning of this, viz., a *vagga* or division ? I-4-2.

ଆଂ ଇତି ନିଗ୍ଗହିତମ ॥୮॥

ଆଂ ଇତି ନିଗ୍ଗହିତମ ନାମ । ନିଗ୍ଗହିତ ଇଚ୍ଛନେନ କଥୀ ? ଆଂ
ଅଞ୍ଚଳେ ନିଗ୍ଗହିତମ (୧୪୧୧) ।

’ ଇତି ନିଗ୍ଗହିତମ ॥୯॥

8. The ’ (*m̥*) is *niggahita* (an arrested letter). What is the signification of this, viz., a *niggahita* or arrested letter ? I-4-1.

परस्मज्जा पयोगे ॥६॥

या च पन सङ्कृतगम्भेषु * समज्जा घोराति वा अघोराति वा
ता पयोगे सति एत्यापि पशुञ्ज्ञते ।

तत्य घोरावल्लो नाम :—

ग, घ, छ, ज, झ, अ, ऊ, ठ, ण, द, ध, न, ब, भ, च, य, र,
ख, व, व्व । इति घोरा नाम ।

अघोरा नाम :—

क, ख, च, छ, ठ, ड, त, थ, प, फ, स । इति अघोरा नाम ।
घोराघोर इच्छनेन कत्यो ? वग्ने घोराघोरार्न ततियपठमा
(१३१७) ।

परसंज्ञाः प्रयोगे ॥६॥

9. The technical terms used elsewhere may be adopted.

In Sanskrit books the letters are classified into *ghosavat* (sonants), and *aghosa* (surds). The same classification may be adopted in the works on Pali grammar. The *ghosavat* (sonants) are :—
ग, घ, छ, ज, झ, अ, ऊ, ठ, ण, द, ध, न, ब, भ, च । The *aghosa* (surds) are :—क, ख, च, छ, ठ, ड, त, थ, प, फ, and स ।

* There are two readings :

1. सङ्कृत गम्भैषु = सङ्कृत अन्येषु, in Sanskrit books.
2. उक्तदगणेषु = साकेत अन्येषु in books of Oudh.

पूर्वं अधोठितं अस्तरं सरेन विद्योजये ॥१०॥

तथ सम्बिं कतुकामो पुष्पशङ्करं अधोठितं अस्तरं कत्वा सरच्छ
उपरि कत्वा सरेन विद्योजये । तत्वायं आदि ।

पूर्वं अधोस्थितं अस्तरं सरेण विद्योजयेत् ॥१०॥

10. Separate the vowel (initial) from the preceding final consonant.

In तत्वायसादि the initial vowel आ of आदि is to be separated from the preceding final consonant ' (m), thus : तत्वायं आदि ।

नये परं युक्ते ॥११॥

अस्तरं खो व्यञ्जनं अधोठितं परक्षुरं नये द्रुते । तत्वाभिरति
इच्छेय । युक्ते ति कस्मा ? अक्षोच्छि लं अवधि अं अजिनि लं
अहासि भे । एत्य पन युक्तं न होति ॥

इति सन्धिकप्ये पठमो कण्ठो ॥

नयेत् परं युक्ते ॥११॥

11. In junction (the preceding final consonant) takes (*i. e.* is joined with) the next letter (*i. e.* the initial letter of the next syllable).

In conjoining तत्वाभिरति with इच्छेय, the ' (m) is joined with इ of the next syllable, thus : तत्वा-भिरतिच्छैय ।

The *kāṇḍa* I of *sandhikalpa* (*i. e.* the first chapter on junction) is finished.

BOOK I, CHAPTER II.

सरा सरे लोपं ॥१॥

सरा खो सब्बेपि सरे परे लोपं पप्योनि । यस्त्रिन्द्रियानि
समयं गतानि ; नोहेत् भने ; समेतायसा सहृन ।

सराः सरे लोपम् ॥१॥

1. A vowel followed by a vowel is elided :—

यस्त्र + इन्द्रियानि = यस्त्रिन्द्रियानि ।

नोहि + एतं = नोहेत्

समेतु + आयसा = समेतायसा ।

वा परो असरूपा ॥२॥

सरम्‌हा असरूपा परो सरो लोपं पप्योनि वा । चत्तारो भे
भिस्त्वते धम्मा ; किञ्चुना वसमणियो । वाति कस्मा ? पञ्चिन्द्रियानि ;
तयस्तु धम्मा जहिता भवति ।

वा परोऽसरूपात् ॥२॥

2. A vowel after a dissimilar vowel is optionally elided :—

चत्तारो + इन्द्रे = चत्तारो भे ।

किञ्चु + इन्द्रा = किञ्चना ।

Why *optionally* ?

पञ्च + इन्द्रियानि = पञ्चिन्द्रियानि ।

तयो + अञ्जु = तैयस्तु ।

क्वचासवसं लुत्ते ॥३॥

सरो खो परो पुञ्चसरे लुत्ते क्वचि असवसं पप्पोति । सहस्रं
नोपेति वेदगू ; बन्धुस्त्रे व समागमो ।

क्वचीति कस्मा ? यस्मिन्द्रियानि ; तथूपमं धम्मं अदेसयि ।

क्वचित् असवर्णं लुप्ते ॥३॥

3. If the preceding vowel is elided, the succeeding vowel is sometimes changed into a dissimilar vowel :—

अ + उपेति = नोपेति ।

बन्धुस्त्र + इव = बन्धुस्त्रेव ।

Why sometimes ?

यस्मि + इन्द्रियानि = यस्मिन्द्रियानि ।

तथा + उपमं = तथूपमं ।

दीर्घं ॥४॥

सरो खो परो पुञ्चसरे लुत्ते क्वचि दीर्घं पप्पोति । सहस्रीष्ठ
वित्तं उरिसस्त्र मेडुं ; अनागारेहि चूभयं ।

क्वचीति कस्मा ? पश्चात्पालि अस्त्रेहि समागमतो ; नव्यञ्जनं
किञ्चि नेत्र ।

दीर्घम् ॥४॥

4. If the preceding vowel is elided, the succeeding vowel is sometimes lengthened :—

सहस्रा + इव = सहस्रीष्ठ ।

च + उभयं = चूभयं ।

Why the word *sometimes* ?

पञ्चिः + उपाति = पञ्चउपाति ।

नति + अवर्णं = नत्यअवर्णं ।

पुञ्चो च ॥५॥

पुञ्चो च सरो परलोपे कते क्वचि दीर्घं पप्पोति । किं सूख
विज्ञं पुरिसञ्च सेहुं ? साधूति पठिषुश्चित् । क्वचोति कसा ?
इतिक्षा सुकृतम्भि ।

पूर्वच ॥५॥

5. If the succeeding vowel is elided the preceding vowel is also sometimes lengthened :—

सु + इध = सूध ।

साध + इति = साधूति ।

Why the word *sometimes* ?

इति + अस्ति = इतिक्षा ।

यं एदन्तस्थादेसो ॥६॥

एकारक्षम् अनभूतक्षम् सरे परे क्वचि यकारादेसो होति ।
अविगतो खो म्यायं वस्त्रो ; म्याहं एवं वदेयं ; लक्ष्मि पहोना
होति । क्वचोति कसा ? ते नागता इति नेत्य ।

यं एदन्तस्थादेयः ॥६॥

6. The final *e* followed by another vowel is sometimes changed into *y* :—

ये + अयं = म्यायं ।

ते + अहौं = त्याहौं ।

ते + अस्तु = त्यस्तु ।

Why the word *sometimes* ?

ते + आगता = नागता ।

वं ओड्डल्लानं ॥७॥

ओकाहकारानं अज्जन्मूतानं सरे परे क्वचि वकारादेसो होति ।

वय खुस्तु ; स्तुस्तु ; होति वद्धावाधो ; वत्थेत्थ विहितं ; निञ्चं
चक्खुपाथं आगच्छत्ति । क्वचीति कस्ता ? चत्तारो मे भिक्खुवे
धम्मा ; किञ्चुमा वसमणियो ।

व् ओड्डल्लानाम् ॥७॥

The final *o* and *u* are sometimes changed into
u if another vowel follows : -

खो + अस्तु = स्तुस्तु ।

सो + अस्तु = स्तुस्तु ।

बडु + आवाधो = बद्धावाधो ।

वत्थु + एत्थ = वत्थेत्थ ।

चक्खु + आपाथं = चक्खुपाथं ।

Why the word *sometimes* ?

चत्तारो + इते = चत्तारो मे ।

किञ्चु + इमा = किञ्चुमा ।

सब्बा चं ति ॥८॥

सब्बो ति इच्चेसो सदृदो सरे परे क्वचि चकारं पप्पोति ।

इच्छेत् इच्छत् ; इच्छा वचनियं ; पञ्चतरिता ; पञ्चाहरति ।
क्वोति कस्मा ? इतिस्तु सुकृतम्भि ।

सर्वः च तिः ॥८॥

All *ti* is sometimes changed into *c*, if a vowel follows :—

इति + एत् = इच्छेत् ।

इति + अस्त् = इच्छस्त् ।

पति + उक्तरिता = पञ्चतरिता ।

पति + आहरति = पञ्चाहरति ।

Why the restriction, viz., *sometimes* ?

इति + अस्त् = इतिस्तु ।

दो धस्त च ॥९॥

ध इच्छेतस्तु सरे परे कवि द्वकारादेषो होति । एकं इदाहम्
भिक्रिये समयं । क्वोति कस्मा ? इच्छेव भरणं भविस्तुति ।

चरदग्नाहेन धकारक्ष्मा इकारादेषो होति ; यथा,—साङ्ग
देस्तनं चरियानं ; सुकृतविभागेन बलुधापि सिया । तो तस्य
यथा,—सुगतो । ठो तस्य यथा,—इकठं । धो तस्य यथा—
गन्धब्जो । लो तस्य यथा—अत्रजो । को गस्त यथा—कुलूपको ।
खो रस्त यथा—मङ्गाशालो । जो यस्त यथा—गवजो । वो वस्त
यथा—कुम्भतो । को यस्त यथा—सको । यो जस्त यथा—
नियंपुर्त । को तस्य यथा—निको । चो तस्य यथा—भज्ञो ।
फो पस्त यथा—निप्फत्ति । इच्छेवत्थादयो ।

ही भस्य थ ॥६॥

If a vowel follows, *dh* too is sometimes changed into *d*.

इध + अह = इदाह ।

Why the word *sometimes*?

इध + एव = इधेव ।

By the addition of the word *too* (च), we are to understand that :—

dh is changed into *h*; as, साङ्ग दस्तुने ।

N. B.—(In some suttas *dh* also often occurs; as, सापु दस्सनं) ।

d is changed into *t*; as, हुगतो ।

t " " *t*; as, इकट्ठे ।

t " " *dk*; as, गन्धव्यो ।

t " " *tr*; as, अतजो ।

g " " *k*; तुलूपको ।

r " " *l*; as, चहासालो ।

y " " *j*; as, गवजो ।

v " " *b*; as, कुञ्जतो ।

y " " *k*; as, सको ।

j " " *y*; as, नियंपुर्णं ।

t " " *k*; as, निको ।

t " " *c*; as, अचो ।

p is changed into *ph*; as, निप्फत्ति।

So on.

इवस्ती यं न वा ॥१०॥

उब्बो इवस्ती सरे परे यकारं पप्पोति न वा । पठिसन्धार-
दुचस्तः सम्भा विलुभूयते । नवाति कस्ता ? पञ्चहङ्गेहि
समचागतो ; हुत्तचागी अतुडतो ।

इवर्णः यं न वा ॥१०॥

If a vowel follows, the preceding *i* and *ī* may or may not be changed into *y*.

बुक्ति + अस्ता = उब्बस्ता ।

विक्ति + अतुभूयते = विलुभूयते ।

Why *may* or *may not*?

पञ्चहिं + अङ्गेहि = पञ्चहङ्गेहि ।

हुत्तचागी + अतुडतो = हुत्तचागी अतुडतो ।

एवादिस्त रि पुब्बो च रस्तो ॥११॥

सरम्भा परस्त एवस्त एकारस्त आदिस्त रिकारो होति
पुब्बो च सरो रस्तो होति न वा । यथरिव वसुधातलञ्ज्ञ सर्वं ;
तथरिव गुणवा सुपूजनोयो । नवाति कस्ता ? यथा एव, तथा एव ।

इति सन्विकप्पे द्रुतियो करण्डो ।

एवादेः रिः पूर्वच हस्तः ॥११॥

If *eva* follows a vowel, then the *e* of *eva* may

*

be changed into *ri* and the preceding vowel shortened :—

यथा + एव = यथरिव ।

तथा + एव = तथरिव ।

Why *may* ?

यथा + एव = यथा एव ।

तथा + एव = तथा एव ।

The second chapter on junction is finished.

BOOK I, CHAPTER III.

सरा पक्ति व्यञ्जने ॥१॥

सरा खो व्यञ्जने परे पक्तिरूपा होन्ति । मनोपुष्पोऽन्मा
धम्मा ; प्रभादो भजुनो पदं ; तिखो पारगतो अलु ।

खराः प्रक्तयो व्यञ्जने ॥१॥

A vowel followed by a consonant remains unchanged :—

पुष्पऽन्मा + धम्मा = पुष्पऽन्मा धम्मा ।

प्रभादो + भजुनो = प्रभादो भजुनो ।

तिखो + पारगतो = तिखो पारगतो ।

सरे क्वचि ॥२॥

सरा खो सरे परे क्वचि पक्तिरूपा होन्ति । को इन् पठविं
विजेस्ति । क्वचीति कस्मा ? अप्पसुतायं पुरिसो ।

सरे क्वचित् ॥२॥

A vowel followed by a vowel may sometimes remain unchanged :—

को + इन् = को इन् ।

Why sometimes ?

अप्पसुतो + अर्यं = अप्पसुतायं ।

दीर्घं ॥३॥

सरो खो अङ्गने परे क्वचि दीर्घं पप्पोति । सम्मा धम्मं
विपस्तो ; एवं शामे सुनो चरे ; खल्ती परमं तपो । क्वचीति
कस्मा ? इधं नोदति, पैञ्च नोदति ; पतिलोयति पतिहञ्जन्ति ।

दीर्घं ॥३॥

A vowel followed by a consonant is sometimes lengthened :—

सम्म + धम्मं = सम्मा धम्मं ।

सुनि + चरे = सुनो चरे ।

खल्ति + परमं = खल्ती परमं ।

Why this, viz., sometimes ?

इधं + नोदति = इधं नोदति ।

ऐञ्च + ओदति = ऐञ्च ओदति ।

पतिलीयति + पतिहञ्जति = पतिलीयति पतिहञ्जति ।

रस्सं ॥४॥

सरा खो व्यञ्जने परे कच्चि रस्सं पप्पोन्ति । ओवादिनाम सो होति ; यथभाविगुणेन सो । कच्चीति कस्मा ? सम्मा समाधिः सा विक्ति छद्दसो सुखं ; उपनीयति जीवितं अप्पमायुं ।

हस्तं ॥४॥

A vowel followed by a consonant is sometimes shortened :—

ओवादी + नाम = ओवादि नाम ।

यथा + भावि = यथभावि ।

Why this, viz., sometimes ?

सम्मा + समाधि = सम्मा समाधि ।

सा + विक्ति = सा विक्ति ।

लोपञ्च तत्राकारो ॥५॥

सरा खो व्यञ्जने परे कच्चि लोपं पप्पोन्ति, तब च लोपे करे अकारागमो होति । स सोखवा, पञ्जवा ; एस धम्मो सनन्तनो ; स वे कासावं अरहति ; स जानकाजोपि भवेय ; स वे सुनि जातिभयं अदस्ति । कच्चीति कस्मा ? सो सुनि ; तेन सो मुनि ; एसो धम्मो पदिष्ठति ; न सो कासावं अरहति ।

लोपञ्च तत्र अकारः ॥५॥

A vowel followed by a consonant is sometimes

elided, and α is augmented in the place of elision :—

सो + सीखवा = स सीखवा ।
 सो + पञ्जवा = स पञ्जवा ।
 एसो + धम्मो = एस धम्मो ।
 सो + वे = सवे ।
 सो + आनकासोपि = स आनकासोपि ।

Why this, viz., sometimes ?

सो + सुनि = सो सुनि ।
 एसो + धम्मो = एसो धम्मो ।
 सो + कासावं = सो कासावं ।

परदेभावो ठाने ॥६॥

सरम्हा परस्त व्यञ्जनस्त हेभावो होति ठाने । इधप्रमोदो
 पुरिसस्त ; चतुहसो ; अभिक्लततरो पनोततरो च । ठानेति
 कस्मा ? इध नोदति, पेच्छ नोदति ।

परस्त हिर्मावः स्थाने ॥६॥

A consonant after a vowel is in some instances
 doubled :-

इध + पमोदो = इधप्रमोदो ।
 प + वज्जं = पवज्जं ।
 चतु + दसो = चतुहसी ।
 अभि + कलततरो = अभिक्लततरो ।

Why this, viz., *in some instances* ?

इध + शोदति = इध शोदति ।

पैञ्च + शोदति = पैञ्च शोदति ।

वग्गे घोसाघोसानं ततियपठमा ॥६॥

वग्गे खो व्यञ्जनानं घोसाघोसभूतानं सरम् हा परेसं यथाहंस्यं
ततियपठमक्खरा हेभावं गच्छन्ति ठाने । एसोव च ज्ञानफलो ;
यत्र द्वितं न प्यसहेय ; अनुसेले यथा पञ्चतसुष्टुप्ति द्वितो ; चत्तारि
ट्ठानानि नरो पञ्चतो । ठाने ति कस्ता ? इध चेतसो दल्हं
गण्हाति यामसा ।

रूति सञ्चिकप्पे ततियो करण्डो ।

वग्गे घोसाघोषाणां द्वतीयप्रथमे ॥७॥

The sonant and surd consonants of a *vagga* after a vowel, are in some instances doubled by taking before them respectively the 3rd and 1st letter of the *vagga* :—

एसो व च + ज्ञानफलो = एसोव च ज्ञानफलो ।

यत्र + द्वितं = यत्र ट्ठितं ।

सु + धनि = सुदृधनि ।

Why this, viz., *in some instances* ?

गण्हाति यामसा = गण्हाति यामसा ।

The third chapter on junction is finished.

BOOK I, CHAPTER IV.

अं व्यञ्जने निगहीतं ॥१॥

निगहीतं खो व्यञ्जने परे अं हसि होति । एवं उत्ते ; तं साधूति पठिष्ठणिता ।

अं व्यञ्जने निगहीतम् ॥१॥

The *niggahīta* followed by a consonant becomes ' or *m̄* :—

एवम् + उत्ते = एवं उत्ते ।

तम् + साधूति = तं साधूति ।

वग्नन्तं वा वर्णे ॥२॥

वग्नभूते व्यञ्जने परे निगहीतं खो वग्नन्तं वा पष्टेति । तत्रिष्वतं ; धम्मश्वरे सुचरितं ; चिरप्पवासिम् पुरिसं ; सन्तल्लसं अनं होति ; तड़् कारणिकं ; एवड़् खो भिक्खवे सिक्खितम्ब' । वा गच्छेन निगहीतस्य खो लकारादेसो होति । पुष्टिङ्ग' । वा ति कस्ता ? न तं कर्म करं साधु ।

वग्नन्तं वा वर्णे ॥२॥

The *niggahīta* followed by a consonant of a *vagga* is optionally changed into the final letter of the *vagga* :—

तं + निष्वतं = तत्रिष्वतं ।

धम्मं + चरे = धम्मचरे ।

चिरप्पव सिं + पुरिसं = चिरप्पवसिम् पुरिसं ।

सत्तं + सस्त = सत्तन्तस्त ।

तं + काहणिकं + तड़ काहणिकं ।

एवं + खो = एवड़ खो ।

By the force of वा or *optionally* it is to be understood that the *niggahita* may be changed into 1:—

पुं + लिङ्गं = पुङ्गङ्गं ।

Why this, viz. *optionally* ?

तं + कम्मं = तं कम्मं ।

कम्मं + कतं = कम्मं कतं ।

. एहे ज्ञं ॥३॥

एकारे हकारे च परे निगहीतं खो जकारं पमोति वा ।
पञ्चतञ्चेव परिनिष्ठायिस्तामि ; तञ्चेवेत्य पठिपुच्छिस्तामि ;
एव्य हि वो भिक्खुवे सिक्खितव्यं ; तञ्च हि तस्त ससा होति ।
वाति कस्ता ? एवं एतं अभिज्ञाय ; एवं होति सुभासितं ।

एहे अन् ॥३॥

The *niggahita* followed by *e* or *h* is optionally changed into ॥ :—

पञ्चतं + एव = पञ्चतञ्चेव ।

तं + एव = तञ्चेव ।

एवं + हि = एवञ्च हि ।

तं + हि = तञ्च हि ।

Why this, viz., *optionally* ?

एवं + एतं = एवं एतं ।

एवं + होति = एवं होति ।

एतं + अभिभ्याय = एतं अभिभ्याय ।

सये च ॥४॥

निम्न होतं खो यकारे परे सह यकारेन अजकारं पम्पोति वा । सञ्चयोगो ; सञ्चयत्तं । वाति कस्मा ? संयोगो, संयुक्तं ।
सह ये च ॥४॥

The *niggahita* followed by *y* may together with the latter be optionally changed into *ññ* :—

सं + योगो = सञ्चयोगो ।

सं + युक्तं = सञ्चयुक्तं ।

Why this, viz., *optionally* ?

सं + योगो = संयोगो ।

सं + युक्तं = संयुक्तं ।

मदा सरे ॥५॥

निम्न दीतङ्ग खो सरे परे यकारदकारादेसो होन्ति वा । तम् अहं ब्रूमि आह्मणं ; एतदृ अबोच सत्था । वाति कस्मा ? अङ्गोऽङ्ग मं, अवधि नं, अजिनि मं, अहानि मे ।

मदौ सरे ॥५॥

The *niggahita* followed by a vowel is optionally changed into *m* or *d* :—

तं + अहं = तम् अहं ।

एतं + अवोच्च = एतहु अवोच्च ।

Why this, viz., *optionally* ?

मं + अवधि = मं अवधि ।

मं + अजिनि = मं अजिनि ।

मं + अहासि = मं अहासि ।

यवमदनतरला आगमा ॥६॥

सरे परे यकारो यकारो नकारो दकारो नकारो तकारो रकारो
बकारो इसा आगमा होन्ति वा । नदिमस्स विज्ञा ; यथविदं
चित्तं ; मिगि भन्ता दुदिक्खति । सित्ता ते लङ्घन एस्तुति ; शुरुम्
एस्तुतिः अस्तो भद्रो कसामिव ; सम्मदञ्जाविष्टस्तानं ; अनसाहु
अञ्जाविष्टस्तानं ; अत्तदत्थं अभिअञ्जाय ; चिरकायति ;
इतोनायति ; यस्तातिह भिक्खुवे ; अज्जतग्ने पाणुपेतो ; सब्-
भिरेव समासेय ; आरग्नेरिव सासपो ; सासपोरिव आरग्ने ;
क्लभिअञ्जा ; क्लायतनं ।

वाति कस्ता ? एवं नदिहुधिया एसा ; अकोच्छ मं अवधि
अजिनि मं अहासि मे ; अजेयो अनुगामियो ।

चसहग्नहयेन इहेव नकारस्तु पकारो होति ; यथा—
चिरप्पवासिं पुरिसं । ककारस्तु च दकारो होति—सदतुथपहुतो
सिया । दकारस्तु च तकारो होति—सुगतो ।

यवमदनतरलाच आगमा : ॥६॥

When a vowel follows, *y*, *v*, *m*, *d*, *n*, *t*, *r*, and *l*
may also be optionally augmented :—

म + इमस्स = नदिमस्स ।

यथा + इदं = यथयिदं ।

भन्ना + उदिक्खति = भन्नाउदिक्खति ।

लङ्घ + एस्ति = लङ्घेस्ति ।

गुरु + एस्ति = गुरुम् एस्ति ।

कसा + इव = कसाम् इव ।

सम्म + अञ्ज्ञा = सम्महू अञ्ज्ञा ।

मनसा + अञ्ज्ञा = मनसाहू अञ्ज्ञा ।

अन्त + अतृथं = अन्तदतृथं ।

चिरं + आयति = चिरनायति or चिरत्रायति ।

इतो + आयति = इतोनायति ।

यस्मा + इह = यस्मातिह ।

अज्ज + आगे = अज्जातगे ।

सब्धि + एव = सब्धिरेव ।

आरगे + इव = आरगेरिव ।

सासपो + इव = सासपोरिव ।

क्ल + अभिज्ञा = क्लभिज्ञा ।

क्ल + आयतनं = क्लायतनं ।

Why this, viz., *optionally* ?

महिदू धिया + एसा = महिदूधिया एसा ।

मं + अवधि = मं अवधि ।

मं + अजिनि = मं अजिनि ।

मं + अह्वासि = मं अह्वासि ।

अजेयो + अहुगामियो = अजेयो अहुगामियो ।

By the force of *also* it is to be understood that :

(1) *m* may be changed into *p*; such as,

चिरम् + पवासि = चिरप्पवासि ।

(2) *k* into *d*; such as, सक + अतृय = सदतृय ।

(3) *d* into *t*; such as, दुगद + ओ = दुगतो ।

कचि ओ व्यञ्जने ॥७॥

व्यञ्जने परे कचि ओकारागमो होति । अतिष्पगो खो ताव
सावत्रिधिं पिण्डाय चरितुं परोसहस्रं भिक्खुसतं । कचोति
कस्मा ? एव पस्तुधिनं लोकं ; अन्वभूतो अयं लोको ।

कचित् ओ व्यञ्जने ॥७॥

7. *O* is sometimes augmented when a consonant follows :—

अतिष्प + खो = अतिष्पगो खो ।

पर + सहस्रं = परोसहस्रं ।

Why this, viz, *sometimes* ?

एव + पस्तुय = एव पस्तुय ।

अन्व + भूतो = अन्वभूतो ।

निगहीतञ्च ॥८॥

निमहीतञ्च आगमो होति सरै वा व्यञ्जने वा कचि । अक्षु
उदपादि ; अवंसिरो ; वावस्त्रिधि भिक्खुवे ; उरिञ्च जाति ;
चनुंदूलानि सम्बसो ; मनोपुष्पंगमा धम्मा ।

क्रचीति कस्ता ? इधेव नं पर्संहन्ति ; पैञ्च समो च बोदति ;
नहि एतेहि यानेहि गच्छेय चगतं दितं ।

चहृदग्महयेत् पिस्त्रदस्य च पकारो होति—पचेष्यति
पिचेष्यति च ।

निष्ठहीतश्च ॥८॥

S. The *niggalita* is also sometimes augmented
when a vowel or a consonant follows :—

चक्खु + उदपादि = चक्खुं उदपादि ।

चव + सिरो = चवं हिरो ।

याव + चिध = यावचिध ।

पुरिन + जातिं = पुरिनं जातिं ।

चतु + घूलानि = चतुं घूलानि ।

मुख + गमा = मुखं गमा ।

Why this, viz., sometimes ?

इध + एव = इधेव ।

पैञ्च + समो = पैञ्चसमे ।

समो + च = समो च ।

च + बोदति = च बोदति ।

न + हि = नहि ।

हि + एतेति = हि एतेहि ।

एतेहि + यानेहि = एतेहि यानेहि ।

गच्छेय चगतं = गच्छेय चगतं ।

By the force of *also*, it is to be understood that
vi may be changed into *pa* ;

पचेष्यति or विचेष्यति ।

क्षणि लोपं ॥६॥

निभाहोतं खो सरे परे क्षणि लोपं पमोति । तासाह॑ सन्ति के ;
विदूनमं इति । क्षणीति कस्ता ? अह॑ एव नूनदलो ; एतदत्थं
प्रिदित्वा ।

क्षणितु लोपं ॥६॥

9. The *niggahita* may sometimes be elided
before a vowel :—

तासं + अह॑ = तासाह॑ ।

विदूनं + अगं = विदूनगं ।

Why this, viz., *sometimes* ?

अह॑ + एव = अह॑ एव ।

एतं + अतुथं = एतदत्थं ।

ब्यञ्जने च ॥१०॥

निभाहोतं खो ब्यञ्जने परे क्षणि लोपं पमोति । अरियसज्जान
दस्तानं स्त्रं बुद्धान साक्षनं ।

क्षणीति कस्ता ? एतं नक्षत्रं उत्तमं ; वो वदाजि भद्रं वो ।

ब्यञ्जने च ॥१०॥

10. The *niggahita* is sometimes elided before
a consonant :—

अरियसज्जानं + दस्तानं = अरियसज्जानदस्तानं ।

बुद्धानं + साक्षनं = बुद्धान साक्षनं ।

Why this, viz., sometimes ?

एतं + अङ्गलं = एतं अङ्गलं ।

भद्रुदं + वो = भद्रुदं वो ।

परो वा सरो ॥११॥

निमग्नोतम्‌हा परो सरो लोपं पम्पोति वा । अभिनन्दति
सुभासितं उत्तरं व ; यथा वीजं व धञ्जं ।

वाति कस्या ? अहं एव नूनवालो ; एतद् अहोसि ।

परो वा सरः ॥११॥

II. The vowel after a *niggahita* is optionally elided :—

अभिनन्दं + इति = अभिनन्दनि ।

उत्तरं + इव = उत्तरंव ।

यथावीजं + इव = यथावीजंव ।

Why this, viz., sometimes ?

अहं + एव = अहं एव ।

एतं + अहोसि = एतद् अहोसि ।

व्यञ्जनो च विसञ्जोगो ॥१२॥

निमग्नोतम्‌हा परस्मिं सरे हुते यदि व्यञ्जनो संयोगे
विसञ्जोगो होति । एकं स ते जास्या ; पुण्यं सा चष्टिजा ।
हुतेति कस्या ? एवम् व्यञ्जनो वचनियो ; चिह्नम् इति । च

सहस्राहयेन तिक्तम् । पि अङ्गनारं चन्द्रे उद्धपानं कृचि दोषो
होति ; यथा—अग्नागारं, उत्थस्म ।

इति उन्निष्ठकप्ये चतुर्दशो कल्पो ॥

अङ्गनस्तु विशंयोगः ॥१२॥

12. The vowel after a *niggahita* having been elided, if there be a double consonant it also becomes single :—

एवं + अस्म = एवं स ।

उप॒वं + अस्मा = उप॒कं सा ।

Why this, viz., *having elided* ?

एवं + अस्म = एवं अस्म ।

विद्वनं + अग्नं = विद्वन्नग्नं ।

By the force of *also*, it is to be understood that in the case of three consonants being joined together the middle homogeneous one is sometimes elided :—

अग्नि + आगारं = अग्नागारं ।

इति + अस्म = उत्थस्म ।

The fourth chapter on junction is finished.

BOOK I, CHAPTER V.

गो सरे पुथस्सागमो क्वचि ॥१॥

पुथ इङ्गेतस्य सरे परे क्वचि गकारागमो होति । पुथगेव ।
क्वचीति कस्मा ? पुथ एव ।

गः सरे पुथस्सागमः क्वचित् ॥१॥

1. *G* is sometimes augmented (or added) to *putha* when a vowel follows :—

पुथ + एव = पुथगेव ।

Why this, viz., *sometimes* ?

पुथ + एव = पुथएव ।

पास्स चन्तो रस्सो ॥२॥

पा इङ्गेतस्य सरे परे क्वचि गकारागमो होति, चन्तो च सरो
रस्सो होति । पगेव दुत्यस्य । क्वचीति कस्मा ? पाएव दुत्यस्य ।
पास्स चान्तो हस्सः ॥२॥

2. A vowel having followed, *g* is sometimes augmented (or added) to *pā* and the final vowel of *pā* is shortened :—

पा + एव = पगेव ।

Why this, viz., *sometimes* ?

पा + एव = पा एव ।

अब्भा अभि ॥३॥

अभि इच्छेत्स्य सरे परे अब्भो आदेषो होति । अब्भुदीरितं ;
अब्भुग्नाच्छति ।

अब्भ अः ॥३॥

3. *Abhi* followed by a vowel is changed into *abbh* :—

अभि + उदीरितं = अब्भुदीरितं ।

अभि + उग्नाच्छति = अब्भुग्नाच्छति ।

अज्ञनो अधि ॥४॥

अधि इच्छेत्स्य सरे परे अज्ञनो आदेषो होति । अज्ञनोकासो ;
अज्ञनागमा ।

अज्ञनः ॥४॥

4. A vowel having followed, *adhi* is changed into *ajjh* :—

अधि + ओकासो = अज्ञनोकासो ।

अधि + आगमा = अज्ञनागमा ।

ते न वां द्रवणे ॥५॥

ते च खो अभि अधि इच्छेते द्रवणे परे अज्ञनो अज्ञनो इति
हृत्तरूपा न होन्ति वा । अभिच्छितं ; अधीरितं । वाति कस्मा ?
अभोरितं ; अज्ञनियसुन्तो ।

तौ न वा इव्ये ॥५॥

5. When *i-varṇa* (*i* or *ī*) follows, the *ahhi* and *adhi* may not optionally be changed in *abh* and *ajjh* :—

अभि + इच्छितं = अभिच्छितं ।

अधि + ईरितं = अधीरितं ।

Why this, viz., *optionally* ?

अभि + ईरितं = अभीरितं ।

अधि + इयसुत्तो = अज्ञभिषणत्तो ।

अतिस्त सन्तस्त ॥६॥

अति इतेतस्य अनश्वतस्य तिष्ठदस्य इवस्ये परे सब्दो च तीति
(१२१८) उत्तरहपा न होन्ति । अतिकिंगणो ; अतीरितं । इवस्ये
कमा ? अज्ञतं ।

अतेः सन्तस्त ॥६॥

6. The *i-varṇa* having followed, *ti* the final of *ati* is not, in contrariety to rule 1-2-8 (सब्दो च ति), changed into *a*.

अति + इकिंगणो = अतिसिंगणो ।

अति + ईरितं = अतीरितं ।

Why *i-varṇa* having followed ?

अति ; अन्तं = अज्ञनं ।

ब्राचि पठि पतिसूसः ॥७॥

पति इच्छेतस्य सरे वा व्यञ्जने वा परे क्वचि पठि चादेसो होति ।
पठन्नि धातव्यो ; पठिह्यज्ञति । क्वचीति कस्या ? पञ्चन्तिमेषु
जनपदेषु ; पतिखीयति ; पतिरूपदेशवासो च ।

क्वचित् पठिः पतेः ॥७॥

7. A vowel or a consonant having followed *pati* is sometimes changed into *pati* :—

पति + ह्यज्ञति = पठिह्यज्ञति ।

Why this, viz., sometimes ?

पति + अन्तिमेषु = पञ्चन्तिमेषु ।

पति + खीयति = पतिखीयति ।

पति + रूपदेशवासो = पतिरूपदेशवासो ।

पुथसूसु व्यञ्जने ॥८॥

पुथ इच्छेतस्य अन्तो सरो व्यञ्जने परे उकारो होति । पुथुज्ञनो ;
पुथुभूतं । अन्तमाहयेन अपुथस्तापि सरे परे अन्तस्य उकारो
होति—महायज्ञं ।

पुथस्य उः व्यञ्जने ॥८॥

8. A consonant having followed, the final vowel of *putha* is changed into य.

पुथ + ज्ञनो = पुथुज्ञनो ।

पुथ + भूतं = पुथुभूतं ।

By the force of the word *final* it is to be understood that when a vowel follows, the final of words other than *putha* may also be changed into *u* :—

अव + अव्यञ्जं = अत्यञ्जं ।

ओ अवस्स ॥६॥

अव इत्येत्य ओकारादेषो होति क्वचिं व्यञ्जने परे—अव्यकारेन ओनद्धा । क्वचीति कस्ता ? अवत्यञ्जतु मे उरीरे ऊलोहितं ।

9. A consonant having followed, *ava* is sometimes changed into *o* :—

अव + नद्धा = ओनद्धा ।

Why this, viz., *sometimes* ?

अव + स्त्रस्त्र = अवत्यञ्जतु ।

अनुपदिट्ठानं वुत्तयोगतो ॥१०॥

अनुपदिट्ठानं उपस्थनिपातानं उरस्थीहि व्यञ्जनस्थीहि
दुत्तस्थीहि यथायोगं ओजेत्यञ्जं । पापनं ; परायनं ; उपायनं ;
उपाहनं ; व्यायोगो ; निरपघि ; दुत्तपस्थं ; हालयो ; स्खालयो ;
दुराखातो ; स्खाखातो ; उदीरितं ; स्फृत्युदिट्ठं ; विकम्मं ;
विअकम्मं ; अम्मं ; अववागम्मं ; अन्मेति ; अवूपदातो ; अवत्य-
रिवा ; परिस्थेत्वा ; परम्भातो ;—एवं सरे च होन्ति । अङ्गे
चः—परिणहो ; पम्भहो ; पङ्गो ; परङ्गम्भे ; विङ्गो ; निङ्गस्वो ;
निङ्गयनं ; दुङ्गयनं ; दुङ्गभिङ्गं ; दुङ्गभुतं ; उग्गिट्ठं ; दुङ्गहो ;

तिनाहोः सुभाहोः; निनात्म—एवं अङ्गने च होन्ति। ऐसा
च सब्दे योगेतम्भा।

इति सन्धिकरणे पञ्चमो करणो।

अनुपदिधानाम् उक्तयोगतः ॥१०॥

10. The afore-mentioned rules of vowel-junction and consonantal junction are to be applied in a suitable manner to the prefixes and indeclinables not enjoined in the above.

In vowel junction :—

प + आपनं = पापनं ।

पर + आवनं = परावनं ।

उप + आवनं = उपावनं ।

उप + आहनं = उपाहनं ।

नि + आओगो = न्नाओगो ।

नि + उपधि = निउपधि ।

इ + उपसन्त = इउपसन्त ।

उ + उपसन्त = उउपसन्त ।

इ + आख्यो = इआख्यो ।

उ + आख्यो = उआख्यो ।

इ + आख्यातो = इआख्यातो ।

उ + आख्यातो = उआख्यातो ।

उ + रैरितं = उरैरितं ।

उ + उष्टिहं = उउष्टिहं ।

वि + आग्न = विग्नग्न ।

वि + अधि + आग्न = विज्ञाग्न ।

वि + आग्न = व्यग्न ।

अव + आगमन = अवयागमन ।

अतु + एति = अन्तेति ।

अतु + उपवासो = अनूपवासो ।

अ + अच्छरिया = अनच्छरिया ।

प + इसेसना = परिसेसना ।

प + आमासो = परामासो ।

In consonantal junction :—

परि + गहो = परिगहो ।

प + गहो = पगहो ।

प + कलो = पक्कलो ।

प + अ + कलो = परक्कलो ।

नि + कलो = निक्कलो ।

नि + कसावो = निक्कसावो ।

नि + लयन = निल्लयन ।

दु + लयन = दुल्लयन ।

दु + भिक्खु = दुष्भिक्खु ।

दु + भुत्तं = दुष्भुत्तं ।

सं + दिट्ठं = सन्धिट्ठं ।

दु + गहो = दुग्गहो ।

वि + गहो = विग्गहो ।

सु + ग हो = सुग्गहो ।

नि + गत = निग्गत ।

Others may also be exemplified in the same way.

The fifth chapter on junction is finished.

BOOK II, CHAPTER I.

जिनवचनयुक्तम्‌हि ॥१॥

जिनवचनयुक्तम्‌हि इच्छेत् अधिकारत् थे वेदितव्ये ।

जिनवचनदुक्ते ॥१॥

1. (The rules of Pali grammar are) applicable to the discourses of Buddha.

लिङ्गञ्च निपत्ते ॥२॥

यथा यथा जिनवचनयुक्तम्‌हि तथा तथा इधं लिङ्गञ्च निपत्ते ।
तं यथा—एषो नो सत्था, ब्रह्मा, अक्षा, सखा, राजा ।

लिङ्गञ्च निपत्ते ॥२॥

2. The crude forms (or stems) of words are determined here just as they are found in the discourses of Buddha.

The crude forms or stems, such as, सत्था, ब्रह्मा, अक्षा, सखा, राजा ।

ततो च विभक्तियो ॥३॥

ततो जिनवचनयुक्तेहि लिङ्गेहि विभक्तियो होन्ति ।

ततच विभक्तयः ॥३॥

3. Case-endings are added to the crude words or stems.

सि यो अं यो ना हि स नं स्मा हि स नं स्मिं सु ॥४॥

कः च पन ना विभक्तियो ? सि, यो इति पठमा ; अं, यो
इति द्रुतिया ; ना, हि इति ततिया ; स, नं इति चतुर्थी ; स्मा,
हि इति पञ्चमो ; स, नं इति छठ्ठो ; स्मिं, सु इति सप्तमी ।
विभक्ति इन्हेने लक्ष्यो ? अमृहस्त अर्थं सविभक्तिस्त से (१११) ।

सि, यो ; अं, यो ; ना, हि ; स, नं ; स्मा, हि ; स, नं ;
स्मिं, सु ॥४॥

4. The case-endings are :—nominative singular—सि, and plural—यो ; accusative singular—च, and plural—यो ; instrumental singular—ना, and plural हि ; dative singular—स, and plural—नं ; ablative singular—स्मा, and plural हि ; genitive singular—स, and plural—नं ; locative singular—स्मिं, and plural—सु ।

What purpose is served by this, viz., a *vibhakti* or case-ending ? 2-2-3.

तदनुपरोधेन ॥५॥

यथा यथा तेसं जिनवच्चनां अनुपरोधेन तथा तथा ए लिङ्गश्च
निपञ्चते ।

तदनुपरोधेन ॥५॥

5. These are employed here in conformity to the usage made in the discourses of Buddha.

आलपने सि गसञ्जो ॥६॥

आलपनतथे सि गसञ्जो होति । भोति अथे ; भोति
कञ्जे ; भोति वरादिवे । आलपनेति किमत्थं ? सा अथा ।
सोति किमत्थं ? भोतियो अव्यायो । ग इच्छेन कत्थो ?
चते च (२।१।६३) ।

आलपने सि गसञ्जः ॥६॥

6. In the vocative case the *si* is technically denominated as *ga* :—भोति अथे ; भोति कञ्जे ;
भोति वरादिवे ।

For what purpose is this, viz., *in the vocative case* ? सा अथा ।

What purpose is served by this, viz., *ga* ? By the rule 2-1-63 *a* is changed into *e*.

इवस्युवस्या भला ॥७॥

इवस्युवस्या इच्छेते भलसञ्जा होन्ति यथासंख्ये । इसिनो ;
दण्डिनो ; अग्निनो ; गहपतिनो ; सेतुनो ; भिक्खुनो ; सथ-
म्भुनो ; भल इच्छेन कर्त्तयो ? भलतो सस्त नो वा (२।१।६६) ।

इवर्णवर्णैँ भलौ ॥७॥

7. These two, viz., *i-varṇa* and *u-varṇa* (*i.* ī, and *u*, ū) are respectively technically called *jha* and *la* :—इसिनोः दण्डिनोः ; अम्लिनोः ; गहपतिनोः । सेतुनोः ; भिक्खुनोः ; स्यम्भुनोः ।

What purpose is served by this, viz., *jha-la*? By the rule 2-1-66 the *sa* after *jha-la* is optionally changed into *no*.

ते इत्थिस्या पो ॥८॥

ते इत्थसुवस्था वदा इत्थिस्या तदा प्रसर्ज्ञा होन्ति । रक्षिया ; इत्थिया ; वधुया ; चेतुया ; देविया । इत्थिस्याति किमत्थं ? इसिना ; भिक्खुना । पदच्छनेन कर्तुयो ? पती या (२।१।६१) ।

तौ स्त्रगास्त्रौ पः ॥९॥

8. Those two, viz., *i-varṇa* and *u-varṇa* (*i.* ī, *u*, ū) when used as finals in the feminine gender are termed *pa* :—रक्षिया ; इत्थिया ; वधुया ; चेतुया ; देविया ।

For what purpose is this, viz., *in the feminine gender*? इसिना ; भिक्खुना ।

What purpose is served by this, viz., *pa*? By the rule 2-1-61, in the singular number of the cases beginning with the instrumental, the case-endings after *pa* are changed into *yā*.

आ घो ॥६॥

आकारो यदा इविख्या तदा वसञ्जो होति । सञ्चाय ;
कञ्जाय ; वीणाय ; गङ्गाय ; दिसाय ; सालाय ; मालय ;
तुलाय ; दोलाय ; पभाय ; सोताय ; पञ्जाय ; करणाय ;
नावाय ; कपालाय । आ इति किमत्थं ? रक्षिया ; इत्थिया ;
देविया ; धेनुया । इत्थिख्याति किमत्थं ? सत्थारा देसितो
अथं धम्मो । व इञ्जनेन कत्थो ? वतो नादीनं (२।१।६०) ।

आ घो ॥६॥

9. The final *a* in the feminine gender is technically termed *gha* :—सञ्चाय ; कञ्जाय ; वीणाय ;
गङ्गाय ; दिसाय ; सालाय ; मालाय ; तुलाय ; दोलाय ;
पभाय ; सोताय ; पञ्जाय ; करणाय ; नावाय ; कपालाय ।

For what purpose is this, viz., *a* ? रक्षिया ;
इत्थिया ; देविया ; धेनुया ।

For what purpose is this, viz., *in the feminine gender* ? सत्थारा देसितो अथं धम्मो ।

What purpose is served by this, viz., *gha* ?
By the rule 2-1-60 the singular case-endings beginning with *nā* (instrumental) are changed into *āya*.

सागमो से ॥१०॥

सकारागमो होति से विभक्तिम्‌हि । पुरिसस्तु ; अग्निख्या ;
दण्डिस्तु ; इसिस्तु ; भिक्खुस्तु ; सयम्भुस्तु ; अभिम्भुख्या । से ति
किमत्थं ? पुरिससिं ।

सागमः से ॥१०॥

10. *S* is augmented when the case-ending *sā* follows :—

पुरिस्स ; अग्निस्स ; इग्निस्स ; इग्निस्स ; भिक्खुस्स ;
स्थम्भुस्स ; अग्निभुस्स ।

For what purpose is this, viz., when the case-ending *sā* follows ? पुरिस्सि॑ ।

संसाखेकवचनेसु च ॥११॥

संसाहु एकवचनेसु विभक्तादेसेहु सकारागमी होति । एतिस्सं ;
एतिस्सा ; इग्निस्सं ; इग्निस्सा ; तिस्सं ; तिस्सा ; तस्सं ; तस्सा ;
यस्सं ; यस्सा ; अस्सं ; अस्सा । संसाखिति किमत्थं ?
अग्निना ; पाणिना । एकवचनेस्तिकिमत्थं ? अनस्सा ; वच्स्सा ; यामस्सा ।

संस्थयोरेकवचनयोच ॥११॥

11. *S* is augmented when the singular case-ending substitutes *sam* and *sā* follow :—

एतिस्सं ; एतिस्सा ; इग्निस्सं ; इग्निस्सा ; तिस्सं ; तिस्सा ;
तस्सं ; तस्सा ; यस्सं ; यस्सा ; अस्सं, अस्सा ।

For what purpose is this, viz., *sam* and *sā* ?
अग्निना ; पाणिना ।

For what purpose is this, viz., singular ? तासं ;
सम्बासं ।

For what purpose is this, viz., case ending
• substitutes ? वच्स्सा ; अनस्सा ; यामस्सा ।

एतिमासं इ ॥१२॥

एता इमा इव्वेतेसं अन्तो सरो इकारी होति संसाहु एकवचनेषु
विभक्तादेसेषु । एतिस्तं ; एतिस्ता ; इतिस्तं ; इतिस्ता ।
संसाखिति क्यतुर्थं ? एताय ; इमाय । एकवचनेषिति किमतुर्थं ?
एतासं ; इमासं ।

एतेकबोः इः ॥१२॥

12. The final vowel of *etā* and *imā* is changed into *i*, if the singular case-ending substitutes *sam* and *sā* follow :—

एतिस्तं ; एतिस्ता ; इतिस्तं ; इतिस्ता ।

For what purpose is this, viz., *sam* and *sā* ?
एताय ; इमाय ।

For what purpose is this, viz., *singular* ? एतासं ;
इमासं ।

तस्मा वा ॥१३॥

तस्मा इन्द्रियं वस्तमानाय अकारस्त इकारी होति वा मंसाहु
एकवचनेषु विभक्तादेसेषु । तिस्तं ; तिस्ता ; तस्तं ; तस्ता ।

तस्मा वा ॥१३॥

13. The singular case-ending substitutes *sam* and *sā* having followed, *a* of the pronoun *tā* in the feminine gender is optionally changed into *i* :—

तिस्तं ; तिस्ता ; तस्तं ; तस्ता ।

ततो सस्त्र स्ताय ॥१४॥

ततो ता-एता-इमातो सस्त्र विभक्तिस्त्र स्तायादेहो होति वा
अन्तो च सरो इक्कारो होति । तिस्त्राय ; तिस्त्रा ; एतिस्त्राय ;
एतिस्त्रा ; इमिस्त्राय ; इमिस्त्रा ।

ततः सस्त्र स्तायः ॥१५॥

The case-ending *sa* used after the pronouns *tā*, *etā* and *imā* is optionally changed into *ssāyā*, and the final vowel of the pronouns becomes *i* :—

तिस्त्राय ; तिस्त्रा ; एतिस्त्राय ; एतिस्त्रा ; इमिस्त्राय ;
इमिस्त्रा ।

घो रसं ॥१५॥

घो रसं आपज्जते संसारु विभक्तादेसेषु । तस्मैः तस्मा ;
तस्मैः यस्मा ; सञ्चस्मैः ; सञ्चस्मा । संसाखिति किमत्थं ?
ताय ; सञ्चाय । एकवचनेस्थिति किमत्थं ? तासं ; सञ्चासं ।

घो द्वस्त्रम् ॥१५॥

15. When the singular case-ending substitutes *samī* and *sā* follow, the final feminine *ā* is shortened :—

तस्मैः तस्मा ; यस्मैः यस्मा ; सञ्चस्मैः ; सञ्चस्मा ।

For what purpose is this, viz., *samī* and *sā* ?
ताय ; सञ्चाय ।

For what purpose is this, viz., *singular* ? तासं ;
सञ्चासं ।

नो च द्वादितो नम्‌हि ॥१६॥

हि इच्चेवम् आदितो सङ्क्षातो नकारागमो होति नम्‌हि विभक्तिम्‌हि । हिस्तं ; तिस्तं ; चतुस्तं ; पञ्चस्तं ; छत्रं सप्तस्तं ; अट्ठत्रं ; नवत्रं ; दशत्रं । द्वादितोति किमत्थं ? सद्व्यानं । नम्‌हीति किमत्थं ? द्वीसु ; तीसु । च सद्वद्वग्नाहयेन स्यां चागमो होति । चतुर्ष्वानं इन्थोनं , तिस्तानं वेदनानं ।

नव द्वादितो नमि ॥१६॥

16. When the case-ending *nam* follows, *n* too is augmented (or added) to numerals beginning with *dvi* :—

हिस्तं ; तिस्तं ; चतुस्तं ; पञ्चस्तं ; छत्रं ; सप्तस्तं ; अट्ठत्रं ; नवत्रं ; दशत्रं ।

For what purpose is this, viz., *beginning with dvi* ? द्वीसु ; तीसु ।

By the force of च (100) it is to be understood that *ssa* may also sometimes be augmented :— चतुर्ष्वानं ; तिस्तानं ।

अमा पतो स्तिं स्मानं वा ॥१७॥

प इच्चेत्सा स्तिं स्मा इच्चेतेसं च आ आदेसा होन्ति वा यथासद्यं । अत्यं ; मतियं ; मत्या ; मतिया ; रत्यं ; रतियं ; रत्या ; रतिया ; निकत्यं ; निकत्या ; निकतियं ; विकत्यं ; विकत्या ; विरतियं , विरत्या ; विरतिया ;

पुथर्यं ; पुथविर्यं ; पुथत्वा ; पुथविद्या ; पवर्त्यं ; पवस्त्रिं ;
पवत्त्वा ; पवस्त्रिया ।

अता पतः स्मि॑ स्मयो वा ॥१७॥

17. The ending *smim* and *smā* used after *pa* are respectively optionally changed into *amī* and *a* :—

मत्यं ; मतियं ; मत्वा ; मतिया ; etc.

आदितो ओ च ॥१८॥

आदि इच्छेतसा स्मि॑ वचनस्य अं ओ आदेसा होन्ति वा ।
आदिं ; आदो । वाति किमत्युं ? आदिस्मि॑ं, आदिम्‌हि नाथं
नमस्त्वा । चक्षुहमाहणेन अञ्जनस्तापि स्मि॑वचनस्य आ ओ
अं आदेसा होन्ति वा । दिवा च रक्तो च हरति वे वस्ति॑ ;
वाराणसि॑ अङ्गु राजा ।

आदित्य ॥१८॥

18. The case-ending *smim* after *ādi* is also optionally changed into *m* or *o* :—

आदिं ; आदो ।

For what purpose is this, viz., *optionally* ?
आदिस्मि॑ं, आदिम्‌हि ।

By the force of *also* (च) it is to be understood that *smim* after other crude words (or stems) too is optionally changed into *a*, *o*, or *m* :— दिवा ; रक्तो ;
वाराणसि॑ ।

भलान् इयुवा सरे वा ॥१६॥

भल इच्छेतेर्स्य इय् उव् इष्टेते आदेश होन्ति या सरे परे।
 तिथल्तं ; पच्छियागारे ; भिक्खुवासने निष्ठीदति ; उषुवासने।
 सरे ति किमत्युर्थं ? तिमलं ; तिफलं ; तिक्खतर्हं ; तिदख्लं ;
 तिलोकं ; तिनयनं ; तिपासं ; तिहंसं ; तिभरं ; तिवन्धनं ;
 तिपिठिकं ; तिवेदं ; चढ़हिसं ; उषुभूतं । वाति किमत्युर्थं ?
 पञ्चहङ्क्रेहि ; तीहाकारेहि ; चक्खायतनं । वाति विकर्पनतृथं ।
 इकारस्स आयादेसो होति :— वत्पृष्ठत्यं ।

भलयोऽ इयुवौ स्वरे वा ॥१६॥

19. A vowel having followed, *jha* and *la* are respectively optionally changed into *iy* and *uv* :—

तिथल्तं ; पच्छियागारे ; भिक्खुवासने ; उषुवासने ।

For what purpose is this, viz., a vowel having followed ? तिमलं ; तिफलं etc.

For what purpose is this, viz., optionally ?
 पञ्चहङ्क्रेहि ; तीहाकारेहि ; चक्खायतनं ।

The word *optionally* is to signify *alternative course*; *i* is changed into *ay* :— वत्पृष्ठत्यं ।

यवकारा च ॥२०॥

भलानं यकारवकारादेश होन्ति या सरे परे । अम्बागारे ;
 चक्खायतनं ; स्वागतं ते भहावीर । चसहग्नहयं सम् पिण्डनतृथं ।

यवकारौ च ॥२०॥

20. A vowel having followed, *jha* and *la* are also optionally changed into *y* and *v* :—

चम्बागारे ; चक्खायतनं ; खागतं ।

The force of च (*also*) is alternation, that is, to show that this rule is applicable as well as rule 2-1-19.

पसञ्जजस्स च ॥२१॥

पसञ्जज च विभक्तिरेसे सरे परे यवकारादेसी होति ।
पथव्या ; रत्वा ; भत्वा । सरेति किमत्युर्थं ? पथविर्थं । चसह-
ग्रहणं अनुकृद्धनत्युर्थं ।

पर्श्वस्स च ॥२१॥

21. A vowel of case-ending substitutes having followed, that which is technically termed *pa* is also changed into *y* :—पथव्या ; रत्वा ; भत्वा ।

For what purpose is this, viz., a vowel having followed ? पथविर्थं ।

The force of *also* is that this rule follows rule 2-1-20.

गाव से ॥२२॥

गो इवेतस्य ओकारस्य आवादेसी होति से विभक्तिभूषि ।
णापस्स ।

गोः से ॥२१॥

22. The case-ending *sa* having followed, *o* of *go* is changed into *āva* :—गावस्तु ।

योसु च ॥२२॥

गो इत्तेतस्तु ओकारस्तु आवादेसो होति यो इत्तेतेषु परेषु ।
गावो गच्छन्ति ; गावो पस्तन्ति ; गावो गच्छन्ति ; गावी पस्तन्ति ।
चसहम् इष्टं किम् तु यं ? नास्तास्तिंषु वचनेषु आवादेसो होति ।
गावेन ; गावा ; गावे ; गावेषु ॥

यवोच ॥२३॥

23. The case-ending *yo* (nominative and accusative plural) having followed, *o* of *gv* is also changed into *āva* :—गावो ; गावो ।

For what purpose is च (also) added ? The case-endings *nā*, *smā*, *smini* and *su* having followed, *āva* takes the place of *o* :—गावेन ; गावा ; गावे ; गावेषु ।

अवम्‌हि च ॥२४॥

गो इत्तेतस्तु ओकारस्तु आव अवादेसा होति अम्‌हि
विभित्तिम्‌हि । गावे ; गवे । चसदृदग्रहणेन सादिसेषेषु पुञ्जुल्लर-
वचनेषु च अवादेसो होति । गवस्तु ; गवो ; गवेन ; गवा ;
गवे ; गवेषु ॥

अथनि च ॥२४॥

24. The case-ending *am* having followed, *o* of *go* is also changed into *āvā* and *ava* :—गावं ; गवं ।

By the force of च (*also*) it is to be understood that *o* of *go* is changed into *ava* too, when the case-endings *sa* etc. (that is, the endings of the 4th case or those of the preceding or succeeding cases) follow :—गवस्तु ; गवो ; गवेन ; गवा ; गवे ; गवेत् ।

आवस्तु वा ॥२५॥

आव इच्छेतस्य गवादेसम्भु अन्तसरस्य उकारादेसो होति वा अम्हि विमत्तिम्हि । गावुं ; गावं । आवस्तुति किमत्युर्थं ? गवं । अम्हीति किमत्युर्थं ? गवो तिट्ठन्ति ॥

आवस्य उवां ॥२५॥

25. The case-ending *am* having followed, the final vowel of *āvā* which takes the place of the *o* of *go* is optionally changed into *u* :—गावुं ; गावं ।

For what purpose is this, viz., of *āvā* ? गवं ।

For what purpose is this, viz., the case-ending *am* having followed ? गवो तिट्ठन्ति ।

ततो न अं पतिम्हा लुत्ते च समासे ॥२६॥

ततो गोप्तव्यदतो नंवचनस्य अं आदेसो होति, गो इच्छेतस्य उकारस्य अवादेसो होति, पतिम्हि परे, अहुते च समासे ।

गवम् पतिस्त्रा थेरस्त्रा । अलुते ति किमत्यं ? गोपति । अस्त्रद्व-
ग्राहणेन असमासेपि नंवचनस्त्रा अं अदेसो होति गो इत्तेतस्त्रा
ओकारस्त्रा अवादेसो च होति । गवं ।

ततो नम् अन् पतौ अलुप्ते च समासे ॥२६॥

26. The case-ending *nam* after the word *go* is also changed into *am*, and *o* of *go* is changed into *ava*, if the word *pati* follows and if *samāsa* (sign of composition) is not elided :—गवम् पतिस्त्रा ।

Why this, viz., if *samāsa* is not elided ? गोपति ।

By the force of च (also) it is to be understood that even when there is no *samāsa*, *nam* is changed into *am*, and *o* of *go* is changed into *ava* :—गवं ।

ओ सरे च ॥२७॥

गो इत्तेतस्त्रा ओकारस्त्रा अवादेसो च होति समासे सरे परे ।
गवस्त्रकं ; गवेलकं ; गवाजिनं । अस्त्रद्वग्राहणेन उवस्त्रा इत्तेवस्त्रानं
लिङ्कानं उवचकौरादेशा होन्ति सिं यो इत्तेत्तु परेत्तु कथि ।
भुवि ; पसवो ; शुरवो ; चतुरो । सरे ति किमत्यं ? गोधनो ;
गोविन्दो ।

ओ सरे च ॥२७॥

The *o* of *go* is also changed into *ava* when a vowel in a *samāsa* follows :—गवस्त्रकं ; गवेलकं ; गवाजिनं ।

27. By the force of also (च) it is to be under-

stood that *smim* or *yo* having followed the *u-varṇa* final in a crude word is sometimes changed into *uva*, *ava* and *ura* :—भुवि ; परवो ; युरवो ; चतुरवो ।

Why this, viz., when a vowel follows ? गोधनो ; गोविन्दो ।

तब्बिपरीतुपपदे व्यञ्जने च ॥२८॥

तस्म अवस्थादस्तु उपपदे तिठ्ठनानस्तु ओकारस्तु विपरीतो
होति व्यञ्जने परे । उम्भते उरिये ; उम्भच्छति ; उम्भहेत्वा ।
चस्थृश्लाहृणं चवधारणत्वं । चवसाने ; चवकिरने ; चव-
किरतिं ॥

तद्विपरीत उपपदे व्यञ्जने च ॥२८॥

28. When *ava* stands as an *upapada* (that is, a secondary first member in a compound), *o* which takes the place of *ava* is also changed into *u*, if a consonant follows :—उम्भते ; उम्भच्छति ; उम्भहेत्वा । The force of च (also) is to signify restriction of the rule to certain instances to the exclusion of others :—चवसाने etc.

गोण नम्‌हि वा ॥२९॥

सम्भस्तु गोणहुदस्तु गोणादेसो होति वा नम्‌हि विभक्तिम्‌हि ।
गोणानं सत्त्वर्णं । काति किमत्‌वर्णं ? गोणं चे तरणानानं उक्तुं
गच्छति पुक्तवो, सम्बा गावी उक्तुं यन्ति नेत्रे उक्तुं गते गोणं । योग-
विभागेन चन्द्राद्यापि गोणादेसो होति । गोणभूतानं ॥

गोखो नमि वा ॥२८॥

29. The case-ending *nam* having followed, the word *go* is in all cases optionally changed into *gona* :—गोखान् ।

For what purpose is this, viz., *optionally*? गोणं । In the case of a compound also, *gv* may be changed into *gona* :—गोखभूतान् ।

सुहिनासु च ॥२९॥

सुहिना इच्छेत्तेषु च समस्तं गोपद्वदस्तं गोखादेसो होति वा ।
गोखेषु ; गोखेहि ; गोखेन । वाति किमत्यर्थं ? गोषु ; गोहि ;
गोभि ; गवेन । चसद्वदगाइयेन सादिसेसेषु पुञ्जुस्तरवचनेष्वपि
गोखगुगवयादेसा होन्ति । गोखो ; गोखा ; गोखं ; गोखे ;
गोखस्तु ; गोखम्‌हा ; गोखमा ; गुञ्जं ; गवयेहि ।

सुहिनाषु च ॥३०॥

30. The case-endings *su*, *hi* and *na* having followed, the word *go* in all cases is also optionally changed into *gona* :—गोखेषु ; गोखेहि ; गोखेन ।

For what purpose is this, viz., *optionally*? गोषु ; गोहि ; गोभि ; गवेन ।

By the force of *also* (च) it is to be understood that other case-endings also (beginning with *si*) having followed, *go* is changed into *gona*, *gn* or *gavaya* :—गोखो ; गोखा ; गोखं ; गोखे ; गोखस्तु ; गोखम्‌हा ;
गोखस्ता ; गुञ्जं ; गवयेहि ।

अम्भो निगहीतं भलपेहि ॥३१॥

अं वचनस्त् च जकारस्त् च अलप इत्येतेहि निगहीतं होति ।
 अग्निं ; दण्डं ; इसिं ; यहेसिं ; गङ्गपतिं ; भिक्षुं ; सयम्भुं ;
 अभिभुं ; इत्थिं ; रत्तिं ; वधुं ; पुष्टिङ्गं ; पुन्नावो ; पुंकोकिलो ।
 अम्भोति किमत्थं ? सुखं ; डक्खं । पुनरारम्भमहयं विभासा-
 निवत्तनत्थं । अग्निं ; वधुं ; पट्टुं ; वम्भुं ; बुद्धं ॥

अम्भो निगहीतं भलपे: ॥३१॥

31. The case-ending *am* and *m* after that which is technically called *jha*, *la* or *pa*, is changed into a *niggahita* :—अग्निं, पुंकोकिलो etc.

Why is this, viz., *am* and *m* ? अग्निना etc.

For what purpose is this, viz., after that which is technically called *jha*, *la* or *pa* ? सुखं ; डक्खं ।

This sūtra with regard to *niggahita* is repeated here for the prevention of optionality :—अग्निं etc.

सरलोपो अमादेसप्पच्यादिभ्वहि सर- लोपे तु पक्ति ॥३२॥

सरलोपो होति अमादेसप्पच्यादिभ्वहि सरलोपे तु पक्ति होति । पुरिसं ; पुरिसे ; पापं ; पापे ; पापियो ; पापिट्ठो । अमादेसप्पच्यादिभ्वहीति किमत्थं ? अप्पमादी अमतपदं । सर-
 लोपेति किमत्थं ? पुरिस्त्वा ; दण्डिणं । तुसद्दुदम्भयं चास-

धारक्तुथं । भिक्खुनी ; गहपतानी । पक्तिमङ्गलसामृतवेन
मुनरस्त्विभावो च होति । सेषो ; सेठो ; जेषो ; जेठो ॥

सरलोपः चनादेशप्रस्त्रयादिभिः सरलोपेत् प्रकृतिः ॥३२॥

32. The final vowel is elided before *am*, case-ending substitutes and suffixes ; and the real type of the word becomes what remains after the elision of the vowel :—*पुरिस्त* ; *पुरिसे* ; *पापियो* etc.

For what purpose is this, viz., *am*, *case-ending substitutes and suffixes* ? अप्यनादो अन्तपदं ।

For what purpose is this, viz., *after the elision of the vowel* ? *पुरिसस्त* ; *दण्डिनं* ।

The *tu* denotes restriction of the rule to certain instances to the exclusion of others :—*भिक्खुनो* etc.

By the force of the expression viz., *the real type of the word*, it is to be understood that *sandhi* (junction) can also again take place :—*सेषो* etc.

अवो रस्त एकवचनयोख्यपि च ॥३३॥

अवो रस्त आपज्ञाते एकवचन यो-इच्छेतेत्तु च । इत्थिं ;
इत्थियो ; इत्थिया ; वधुं ; वधुयो ; वधुया ; दण्डिना ; सयम्भुं ;
सयम्भुयो ; सयम्भुया ।

अवोति किमत्थं ? कञ्चनं ; कञ्चनायो ; वञ्चनाय ।
एकवचनयोख्यिति किमत्थं ? इत्थीहि ; सयम्भूहि । चसदूहि ।

ग्नहण्डं अवधारण्यतुष्टं । नदि॑ ; नदियो॒ ; नदिया॑ । अदि॑
ग्नहणेन न रस्ते॑ आपञ्जले॒ । इत्थी॑ ; लिङ्गखुनी॒ ॥

अदो॑ हुस्ते॑ एकदचनयवोरपि च ॥३३॥

33. In the singular number and also when *yo* follows, the final long vowel other than *gha* becomes short as well :— इत्थी॑ ; इत्थियो॒ ; इत्थिया॑ etc.

For what purpose is this, viz., *other than gha* ? कञ्जी॑ ; कञ्जायो॒ etc. The technical term *gha* has been interpreted in 2-1-9.

Why this, viz., *in the singular number and also when yo follows* ? इत्थी॑हि॒ etc.

The expression *also* (अपि) is added for signifying restriction of the rule to certain instances to the exclusion of others :—नदि॑ etc.

The force of *as well* (*अपि*) is that the final long vowel does not in some cases become short :— इत्थी॑ etc.

न सि स्मि॑ अनपु॑सकानि ॥३४॥

सिस्मि॑ अनपु॑सकानि लिङ्गानि न रस्ते॑ आपञ्जले॒ । इत्थी॑ ;
इत्थु॑ ; सयम्भु॑ ; वधू॑ ; लिङ्गखुनी॒ ।

सिस्मिनि॑ किमत्थी॑ ? भोति॑ इत्थी॑ ; भो॑ सयम्भु॑ ; भोति॑
घपु॑ ; भोति॑ दग्धिहनि॑ ।

अनुपु॑सकानोति॑ किमत्थी॑ ? सुखकारि॑ दानं॑ ; सुखकारि॑
सीढ़ं॑ ; सोषगायि॑ चित्तं॑ ॥

न सौ अनपुंसकानि ॥३१॥

34. The case-ending *si* having followed, (the final vowel of) a non-neuter word does not become short :—*इत्थी*, *दण्डी*; *सयम्*, *वत्*, etc.

For what purpose is this, viz., *si* having followed? भोति *इत्थि*; भो *सयम्* etc. (in the vocative case).

Why this, viz., *non-neuter*? *सुखकारि दार्ढ* etc.

उभादितो न इन्नं ॥३५॥

उभ इच्चेउभादितो नंचनस्त इन्नं इतेति। उभिन्नं;
इविन्नं।

उभादितो ति किमत्थं? उभवेसं।

उभादितो न इन्नं ॥३५॥

35. The case-endidg *nam* used after *ubha* etc. is changed into *innam* :—*उभिन्नं*, *इविन्नं*.

What for is this, viz., after *ubha* etc.? उभवेसं।

It should be noted here that *ubhaya* and *ubha* are quite different words.

इर्णं इर्णन्नं तौहि सञ्ज्ञाहि ॥३६॥

नंचनस्त इर्णं इर्णन्नं इच्चेते यादेषा होन्ति तौहि सञ्ज्ञाहि।
तिर्णं; तिर्णन्नं।

तीहीति किमत्थं ? द्वित्तं ।

इत्यं इत्यन्तं ति-संख्यायाः ॥२६॥

36. The case-ending *nam* is changed into *in̄nam* and *in̄nannam* after the numeral *ti* :—तिस्तं, तिस्तुन्तं ।

Why this, viz., after the numeral *ti* ? द्वित्तं ।

योसु कतनिकारलोपेसु दीर्घं ॥२७॥

सब्दे सरा योसु कतनिकारलोपेसु दीर्घं आपञ्जने । अग्नि ; भिक्खु ; रक्ति ; यागू ; अट्ठी ; अट्ठीनि ; आयू ; आयूनि ; सम्बानि ; यानि ; तानि ; कानि ; एतानि ; अमूनि ; इत्यानि ।

योस्तिति किमत्थं ? अग्नि ; भिक्खु ; रक्ति ; सब्दो ; यो ; सो ; को ; असुको ।

कतनिकारलोपेस्तिति किमत्थं ? इत्यियो ; वदुयो ; स्यन्त्युवो । पुनरारन्धमहणं किमत्थं ? निष्ठदीपमत्थं । अग्नि ; भिक्खु ; यानि ; तानि ; कतनानि ।

यवोः कतनिकारलोपयोः दीर्घम् ॥२८॥

37. The case-ending *yo* (nominative and accusative plural) having been elided or *ni* having been substituted for it, all final vowels become long :—अग्नि ; अट्ठीनि ; etc.

Why this, viz., the case ending *yo* having been elided ? अग्नि etc.

Why this, viz., *ni* having been substituted for *yo*? इत्यिथो etc.

For what purpose is repetition used? To show the invariability of the rule :—अनी ; बानि ; etc.

सुनं हिसु च ॥२८॥

हुनंहि इत्तेसु च समे सरा दीवं आपञ्जले। अनीहु ;
अनीनं ; अनीहि ; भिक्खूहु ; भिक्खूहि ; पुरिसाहु ;
पुरिसानं ; पुरिसाहि ।

एतेस्ति किञ्चत्थं? अग्निना ; पाणिना ।

चसदुदग्धणं अवधारणत्थं। सुखेत्तेसु ब्रह्मचारीसु धर्मं
अक्खाति भगवा ; भिक्खूनं दत्या उकेहि पाणेहि ।

सुनंहिसु च ॥२९॥

38. These case-endings, viz., *su*, *nam* and *hi*, having followed, all final vowels too become long :—अनीहु, अनीनं, अनीहि, etc.

For that purpose is this, viz., *these case-endings having followed?* अग्निना, etc.

The word च (100) is added for denoting restriction of the rule to certain instances :—सुखेत्तेसु, पाणेहि etc.

पञ्चादीनं अत्तं ॥३०॥

पञ्चादीनं सङ्ख्यानं अन्तो अत्तं आपञ्जति हुनंहि इत्तेसु !
पञ्चहु ; पञ्चनं ; पञ्चहि ; इत्तु ; इत्तं ; इत्तहि ; इत्तसु ;

सत्त्विः सत्त्वं च दृष्टव्यं च दृष्टुः च दृष्टिः नवत्वः
नवत्वं नविः दसत्वः दसत्वं दसिः ।

पञ्चादीनं इति किमत्य? हीमुः दिमः हीहि ।

अत्तं इति भावनिहृदेसो उभयसागमत्तस्य, अन्नो उकारो
अत्तं आपज्ञते । चतुर्स्रव्यं इत्थीनं; तिस्रव्यं वेदवानं ।

पञ्चादीनाम् चतुर्स्रम् ॥१६॥

39. The case-endings *su*, *nam* and *hi* having followed, the final of numerals, beginning with *pañca*, attains to the condition of *a* :—पञ्चु, पञ्चं, पञ्चिः etc.

For what purpose is this, viz., the numerals beginning with *pañca*? हीमुः etc.

The abstract form, viz., the condition of *a*, is used to signify that the rule is applicable even in the case of augmenta, and that the final *u* of an augment too is changed into *a* :—चतुर्स्रं; तिस्रं ।

पतिस्मिनिमहि ॥४०॥

पतिस्मन्तो अत्तं आपज्ञते इनिमहि पञ्चवे परे । गहपतानी !
इनिमहौति किमत्य? गहपति ।

पञ्चुरिनो ॥४०॥

40. The final vowel of *pati* becomes *a*, if the suffix *ini* follows :—गहपतानी ।

Why this, viz., if the suffix *ini* follows? गहपति ।

न्तुस्सन्तो योसु च ॥३१॥

नुष्ट्रियस्तो अत्तं आपञ्जते हुनंहियो इवेतेषु । गुण-
वन्तेषु ; गुणवन्तानं ; गुणवन्तेहि ; गुणवत्ता ; गुणवन् ।

नुस्सेति किमत्थं ? इसीनं ।

एतेत्तिकिमत्थं ? गुणवा ।

चस्दृदग्गङ्गेन अञ्जेतु च वचनेषु अत्तं होति । गुण-
वन्तस्मिं ; गुणवन्तेन । अन्तमंहयेन अत्तस्मृ होति योनं इकात्ते-
च । गुणवन्ति ।

न्तोरन्तो यवोच ॥३१॥

41. These case-endings, viz., *su*, *nam*, *hi* and *yo*, having followed, the final of the suffix *ntu* too is changed into *a* :—गुणवन्तेषु etc.

For what purpose is this, viz., of the suffix *ntu* ?
इसीनं ।

Why this, viz., these case-endings having followed ? गुणवा ।

By the force of च (100) it is to be understood that the final of the suffix *ntu* is changed into *a*, even if other case-endings follow :—गुणवन्तस्मिं, etc.

By the force of the word *final* it is to be understood that the case-ending *yo* is even changed into *i*; such as in गुणवन्ति ।

सत्त्वस्स वा अंसेसु ॥४२॥

सत्त्वस्से न्तुप्रज्ञवस्स अत्तं होति वा अंस इत्तेत्तु । सतिम् भिक्खुं सतिमन्तं भिक्खुं वा ; बन्धुम् राजानं बन्धुमन्तं राजानं वा ; सतिमस्स भिक्खुनो सतिमतो भिक्खुनो वा ; बन्धुमस्स रञ्जो बन्धुमतो रञ्जो वा । यतेत्तिति किमत्थं ? सतिमा भिक्खु ; बन्धुमा राजा ।

सर्वस्य वा अंसयोः ॥४२॥

42. These case-endings viz., *am* and *sa*, having followed, the entire *ntu* suffix is optionally changed into *a* :—**सतिम्** or **सतिमन्तं** ; **सतिमस्स** or **सतिमतो** ; etc.

For what purpose is this, viz., *these case-endings having followed* ? **सतिमा**, etc.

सिम्हि वा ॥४३॥

न्तुप्रज्ञवस्सन्तस्स अत्तं होति वा सिम्हि विभक्तिम्हि । हिम-
वन्तो पम्बतो । वाति किमत्थं ? हिमवा पम्बतो ।

सौ वा ॥४३॥

43. If the case-ending *si* follows, the final of the suffix *ntu* is optionally changed into *a* :—**हिमवन्तो** ।

Why is this, viz., *optionally* ? **हिमवा** ।

अग्निस्तिनि ॥४४॥

अग्निस्तिनो इति होति वा **सिम्हि** विभक्तिम्हि । युरतो

अग्निनि ; पञ्चतो अग्निवि ; इक्षुतो अग्निनि ; वामतो अग्निनि ।

वाति किमत्युर्थं ? अग्नि ।

अनेरिनिः ॥४४॥

44. If the case-ending *si* follows, the final of *aggi* is optionally changed into *ini* :—अग्निनि ।

Why this, viz. *optionally* ? अग्निं ।

योस्त्रिक्ततरस्तो भो ॥४५॥

योहु अक्ततरस्तो भो अस्तं आपञ्जते । अग्नयो ; सुनयो ; इसयो ।

योस्त्रिति किमत्युर्थं ? अग्निस्तु ।

अक्ततरस्तोति किमत्युर्थं ? दण्डिणो ।

ओति किमत्युर्थं ? रक्तियो ।

यद्वोरक्ततस्त्रस्तो भः ॥४५॥

45. The case-ending *yo* having followed, *jha* (*i* or *ī*) which has not been shortened is changed into *a* :—अग्नयो ; सुनयो ; इसयो ।

For what purpose is this, viz., the case-ending *yo* having followed ? अग्नीसु ।

For what purpose is this, viz., which has not been shortened ? दण्डिणो । In दण्डिणो the long *i* of दण्डि has been shortened ; so the rule is not applicable here. If the case-ending *yo* follows

the final *i* and *ī* are invariably changed into *a*, but not that final *i* which is the result of shortening the long vowel *ī*.

For what purpose is this, viz., *jīha* ? रक्तियो !

I and *ī* ending in feminine words are not called *jīha*, so the rule is not applicable in the case of रक्तियो !

वेदोसु लो च ॥४६॥

वेदो इच्छेतेसु अकतरस्तो लो अत्तं आपञ्जाते । भिक्खुवे;
भिक्खुवो ; हेतवे ; हेतवो ।

अकतरस्तोति किमत्थं ? सयम्भुवो ; वेस्तम्भुवो ; पराचि-
भुवो ।

वेदोस्तिं किमत्थं ? हेतना ; केतना ; सेतना ।

चसद्गद्गङ्गं अत्तं अनुकड्डनत्थं ॥

वेदवोः लक्ष ॥४६॥

46. *Ve* or *vo* having followed, *la* (*u* or *ū*) which has not been shortened is also changed into *a* :- भिक्खुवे ; भिक्खुवो, etc.

For what purpose is this, viz., which has not been shortened ? सयम्भुवो, etc.

For what purpose is this, viz., *ve* or *vo* having followed ? हेतना, etc.

The force of *also* (च) is that this rule follows

the preceding rule; that is, the *a* in this rule is arrived at from that mentioned in the preceding rule.

मातुलादीनं आनत्तं ईकारे ॥४६॥

मातुल इच्छेवमादीनं अन्तो आनत्तं आपञ्जते रैक्षारप्यञ्जवे
परे। मातुलानी ; आपञ्जानी ; वहशानी ।

ईकारेति किमतुर्थं ? भिक्खुनी ; जालिनो ; गङ्गपतानी ।

आनत्तग्रहणेन नदी इच्छेतस्या दीसदृदस्या ज्ञो ज्ञा ज्ञा
आदेसा होन्ति सह विभक्तिया बोनाल इच्छेतेसु । तं वथा—नज्ञां
सन्दन्ति ; नज्ञा कतं तरङ्गं ; नज्ञा नेरङ्गराय तीरे ।

मातुलादीनाम् आनत्यम् ईकारे ॥४७॥

47. The suffix *i* having followed, the final of *mātula* etc. is changed into *āna* :—मातुलानो etc.

For what purpose is this, viz., *the suffix i having followed?* भिक्खुनो etc. Here *āna* does not take place.

By the force of *āna* it is to be understood that if *yo*, *nā* and *sa* follow, the *di* (of *nadi*) together with the case-endings is respectively changed into *jjo*, *jjā*, and *jjā* :—नज्ञो ; नज्ञा ; नज्ञा ।

स्या हि स्मिन्नं मृहाभिमृहि वा ॥४८॥

व्यवतो स्याहिस्मिं इच्छेतेसं मृहाभिमृहि इच्छेते आदेशा

होन्ति वा कथास्त्रा॑ । पुरिसम्भा॑, पुरिसस्मा॑; पुरिसेभि॑,
पुरिसेहि॑; पुरिसम्भि॑, पुरिसस्मि॑ ।

स्माहिस्मिन्न॑ इति किमत्युर्थं ? वस्त्रवन्न॑ अगम्बकं ; नहन्न॑
वक्तं ॥

स्मा हि स्मिन्न॑ भृषाभिमृहि॑ वा ॥४८॥

48. In all instances *smā*, *hi* and *smim* are respectively optionally changed into *mhā*, *bhi* and *mhi* :—पुरिसम्भा॑, पुरिसस्मा॑; पुरिसेभि॑, पुरिसेहि॑; पुरिसम्भि॑, पुरिसस्मि॑ ।

Why this, viz., *smā*, *hi* and *smim* ? वस्त्रवन्न॑ etc.

न तिमेहि॑ कताकारेहि॑ ॥४९॥

त-इम-इच्चेतेहि॑ कताकारेहि॑ स्मास्मिन्न॑ भृषाभिंहि॑ इच्चेते
आदेशा न होन्ति॑ । अस्मा॑; अस्मि॑; अस्मा॑; अस्मि॑ ।

कताकारेहोति॑ किमत्युर्थं ? तम्भा॑; तम्भिं॑; इमम्भा॑;
इमम्भिं॑ ॥

तेमाभ्यां कताकाराभ्याम् ॥५०॥

49. The case-endings *smā* and *smim* do not become *mhā* and *mhi* respectively, after *a* the substituted form of *ta* and *ima* :—अस्मा॑; अस्मि॑;
अस्मा॑; अस्मि॑ ।

Why this, viz., after *a* the substituted form ? तम्भा॑; तम्भिं॑; इमम्भा॑; इमम्भिं॑ ।

सुहौस्वकारो ए ॥५०॥

सुहि रहेतेसु अकारो एते आपज्जते । सब्बेसु ; येहु ;
तेसु ; केसु ; पुरिसेसु ; रमेसु ; कुसलेसु ; अभ्येसु ; तम्भेसु ;
सब्बेहि ; येहि ; तेहि ; केहि ; पुरिसेहि ; रमेहि ; कुसलेहि ;
तम्भेहि ; अभ्येहि ॥

सुहौरकार ए ॥५०॥

50. The final *a* becomes *e* before *snu* and *hi* :—
सब्बेसु ; सब्बेहि ; etc.

सब्बनामानं नम्‌हि च ॥५१॥

सब्बेसं सब्बनामानं अकारो एते आपज्जते नम्‌हिविभत्तिनम्‌हि ।
सब्बेसं ; सब्बेसानं ; येसं ; येसानं ; तेसं ; तेसानं ; केसं ;
केसानं ; इमेसं ; इमेसानं ; इतरेसं ; इतरेसानं ; कतमेसं ;
कतमेसानं ।

सब्बनामानं इति किमत्थं ? बुजानं ; भगवज्जानं ।

अकारोति किमत्थं ? अभूसं ; अभूसानं ।

चसद्दृदग्रहणं एग्रहणं अनुकड़नत्थं ॥

सब्बनामानं नमि च ॥५१॥

51. The final *a* of all pronouns (*sabbanāma*) too becomes *e*, before the case-ending *nami* :—
सब्बेसं ; सब्बेसानं, etc.

For what purpose is this, viz., of pronouns ?
दुष्टानं ; अगवत्तानं ।

Why this, viz., the *a* ? अनूरुं ; अमूसानं ।

The force of *too* (ए) is to supply *e* from the preceding rule.

अतो नेन ॥५२॥

तस्मा अकारतो नावचनस्य एनादेसो होति । येन ; तेन ;
केन ; अनेन ; पुरिसेन ; रूपेन ।
अतोति किमत्यु ? सुनिना ; असुना ; भिक्खुना ।
नाति किमत्यु ? तस्मा ।

अतो नैनः ॥५२॥

52. The case-ending *na* becomes *ena* after stems ending in *a* :—येन, etc.

For what purpose is this, viz., ending in *a* ?
सुनिना etc.

Why this, viz., the case-ending *na* ?, तस्मा ।

सो ॥५३॥

तस्मा अकारतो सिवचनस्य ओकारादेसो होति । शब्दो ;
ओ ; लो ; को ; पुरिसो ।

होति किमत्यु ? पुरिसानं ।

अतोति किमत्यु ? सयन्मू ॥

सिरो ॥५३॥

53. The case-ending *si* becomes *o* after stems ending in *a* :—**सम्बो पुरिसो** etc.

Why this, viz., the case-ending *si*? **पुरिसान्**।

For what purpose is this, viz., after stems ending in *a*? **सयम्भू**॥

सो वा ॥५४॥

तस्मा अकारनो नावचनस्य सो आदेषो होति वा। अत्थसो ; अङ्गनसो ; सुत्तसो ; पदसो ; यससो ; उपायसो ; रज्जसो ; ठानसो ; यामसो ।

वाति किमत्थं? पादेन वा पादरहेन वा अतिरेकपादेन वा अत्थेन ।

54. The case-ending *nā* optionally becomes *so* after stems ending in *a* :—**अत्थसो** etc.

Why this, viz., optionally? **पादेन** etc.

दीघोरेहि ॥५५॥

दीघश्चोर इत्तेतेहि स्मावचनस्य सो आदेषो होति वा। दीघसो, दीघम्‌हा ; चोरसो, चोरम्‌हा ।

दीघोरेहोति किमत्थं? अलुना ; लरम्‌हा ; चचनम्‌हा ।

दीघोराभ्याम् ॥५५॥

55. The case-ending *sma* optionally becomes

so after *digha* and *ora* :—होवसो, होवमङ्गा ; ओरसो,
ओरमङ्गा ।

For what purpose is this, viz., after *digha* and *ora*? असुना ; सरमङ्गा etc.

सञ्चयोनौनं आ ए ॥५६॥

तस्मा अकारसो सञ्चेसं आ ए आदेशा होनि वा यथासङ्ख्यं ।
पुरिषा ; पुरिसे ; रूपा ; रूपे ।
वाति किमत्य? अग्नयो ; सुनथो ; इसथो ।
योनोनति किमत्य? पुरिसम्भः रूपसम्भः ।
अकारतो ति किमत्य? दग्धिनो ; अट्ठोनि ; अग्नो
जलन्ति ; सुनो चरन्ति ।

सञ्चयो योन्यो रा ए ॥५७॥

56. The case-ending *yo* or its substitute *ni* becomes optionally in all instances *a* and *e* in the nominative and accusative case respectively, after stems ending in *a* :—पुरिषा ; पुरिसे etc.

Why this, viz., *optionally*? अग्नयो etc

For what purpose is this, viz., the case-ending *yo* or its substitute *ni*? पुरिसम्भ इत्यन्ति इत्यन्ति etc.

Why this, viz., after stems ending in *a*? दग्धिनो etc.

स्मासिनं वा ॥५७॥

तस्मा अकारतो सम्बेदं स्मा जिं इच्छेतेरं चा ए आदेशा
होति वा यथासङ्ख्यं । पुरिसा ; पुरिसस्मा ; पुरिसे ; पुरिसस्मिं ।

अतोति किमत्थं ? दण्डिना ; दण्डिनस्मिं ; भिक्खुना ;
भिक्खुस्मिं ।

वाति किमत्थं ? पुरिसम्भा ; पुरिसम्भिः ।

स्मासिनो वा ॥५७॥

57. The case-endings *smā* and *smim* in all instances optionally become *ā* and *e* respectively, after stems ending in *a* :—पुरिसा ; पुरिसस्मा ; पुरिसे ; पुरिसस्मिं ।

For what purpose is this, viz., after stems ending in *a* :—दण्डिना ; दण्डिनस्मिं etc.

Why this, viz., *optionally* ? पुरिसम्भा ; पुरिसम्भिः ।

आय चतुर्थेकवचनस्तु ॥५८॥

तस्मा अकारतो चतुर्थेकवचनस्य आथादेशो होति वा ;
चतुर्थाय हिताय सुखाय देवमनुभ्यानं बुजो लोके उपल्ब्धति ।

अतो ति किमत्थं ? इसिस्म ।

चतुर्थोति किमत्थं ? पुरिसस्म रुखं ।

एकवचनस्त्रोति किमत्थं पुरिसान् ददाति ।

वाति किमत्थं ? दाता होति समणस्तु वा आशयस्य वा ।

तु सद्दर्गङ्गहणेन अन्यञ्च होति । अत्तत्य॑ ; हितत्य॑ ;
सुखत्य॑ ।

आथचतुर्थेकवचनस्य तु ॥५८॥

58. The singular case-ending (*sa*) too optionally becomes *aṭya*, after stems ending in *a* :—
अत्थाय ; हिताय ; सुखाय ।

Why this, viz., after stems ending in *a* :—इसिस्त ।

Why this, viz., the fourth case-ending ? पुरिस्त ।

Why this, viz., singular ? पुरिस्तान् ।

Why this, viz., optionally ? समयस्त etc.

By the force of तु (too) it is to be understood that *atthām* also takes the place of the 4th case-ending :—अत्तत्य॑ ; हितत्य॑ ; सुखत्य॑ ।

तयो नेव च सब्बनामेहि ॥५९॥

तेहि सब्बनामेहि अकारजे हि स्ता सिं च इच्छेतेसं एकवचनानं
सबो आ ए आय आदेसा नेव होति । सब्बस्ता ; सब्बसिं ; सब्बस्त्र ;
अस्ता ; असिं ; अस्त्रः तस्ता ; तसिं ; तस्त्र ; कस्ता ; कसिं ;
कस्त्र ; इमस्ता ; इमसिं ; इमस्त्र ।

सब्बनामेहीति किमत्य॑ ? पापा ; पापे ; पापाब ।

चरहग्गहण॑ अतोग्गहण॑ अतुकड्ढभत्य॑ ।

तयो नेव च सब्बनामभ्यः ॥६०॥

59. The three singular case-endings *smā*, *smim* and *sa* too do not become *a*, *e* and *aṭya* respect-

ively, after pronouns ending in *a* :—**सब्बसा** ; **सब्बसिं** ;
सब्बसु etc.

For what purpose is this, viz., *after pronouns?*
पापा ; पापे ; पापाय !

The force of *too* (क्त) is to supply *a* from the preceding rule ; thus the pronouns mentioned in the present rule signify those ending in *a*.

घतो नादीनं ॥६०॥

तस्मा घतो नादीनं एकवचनानं विभक्तिगत्यानं आयादेसो
होति । कञ्जाय निस्ततं वत्थं ; कञ्जाय परिमहो ; कञ्जाय
पतिट्ठितं सोलं ।

घतोति किमत्थं ? रत्तिया ; वधुया ।

नादीनं इति किमत्थं ? कञ्जं ; विजं ; वीणं ; गङ्गं ।

एकवचनानं इति किमत्थं ? सब्बासु ; यासु ; तासु ; कासु ;
इमासु ; पभासु ॥

घतो नादीनाम् ॥६०॥

60. The singular case-endings *nā* etc. (*nā*, *sa*,
smā, *sa* and *smim*) become *āya* after *gha* (feminine
stems ending in *ā*) :—**कञ्जाय** etc.

Why this, viz., *after gha* (feminine stems
ending in *ā*) ? रत्तिया etc.

For what purpose is this, viz., *the case-endings nā etc. ? कञ्जां etc.*

Why this, viz. *singular ? संख्या॒ एवं etc.*

पतो या ॥६१॥

तस्मा पतो नादीनं एकवचनानं विभक्तिगणानं यादेसो होति ।
रक्तिया ; इत्यिया ; वधुया ; ऐत्युया ; देविया ।
नादीनं इति किमत्थं ? रक्ती ; रक्तिं ; इत्थी ; इत्थिं ।
पतो ति किमत्थं ? रक्तीनं ; इत्थीनं ॥

पतो या ॥६१॥

61. The singular case-endings beginning with *nā* (that is, *nā*, *sa*, *smā*, *sa* and *smim*) become changed into *yā*, after that which is technically called *pa* (that is, after feminine stems ending in *i*, *ī*, *u*, *ū*) :—रक्तिया ; वधुया etc.

For what purpose is this, viz., *the case-endings beginning with nā ? रक्ती ; रक्तिं etc.*

Why is this, viz., *after that which is technically called pa ? कञ्जाय ; वीणाय etc.*

Why is this, viz., *singular ? रक्तीनं etc.*

सखातो गस्ते वा ॥६२॥

तस्मा सखातो गस्ते चकार-इकार-ईकारादेशा होन्ति
वा । भो सख ; भो सखा ; भो सखि ; भो सखी ; भो सखे ॥

सखातो गस्त ए वा ॥६२॥

62. The *ga* (vocative case-ending *si*) is optionally changed into *a*, *ā*, *i*, *ī* and *e*, after *sakhā* :—सख ; सखा ; सखि ; सखे ॥

घते च ॥६३॥

तसा घतो गस्त एकारो होति । खोति घये ; खोति कज्ज्ये ;
खोति घरादिवे ।

घत ए च ॥६३॥

63. The *ga* (vocative singular case-ending *si*) is changed into *e*, after *ghā* (feminine stems ending in *ā*) :—घये ; कज्ज्ये etc.

न अम्मादितो ॥६४॥

ततो अम्मादितो गस्त न एकारत्तं होति । खोति अम्मा ;
खोति अम्मा ; खोति अम्मा ; खोति ताता ।

अम्मादितो ति किमत्युं ? खोति कज्ज्ये ।

न अम्मादितः ॥६४॥

64. The *ga* (vocative singular case-ending *si*) is not changed into *e*, after *ammā* etc. :—अम्मा ;
अम्मा ; अम्मा ; ताता ।

For what purpose is this, viz., after *ammā* etc.?
कज्ज्ये ।

अकतरसा लतो यालपनस्त वे वी ॥६५॥

तस्मा अकतरसा लतो यालपनस्त वे वो आदेश होनि ।
भिक्खुवे ; भिक्खुवो ; हेतवे ; हेतवो ।

अकतरसाति किमत्थं ? सयम्भुवो ।

लतो ति किमत्थं ? नागियो ; अग्नियो ; धेनुयो ; याग्नियो ।
आलपनस्तेति किमत्थं ? ते हेतवो ; ते भिक्खुवो ।

आहतहुस्तात् लतः यालपनस्त वे वी ॥६५॥

65. The vocative case-ending *yo* becomes *ve* and *vo*, after *la* (*u*, *ū*) which has not been shortened :—भिक्खुवे ; भिक्खुवो etc.

For what purpose is this, viz., *which has not been shortened* ? सयम्भुवो । Here *u* is the result of *ū* being shortened.

For what purpose is this, viz., *after la* ? नागियो ; धेनुयो ; etc. The *u* and *ū* in the feminine gender is *not* termed *la* ; so the rule is not applicable here.

Why is this, viz., *the vocative case-ending* ? ते हेतवो ।

भलतो सस्त नो वा ॥६६॥

तस्मा भलतो सस्त नो होनि या । अग्निनो ; अग्निस्त ;
सखिनो ; सखिस्त ; दण्डिनो ; दण्डिस्त ; भिक्खुनो ; भिक्खुस्त ;
सयम्भुनो ; सयम्भुस्त ।

सस्तेति किमत्थं ? इसिना ; विक्खुना ।

भलतोति किमत्थं ? उरिसस्त ।

भलतः सस्त नो वा ॥६६॥

66. The case-ending *sa* optionally becomes *no*, after what are technically called *jha* and *la* :—
अग्निनो ; अग्निस्त etc.

For what purpose is this, viz., the case-ending *sa* ? इसिना etc.

For what purpose is this, viz, after *jha* and *la* ?
उरिसस्त । (For *jha-la* see 2-1-7).

घपतो च योनं लोपो ॥६७॥

तेहि घ-प-भ-ल इच्छेतेहि योनं लोपो होति वा । कञ्जा ;
कञ्जायो ; रक्ती ; रक्तियो ; इत्थो ; इत्थियो ; वधू ; वधुयो ;
यागू ; याशुयो ; अमी ; अमायो ; भिक्खू ; भिक्खुयो ; सवम्भू ;
सवम्भुयो ; अठ्ठी ; अठ्ठीयि ; आयू ; आयूनि ॥

घपतश्च यवोर्लोपः ॥६७॥

67. The case-ending *yo* is optionally elided after what are technically called *gha*, *pa*, *jha*, and *la* :—कञ्जा ; कञ्जायो etc.

The technical terms *gha*, *pa*, *jha* and *la* have been explained in 2-1-7, 2-1-8 and 2-1-9.

लतो वोकारो च ॥६८॥

तस्मा लतो योनं वोकारो होति वा । भिक्खुवो ; भिक्खू ;
स्यम्भुवो ; स्यम्भू ।

कारणहर्षं किमत्थं ? योनं नो च होति । जन्तुनो ।
चसद्दग्धारणत्थं । अमू पुरिसा तिट्ठन्ति ;
अमू पुरिसे पस्थ ॥

होति नामकप्पे पठभी करडो ॥

लतो वोकारच ॥६८॥

68. The case-ending *yo* optionally becomes also *vo* itself, after what is technically called *la* :—
भिक्खुवो ; भिक्खू etc.

For what purpose is *kāra* (*itself*) added ? *Yo* may become *no* too :—जन्तुनो ।

The word *also* (च) is added to signify the restriction of the present rule to certain instances to the exclusion of others :—पुरिसा ; पुरिसे ।

The first chapter on declension is finished.

BOOK II, CHAPTER II.

• • •

अमृहस्स ममं सविभन्निस्स से ॥१॥

सब्बस्स अमृहस्सहस्स सविभन्निस्स ममं आदेसो होति से
विभन्निमृहि । ममं दीयते पुरिसेन ; ममं परिग्रहो ॥

1. If the case-ending *sa* (dative or genitive singular) follows, the entire *amha* together with the case-ending becomes changed into *mamam* :—
ममं दीयते ; ममं परिग्रहो ।

मयं योमृहि पठमे ॥२॥

सब्बसेव अमृहस्सहस्स सविभन्निस्स मयं आदेसो होति ओमृहि
पठमे । मयं गच्छामः ; मयं देम ।

अमृहसेति किमत् यं ? पुरिसा तिट्ठन्ति ।

ओमृहोति किमत् यं ? अहं गच्छानि ।

पठमेति किमत् यं ? अमृहाकं पश्यसि त्वं ॥

2. If the first case-ending *yo* follows, the entire *amha* together with the case-ending becomes changed into *mayam* :—मयं गच्छाम ।

Why this, viz , the *amha* ? पुरिसा ।

Why this, viz., if the case-ending *yo* follows ?
अहं ।

Why this, viz., the first case-ending ? अन्ताकं ।

न्तुस्स न्तो ॥३॥

संबस्त्रे न्तुप्रश्वरस्तु सविभत्तिस्तु न्तो आदेसो होति ये मृहि
पठमे । गुणवन्तो तिट्ठति ।

न्तुस्ति किमत्य ? सबे सत्ता गच्छन्ति ।

पठमेति किमत्य ? गुणवन्ते पस्थ ।

3. The first case-ending *yo* having followed,
the entire *ntu* suffix with the case-ending becomes
changed into *nto* :—गुणवन्तो ।

Why this, viz., the *ntu* suffix ? सत्ता ।

Why this, viz., the first case-ending ? गुणवन्ते ।

न्तस्स से वा ॥४॥

संबस्त्रे न्तुप्रश्वरस्तु सविभत्तिस्तु न्तस्सादेसो होति वा से
विभत्ति मृहि । सोलवन्तस्तु भायिनो ; सोलवतो भायिनो ।

सेति किमत्य ? सोलवा तिट्ठति ।

4. If the case-ending *sa* follows, the entire
ntu suffix with the case-ending becomes
optionally changed into *ntassa* :—सीलवन्तस्तु ;
सोलवसो ।

‘ Why this, viz., if the case-ending *sa* follows ?
सीलवा ।

आ सिमृहि ॥५॥

स अस्त्रेव न्तुप्पञ्चयस्तु सविभन्ति स्तु आ आदेसो होति सिमृहि ।
गुणवा : पञ्चवा ; सीलवा ; सतिवा ; अतिवा ।

न्तुप्सेति किमत्यु ? पुरिसा तिट्ठन्ति ।

सिमृहीति किमत्यु ? सीलवन्तो तिट्ठन्ति ॥

5. If the case-ending *si* follows, the entire *ntu* suffix with the case-ending is changed into *ā* :—गुणवा etc.

For what purpose is this, viz., the *ntu* suffix ?
पुरिसा तिट्ठन्ति ।

For what purpose is this, viz., if the case-ending *si* follows ? सीलवन्तो ।

अं नपुंसके ॥६॥

स अस्त्रेव न्तुप्पञ्चयस्तु सविभन्ति स्तु अं होति सिमृहि विभ-
न्तिमृहि नपुंसके वत्तमानस्तु लिङ्गस्तु । गुणवं चित्तं तिट्ठति ;
इचित्तं पुप्फं रोचति ।

सिमृहीति किमत्यु ? वत्तमानं अगव्यकं पुप्फं पस्ति ॥

6. If the case-ending *si* follows, the entire *ntu* suffix with the case-ending is changed into *am* in the neuter gender :—गुणवं ; इचित्तं ।

‘ Why is this, viz., if the case-ending *si* follows ?
सत्यवन् ।

अवस्था च गे ॥७॥

स वस्त्रे नुपश्चयस्तु उविभक्तिस्तु च चादेशा होनि
गे परे । भो गुणवं ; भो गुणव ; भो गुणवा ।
चरदूदग्नहेन चंगङ्कानुकर्त्तव्य ॥

7. If the case-ending *ga* follows, the entire *ntu* with the case-ending is also changed into *am*, *a* and *ā* :—भो गुणवं, गुणव, गुणवा ।

The technical *ga* has been interpreted in 2-1-6.

The force of *also* (च) consists in supplying *am* to this rule from the preceding one.

तो ति ता सस्मिनासु ॥८॥

स वस्त्रे नुपश्चयस्तु उविभक्तिस्तु तोतिला चादेशा होनि वा
सस्मिन्वा इतेष्व यथारूप्यं । गुणवतो, गुणवत्तम्भ ; गुणवति,
गुणवत्तस्मिं ; गुणवता, गुणवत्तेन : सतिलतो, सतिलतम्भ ;
सतिलति ; सतिलतस्मिं ; सतिलता, सतिलतेन ।

एतेस्मिति किष्टव्यं ? गुणवा ; सतिला ।

8. These case-endings, viz., *sa*, *smim* and *nā* having followed, the entire *ntu* suffix with the case-endings optionally becomes respectively *to*,

ti and *ta* :—गुणवतो, गुणवत्तस्त ; गुणति, गुणवन्नस्तिं ; गुणवता, गुणवन्नेन etc.

For what purpose is this, viz., *these case-endings (sa, smim and nā)* ? गुणवा etc.

नमृहि तं वा ॥६॥

सञ्चस्ते व न्युपश्चयस्त सविभक्तिस्त तं आदेसो होति वा नमृहि
विभक्तिमृहि । गुणवत्तं, गुणवत्तानं ; रुतिमृहि, सतिमृहिनानं ।

नमृहीति किमत्थं ? गुणवत्तो तिट्ठन्ति ; तिट्ठन्ति
सतिमृहिनो ॥

9. If the case-ending *nām* follows, the entire *ntu* suffix with the case-ending is optionally changed into *tam* :—गुणवत्तं, गुणवत्तानं etc.

For what purpose is this, viz., if the case-ending *nām* follows ? गुणवत्तो etc.

इमस्तदं अंसिसु नपुंसके ॥१०॥

सञ्चस्ते व इमस्तदं सविभक्तिस्त इदं होति वा अंसिसु
नपुंसके वत्तमानस्त लिङ्गस्त । इदं चित्तं तिट्ठति ; इदं चित्तं
पस्तसि ।

वाति किमत्थं ? इमं चित्तं तिट्ठति ।

नपुंसकेति किमत्थं ? इमं पुरितं पस्तसि ; अयं पुरिसो
तिट्ठति ॥

10. If the case-endings *am* and *si* follow, the entire word *ima* together with the case-endings becomes optionally *idam* in the neuter gender :—
इदं।

For what purpose is this, viz., *optionally*? इदं।

For what purpose is this, viz., *in the neuter gender*? इदं (पुरिसं) ; अयं (पुरिसौ)।

अमुसादु ॥११॥

सब्बस्त्रेव असुसहस्र अदुं होति असिष्टु नपुंसके घन्मानस्य
लिङ्गस्य। अदुं पुण्फं पस्तसि ; अदुं पुण्फं विरोचति।

नपुंसकेति किष्टत्थं? असुं राजानं पस्तसि ; असु राजा
तिष्ठृति॥

11. If the case-endings *am* and *si* follow, the entire word *amu* with the case-endings is changed into *adum* in the neuter gender :—अदुं।

For what purpose is this, viz., *in the neuter gender*? असुं ; अदुं।

इत्थिपुमनपुंसकसङ्घंत ॥१२॥

इत्थिपुमनपुंसकसङ्घं इत्तेत अविकारत्थं वेदितव्यं ॥

12. The sutras coming hereafter are to be applied in the feminine, masculine and neuter genders.

यासु द्विन्द्रं हे च ॥१३॥

द्विन्द्रं सङ्ख्यानं इत्थिपुमनपुसके वक्तव्यानानं सर्विभक्तीनं हे
होति यो इच्छेतेषु । हे इत्थियो ; हे धम्मा ; हे रूपानि ।

योखिति किमत्थं ? होष ।

चसद्वदग्नहयेन द्विसद्वदस्य दुवे हय उभ उभय दुवि च होन्ति
यो ना अं नं इच्छेतेषु । दुवे समणा ; दुवे ब्राह्मणा ; दुवे जना ;
हवेन ; हयं ; उभिन्नं ; उभयेषं ; दुवित्तं ॥

13. If the case-ending *yo* follows, the numeral *dvi* with the case-ending becomes *dve* too in the feminine, masculine and neuter genders :—हे ।

Why is this, viz., if the case-ending *yo* follows ?
होष ।

By the force of the word *yo* (च) it is to be understood that the word *dvi* is also changed into *duve*, *dvaya*, *ubha*, *ubhaya* and *duvi*, if the case-endings *yo*, *na*, *am* and *nam* follow :—इवे ; इवेन etc.

तिचतुन्नं तिस्तो चतस्तो तयो चत्तारो तौणि चत्तारि ॥१४॥

ति चतुन्नं सङ्ख्यानं इत्थिपुमनपुसके वक्तव्यानानं सर्विभक्तीनं
तिस्तो चतस्तो तयो चत्तारो तौणि चत्तारि इच्छेते आदेशा होन्ति
अयासङ्ख्यं यो इच्छेतेषु । तिस्तो वेदना ; चतस्तो दिसा ; तयो जना ;
चत्तारो पुरिसा ; तौणि आसनानि ; चत्तारि अरियसज्जानि ।

योजिति किमतुर्थं ? तीसु ; चतुसु ॥

14. If the case-ending *yo* follows, the numerals *ti* and *catu* with the case-ending become respectively *tisso*, *catasso*, *tuyo*, *cattāro*, *tīni cattāri*; in the feminine, masculine and neuter genders :—
तिस्सो, चतस्सो etc.

For what purpose is this, viz., if the case-ending *yo* follows ? तीसु ; चतुसु ।

पञ्चादीनं अकारो ॥१५॥

पञ्चादीनं सङ्ख्यानं इत्यथिपुमनपुंसके वच्चमानानं सविभक्तिस्त
अन्तस्तरस्त अकारो होति यो इच्छेतेसु । पञ्च इत्थी ; पञ्च जना ;
पञ्च रूपा ; छ ; छ ; सत्त ; सत्त ; अठ्ठ ; अठ्ठ ; नव ; नव ;
दसु : दस ।

पञ्चादीनं इति किमतुर्थं ? हे ; तयो ; चत्तारि ॥

15. If the case-ending *yo* follows, the final vowel of the numerals beginning with *pañca* with the case-ending is changed into *a* in the feminine, masculine and neuter genders :— पञ्च etc.

For what purpose is this, viz., of the numerals beginning with *pañca* ? हे ; तयो ; चत्तारि ।

राजस्स रज्जो राजिनो से ॥१६॥

समस्तेव राजसद्वच्च सविभक्तिस्त रज्जो राजिनो इच्छेते
आदेशा होजि से विभक्तिमृहि । रज्जो ; राजिनो ।

सेति किमत्वं ? रज्जं ॥

16. If the case-ending *si* follows, the entire word *rāja* with the case-ending becomes *raññi* or *rājino* :—रज्जो ; राजिनो ।

For what purpose is this, viz., if the case-ending *si* follows ? रज्जं ।

रज्जं नम्‌हि वा ॥१७॥

सम्प्रते राजसद्दस्य सविभक्तिस्तु रज्जं आदेषो होति वा नम्‌हि विभक्तिस्तुहि । रज्जं ; राजून् ॥

17. If the case-ending *nam* follows, the entire word *rāja* with the case-ending becomes optionally *raññam* :—रज्जं ; राजून् ॥

नाम्‌हि रज्जा वा ॥१८॥

सम्प्रते राजसद्दस्य सविभक्तिस्तु रज्जा आदेषो होति वा नाम्‌हि विभक्तिस्तुहि । तेन रज्जा कर्तं कर्मं ; राजेन ।

नाम्‌होति किमत्वं ? रज्जो सन्तिकं ॥

18. If the case-ending *nā* follows, the entire word *rāja* with the case-ending becomes optionally changed into *raññā* :—रज्जा ; राजेन ।

For what purpose is this, viz., if the case-ending *nā* follows ? रज्जो ।

सिमृहि रज्जे राजिनि ॥१६॥

सञ्च स्त्रेन राजरदूदस्त्रविभक्तिरज्जे राजिनि इत्तेते आदेश
होन्ति सिमृहि विभक्तिमृहि । रज्जे ; राजिनि ॥

19. If the case-ending *smini* follows, the entire word *rāja* with the case-ending becomes changed into *raññe* and *rājini* :—रज्जे ; राजिनि ।

तुम्हामृहाकं तयि मयि ॥२०॥

सञ्चेसं तुम्ह अम्ह सहानं सविभक्तीनं तयि चवि इत्तेते
आदेशा होन्ति यथासङ्ख्यं सिमृहि विभक्तिमृहि । तयि ; चयि ।
सिमृहोति किमत्थं ? त्वं भवसि ; अहं भवामि ॥

20. If the case-ending *smim* follows, the words *tumha* and *amha* with the case-ending become respectively changed into *tayi* and *mayi* :—तयि ; चयि ।

For what purpose is this, viz., if the case-ending *smim* follows ? त्वं ; अहं ।

त्वं अहं सिमृहि च ॥२१॥

सञ्चेसं तुम्ह अम्ह सहानं सविभक्तीनं त्वं अहं इत्तेते
आदेशा होन्ति यथासङ्ख्यं सिमृहि विभक्तिमृहि । त्वं ; अहं ।
चसदूदग्रहणेन तुवं च होति । त्वं सत्था ॥

21. If the case-ending *si* follows, the words *tumha* and *amha* with the case-ending become respectively changed into *tuvam* and *aham* too :—
त्वं ; अहम् ।

By the force of the word *too* (उ) it is to be understand that *tumha* is also changed into *tuvam* :—तुवम् ।

तव मम से ॥२२॥

सब्बेसं तुम्हचम्हसदानं सविभस्तीनं तव मम इच्छेते आदेशा
होन्ति यथासङ्ख्यं से विभक्तिम्‌हि । तव ; मम ।

सेति किमत्युर्थं ? तथि ; चथि ॥

22. If the case-ending *sa* follows, the words *tumha* and *amha* with the case-ending become respectively changed into *tava* and *mama* :—तव ; मम ।

For what purpose is this, viz., if the case-ending *sa* follows ? तथि ; चथि ।

तुय्है मय्है च ॥२३॥

सब्बेसं तुम्हचम्हसदानं सविभस्तीनं तय्है मय्है इच्छेते
आदेशा होन्ति यथासङ्ख्यं से विभक्तिम्‌हि । तय्है ; मय्है ।

सेति किमत्युर्थं ? तथा ; चथा ।

चसद्ग्राहणं सेग्राहणं अनुक्रमन्तर्यं ।

23. If the case-ending *sa* follows, the words

tumha and *amha* with the case-ending are respectively changed into *tuyham* and *mayham* too :—
तुयहं ; मयहं ।

For what purpose is this, viz. if the case ending *sa* follows ? तथा ; मया ।

The word *too* (च) is added to signify that the case-ending *sa* is to be supplied here from the preceding rule.

तं मं अमृहि ॥२४॥

सबेसं तमृहच्चमृहसद्दानं सविभक्तीर्न तं मं इच्छेते आदेशी
होन्ति यथासङ्ख्यं अमृहि विभक्तिमृहि । तं ; मं ।
अमृहीति किमत्थं ? तथा ; मया ॥

24. If the case-ending *am* follows, the words *tumha* and *amha* with the case-ending are respectively changed into *tam* and *mam* :—तं ; मं ।

For what purpose is this, viz., if the case ending *am* follows? तथा ; मया ।

तवं ममं च न वा ॥२५॥

सबेसं तमृहच्चमृहसद्दानं सविभक्तीर्न तवं ममं इच्छेते आदेशी
होन्ति न वा यथासङ्ख्यं अमृहि विभक्तिमृहि । तवं ; ममं ।
नवाति किमत्थं ? तं मं पश्यति ।
न्वसद्दग्धयं अंगहणानुकाढ्ठनत्थं ॥

25. If the case-ending *am* follows, the words *tumha* and *amha* with the case-ending may or may not be changed into *tavam* and *mamam* too :—
तम् ; अम् ।

Why is this, viz., *may not be?* तम् ; अम् ।

By the force of the word *too* (ए), *am* is to be supplied here from the preceding rule.

नामृहि तथा मया ॥२६॥

सब्देसं तमुह अमुह सदृशान् सविभक्तोम् तथा मया इत्येते
आदेशा होति यथासङ्ख्यं नामृहि विभक्तिमृहि । तथा ; मया ।

नामृहोति किमत्थं ? तमृहेहि ; अमृहेहि ॥

26. If the case-ending *na* follows, the words *tumha* and *amha* with the case-ending are respectively changed into *taya* and *mayā* :—तथा ; मया ।

For what purpose is this, viz., if the case-ending *na* follows :—तमृहेहि ; अमृहेहि ।

तुमृहस्त तुवं त्वं अमृहि ॥२७॥

सब्दस्तु तमृहस्त तुवं त्वं इत्येते आदेशा
होति अमृहि विभक्तिमृहि । कलिकरणा तुवं कञ्जे ; कट्ठस्त
त्वं नञ्जे ॥

27. If the case-ending *am* follows, the word

tumha with the case-ending becomes changed into *tuvam* and *tvam* :—तुर्वं, त्वं।

पदतो दुतियाचतुर्थीछट्ठौसु वो नो ॥२८॥

सब्बेसं तुम्हाअम्हसहदानं सविभक्तीनं यदा पदसा परेसं
धो नो आदेसा होन्ति वथासड्ख्यं दुतियाचतुर्थी छट्ठौ इच्छेतेष्व
न वा। पहाव वो भिक्खवे गमिस्सामि ; ना नो अज्ज विकल्पीहु ;
धम्मं वो भिक्खवे देशिस्सामि ; सविभजेय नो रज्जेन ; तट्ठौस्सि
वो पक्तिया ; सत्था नो भगवा अनुप्रत्तो ।

नवाति किमत्थं ? एसो अम्हाकं सत्था ।

तुम्हाअम्हाकं इति किमत्थं ? एते इसयो पस्त्विः ।

पदतोति किमत्थं ? तुम्हाकं सत्था ।

एतेस्तिकिमत्थं ? गच्छथ द्वम्है ॥

28. The word *tumha* and *amha* (with case-endings) used after *padas* (complete words) may or may not become respectively changed into *vo* and *no* in the 2nd, 4th and 6th cases (in the plural number) :—वो ; नो ।

Why this, viz., *may not become?* अम्हाकं ।

Why this, viz., *used after padas?* तुम्हाकं सत्था । *Vo.* and *no* cannot be used in the beginning of a sentence or in that of a line in poetry..

• Why this, viz., *in these cases?* तम्हे।

तेमेकवचने ॥२४॥

सब्बेसं तम्हकम्हसहदानं सविभक्तीर्न यदा पदस्मा परेसं
ते मे आदेशा छोन्ति यथ सङ्ख्ये चतुर्थोऽटठी रक्षेतेषु एक-
वचनेषु । ददभि ते गामवराणि पञ्च, ददाहि ते गामवरं ; इदं
ते रटठं ; अर्थं मे पुक्तो ।

पदतोति किञ्चतुर्थे ? तत्र आति ; अब आति ॥

29. The words *tumha* and *amha* (with case-endings) used after *padas* (complete words) are respectively changed into *te* and *me* in the 4th and 6th cases in the singular number :—अर्थं मे पुक्तो etc.

For what purpose is this, viz., *after padas* (complete words)? अब आति। *Te* and *me* are not used in the beginning of a sentence or in that of a line in poetry.

नामृहि ॥३०॥

सब्बेसं तम्ह अम्हसहदानं सविभक्तीर्न पदस्मा परेसं ते मे
आदेशा न छोन्ति अम्हि विभक्तिम्हि । पञ्चेय तं इस्तस्तं
चरोगे ; सो चं अबुवि ॥

30. If the case-ending *am* follows, the words *tumha* and *amha* (with the case-ending) used

after *padas* (complete words) are not changed into *te* and *me* :—तं ; अं ।

वा ततिये च ॥३१॥

सब्बेसं तुम्ह अम्हसद्दानं सविभक्तोनं पदस्मा परेसं ते मे आदेसा होन्ति वा यथासङ्ख्यं ततियेकवच्चने परे । कतं ते पापं, कतं तथा पापं ; कतं मे पापं ; कतं यथा पापं ।

पदतोति किमत्थं ? तथा कतं ; यथा कतं ।

चसदग्नहणं तेमेग्नहणं अनुकष्ठ्यन्तयं ॥

31. If the ending of the third case singular follows, the words *tumha* and *amha* (with the case-ending) used after *padas* (complete words) are respectively optionally changed into *te* and *me* too :—ते, तथा ; मे, यथा ।

For what purpose is this, viz., used after *padas*? तथा कतं etc.

The force of *too* (च) is to supply *te* and *me* here from the preceding rule.

बहुवचनेसु वो नो ॥३२॥

सब्बेसं तुम्ह अम्हसद्दानं सविभक्तीनं पदस्मा परेसं चो नो आदेसा होन्ति यथासङ्ख्यं ततिये बहुवचने परे । कतं चो कम्मं ; कतं नो कम्मं ।

पदतोति किमत्थं ? तुम्हेहि कतं ; अम्हेहि कतं ।

अङ्गवनग्रहणेन योमहि पठमे वो नो आदेसा होन्ति ।

गामं वो गच्छेयथ ; गामं नो गच्छेयाम ॥

32. If the plural ending of the third case follows, the words *tumha* and *amha* (with the case-ending) used after *padas* (complete words) are respectively changed into *vo* and *no* :—*वो* ; *नो* ।

For what purpose is this, viz., *used after padas?* सुम्हेहि कर्तं etc. *Vo* and *no* are not used in the beginning of a sentence or in that of a line in poetry.

By the force of the word *plural* it is to be understood that if the ending *yo* of the first case follows, *tumha* and *amha* are also changed into *vo* and *no* :—*वो* ; *नो* ।

पुमन्तस्सा सिम्‌हि ॥३३॥

पुम इच्चेवमन्तस्सा सविभक्तिस्सा आ आदेसो होति सिम्‌हि
विभक्तिम्‌हि । पुमा तिट्ठति ।

सिम्‌हीति किमत्यु ? पुमानो तिट्ठन्ति ।

अन्तग्रहणेन मघवयुव इच्चेवमादीनं लिङ्गानं अन्तस्सा
सविभक्तिस्सा आ आदेसो होति सिम्‌हि विभक्तिम्‌हि । मघवा;
मुवा ॥

33. If the case-ending *si* follows, the final of *puma* with the case-ending is changed into *ā* :—
पुमा ।

For what purpose is this, viz., if the case-ending *si* follows ? पुमाको ।

By the force of the word *final* it is to be understood that the final of the stems *māghava* and *yuva* too with the case-ending *si* is changed into *ā* :—पववा ; युवा ।

ॐ आलपनेकवचने ॥३४॥

पुम इच्छेवभन्तस्तु सविभत्तिस्तु कं होति आलपनेकवचने परै ।
हे पुम ।

आलपनेति किमत्॑य ? पुमा तिढ्ठति ।

एकवचनेति किमत्॑य ? हे पुमानो ।

34. If the singular ending of the vocative case follows, the final of the word *puma* with the case-ending is changed into *ām* :—हे पुम ।

For what purpose is this, viz., of the vocative case ? पुमा ।

For what purpose is this, viz., singular ? हे पुमानो ।

समासे च विभासां ॥३५॥

पुम इच्छेवभन्तस्तु समासे च अ जादेषो होति विभासा । इत्॑यौ च पुमा च नपुंसकङ्ग, इत्॑योपुमनपुंसकार्न लमूही, इत्॑यीपुमेषपुंसक-समूही ।

विभावाति किमत्यु ? इत्थोपुमपुस्कानि ।

यत्तद्दूद्धमहर्यं चंगहस्यानुकछन्त् त्यु ॥

35. In *samāsa* (compound composition) the final of the word *puma* too is optionally changed into *am* :— इत्थोपुमपुस्कसमूहो ।

For what purpose is this, viz., *optionally* ?

इत्थोपुमपुस्कानि ।

The force of *too* (त्यु) is to supply *am* here from the preceding rule.

योस्वानो ॥३६॥

उमर्हवेपमन्तस्त सविभत्तिष्ठ आनो आदेणी होति योह
विभावोहु । उमानो ; हे उमानो ।

योस्विति किमत्यु ? उमा ।

36. If the case-ending *yo* follows, the final of the word *puma* with the case-ending is changed into *āno* :— पुमानी ।

For what purpose is this, viz., if the case-ending *yo* follows ? उमा ।

आने स्सिमृहि वा ॥३७॥

उमर्हवेपमन्तस्त सविभत्तिष्ठ आने आदेणी होति वा जिमृहि
विभत्तिमृहि । उमाने पुमे वा ॥

37. If the base-ending *mīmī* follows, the final of the word *puma* with the case-ending is optionally changed into *āne* :—पुमाने, पुमे।

हि विभक्तिम् हि च ॥३८॥

पुमदृशे वन्नस्ति इविभक्तिम् हि च आने आदेसो होति ।
पुमानेहि ; पुमानेभि ।

पुनविभक्तिम् हर्यं किमत्यं ? सविभक्तिम् हर्यमिवत्तनत्यं ।
चसदुदग्धयेन अवबुवदृशे वनादीन् अन्नस्ति आन
आदेसो होति सि-यो-र्य-यो दृशे ताहु विभक्तीषु, पुमकम्मानन्नस्ति
च उकारो होति सखाहु विभक्तीषु । दुमानो ; दुकानं ;
दुवाने ; दवशानो ; दवशानं ; दववाने ; पुमुनो ; पुमुना ;
कम्मुनो ; कम्मुना ; आमुनो ; आमुना ॥

38. If the case-ending *hi* too follows, the final of the word *puma* is changed into *āne* :—पुमानेहि ; पुमानेभि ।

Why is the word *vibhatti* (case-ending) repeated in the rule ?

For the prevention of taking the own *vibhatti* (case-ending) of *hi* for a separate case-ending substitute.

Thus for instance if the rule had run as हि विभक्ति च, some people might have misinterpreted it by saying that *āne* takes place, if *hi* and *mhi* follow.

In reality *āra* does not take place if *mhi* follows. So for the prevention of taking *mhi* for a separate case-ending substitute, the word *vibhatti* itself is used in the rule.

By the force of the word *too* (ए) it is to be understood that if the case-endings *si*, *yo*, *am* and *yo* follow, the final of the words *maghava*, *yuva* etc. is changed into *āna*; and the case-ending *sa* and *sma* having followed, the final of *puma*, *kamma* and *thāma* is changed into *u* :—*मुवावो*; *मुवानं*; *मुवाने* etc.; *पुस्तो*; *पुस्ता* etc.

The example of *āra* taking place before the ending *si* (of the vocative case) is ओ दुवान !

सुस्तिं आ वा ॥३६॥

पुनर्द्वेष्टव्यत्यक्तं सुविभत्तिस्मृहि आ आदेषो होति वा।
इत्यात् पुमेषु वा।

39. If the case-ending *su* follows, the final of the word *puma* is optionally changed into *a* :—
पुवाठ; *पुमेषु*।

उ नामृहि ए ॥३०॥

उम र्त्वेष्टव्यत्यक्तं आ उ आदेषा होति वा नामृहि
विभत्तिस्मृहि। *पुवावा*; *पुस्ता*; *पुमेव वा*।

40. If the case-ending *nā* follows, the final of the word *puma* is optionally changed into *ā* and *u* :—पुमावा ; पुमना ; पुमेन ।

अ कम्मन्तस्स च ॥४१॥

कम्म इच्छेवमनस्स च च आदेशा होन्ति का नाम्-कि
विभत्तिम्-हि । कम्मना ; कम्मना ; कम्मेन वा ।

चसदूदग्नहणेन जववयुवा इच्छेवमादीनं अनस्स चा आदेशो
होति क्वचि नाश्च इच्छेतेषु । जववाना ; जववास्तु ; जववेन वा ;
युवाना ; युवास्तु ; युवेन वा ॥

इति नामकप्ये इतियो करणो ॥

41. If the case-ending *nā* follows, the final of the word *kamma* too is optionally changed into *a* and *u* :—कम्मना ; कम्मना ; कम्मेन ।

By the force of *too* (च) it is to be understood that the final of the words *maghava* and *yuva* is sometimes changed into *ā* before the case-endings *nā* and *su* :—जववाना ; जववास्तु ; जववेन etc.

The second chapter on declension is finished.

BOOK II, CHAPTER III.

तुम्हामृहेहि नं आकं ॥१॥

तेहि तम्हामृहेहि नवचलना आकं होति । तम्हाकं ;
अम्हाकं ।

नं इति किमत् ? तम्हेहि ; अम्हेहि ॥

1. The case-ending *nam* used after *tumha* and *amha* is changed into *ākam* :—तम्हाकं ; अम्हाकं ।

For what purpose is this, viz., the case-ending *nam* ? तम्हेहि ; अम्हेहि ।

वायुप्रथमो ॥२॥

तेहि तम्हामृहेहि यो अप्पठमो आकं होति वा । तम्हाकं पस्तुति ; तम्हे पस्तुति वा ; अम्हाकं पस्तुति ; अम्हे पस्तुति वा ।

योति किमत् ? तम्हेहि ; अम्हेहि ।

अप्पठमोति किमत् ? गच्छत्य तम्हे ; गच्छामि यत् ।

याति विकाप्पमत् ? योनं च आनं आदेषा होन्ति ।
तम्हे ; तम्हानं ; अम्हे ; अम्हानं ॥

2. The ending *yo* of the 2nd case used after

tumha and *amha* is optionally changed into
ākam :—तम्हाकं ; तम्हे ; अम्हाकं ; अम्हे ।

For what purpose is this, viz., *the ending yo?*
 तम्हे ; यद्य ।

The word *optionally* is used to signify an alter-
 native course: *yo* is also changed into *ām* and
ānam :—तम्हं ; तम्हानं ; अम्हं ; अम्हानं ।

ससं ॥३॥

तेहि तम्हाम्हेहि ससं विभक्तिस्तु च आदेषो होति वा ।
 तम्हं दीयते ; तव दीयते ; तम्हं परिमाहो ; तव परिमाहो ;
 अम्हं दीयते ; अम् दीयते ; अम्हं परिमाहो ; अम् परिमाहो ;
 यद्यं दीयते ; यम् दीयते ; यद्यं परिमाहो ; यम् परिमाहो ।
 ससुति किनतुर्थं ? तम्हेषु ; अम्हेषु ॥

3. The case-ending *sa* is optionally changed
 into *ām*, after *tumha* and *amha* :—तम्हं ; तव ; अम्हं ;
 अम् ; यद्यं ।

For what purpose is this, viz., *the case-ending*
sa? तम्हेषु ; अम्हेषु ।

सब्बनामाकारते पठमो ॥४॥

सब्बेसं सब्बनामानं अकारते यो पठमो एकं आपञ्जते ।
 सब्बे ; के ; ते ; के ; तम्हे , अम्हे ; इसे ।

सञ्जनामानं इति किमत्थं ? देवा ; असुरा ; नागा ;
गम्भवा ।

अकारतोति किमत्थं ? अमू पुरिसा ।

योति किमत्थं ? सञ्जो ; यो ; की ; अयं ।

पठनग्रहणं उत्तरसुन्तत्थं । कतरो च कतमी च कतरकतमे
कतरकतमा वा ॥

4. The ending *yo* of the first case used after *a* of pronouns is changed into *e* :—सञ्जे ; ये etc.

For what purpose is this, viz., of pronouns ?
देवा etc.

For what purpose is this, viz., used after *a*?
अमू !

Why is this; viz., the ending *yo* ? सञ्जो etc.

The expression viz., of the first case, is used
to signify the influence of this rule on the succeed-
ing rule :—कतरकतमे ; कतरकतमा ।

इन्दृठा वा ॥५॥

तस्मा सञ्जनामानं अकारतो हन्दृठा बो पठनो एस्ते आपञ्जले
षा । कतरकतमे ; कतरकतमा ।

सञ्जनामानं इति किमत्थं ? देवासुरनागगम्भव्यमहसा ।

हन्दृठाति किमत्थं ? ते सञ्जे ॥

5. The ending *yo* of the first case is optionally

changed into *e*, after *a* of pronouns in copulative compounds (*dvanda*):—कतरकतमे ; कतरकतमा ।

For what purpose is this, viz., *of pronouns*? देवाद्वृनागगव्यव्यस्तुस्ता ।

For what purpose is this, viz., *in copulative compounds*? सब्बे ।

नञ्जं सब्बनामिकं ॥६॥

सब्बनामिकविधानं हस्तटै नञ्जं कारियं होति । पुञ्चो च
उपरो च = पुञ्चापरानं ; पुञ्चो च उत्तरो च = पुञ्चोत्तरानं ;
चधरो च उत्तरो च = चधरोत्तरानं ॥

6. The rules of case-ending relating to pronouns (*sabbanāma*) do not hold good in copulative compounds (*dvanda*):—पुञ्चापरानं (and not पुञ्चा-
परासं) ; etc.

बहुब्बीहिमृहि च ॥७॥

बहुब्बीहिमृहि च समासे सब्बनामिकविधानं नञ्जं कारियं
होति । पियो पुञ्चो बस्तु — पियपुञ्चाव, पियपुञ्चानं, पियपुञ्चे,
पियपुञ्चस्तु ।

चेति किञ्चत् १ लब्बनामिकविधानस्तु होति । दकिञ्चपु-
पुञ्चसं ; दकिञ्चपुञ्चस्ता ; उत्तरपुञ्चसं ; उत्तरपुञ्चस्ता ।

7. In the relative compounds (*bahubbihi*)

ton, the pronominal rules do not hold good :—
पियपुञ्चाय, पियपुञ्चानं, पियपुञ्चे, पियपुञ्चस्त् ।

What is the force of *too* (च) ? The pronominal rules are also applied :—दक्षिणउञ्चस्त् etc.

सञ्चतो नं संसान् ॥८॥

सञ्चतो सञ्चनामतो नंवचनस्त् सं सानं इच्छेते आदेशा होन्ति ।
सञ्चेसं ; सञ्चेसानं ; सञ्चासं ; सञ्चासानं ; येसं ; येसानं ;
यासं ; वासानं ; तेसं ; तेसानं ; तासानं ; केसं ;
केसानं ; कासं ; कासानं ; इमेसं ; इमेसानं ; इमासं ; इमासानं ;
अमूसं ; अमूसानं ।

नन्ति किमत्थं ? सञ्चस्त् ; यस्त् ; तस्त् ! एवं सञ्चतुथ् ॥

8. The case-ending *nam* is changed into *sam* and *sānam* after all pronouns :—सञ्चेसं ; सञ्चेसानं etc.

For what purpose is this, viz., the case-ending *nam* ? सञ्चस्त् etc.

राजस्त् राजु सुनंहिसु च ॥९॥

सञ्चस्त् राजसद्दृदस्त् राजु आदेशो होति सुनंहिसु इच्छेतेत्पु ।
राजूसु ; राजूनं ; राजूभि ।

सुनंहिस्त्रति किमत्थं ? राजा ।

चसद्दग्धहशं अवधरण्यत्थं ? राजेत्पु ; सजानं ; राजेहि ;
राजेभि ॥

9. The case-endings *su*, *nam* and *hi* having followed, the word *rāja* is changed into *rāju* too :—राजूः etc.

For what purpose is this, viz., the case-endings *su*, *nam* and *hi* having followed ? राजा।

The word *too* (च) is added to signify restriction of the rule to certain instances to the exclusion of others :—राजेषु etc.

सब्वस्मिमस्ते वा ॥१०॥

सब्वस्ते इमसदृदस्ते एकारो होति वा सुन्दर्हि इत्येतेषु । एष ;
इमेषु ; एसं ; इमेसं ; एहि ; इमेहि ।

इत्यस्तेति किञ्चत्थं ? एतेषु ; एतेसं ; एतेहि ॥

10. This word *ima* is optionally changed into *e*, before the case-endings *su*, *nam* and *hi* :—एष ;
इमेषु etc.

For what purpose is this, viz., the word *ima* ?
एतेषु etc.

अनिमि नामृहि च ॥११॥

इमसदृदस्ते सब्वस्तेव अन इमि आदेशा होन्ति नामृहि
विभक्तिमृहि । अनेन धम्मदानेन सुखिता होन्ति वा पञ्चा ;
इनिना बुद्धपूजेन पत्वान अनसं पद्दं ।

नामृहोति किञ्चत्थं ? इमेषु ; इमेसं ; इमेहि ।

चलाहयं वागहयनिवसनत्थं ॥

11. The word *ima* is changed into *ana* and *ini* too, before the case-ending *nā* :— अनेन ; इनिना ।

For what purpose is this, viz., before the case-ending *nā*? इमेहु एत.

The word *too* (च) is added in order that च (optionally) may not follow here from the preceding rule.

अनपुंसकस्तायं सिमृहि ॥१२॥

इमसदृशस्त उ बस्तेव अनपुंसकस्य अयं आदेसो होति सिमृहि
विभक्तिमृहि । अयं पुरिषो ; अयं इत्यधी ।

अनपुंसकस्तेति किमत्यु ? इदं चित्तं ।

सिमृहीति किमत्यु ? इदं पुरिषं पस्तति ॥

12. The word *ima* in the non-neuter gender is changed into *ayam*, before the case-ending *si* :— अयं ।

For what purpose is this, viz., in the non-neuter gender? इदं ।

For what purpose is this, viz., before the case-ending *si*? इमँ ।

अमुख्यं मो सं ॥१३॥

असुसदृशस्त अनपुंसकस्य लकारो सकारं जापच्छति वा सिमृहि
विभक्तिमृहि । असु राजा ; असु लकारो ; असु इत्यधी ; असु
इत्यधी ।

अनपुंसकस्तेति किमत्य? अडु पुपक्षं किरोऽहमि ।

अहुस्तेति किमत्य? अर्यं पुरिलो ।

सिमृहीति किमत्य? अडुं पुरिलं वसुहि ।

13. The *m* of the word *amu* in the non-neuter gender is optionally changed into *s*, before the case-ending *si* :— असु ; असुको ।

For what purpose is this, viz., *in the non-neuter gender*? अडु ।

For what purpose is this, viz., *of the word amu*? अर्य ।

For what purpose is this, viz., *before the case-ending si*? अडु ।

एततेसं तो ॥१४॥

एत-त इच्छेतेसं अनपुंसकान् तकारौ सकारं आपज्जते सिमृहि
विभृतिमृहि । एतो पुरिलो ; एता इत्यधी ; सो पुरिलो ; सा
इत्यधी ।

एतेस्तिति किमत्य? इतरो पुरिलो ; इतरा इत्यधी ।

अनपुंसकस्तेति किमत्य? एतं चित्तं ; तं चित्तं ; एतं
रूपं ; तं रूपं ॥

14. The *t* of *eta* and *ta* in the non-neuter gender is changed into *s*, before the case-ending *si* :— एसो ; सो etc.

For what purpose is this, viz., *of eta and ta*? इतरो etc.

Why is this, viz., in the non-neuter gender ?
एतं ; तं etc.

तस्म वा नन्तं सञ्चत्य ॥१५॥

तस्म सञ्चनामस्तु तकारस्तु नन्तं होति वा सञ्चत्य लिङ्गेत् ।
आब ; ताब ; न' ; त' ; वे ; ते ; वेष्ट ; तेष्ट ; नमृहि ; तमृहि ;
गाहि ; ताहि ।

15. The *t* of the pronoun *ta* is optionally changed into *n* in all genders :—आब ; ताब etc.

सस्मास्मिंसंसास्त्वन्तं ॥१६॥

तस्म सञ्चनामस्तु तकारस्तु सञ्चस्त्रेव अन्तं होति वा सस्मः
स्मिं र्वं सा इच्छेतेष्ट सञ्चत्य लिङ्गेत् । अस्तु, तस्म ; अस्मा,
तस्मा ; अस्मिं, तस्मिं ; अस्त्रं, तस्त्रं ; अस्ता, तस्ता ।
तकारस्त्रेति किमत्य? अस्त्रस्तु ; अस्त्रस्ता ।
एतेस्मिति किमत्य? तेष्ट ; नेष्ट ॥

16. The *t* of the pronoun *ta* is optionally changed into *a*, before the case-endings (or case-ending substitutes) *sa*, *sma*, *smin*, *sam*, and *sā*, in all genders :—अस्त्रं, तस्त्रं etc.

For what purpose is this, viz., the *t*? अस्त्रस्तु etc.

For what purpose is this, viz., before the case-

endings (or case-ending substitutes) *sa*, *smā*, *smim*, *sam* and *sā*? तेहुः ; नेहुः ।

इमसहदस्य च ॥१७॥

इमसहदस्य सब्बस्तेव अत्तं होति वा रसासिंसंसा इच्छेतेष्ठ
सब्बत्थ लिङ्गे चु । अस्तु ; इमस्तु ; अस्ता ; इमस्ता ; अस्मिं ;
इमस्मिं ; अस्मं ; इमिस्मं ; अस्मा ; इमिस्मा ।

इमसहदस्तेति किमत् थं ? एतिस्तं ; एतिस्मा ।

चसहदग्रहणं अत्तं अनुकृठनत् थं ॥

17. The word *ima* too is optionally changed into *a*, before the case-endings (or case-ending substitutes) *sa*, *smā*, *smim*, *sam* and *sā*, in all genders :—अस्तु ; इमस्तु etc.

For what purpose is this, viz., the word *ima*? एतिस्तं ; एतिस्मा ।

The force of *too* (च) is to supply *a* here from the preceding rule.

सब्बतो को ॥१८॥

सब्बतो सब्बनामतो ककारागमो होति वा । सब्बको ;
यको ; सको ; अमुको ; असुको ।

वाति किमत् थं ? सब्बो ; यो ; सो ; को ।

सब्बनामतोति किमत् थं ? पुरितो ।

पुनसब्बतोग्रहणे अज्ञास्तापि. ककारागमो होति ।
होनको ; पोतको ॥

18. *Ka* is optionally augmented to pronouns in all instances :—सब्बको ; यको etc.

For what purpose is this, viz., *optionally* ? शुरिसो !

By the force of repetition of the phrase *in all instances* (सब्बतो), it is to be understood that *ka* is augmented to other words as well :—हीनको ; पोतको ।

घपतो स्मिंसानं संसा ॥१६॥

सब्बतो सब्बनामतो घपस्मिंआतो स्मिं स इच्छेतेसं सं सा
चादेसा होन्ति वा वथासद्यं । सब्बसं ; सब्बायं ; सब्बस्या ;
सब्बाय ; इमिसं ; इमायं ; इमिस्या ; इमाय ; असुसं ;
असुयं ; असुस्या ; असुया ।

सब्बनामतोति किमत्थं ? इत्यिथं ; इत्यिथा ।

स्मिंसानं इति किमत्थं ? असुयो ॥

19. The case-endings *smim* and *sa* are respectively optionally changed into *sam* and *sā*, after pronouns ending in what are technically called *gha* and *pa* :—सब्बस्स ; सब्बायं ; सब्बस्सा ; सब्बाय etc.

For what purpose is this, viz., *after pronouns* ? इत्यिथं ; इत्यिथा ।

For what purpose is this, viz., *the case-endings smim and sa* ? असुयो ।

The technical terms *gha* and *pa* have been interpreted in 2-1-8 and 2-1-9.

नेताहि स्मि आयथा ॥२०॥

एताहि सम्बन्धाहि वपस्पञ्चातो स्मिंवचनस्त नेव आय
या आदेशा होन्ति । एतिस्मि ; एतायं ; इतिस्मि ; इत्यायं ;
असुस्मि ; अस्त्रयं ।

स्मिन्ति किमत्थं ? साव इत्यथा मुखं ।

एताहीति किमत्थं ? कञ्चाय ; गङ्गाय ; वीणाय ;
सहधाय ॥

20. The case-ending *smim* does not become *āya* and *yā*, after pronouns ending in what are technically called *gha* and *pa* :—एतिस्मि etc.

For what purpose is this, viz., the case-ending *smim* ? ताय ।

For what purpose is this, viz., after pronouns ?
कञ्चाय etc.

मनोगणादितो स्मि नानं इ आ ॥२१॥

तस्मा मनोगणादितो स्मिंना इज्जेतेस्मि इकार आकारादेशा
होन्ति वा यथास्मृ॒॑ । ननसि ; ननस्मि॑ ; सिरसि॑ ; सिरस्मि॑ ;
ननसा॑ ; ननेन॑ ; वचसा॑ ; वचेन॑ ; सिरसा॑ ; सिरेन॑ ; तपसा॑ ; तपेन॑ ;
वयसा॑ ; वयेन॑ ; यस्ता॑ ; यसेन॑ ; तेजसा॑ ; तेजेन॑ ; उरसा॑ ;
उरेन॑ ; तमसा॑ ; तमेन॑ ।

स्मिनानं इति किञ्चतुर्थं ? अनो ; सिरो ; तपो ; तमो ;
तेजो ।

आदिग्रहणेन अञ्जनेहोपि स्मिनानं इकार-आकारादेहा
होन्ति । विलसि ; विलसा ; पदसि ; पदसा ॥

21. The case-endings *sminī* and *nā* become respectively optionally *i* and *ā*, after words of the *mano* group etc. :—अनसि, अनसिं ; अनसा, अनेन etc.

For what purpose is this, viz., the case-endings *sminī* and *nā*? अनो etc.

By the force of *etc.* (आदितो) it is to be understood that *sminī* and *nā* are changed into *i* and *ā*, after other words also :—विलसि, विलसा etc.

सस्त चो ॥२२॥

तस्मा अनोगच्छादितो सस्त च ओकारो होति । अनसो ;
तपसो ॥

22. The case-ending *sa* is also changed into *o* after words of the *mano* group etc. :—अवसो ।

एतेसं ओ लोपे ॥२३॥

इतेसं अनोगच्छादीनं अन्तो ओत्तं आपञ्जते विभक्तिलोपे कते ।
अनोमयं ; अयोमयं ; तेजोसमेन ; तपोशुणेन ; सिरोहङ्गो ।
आदिग्रहणेन अञ्जनेसं अन्तो ओत्तं आपञ्जते । आपोसमेन ;
पायोसमेन ।

खोपेति किमत्यं ? पदसा ; तपसा ; यससा ; वचसा ;
मनसा । एवं अव्यञ्जेति खोजेतस्मा ॥

23. The final of words of the *mano* group etc. is changed into *o*, if the case-endings are elided :— भनोमर्यं ; तेजोसमेन etc.

By the force of *etc.* it is to be understood that the final of other words also is changed into *o* :— आपोसमेन etc.

For what purpose is this, viz., if the case-endings are elided ? पदसा etc.

Other examples may in the same way be given.

स सरे वागमो ॥२४॥

एतेहेष भनोगणादीहि विभक्तादेसि सरे परे सकारागमो होति
वा । भनसा ; वचसा ; भनसि ; वचसि ।

वाति किमत्यं ? भनो ; तेजो ; यसो ।

पुनादिग्नाहयेन अभ्यञ्जित्यि सरे पञ्चये सकारागमो होति ।
मानसिकं ; वाचसिकं ॥

24. *S* is optionally augmented to words of the *mano* group etc., if a vowel of a case-ending substitute follows :— भनसा etc.

For what purpose is this, viz., *optionally* ? भद्रेन etc.

Why is this, viz., if a vowel follows? अन्ते etc.

By the force of etc. it is understood that's is augmented even if vowels of other suffixes follow :—अनसिकं etc.

सन्तसहस्र सो मे बो अन्ते ॥२५॥

सञ्चसेव सन्तसहस्र सकारादेसो होति भकारे परे अन्ते
च बकारागमो होति। सब्भिर् एव समासेष ; सब्भिः कुञ्जेष
मासब्भिः ; सब्भिः पवेद्यन्ति ; अब्भतो ; सब्भावो ।

भेति किमत्थं ? सन्ते हि पूजितो भगवा ।

चसहस्रगङ्गणं कच्चि सकारस्तरपसिष्टत्थं । सकारो ;
उक्तो ॥

25. If *bh* follows, the word *santa* is changed into *sa*, and *b* is also augmented at the end of it :—सब्भिः ; सब्भावो etc.

For what purpose is this, viz., if *bh* follows ?
सन्ते हि ।

By the force of the word *also* (च) it is to be understood that *sa* ends in a vowel :- स + कारो = सक्कारो etc. (see 1-3-6).

सिमृहि गच्छन्तादीनं अन्तसहो अं ॥२६॥

सिमृहि गच्छन्तादीनं अन्तसहो अं आपञ्जते वा । गच्छं ;

गच्छन्तो ; गच्छे ; गच्छन्ते । चर्तुं ; चरत्तो ; तिट्ठं ; तिट्ठत्तो ;
खादं ; खादन्तो ।

गच्छन्तादीनं इति किमत्थर्थं ? अन्तो ; दन्तो ; वन्तो ;
सन्तो ॥

26. If the case-ending *si* follows, *anta* of *gacchanta* etc. is optionally changed into *am* :—
गच्छे ; गच्छन्तो ; and others.

For what purpose is this, viz., of *gacchanta* etc.? अन्तो, and others.

सेसेसु न्तु व ॥२७॥

गच्छन्तादीनं अन्तसहृदो न्तुप्पञ्चयोव दट्ठब्बो सेसेसु विभक्ति-
पञ्चयेषु । गच्छतो ; गच्छते ; गच्छति ; गच्छति ; गच्छतां ;
गच्छता ।

सेसेस्ति किमत्थर्थं ? गच्छे ; गच्छे ; खादं ॥

27. The other case-endings and suffixes having followed, the *anta* of *gacchanta* etc. is to be treated as words ending in the suffix *ntu* :—
गच्छती etc.

For what purpose is this, viz., the other case-endings and suffixes having followed? गच्छे etc.

ब्रह्म-अन्त-सख-राजादितो श्री आनं ॥२८॥

ब्रह्म-अन्त-सख-राज रक्षेवमादितो अंवयनस्य आनं जाहेषो

होति च। ब्रह्मान् ; ब्रह्मं ; अक्षान् ; अर्तं ; सखान् ;
सखं ; राजान् ; राजं।

अं इति किमतुर्व ? राजा ॥

28. The case-ending *am* used after *brahma*, *atta*, *sakha*, *rāja* etc. is optionally changed into *anam* :—ब्रह्मान् ; ब्रह्मं etc.

For what purpose is this, viz., the case-ending *am*? राजा ।

स्थाप ॥२६॥

ब्रह्म अक्ष सख राज इच्छेष्वादीहि शिष्यनस्य चा होति।
ब्रह्मा ; अक्षा ; सखा ; राजा ; आत्मा ॥

29. The case-ending *si* used after *brahma*, *atta*, *sakha*, *rāja* etc. is changed into *a* :—ब्रह्मा etc.

योनं आनो ॥३०॥

ब्रह्म अक्ष सख राज इच्छेष्वादीहि योनं आनो आदेषो होति।
ब्रह्मानो ; अक्षानो ; सखानो ; राजानो ; आत्मानो ॥

30. The case-ending *yo* used after *brahma*, *sakha*, *rāja* etc. is changed into *āna* :—ब्रह्मानो etc.

सखातो चायो नो ॥३१॥

तथा सखातो च योनं आयोनो आदेषा होन्ति। सखायो ;
सखिनो ।

योर्नं होति किमत् यं १ सखा ॥

31. The case-ending *yo* used after *sakha* too is changed into *āyo* and *no* :—सखायो ; सखिनो ।

For what purpose is this, viz., the case-ending *yo*? सखा ।

स्त्रि॑ ए ॥३२॥

तस्मा सखातो स्त्रि॑वचनस्स एकारो होति । सखे ॥

32. The case-ending *smim* used after *sakha* is changed into *e* :—सखे ।

ब्रह्मातो गस्त च ॥३३॥

तस्मा ब्रह्मातो गस्त च एकारो होति । चे ब्रह्मे ॥

33. The *ga* (vocative case-ending *si*) too used after *brahma* is changed into *e* :—ब्रह्मे ।

सखान्तस्मि॑ नोनानंसेसु ॥३४॥

तस्य सखान्तस्स इकारादेषो होति नोनानंस इत्तेसु ।
सखिनो ; सखिना ; सखोर्न ; सखिस्त ।

एतेस्तिं किमत् यं ? सखारेहि॑ ; सखेहि॑ ॥

34. The case-endings (or case-ending substitutes) *no*, *nā*, *numi* and *sa* having followed, the final of *sakha* is changed into *i* :—सखिनो ; सखिना etc.

For what purpose is this, viz., the case-endings (or case-ending substitutes) *no*, *nā*, *nam* and *sa* having followed ? सखारेहि ; सखेहि ।

आरो हिमृहि वा ॥२५॥

तस्म उखालस्तु आरो होति वा हिमृहि विभक्तिमृहि ।
सखारेहि ; सखेहि ॥

35. The case-ending *hi* having followed, the final of *sakha* is optionally changed into *āra* :—
सखारेहि, सखेहि ।

सुनमंसु वा ॥२६॥

तस्म उखालस्तु आरो होति वा हु-नं-अं इत्येतेषु । सखारेषु ;
सखेषु ; सखारानं ; सखोनं ; सखारं ॥

36. The case-endings, *su*, *nam* and *am* having followed, the final of *sakha* is optionally changed into *āra* :—सखारेषु ; सखेषु etc.

ब्रह्मातो तु स्मिंनि ॥२७॥

तस्मा ब्रह्मातो स्मिंवचनस्तु नि आदेषो होति । ब्रह्मनि ।
दुष्टुद्ग्राहणेन च ब्रह्मातो पि स्मिंवचनस्तु नि होति ।
कम्मनि ; चम्मनि ; सुदूधनि ॥

37. The case-ending *smim* is changed into *ni*, after *brahma* too :—ब्रह्मनि ।

By the force of *tu* (तु), the case-ending *smim* is changed into *ni*, even after words other than *brahma* :—*कर्मनि* etc.

उत्तं सनासु ॥३८॥

तस्य ब्रह्मसदृशस्त अन्नो उत्तं आपञ्जते सना इत्येतु ।
मनुनो ; ब्रह्मना ।

सनास्ति किञ्चतुष्ट ? ब्रह्मा ।

उत्तं इति भावनिहेतुन कत्प्रचिच अभावं दस्तेति । ब्रह्मस्त !

38. The case-endings *sa* and *nā* having followed, the final of the word *brahma* is changed into the condition of *u* :— ब्रह्मनो ; ब्रह्मना ।

For what purpose is this, viz., the case-endings *sa* and *nā* having followed? ब्रह्मा ।

By the force of the expression, viz., the condition of *u*, it is to be understood that sometimes *u* does not take place :— ब्रह्मस्त ।

सत्युपितादीनं आ सिलिं सिलोपो च ॥३९॥

सत्युपितु इत्येवादीनं अन्नो आत्मं आपञ्जते सिलिं
सिलोपो च । सत्या ; पिता ; वाती ; आता ; कस्ता ।

सिलिं ति किञ्चतुष्ट ? उत्प्रस्त ; पित्रस्त ; भातस्त ;
कन्तुस्त ॥

39. The case-ending *si* having followed, the final of the words *satthu*, *pitu* etc. is changed into *ā*, and also the case-ending *si* is elided :—सत्था ; पिता etc.

For what purpose is this, viz., *the case-ending si having followed?* सत्थुस्ते etc.

अज्जेस्वारत्तं ॥४०॥

सत्थुपितादीर्न अन्तो सिवचनतो अभ्येषु वचनेषु आरत्तं
आपञ्जते। सत्थारं ; पितरं ; भातरं ; भातरं ; सत्थारेहि ;
पितरेहि ; भातरेहि ; भातरेहि ।

अभ्येष्विति किञ्चतुर्थं? सत्था ; पिता ; भाता ; भाता ।
आरत्तमग्रणेन कत्थच्चि नियमं दस्तेति। सत्थुस्ते ; पित्रस्ते ;
भात्रस्ते ; भात्रस्ते ॥

40. The case-endings other than *si* having followed, the final of the words *satthu*, *pitu* etc. is changed into the condition of *āra* :—सत्थारे etc.

For what purpose is this, viz., *the case-endings other than si?* सत्था etc.

By the force of the expression, viz., *the condition of āra*, it is to be understood that the rule holds good in some cases only :—सत्थुस्ते etc.

वा नमृहि ॥४१॥

सत्युपितादीनं अज्ञो जारत्तं आपञ्जते नमृहि विभक्तिमृहि
का । सत्यारानं ; पितरानं ; आतरानं ; भातरानं ।

काति किमत्थं ? सत्यूनं ; पितूनं ; आदूनं ; भादूनं ॥

41. The case-ending *nam* having followed, the final of *satthu*, *pitu* etc. is optionally changed into the condition of *āra* :—सत्यारानं etc.

For what purpose is this, viz., *optionally*?
सत्यूनं etc.

सत्युलालच्च ॥४२॥

तथा सत्युसदृदस्स आत्तं होति का नमृहि विभक्तिमृहि ।
सत्यानं ; पितानं ; आतरानं ; घितानं ; कत्तानं ।

काति किमत्थं ? सत्यारानं ; पितूनं ; आदूनं ; घितूनं ॥

42. The case-ending *nam* having followed, the final of the word *satthu* is optionally changed into the condition of *ā* :—सत्यानं etc.

For what purpose is this, viz., *optionally*?
सत्यारानं etc.

उ सखिं सलोपो च ॥४३॥

सत्युपितू इत्येकमादीनं अलस्स उत्तं होति का उखिं उखोपो
च । सत्यु, सत्युख्य, सत्युको दीयते परिमहो का ; पितू, पितूख्य,

पितृमो हीवते चरिमङ्गो वा ; आद, भासुख, भातुगो हीवते परिमाहो वा ॥

43. The case-ending *sa* having followed, the final of *satthu*, *pitu* etc. is optionally changed into the condition of *u*, and the case-ending *sa* is also elided :—सत्‌यु; सत्‌युख, सत्‌युगो ।

सक्कमन्धातादौनष्ठ ॥३४॥

सक्कमन्धात इच्छेवमादोनं उत्तं होति सस्मिं सखोपो च ।
सक्कमन्धातु इव अस्य राजिनो विषयो ; एवं कत्तु, गन्तु, धातु
इच्छेवमादि ।

44. The case-ending *sa* having followed, the final of *sakkamandhiātu* etc. is changed into the condition of *u*, and also the case-ending *sa* is elided :—सक्कमन्धादृ; कत्तु ; गन्तु ; धातु etc.

ततो योनं ओ तु ॥४५॥

ततो चारादेशो भवेत्तं योनं ओकारादेशो होति । सत्‌यारो ;
पितरो ; आतरो ; भातरो ; कत्तारो ; वत्तारो ।

दुसहृदमाहणेन अजूजसापि योनं ओकारादेशो होति ।
चतुरो अनितारो , उभो पुरिसां ॥

45. The case-ending *yo* is changed into *o* too, after the final-substitute *āra* :—सत्‌यारी etc.

By the force of the word *yo* (यो) it is to be understood that *yo* is changed into *o* in other instances as well :—चतुरो, अनितारो, उभो ।

ततो स्मिं इ ॥४६॥

ततो आकारादेस्तो स्मिंवचनस्त इकारादेशो होति । सत्यरि ; पितरि ; जातरि ; भातरि ; कत्तरि ; धितरि ; वत्तरि ।

उनततोगङ्गेन अञ्जास्तापि स्मिं वचनस्त इकारादेशो होति । अुवि ॥

46. The case-ending *smini* is changed into *i*, after that final-substitute *āra* :—सत्यरा etc.

The force of the word *that* being repeated in this rule is that *smini* becomes *i* in other instances as well :—अुवि ।

ना आ ॥४७॥

ततो आकारादेस्तो नावचनस्त आकारादेशो होति । सत्यारा ; पितरा ; जातरा ; भातरा ; धितरा ; कत्तरा ; वत्तरा ॥

47. The case-ending ' *nā*' is changed into *ā*, after the final-substitute *āra* :—सत्यारा etc.

आरो रस्मं इकारे ॥४८॥

आरादेशो रस्मं आपज्ञाते इकारे परे । सत्यरि ; जातरि ; भातरि ; धितरि ॥

48. The final-substitute *āra* becomes shortened (*ara*), if *i* follows :—**पतृष्ठि** etc.

पितादीनं असिमृहि ॥४६॥

पितादीनं आरादेहो रस्यं आपञ्चते असिमृहि च । पितरा ;
आतरा ; भातरा ; धितरा ; पितरो ; आतरो ; भातरो ; धितरो ।
असिमृहिमहर्थं तोमृहि इकारादेस्वयंचापनतुय् । आतिसी ;
पितितो ; भातिसी ; दुहितितो ॥

49. The case-ending substitute *āra* of *pītu* etc. becomes short even before case-endings other than *si* :—**पितरा** ; **पितरो** etc.

The force of the phrase, viz., *other than si*, is that the final of *pītu* etc. becomes *i* before the suffix *tv* :—**आतिसी** etc.

तयातयिनं तकारो त्वत्तं वा ॥५०॥

तया तयि इत्वेतेसं तकारो त्वत्तं आपञ्चते वा । त्यया ;
त्यया ; त्ययि ; त्ययि ।

इति नामकर्ये ततियो कण्डो ॥

50. The *t* of *tayā* and *tayi* is optionally changed into *tv* :—**त्ववा** ; **त्यया** ; **त्ययि** ; **त्ययि** ।

For what purpose is this, viz., *tayā* and *tayi* ?
त्ववं ; **त्यं** ।

The third chapter on declension is finished.

BOOK II, CHAPTER IV.

अत्तन्तो हिसि॑ अनन्तं ॥१॥

तस्य अत्तनो अन्तो अनन्तं कापञ्जते हिसि॑ विभक्तिमृहि ।
अत्तनेहि ; अत्तनेभि ।

अत्तन्तोति किमत्थं ? गज्जेहि ; गज्जेभि ।

हिसिन्ति किमत्थं ? अत्तना ।

अनन्तं इति भावनिद्वयेन अत्तसहस्रं सकारादेषो होति
सब्बाहु विभक्तीहु । सको ; सका ; सके ॥

I. The final of the word *atta* is changed into the condition of *ana* before the case-ending *hi* :—
अत्तनेहि ; अत्तनेभि ।

For what purpose is this, viz., *of the word atta* ? गज्जेहि ; गज्जेभि ।

For what purpose is this, viz., *before the case-ending hi* ? अत्तना ।

By the force of the abstract form, viz., *the condition of ana*, it is to be understood that *atta* is changed into *sa* before all case-endings :—सको etc.

ततो स्मि॑ नि ॥२॥

ततो अत्तनो स्मिंचनस्त्र नि होति । अत्तनि ।

ततोग्राहणं अवधारण्त्थं । सके पेतविस्थे ॥

2. The case-ending *smim* used after the *atta* is changed into *ni* :— अत्तनि ।

The force of *the* (ततो) consists in signifying restriction of the rule to certain instances only :— हके ।

सम्म नो ॥२॥

ततो अत्ततो सम्म विभक्तिस्त नो होति । अत्तनो ॥

3. The case-ending *sa* used after the *atta* is changed into *no* :— अत्तनो

स्ता ना ॥३॥

ततो अत्तसद्दतो स्तावचनस्त ना होति । अत्तना ।

पुन ततोगच्छेन तस्त अत्तनो तवारस्त रकारो होति सब्बेषु
श्चनेषु । अत्तजो ; अत्तजं ॥

4. The case-ending *smā* used after the *atta* is changed into *na* :— अत्तना ।

By the force of repetition of the word *the* (ततो) it is to be understood that the (second) *t* of *atta* is changed into *r* before all case-endings :— अत्तजो ; अत्तजं ।

भलतो ष ॥४॥

भल इत्तेहि स्तावचनस्त ना होति । अग्निना ; पाणिना ;
रविना ; भिक्खुना ; सयन्नुना ।

स्माति किमत्थं ? अग्नयो ; सुनयो ; इसयो ॥

5. The case-ending *smā* used after what are technically called *jha* and *la* (2-1-7) is changed into *na* :— अग्निना etc.

For what purpose is this, viz., the case-ending *smā* ? अग्नयो etc.

घपतो स्मिं ये वा ॥६॥

तस्मा घपतो स्मिंवचनस्य यं होति वा । कअ॒आयं ;
कअ॒आय ; गङ्गायं ; गङ्गाय ; रत्तियं ; रत्तिया ; इत्थियं ;
इत्थिया ; वधुयं ; वधुया ; यागुयं ; यागुया ॥

6. The case-ending *smim* used after what are technically called *gha* and *pa* (2-1-8, 2-1-9) is optionally changed into *yam* :—कअ॒आयं ; कअ॒आय
etc.

योनं नि नपुंसकेहि ॥७॥

सब्देसं योनं नि होति वा नपुंसकेहि लिङ्गेहि । अट्ठीनि ;
अट्ठी ; आमूनि ; आमू । एवं दुतियायं ।

नपुंसकेहोति किमत्थं ? इत्थियो ॥

7. In the neuter gender the case-ending *yo* is optionally changed into *ni* :—अट्ठीनि ; अट्ठी etc.

The same forms in the accusative plural.

For what purpose is this, viz., *in the neuter gender?* इत्थिवो ।

आतो निचं ॥८॥

अकारन्ते हि नपुंसकलिङ्गे हि योनं निचं नि होति । यानि ;
यानि ; तानि ; तानि ; कानि ; कानि ; भयानि ; भयानि ;
रूपानि ; रूपानि ।

8. The case-ending *yo* is in all instances changed into *ni* after neuter words ending in *a* :—
यानि ; यानि etc.

सिं ॥९॥

अकारन्ते हि नपुंसकलिङ्गे हि सि वचनस्त चं होति निचं ।
सचं ; यं ; कं ; तं ; चित्तं ; रूपं ॥

9. The case-ending *si* is in all instances changed into *am* after neuter words ending in *a* :—
सचं etc.

सेसतो लोपं गसिपि ॥१०॥

ततो निहिट्ठेहि सेसतो गसि इत्तेते लोपं आपञ्जन्ते ।
भोति इत्ति ; सा इत्थो ; भो दक्षिण ; सो दण्डी ; भो सत्त्व ;
सो सत्था ; भो राजा ; सो राजा ।

सेसतोति किञ्चत्यं ? पुरिको गच्छति ।

गसिपीति किञ्चत्यं ? इत्थिया ; सत्पुरुष ॥

१०. The nominative and vocative case-ending *si* is elided in instances not affected by other rules :—इत्यि ; इत्यो ; इत्तिः ; इत्तुः etc.

For what purpose is this, viz., *not affected by other rules?* पुरिषो !

For what purpose is this, viz., *the nominative and vocative case-ending si?* इत्यिया ; इत्युम्भु !

The technical term *ga* has been interpreted in २-१-६.

सब्बासं आवुसो उपसग्निपातादौहि च ॥११॥

सब्बासं विर्भूनं एकवचनानं चक्षुवचनानं यठभा-दुतिया-
ततिया-चतुटी-पञ्चमी-छटी-संत्तमीनं खोपो होति आवुसोउप-
सग्निपात इत्ते वभादोहि । त्वं पनावुसो ; तम् हे पनावुसो ; पदसो
धम्मं वाचेय ; विहारं स्ते उपगच्छस्ति । य परानि नी उ
दु सं वि अव अनु परि अधि अभि पति सु आ अति अपि अप
उप । पहारो ; पराभवो ; निहारो ; नीहारो ; उहारो ;
इहारो ; संहारो ; विहारो ; अवहारो ; अदहारो ; परि-
हारो ; अधिहारो ; अभिहारो ; पतिहारो ; सुहारो ;
आहारो ; अतिहारो ; अपिहारो ; अपहारो ; उपहारो ।
एवं वीसति उपसग्नेहि च यथातथा खलु खो वल तल अथो अथ
हि ल च वा वे हम् अहं एवं हो अहो हे अहे रे अरे, एवभा-
दोहि निपातेहि च शोअेत्तम्बं ॥

11. All endings (of the first, second, third, fourth, fifth, sixth and seventh cases, and of the singular and plural number) used after *āvuso*, prepositions and conjunctions too are elided :—
तं पनावसो ; विहारं etc.

The prepositions are :—प, परा, नि, नी, उ, उ, सं, वि, अब, अहु, परि, अधि, अभि, पति, सु, आ, असि, अपि, अप, उप ।

The conjunctions are :—यथा, तथा, खलु, खो, यत्र, तत्र, अयो, अथ, हि, तु, च, वा, वे, हँ, अहँ, एवं, हो, अहो, हे, अहे, रे, अरे etc.

पुमस्स लिङ्गादौसु समासेसु ॥१२॥

पुम इच्छेतस्तु अन्तो लोपं आपञ्जते लिङ्गादीषु परपदेषु
समासेषु । पुलिङ्गं ; पुम्भाबो ; पुष्ट्कोकिलो ।

पुमसेति किमत्थ्यं ? पुमित्थ्यी ।

समासेष्टुति किमत्थ्यं ? पुमस्स लिङ्गं ॥

12. If the word *puma* combined with the words *liṅga* etc. forms a compound composition (*samāsa*), the final of *puma* is elided :—पुलिङ्गं etc.

Why is this, viz., the word *puma*? इत्थीलिङ्गं etc.

For what purpose is this, viz., combined with the words *liṅga* etc.? पुमित्थ्यी

For what purpose is this, viz., forms a compound composition (*samāsa*)? पुमस्स लिङ्गं ।

अं यं ईतो पसञ्जातो ॥१३॥

अंवचनस्त यं होति वा ईतो पसञ्जातो । इत्थियं ; इत्थिं ।
पसञ्जातो ति किमत्थं ? दण्डिनं ; ओगिनं ।
अं ईति किमत्थं ? इत्थीहि ॥

13. The case-ending *am* optionally becomes *yam* after words ending in that *i* which is technically called *pa* :—इत्थियं ; इत्थिं ।

For what purpose is this, viz., after words ending in that *i* which is technically called *pa* ? दण्डिनं ; ओगिनं ।

For what purpose is this, viz., the case-ending *am* ? इत्थीहि ।

नं कतो कतरस्ता ॥१४॥

तस्ता भतो कतरस्ता अं वचनस्त नं होति । दण्डिने ;
ओगिनं ।

भतोति किमत्थं ? वेस्तम्भु ।

कतरस्ताति किमत्थं ? दुर्चिं ।

14. The case-ending *am* is changed into *nam* after *jha* which has been shortened :—दण्डिनं ; ओगिनं ।

For what purpose is this, viz., after *jha* ? वेस्तम्भु ।

For what purpose is this, viz., which has been shortened ? दुर्चिं ।

Note.—In दग्धनं, *i* is the result of shortening the long *i*. The technical term *jha* has been defined in 2-1-7.

योनं तो ॥१५॥

सब्बेसं योनं भक्तो कतरस्ता नो होति । दग्धनो ; भोगिनो ;
हे दग्धनो ; हे भोगिनो ।

कतरस्ताति किमतुर्थं ? अग्नयो ; सुनयो ; इसयो ।

भक्तोति किमतुर्थं ? सवम्भुवो ।

योनन्ति किमतुर्थं ? दग्धना ; भोगिना ॥

15. The case-ending *yo* is changed into *no* after *jha* which has been shortened :—दग्धनो etc.

For what purpose is this, viz., which has been shortened ? अग्नयो etc.

Why is this, viz., after *jha* (2-1-7) ? सवम्भुवो ।

For what purpose is this, viz., the case-ending *yo* ? दग्धना ; भोगिना ।

स्त्रिं नि ॥१६॥

तस्ता भक्तो कतरस्ता स्त्रिंवचनस्ता नि होति । दग्धनि ;
भोगिनि ।

कतरस्ताति किमतुर्थं ? व्याधिमृहि ॥

16. The case-ending *smim* is changed into

ni after *jha* which has been shortened :— दण्डिनि ;
नोगिनि ।

For what purpose is this, viz., which has been shortened ? आविम्‌हि ।

किस के च ॥१७॥

किं इत्तेतम् को होति वप्पम् ये परे । कं गतोऽसि देकानम्
यित्य तिसु ?

चसदुदग्नहेन अवप्पम् ये परे यि को होति । कथं बोधेति
त्वं धम्मं ?

बेति किमतुर्थं ? त्रुतो आगतोऽसि त्वं ॥

17. *Kim* is changed into *ka*, if the suffix *va* too follows :— कथं ।

By the force of *too* (च) it is to be understood that *kim* is changed into *ka*, even before suffixes other than *va* :— कथं ।

For what purpose is this, viz., if the suffix *va* follows ? त्रुतो ।

कु हिंहंसु च ॥१८॥

किं इत्तेतम् कु होति हिंहं इत्तेतम् । त्रुहिं गच्छति ;
कुहं गच्छसि ।

चसदुदग्नहेन हिंहनं दाचनं पञ्चयेत् कु होति । त्रुहिंश्चनं ;
कुदाचनं ॥

18. *Him* and *ham* too having followed, *kim* is changed into *ku* :—कुहि॑ ; कुह॑ ।

By the force of *too* (उ) it is to be understood that *kim* is changed into *ku* even before *hiñcanam* and *dācanam* :—कुहि॒ञ्चनं ; कुदाचनं ।

सेसेसु च ॥१६॥

किं इच्छेतस्म को होति सेसेषु विभक्तिप्रश्वेषु परेषु । को
पकारो, कथं ; कं पकारं, कथं ।

चसद्गद्गमहयं ककारात्तुक्त्वा नत्यं ॥

19. *Kim* is changed into *ka*, other case endings and suffixes too having followed :—को ; क्रथं ; कं ।

The word *too* (उ) is added to supply *ka* here from the preceding rule.

ब्रतोथेसु च ॥२०॥

किं इच्छेतस्म कु होति ब्रतोथ इच्छेषु । उत्तम ; कुतो ;
उत्थ ।

चसद्गद्गमहयं किं चद्गदात्तुक्त्वा नत्यं ॥

20. The suffixes *tra*, *to* and *tha* too having followed, *kim* is changed into *ku* :—कुत्व ; कुतो ;
उत्थ ।

The word *too* (उ) is added to supply *kim* here from the preceding rule.

सब्बसेतस्तकारो वा ॥२१॥

सब्बस्त एतस्दृदस्त अकारो होति वा तोय इच्छेतेषु ।
अतो ; अत्य ; एत्तो ; एत्य ॥

21. The word *eta* is optionally changed into *a*, if the suffixes *to* and *tha* follow :—अतो ; अत्य ; एत्तो ; एत्य ।

चे निच्चं ॥२२॥

सब्बस्त एतस्दृदस्त अकारो होति निज्ञ' लप्पश्चये परे ।
अत्र ॥

22. The word *eta* is invariably changed into *a*, if the suffix *tra* follows :—अत्र ।

ए तोयेसु वा ॥२३॥

सब्बसेव एतस्दृदस्त एकारो होति वा तोय इच्छेतेषु । एत्थो ;
अतो ; एत्य ; अत्य ॥

23. The word *eta* is optionally changed into *e*, if the suffixes *to* and *tha* follow :—एत्तो ; अतो ;
एत्य ; अत्य ।

इमस्मि त्यंदानिहतोधैसु च ॥२४॥

सब्बसेव इतस्दृदस्त इकारो होति त्यंदानिहतोध इच्छेतेषु ।
इत्थं ; इदानि ; इह ; इतो ; इथ ।

सप्तहृदनाहयं चरधारण्यत्थं ॥

24. The word *ima* is changed into *i*, if the suffixes *ttham*, *dāni*, *ka*, *to*, and *dha* too follow :—
एत्यत्थं etc.

The force of the word *too* (उ) is to signify restriction of the rule to certain instances to the exclusion of others.

अथ धुनामूहि च ॥२५॥

सम्बसेव इमसहस्र अकारो होति धुना इच्छेतमूहि । अधुना ।
प्रसहृदनाहयं चरधारण्यत्थं ॥

25. The word *ima* is changed into *a*, if the suffix *dhunā* too follows :—अधुना ।

The force of *too* (उ) consists in signifying restriction of the rule to certain instances to the exclusion of others.

एत रहिमूहि ॥२६॥

सम्बसेव इमसहृदस्य एताहेसो होति रहिमूहि पञ्चये परे ।
शतरहि ॥

26. The word *ima* is changed into *eta*, if the suffix *raki* follows :—शतरहि ।

इत्यिं अतो आपचयौ ॥२७॥

इत्यिं वक्तव्यानाय अकारतो आपचयौ होति । संब्रा ;
ला ; वा ; का ; कण्ठा ।

27. The suffix *a* is used in the feminine gender after words ending in *a* :—संब्रा etc.

नदादितो वा ई ॥२८॥

नदादितो वा अनदादितो वा इत्यिं वक्तव्यानाय अकारतो
ईपचयौ होति । नदी ; अही ; झुमारी ; करणी ; वाहणी ;
खसी ; इत्थी ; इत्थी ॥

28. The suffix *ī* is used in the feminine gender after words ending in *a* of the *nada* group or non-*nada* group :—नदी etc.

गवणिकयोथगान्तुहि ॥२९॥

गवणिकयेथगान्तु इत्तेतेहि इत्यिं वक्तव्यानेहि ईपचयौ
होति । मानको ; पाख्यो ; नाविकी ; वेणतेयी ; झुन्तेयी ;
गोतनी ; गुणवती ; सामवती ॥

29. The suffix *i* is used in the feminine gender after words ending in the suffixes *gava*, *nika*, *neyya*, *na* and *ntu* :—गानकी etc.

पतिभिक्खुराजीकारम्भेहि इनी ॥२०॥

पतिभिक्खुराजीकारम्भेहि इत्थिं वसामेहि इनीपश्चो
होति । गङ्गपतानो ; भिक्खुनो ; राजिनो ; इत्थिनो ;
रक्षिनो ; मेघाविनो ; तपस्त्रिनो ॥

30. The suffix *int* is used in the feminine gender after words ending in *pati*, *bhikkhu*, *rāja*, and *i* :—गङ्गपतानो etc. इत्थी + हि = इत्थिनो ।

न्तुस्स तं ईकारे ॥२१॥

संब्लेष न्तुप्पञ्चयस्स तो होति वा ईकारे परे । गुणवती ;
गुणवन्ती ; गुणवती ; गुणवन्ती ; सतिष्ठती ; सतिष्ठन्ती ;
महती ; महन्ती ; गोमती ; गोमन्ती ॥

31. The suffix *i* having followed, the suffix *ntu* is optionally changed into *ta* :—गुणवती ; गुण-
वन्ती etc.

भवतो भोतो ॥२२॥

संब्लेष भवन्तस्तुदस्स भोतादेसो होति ईकारे इत्थीकते
परे । भोति अथे ; भोति कञ्जे ; भोति वरादिये ॥

32. The word *bhavanta* is changed into *bhota*, if the feminine suffix *i* follows :—भोति
अथे etc.

भो गे तु ॥३३॥

सञ्चस्त्रेष भवन्तसदृदस्त ओ होति गे परे । ओ पुरिक ; भो
आनि ; भो राज ; भो सत्य ; ओ इण्ठ ; भो सबम्बु ।

गेति किमत्य ? भवता ; अव ।

तु सदृदम्यहयेन अव्याख्यामूषि वचने सञ्चस्त्र भवन्तसदृदस्त
भोन्ते भोन्ते भोन्तो भोतो भोतो इच्छेते आदेशा होन्ति । भोन्त ;
भीन्ते ; भीन्तो ; भद्वदे ; भोता ; भोतो गोतमस्य ॥

33. The *ga* (vocative case-ending *si*) too having followed, the word *bhavanta* is changed into *bho* :—भो ।

For what purpose is this, viz., *the ga having followed?* अवता ; अव ।

By the force of *too* (तु) it is to be understood that even other case-endings having followed, *bhavanta* is changed into *bhonta*, *bkontakte*, *bkontio*, *bhotā* and *bhoto* :—भोन्त etc.

ओभावो क्वचि योसु वकारस्त ॥३४॥

भवन्त इच्छेतस्त वकारस्य ओभावो होति क्वचि यो इच्छेतेत्त ।
इत्त भोन्तो निसामेथ भवन्तो वा ॥

34. The case-ending *yo* having followed, the

the *va'* of *bhavanta* is sometimes changed into the condition of *o* :—भोन्तो or भवन्तो ।

भदन्तस्तु भद्रन्त भन्ते ॥२५॥

सम्बस्तेव भदन्तासदृदस्तु भद्रन्त भन्ते इत्येते आदेशा होन्ति
कन्ति गे परे योहु च । हे भद्रन्त ; भन्ते ; भदन्ता वा ॥

35. The *ga* (vocative case-ending *si*), and also *yo* having followed, the word *bhadanta* is sometimes changed into *bhaddanta* and *bhante* :—
भदन्त ; भन्ते ; भदन्ता ।

अकारपिताद्यन्तानं आ ॥२६॥

अकारो च पितादीनं अन्तो च आकारतं आपञ्जते गे परे ।
भो शुरिषा ; भो प्रिता ; भो काता ; भो सत्या ॥

36. The *ga* (vocative case-ending *si*) having followed, the *a* and also the final of *pitā* are changed into the condition of *ā* :—शुरिषा ; पिता etc.

भलपा रस्तं ॥२७॥

भलपद्मेते रस्तं आपञ्जन्ते गे परे । भो दख्खि ; भो
सयन्मु ; भोति इत्यि ; भोति वधु ॥

37. The vocative case-ending *si* having followed, those which are technically called *jha*, *la* and *pa* become short :—भो दरिल् etc.

The terms *jha*, *la* and *pa* have been defined in 2-1-7 and 2-1-8.

आकारो वा ॥२८॥

आकारो रस्ते आपजाते वा गे परे। भो राज ; भो राजा ;
भो अत्त ; भो अत्ता ; भो सख ; भो सखा ; भो सत्य ; भो
सत्था ॥

इति नामकर्णे चतुर्थो कर्त्तव्यो ॥

38. The *ga* (vocative case-ending *sz*) having followed, *a* is optionally shortened :—भो राज ; भो राजा etc.

The fourth chapter on declension is finished.

BOOK II, CHAPTER V.

त्वादयो विभक्तिसञ्ज्ञायो ॥१॥

तो आदि वेसं पञ्चयानं ते होन्ति त्वादयो । ते पञ्चया त्वादयो
विभक्तिसञ्ज्ञा न दण्ठन्त्वा । सञ्ज्ञतो ; यतो ; ततो ; कुतो ;
इतो ; सञ्ज्ञदा ; यदा ; तदा ; इध ; इदानि ॥

1. The suffixes *to* etc. are reckoned as if they
were case-endings :—सञ्ज्ञतो (=सञ्ज्ञाना, from all) etc.

क्वचि तो पञ्चम्यत्थे ॥२॥

क्वचि तो पञ्चयो होति पञ्चम्यत्थे । सञ्ज्ञतो ; यतो ; ततो ;
कुतो ; अतो ; इतो । क्वचीति किमत् थः ? रञ्जस्ता ॥

2. The suffix *to* is used sometimes for the
ending of the fifth case :—रञ्जस्तो etc.

Why is this, viz., *sometimes* ? रञ्जस्ता ।

तथ सत्तमिया सञ्ज्ञनामेहि ॥३॥

तथ इद्द्वे ते पञ्चया होन्ति सत्तम्यत्थे सञ्ज्ञनामेहि । सञ्ज्ञतः ;
रञ्जत्थ ; यतः ; यत्थ ; ततः ; तत्थ ॥

3. The suffixes *tra* and *tha* are used after pronouns in the sense of the locative case :—
सब्बत्र ; सब्बत्थ etc.

सब्बतो धि ॥३॥

सब्ब इच्छेतसा विष्वद्यो होति काचि सक्षम्यत्थे । सब्बधि ;
सब्बस्मिं ॥

4. The suffix *dhi* is sometimes used after the word *sabba* in the sense of the locative case :—
सब्बधि ; सब्बस्मिं ।

किस्मा वो ॥४॥

किं इच्छेतसा विष्वद्यो होति सक्षम्यत्थे । क गतोसि त्वं
देवानभिय तिक्ष्य ॥

5. The suffix *va* is used after the word *kim* in the sense of the locative case :—क ।

हि' ह' हिष्वनं ॥६॥

किं इच्छेतसा हि' ह' हिष्वनं इच्छेते पश्या होन्ति सक्षम्यत्थे ।
कुहि' ; कुह' ; कुहिष्वनं ॥

6. The suffixes *him*, *ham* and *hiñcanam* are used after the word *kim* in the sense of the locative case :—कुहिं ; कुहं ; कुहिष्वनं ।

तम्हा च ॥७॥

तम्हा च हिं हृते पञ्चया होन्ति सत्त्वत्ये । तहिं ;
तहं ।

चसदूदग्नहर्षं हिञ्चनं गङ्गाणनिवत्तनतुर्थं ॥

7. The suffixes *hini* and *ham* are used after the word *ta* too, in the sense of the locative case :—
तहिं ; तहं ।

The word *too* (च) is added in order to prevent the inclusion of the suffix *hiñcanam*.

इमस्ता हृधा च ॥८॥

इमस्ता हृधा हृते पञ्चया होन्ति सत्त्वत्ये । हृह ; हृध ।
चसदूदग्नहर्षं अवधारणतुर्थं ॥

8. The suffixes *ha* and *dha* too are used after *ima*, in the sense of the locative case :—हृह ; हृध ।

The word *too* (च) is added to signify restriction of the rule to certain instances to the exclusion of others.

यतो हि ॥९॥

तस्ता यतो हि पञ्चयो होति सत्त्वत्ये । यहि ॥

9. The suffix *him* is used after the word *ya*, in the sense of the locative case :—यहि ।

काले ॥१०॥

काले इच्छेतं अधिकारतर्वं केदितव्यं ॥

10. The suffixes hereinafter mentioned are to be understood as being used to signify time.

किं सब्बज्जे क्यकुहि दा दाचनं ॥११॥

किं सब्ब अभ्यं एक य कु इच्छेतेहि दा दाचनं इच्छेते पञ्चमा
होन्ति काले सत्त्वयत्थे । कदा ; सब्बदा ; अभ्यदा ; एकदा ;
यदा ; कुदाचनं ॥

11. The suffixes *dā* and *dācanam* are used after the words *kim*, *sabba*, *añña*, *eka*, *ya* and *ku*, in the sense of the locative case and in order to denote time :—कदा etc.

तमृहा दानि च ॥१२॥

त इच्छेतसा दानि दा इच्छेते पञ्चया होन्ति काले सत्त्वयत्थे ।
तदानि ; तदा ।

सप्तदुदग्रहणं दापञ्चयानुकड्डनत्यं ॥

12. The suffixes *dāni* and *dā* too are used after the word *ta*, in the sense of the locative case and in order to signify time :—तदानि ; तदा ।

The force of the word *too* (उ) is to supply *dā* here from the preceding rule.

इमस्ता रहि धुना दानि च ॥१३॥

इमस्ता रहि धुना दानि इतेते पञ्चवा होग्नि काले सत्तम्बत्ते ।
एतरहि ; अधुना ; इदानि ।
चसदुदम्बहृष्टं दापञ्चयातुकड्डनतृष्टं ॥

13. The suffixes *rahi*, *dhunā* and *dāni* too are used after the word *ima*, in the locative case and in order to signify time :—एतरहि ; अधुना ; इदानि ।

The word *too* (च) is added to supply the suffix *dā* here from the preceding rule.

सब्बस्त सो दामृहि वा ॥१४॥

सब्ब इतेतस्त सकारात्तेतो होति वा दामृहि पञ्चवे परे । सदा ;
सब्बदा ।

14. The suffix *dā* having followed, the word *sabba* is optionally changed into *sa* :—सदा ;
सब्बदा ।

अवस्तो ये लोपञ्च ॥१५॥

अवस्तो ये पञ्चवे परे खीर्णं चापञ्चते । नाञ्छसञ्चं ; परिणञ्चं ;
येतुञ्चं ; कारवञ्चं ; कोसञ्चं ; सामञ्चञ्चं ; शोङ्गञ्चं ।
चसदुदम्बहृष्टं वागङ्गणिवसनतृष्टं ॥

15. The suffix *ya* having followed, the final *a-varṇa* (*a* or *ā*) is elided too :—वाङ्मुखः ; etc.

The force of *too* (च) consists in preventing the supply here of वा (*optionally*) from the preceding rule.

वुड्हस्स जो इयिट्टेसु ॥१६॥

सम्भस्स बुड्हस्सद्दस्स जो आदेषो होति इय इट्ठ इच्छेतेच्छ
पञ्चयेत्तु । सम्भे इमे बुड्ठा, अर्थं इमेसं विसेसेन बुड्ठोति जेयो ;
सम्भे इमे बुड्ठा, अर्थं एतेसं विसेसेन बुड्ठोति जेट्ठो ॥

16. The suffixes *iya* and *ittha* having followed, the word *vudhya* is changed into *ja* :—जेयो (older or elder) ; जेट्ठो (oldest or eldest).

पसट्ठस्स सो च ॥१७॥

सम्भस्स पसट्ठस्सद्दस्स सो आदेषो होति आदेषो च इय
इट्ठ इच्छेतेच्छ पञ्चयेत्तु परेत्तु । सम्भे इमे पसट्ठा ; अर्थं इमेसं
विसेसेन पसट्ठोति सेयो ; सम्भे इमे पसट्ठा, अर्थं इमेसं विसेसेन
पसट्ठोति सेट्ठो ; जेयो, जेट्ठो ।

चस्तुदग्धणं दुतियादेसु समूपिष्ठवत्यम् ॥

17. The suffixes *iya* and *ittha* having followed, the word *pasattha* too is changed into *sa* as well as *ja* :—सेयो ; जेयो (more excellent) ; सेट्ठो, जेट्ठो (most excellent).

The word *too* (उ) is added in order to supply here the second change, viz., *ja*, from the preceding rule.

अन्तिकस्स नेदो ॥१८॥

सञ्चया अन्तिकस्सदूदस्स नेदादेसो होति इय इट्ट इच्छेतेहु
परेहु । नेदियो ; नेदिट्ठो ।

18. The suffixes *iya* and *ittha* having followed, the word *antika* is changed into *neda* :—नेदियो ;
नेदिट्ठो ।

बालहस्स साधो ॥१९॥

बालहस्सदूदस्स साधादेसो होति इय-इट्ट इच्छेतेहु पञ्चयेहु
परेहु । साधियो ; साधिट्ठो ।

19. The suffixes *iya* and *ittha* having followed, the word *bālha* is changed into *sādha* :—
साधियो ; साधिट्ठो ।

अप्पस्स कण ॥२०॥

सञ्चया अप्पस्सदूदस्स कणादेसो होति इय-इट्ट इच्छेतेहु
पञ्चयेहु परेहु । कणियो ; कणिट्ठो ।

20. The suffixes *iya* and *ittha* having followed, the word *appa* is changed into *kana* :—कणियो ;
कणिट्ठो ।

युवानस्त्र ॥२१॥

समस्त युवसदृश कणाहेसो होति इय इट्‌ठ इच्छेतेषु पञ्चयेषु
परेषु । कणियो ; कणिट्‌ठो ।

वसदृशमहाणं कणमाहणादुकष्ठदन्तुयं ॥

21. The suffixes *iya* and *itttha* having followed, the word *yuvā* too is changed into *kanya* :—
कणियो ; कणिट्‌ठो ।

The word *too* (उ) is added to supply *kanya* here from the preceding rule.

वन्तुमन्तुवौनस्त्र लोपो ॥२२॥

वन्तुमन्तुवोनं इच्छेतेसं पञ्चयानं लोपो होति इय इट्‌ठ इच्छेतेषु
पञ्चयेषु परेषु । गुणियो ; गुणिट्‌ठो ; सतियो ; सतिट्‌ठो ;
मेघियो ; मेघिट्‌ठो ॥

22. The suffixes *iya* and *itttha* having followed, the suffixes *vantu*, *mantu*, and *vi* are elided :—
गुणियो (गुण + वन्तु + इय) etc.

यवतं तलनदकारानं व्यञ्जनानि चल- जलकारत्तं ॥२३॥

यवतं तलनदकारानं व्यञ्जनानि चलजलकारसं चापञ्जने

वथासृष्ट्यं । वाङुसत् ； परिष्वज् ； वेष्ट्यं ； साम्यं ；
सोहयं ।

ववत् इति किष्टुष्यं ? तिष्ठद्यं ।

तखनदकारान् इति किष्टुष्यं ? चाल्यं ; चारोम्बं ।

अङ्गनामीति किष्टुष्यं ? चञ्जना ।

कारणाहण्णमि किष्टुष्यं ? यकारस्तु सकारभकारचकारादेष्टु
सञ्चापनतुष्यं । पुरिष्वस्तु भावो पोरिष्वस्तु ; उष्वभव्या भावो
ओरिष्वभ्यं ; उपरिष्वस्तु भावो ओपम्बं ।

23. The consonantal parts of *ta*, *la*, *na*, and *da* themselves of the words to which the suffix *ya* is added, are respectively changed into the condition of *c*, *l*, *n* and *j* :— वाङुसत् (वक्तुसत् + व) etc.

For what purpose is this, viz., *to which the suffix ya is added* ? तिष्ठद्यं ।

For what purpose is this, viz., *t*, *l*, *n*, and *d*, themselves ? चाल्यं ; चारोम्बं ।

For what purpose is this, viz., *the consonantal parts* ? चञ्जना ।

For what purpose is this, viz., *themselves* (कार) ? The *ra* is also changed into *sa*, *bha* and *ma* :— पोरिष्वस्तु (= पुरिष्व + व) ; ओरिष्वभ्यं (= उष्वभव्य + व) ; ओपम्बं (= उपरिष्व + व) ।

अमृहतुमृहन्तुराजब्रह्मतसखसत्युपिता-
दौहि स्मा नाव ॥२४॥

अमृहतुमृहन्तुराजब्रह्मतसखसत्युपितु
इत्येवादीहि स्मा
नाव हठ्ठवा । स्मा ; त्वा ; गुणवता ; रघ्वा ; ब्रह्मना ;
चक्षना ; सखिना ; सत्यारा ; पितरा ; भातरा ; भातरा ;
धितरा ।

यते हीति किमत्यु ? उरिषा ॥

इति नामकप्ते पञ्चवी कर्णो ॥

24. The suffix *smā* is to be known as *nā*, after these, viz., *amha*, *tumha*, the suffix *ntu*, *rāja*, *brahma*, *atta*, *sakha*, *satthu*, *pitu* etc :—स्मा ; त्वा etc.

For what purpose is this, viz., after these ?
उरिषा ।

The fifth chapter on declension is finished.

BOOK III. CHAPTER I.

यस्मादपेति भयं आदत्ते वा तदपादानं ॥१॥

यस्मा का अपेति यस्मा वा भयं जावते यस्मा वा आदत्ते ते कारकं अपादानसञ्ज्ञं होति । गामा अपेति सनयोः नमरा निमातो राजा ; पापा चित्तं निवारये ; चोरा भयं जावते ; आचरियुपज्ञभावेहि विश्वां गत्वाहाति लिखो ।

अपादानं इन्द्रनेन कात्यो ? अपादाने पश्चाती (३-१-२५) ।

I. The ablative case (*apādāna kāraka*) signifies that from which some one goes out, fear arises, or some thing is received :—गामा अपेति सनयो (—from the village sages go out) etc. Here *gāmā* is in the ablative case.

What is the meaning of this, viz., ablative ?
3-1-25.

धातुनामानं उपसंग्रहीयोगादीख्यि च ॥२॥

धातुनामानं पदोगे च उपसंग्रहीयोगादीख्यि च तं कारकं अपादानसञ्ज्ञं होति । धातुनं पदोगे तात्र ; जि इन्द्रेस्तत्त्वं धातुना

परापुञ्जस्त वयोगे यो चक्रयहो सो चपादानसञ्ज्ञो होति ; तं यथा,—हिमवन्नां पभवन्ति पञ्चमहानदियो ; अनवतत्त्वक्ष्या पभवन्ति अहासरा ; अचिरत्रितया पभवन्ति कुनदियो । नामप्ययोगे पि तं कारकं चपादानसञ्ज्ञं होति ; तं यथा,—उरसा जातो उत्तो ; भूमितो निम्नलो रसो ; उभतो सुजातो उत्तो ।

उपसम्मयोगादीस्तपि च तं कारकं चपादानसञ्ज्ञं होति ; तं यथा,—चप साक्षाय आयन्ति वाणिजा ; आवृत्त्येकां सही चक्रमुग्धति ; उपरि पञ्चता देवो वस्ति ; बुद्धस्ता पति सारिपुत्री चम्मदेहनाथ आस्तपति ; लैलाचं चठे चक्र लैलस्ता पति ददाति ; उपर्युचक्षु पदुचक्षा पति ददाति ; कमकं चक्र हिरञ्जिस्ता पति ददाति ।

चादिग्रहणेन कारकेन्द्रमेष्टिपि पञ्चक्षी विभक्ति होति ; तं यथा,—पक्षस्ता दिव्यक्षति किं ; कोका दिव्यक्षति कुञ्चरं ; चाचक्षु भुञ्जति भौतकं । चपिग्रहणेन निपातप्ययोगे पि पञ्चक्षी विभक्ति होति दुतिया च,—रहिता जातुजा पुञ्जं कला फर्खं देति, रहिता जातुजं रहिता जातुजेव वा ; रिते सहृष्टमा हुतो हुर्खं रमति, रिते सहृष्टमेव ; ते विकल्पं नानाकुशा पञ्चजिता, नानाकुर्खं नाना कुषेन वा ; विना उहृष्टमा नतुपञ्जो कोचि नार्को कोक्षे विज्ञति, विना उहृष्टमं विना सहृष्टमेव वा ; विना बुद्धस्ता, विना बुद्धं विना बुद्धेन वा । चहहमहणेन पञ्जमस्त्रामि पञ्चक्षी विभक्ति होति । यतो हं अग्निः चरिताव जातिया जातो ; यतो सराजि चक्रानं यतो पक्षो किं विज्ञतं ; चक्राक्षिकरणं एवं चभिज्ञादोऽनस्ता यापका चक्रस्ता भग्ना चक्रस्तानेकुं ॥

2. The ablative case is also used in connection with particular roots (verbs), nouns and prepositions etc. too. For examples of roots it may be said that in the event of the root *jī* being used with the prefix *parā*, the subduer is put in the ablative case:—**पुद्धसा पराजेति चञ्जतित्विद्या**। The root *bhū* being used with the prefix *pa*, that from which something proceeds is put in the ablative case:—**हिवता पभवति पञ्च महानदिवो** etc. The ablative is also used in connection with particular *nāma* (nouns or words) :—**उरसा जातो पुत्रो** etc.

The ablative case is also used in connection with prepositions:—**अप सालाय आवनि वाणिजा** etc.

By the force of *etc.* (आदि) it is to be understood that the ending of the 5th case is used even after words denoting objects lying between two forces:—**कोसा विज्ञति दुङ्गर्** etc. Here the distance of a *kosa* lies between two forces, viz., the agent who is here and the object elephant who is there.

By the force of *too* (चयि) it is understood that even in connection with the indeclinables, the endings of the fifth case are used as well as those of the second and third cases:—**रहिता नादुजा पुञ्जी कला फलं देति, रहिता नादुर्वं रहिता नादुजेन वा** etc.

By the force of *too* (च) it is understood that the endings of the 5th case are used in other

instances as well :—अतो हूँ अग्नि अरिवाव जातिया
जातो etc.

रक्खनत्थानं इच्छितं ॥३॥

रक्खनत्थानं धातुरं पयोगे यं इच्छितं तं कारकं अपादान-
सम्बं होति। काके रक्खनि तणुला ; यवा पतिसेषनि गावो ॥

3. In connection with the verbs denoting protection, the object desired is put in the ablative case :—काके रक्खनि तणुला etc.

येन वादस्तनं ॥४॥

येन वा अदस्तनं इच्छितं तं कारकं अपादानरुभ्यं होति।
उपज्ञाया अन्तरधायति सिस्तो ; मातरा च पितरा च अन्तर-
धायति पुत्रो ।

बाति किमत्थं ? सत्तमोविभक्त्यत्थं । जेतवने अन्तरधायति
भगवा ; जेतवने अन्तरहितो भगवा ॥

4. That from which disappearance is desired
is optionally put in the ablative case :—उपज्ञाया
अन्तरधायति सिस्तो etc.

For what purpose is this, viz., *optionally*?
The endings of the seventh case are also used :—
जेतवने अन्तरधायति भगवा etc.

दूरन्तिकद्वकालनिम्मानत्वालोपदिसा-
योगविभत्तारप्योगसुद्वप्यमोचनहेतुविवित-

पृष्ठमानपुब्योगवन्धनगुणवचनपण्हकथन- योकाकत्तूसु च ॥५॥

दूरत्थे अन्तिक्रत्ये अहशालनिम्माने दिपायोगे विभक्ते आर-
प्योगे सहृधत्ये पमोचनत्ये हेतुत्ये विविच्छत्ये पमाने पुब्योगे
पम्बने गुणवचने पर्याप्ते कवने योके अकर्तरि इन्नेतेस्तथेषु पमोगेषु
च तं कारकं आपादानसञ्ज्ञं होति ।

दूरत्थप्योगे ताव,—कीषदूरो इतो नलकारगानो ; दूरलो
वागम्म ; आरका ते जोवधुरिला इनस्ता धम्मविनया । दुतिया
च ततिया च,—दूरं गारं आगतो दूरेन गमेन वा ; आरका
इमं धम्मविनयं ज्ञेन धम्मविनयेन वा ; इच्छेवमादि ।

अन्तिक्रत्ये,—अन्तिकं गामा ; आसर्जं गामा ; समीपं गामा ;
समीपं सहृधम्मा । दुतिया च ततिया च,—अन्तिकं गर्जं गामेन
वा ; आहवं गारं गमेन वा ; समीपं सहृधम्मं सहृधमेन वा ;
इच्छेवमादि ।

सहृधकालनिम्माने,—इतो अधुराव चतुर्षु बोजनेषु सङ्क्षमनगरं
अत्थि, तत्य वङ्गमा वसन्ति ; इतो भिक्खुवे एकमनुतिकामे विषम्मी
वाम सम्मारम्भुदृष्टो योके उप्रज्ञि ; इतो तिर्थं आसानं अद्वयेन
परिनिष्पायिक्षाचि ; इच्छेवमादि ।

त्वालोपै कम्माधिकरणेषु,—पासादा सङ्क्षमेय पासादं अभि-
रथ्यहित्वा वा, पम्बता सङ्क्षमेय पम्बतं अनिरथ्यहित्वा वा ; हत्यि-
कर्त्तव्या सङ्क्षमेय हत्यिकर्त्तव्यं अभिरथ्यहित्वा वा ; आसना
इठ्ठहेय आसने निसोदित्वा वा ; इच्छेवमादि ।

दिसायोगे,—अबीचितो उपरि भवत्तां अन्तरे ; यतो खेतं
ततो भवं ; पुरत् विमतो, दक्षिणतो, पश्चिमतो, उत्तरतो ; यतो
अस्त्रोंसुं भगवतो किञ्चित्सदृदं ; उद्धर्षं पादतला ; अथो केस-
मत्यका ; इच्छेवभादि ।

विभन्ने,—यतो पश्चीततरो वा विस्तृ ठतरो वा नत्य ।

बट्ठी च,—क्षमवृतीमं पासण्डानं भमानं पवरं यद्य इदं
सुगतविनयं ; इच्छेवभादि ।

आरप्ययोगे,—गामधमा अररति विरति पतिविरति ;
पाण्यातिपाना वेरमणी ; इच्छेवभादि ।

सुहृष्टये,—लोभमोवेहि धम्मेहि उद्धो ; मातितो च
पिमितो च, सुहृष्टो, असंसट्ठो, अहृपकुट्ठो, अगरहितो ;
इच्छेवभादि ।

पश्चोचनत्ये,—पश्चिमो दक्षिणाति वदाति ; सुप्तोऽसि भार-
वभना ; ततो सुझन्ति मञ्जना ; इच्छेवभादि ।

हेत्कन्त्ये,—कस्ता हेतुना ; कस्ता तम्हे दशरा न भिक्षय ;
कस्ता इच्छेव भरणं भविस्ति ; इच्छेवभादि ।

विविस्त्यये,—विकिसो फापका धमा ; विलिङ्गेश्वर वामेहि ;
विकित अकुलवेहि धम्मेहि ; इच्छेवभादि ।

पश्चानस्त्वे,—द्रोषसो नवविद्वयियो सुगतविद्वयिया पश्चानिका
कारेतव्या सुगतसञ्ज्ञाटी ; भज्भिमसु उमिक्ष्या चट्टेषुक्ष्यत्या ;
इच्छेवभादि ।

पुञ्चयोते,—पुञ्चेक मे विक्षुवे समोद्धा ; इच्छेवभादि ।

बन्धनत्ये,—सत्तसा बन्धो नदो । ततिया च,—सतेन वा
बन्धो ; इच्छेवभादि ।

गुणपत्तये,—पञ्चाय सुन्ति यन्ति, चाणां विपुलं धनं ;
पञ्चाय विमुक्तमनी इस्तरिया अनं रक्खति राजा ; इच्छेवमादि ।

पण हे तालोपे कम्माधिकरणे हु, —अभिधम्मा पुच्छन्ति । इतिया
च ततिया च,—अभिधम्मं अभिधम्मेन वा । विनयं पुच्छन्ति,
विनयं विनयेन वा ; एवं हुता गाया उदाना इतिहासका जातका
अवभृतघनम् वेदहा ; इच्छेवमादि ।

योक्तुषे,—योक्ता सुन्ति ; अप्यमत्तका सुन्ति ; किञ्चा
सुन्ति । इतिया च ततिया च,—योक्तं योक्तेन वा ; अप्यमत्तकं
अप्यमत्तकेन वा ; किञ्चं किञ्चेन वा ; इच्छेवमादि ।

अकर्तरि,—करत्ता उपचित्ता उख्यत्ता विपुलत्ता उप्यत्तं
चक्रु विष्मानं ।

चसदुदग्धये न सेसेस्यि वे भया नोपदिठ्ठा अपादानम्बो-
गिका ते पयोगविचक्खण्डि योजेतव्या ॥

5. The ablative case is used in connection
with words of the following character too :

(a) denoting 'distance':—कीमूरे इसी नस्कारगानो
etc.

In denoting distance, the endings of the 2nd
and 3rd cases are also used :—दूरं गारं आगसे दूरेन
गामेन वा etc.

(b) denoting vicinity :—अन्तिकं गारा etc.

In denoting vicinity the endings of the 2nd
and 3rd cases are also used :—अन्तिकं गारं गामेन
वा etc.

(c) denoting space or time :—इतो अधुराय चतुष्प्रयोजनेषु सङ्कल्पनगरं चतुष्प्रयिः ; इतो तिस्रं वासानं चक्षवेन परिनिवायिस्ताजि etc.

(d) the word containing the suffix *tvā* having elided, the accusative or locative case undergoes the endings of the ablative case :—पासादा सङ्कल्पमेष्य पासादं अभिरूप्त्वित्वा वा ; आसना दुट्ठेष्य आसने निहोदित्वा वा etc. Thus पासादा पस्तुति=पासादं अभिरूप्त्वित्वा पस्तुति। Here the word अभिरूप्त्वित्वा containing the suffix *tvā* having elided, the accusative case पासादं undergoes the ending of the 5th case, as पासादा।

(e) denoting directions :—चतुर्धं पादतला etc.

(f) denoting comparison :—यतो पञ्चीततरो etc.

In denoting comparison the endings of the sixth case are also used :—घम्मानं पवरं etc.

(g) denoting cessation :—असहृष्टमा आरति ; पाण्डित्यात्मा वेरनश्ची etc.

(h) denoting purification :—मातितो च पितितो च सुहृष्टो, चर्चन्तट्ठो, चतुर्पङ्कट्ठो, चगरहितो etc.

(i) denoting the act of liberating or setting free :—परिष्वत्तो उक्खलाति वदाजि etc.

(j) denoting reason (or cause) :—कस्मा हेतुना etc.

(k) denoting separation :—विवित्तो पापका घम्मा etc.

(l) denoting measure (or authority) :—होक्षो नवविद्युषियो चुगतविद्युषिया पमानिका कारेतम्भा चुगतसङ्काटी etc.

(m) using the word *pūbbā* (before) :—पुब्बे ने
भिक्षुवे सम्बोधा etc.

(n) denoting the act of binding or tying :—
सतता बन्धो नरो etc.

The endings of the 3rd case are also used :—
सतेन वा बन्धो etc.

(o) denoting attributes or qualities :—पञ्चाम
मुगतिं बन्ति etc.

(p) in denoting interrogation and the suffix
tvā having elided, the accusative and locative
cases undergo the endings of the ablative case :—
अभिधम्ना पुछन्ति (= अभिधम्नं सुला पुछन्ति) ; The
endings of the 2nd and 3rd cases are also used :—
अभिधम्नं अभिधम्ने न वा etc.

(q) in denoting an act of telling or narration
and the suffix *tvā* having elided, the accusative
and locative cases undergo the endings of the
ablative case :—अभिधम्ना कथयन्ति ।

The endings of the 2nd and 3rd cases are
also used :—अभिधम्नं अभिधम्ने न वा etc.

(r) denoting littleness (or slowness) :—घोका
मुच्छति etc.

The endings of the 2nd and 3rd cases are also
used :—घोकं घोकेन वा etc.

(s) not signifying agent :—कतता उपचितता
उस्तुतता विपुलता उप्यत् चक्खुविश्ज्ञानं ।

The force of *too* (वा) consists in signifying that the endings of the fifth case used elsewhere are to be determined by experts on the subject.

यस्म दातुकामो रोचते वा धारयते वा
तं सम्पदानं ॥६॥

यस्म वा दातुकामो यस्म रोचते यस्म वा धारयते तं कारकं
सम्पदानसञ्जनं होति । समणस्म चोवरं ददाति ; समणस्म
रोचते सञ्चं ; देवदत्तस्म सुवसुक्षतं धारयते यञ्जनदत्तो ।

सम्पदानं इच्छनेन कर्तुयो ? सम्पदाने चहतुयी (३-१-२३) ।
वाति विकल्पनतृथं । धातुनामानं पयोगे वा उपसम्प्रयोगे का
निपातप्रयोगे वा सति अत् विकल्पनतृथं वा सदृदं प्रयुज्जति ॥

6. One to whom some thing is desired to be given, or one who entertains a liking for something, or one from whom something is taken as a debt, is put in the dative case :—समणस्म चोवरं
ददाति etc

What is the meaning of this, viz., a dative case ? 3-1-23.

The word *or* (वा) is used to signify optionality. Thus in connection with particular roots (verbs) or names (nouns or words) or prepositions or indeclinables etc., the dative case is used.

सिलाघहनुठासपधारपिहकुधदुहि-
स्मासुव्यराधिकखपपच्चासुण अनुपतिगिण-
पुब्बकत्तारोचनत्थतदत्थतुमत्थालमत्थमञ्ज-
जनादर पपाणिनि गत्थत्थकम्मणि आ-
सिंसत्थसम्मुतिभिय्य सत्तम्यत्थेसु च ॥७॥

सिलाघ-हनु-ठा-सप-धार-पिह-कुध-इस्म-उसुय इच्छेते सं
धात्वनं पयोगे पच्चासुणअनुपतिगिणानं पुब्बकत्तरि च आरोचनत्थे
तदत्थे तुमत्थे अलमत्थे मञ्ज-अतिप्पयोगे अनादरे अप्पाणिनि
गत्थत्थानं कम्मणि आसिंसत्थे सम्मुतिभिय्यसत्तम्यत्थेसु च तं
कारकं सम्पदानसञ्ज्ञं होति ।

सिलाघप्पयोगे ताव,—बुद्धस्त सिलाघते ; धम्मस्त सिलाघते ;
सङ्खस्त सिलाघते ; सकोपज्ञायस्त सिलाघते ; तव सिलाघते ;
भम सिलाघते ; इच्छेवमादि ।

हनुप्पयोगे,—हनुते मय् हूँ एव ; हनुते द्वय् हूँ एव ; इच्छेव-
मादि ।

ठापयोगे,—उपतिठ्ठेय सक्यपुत्तानं बड्ढकि ; भिक्खुस्त
भुङ्गमानस्त पानियेन वा विधूपेन वा उपतिठ्ठेय ; इच्छेवमादि ।

सपप्पयोगे,—मय् हूँ सपते ; द्वय् हूँ सपते ; इच्छेवमादि ।

धारप्पयोगे,—चुवस्तं ते धारयते ; चुवस्तं मे धारयते ;
इच्छेवमादि ।

पिहप्पयोगे,—बुद्धस्त अञ्ज-अतित्रिया पिहयनि ; देवा

दस्तनेहासा ते ; ततो इच्छामि भद्रं तस्मा ; सज्जिष्ठानं पितृवन्ति
हस्तिहा ; इच्छेवत्तादि ।

तुधुडुइस्तुषुखप्रयोगे,—कोघयति देवदत्तस्तु ; तस्मा कुञ्जभ
भक्षावीर ; दुःखति दिसानं भेवो ; तितृथिया समणानं इस्तुवन्ति ;
तितृथिया समणानं उस्तुवन्ति ; लाभमिद्धेन इच्छाना गुणवन्तानं
उस्तुवन्ति ; गुणवड्डेन का उस्तुवा विजानते ।

राध इक्ख इच्छेतेरं धातूनं प्रयोगे वस्तु अकथितस्य उन-
विपुल्क्षनं कम्भनिष्ठापनतृथं तं कारकं सम्बद्धानसञ्ज्ञं होति
हुतिवा च,—आराधो मे रञ्जो ; आराधो मे राजानं ; क्याहं
अव्यानं अपरज्ञानि ; चक्रं जनस्तु दस्तनाय तं विव भञ्जे ;
आयस्तो उपाधिवैरस्तु उपसम्बद्धप्रेक्खो उपतिस्तो आयस्तनं
वा ।

पञ्चाशुण्डनुपतिगिणानं पुञ्चकर्त्तरि च ; सुणोतिस्तु धातूस्य
पञ्चायोगे वस्तु कम्भणो पुञ्चस्तु यो कत्ता सो सम्बद्धानसञ्ज्ञो होति ;
तं यथा,—भगवा भिक्खु एतद्दु अवोच । भिक्खुति अकथित
कम्भं, एतं ति कथितकम्भं, वस्तु कम्भणो पुञ्चस्तु यो कत्ता सो
भगवा, यो करोति सो कत्ताति (३-१-११) सुस्तवच्चनेन ; एवं वस्तु
कम्भणो पुञ्चस्य यो कत्ता सो सम्बद्धानसञ्ज्ञो होति ; तं यथा,
—भगवतो पञ्चस्तोसुं ते भिक्खु ; आशुण्डनि वु इस्तु भिक्खु ।

गिणस्तु धातूस्तु अनुपतियोगे वस्तु कम्भणो पुञ्चस्तु यो कत्ता
सो सम्बद्धानसञ्ज्ञो होति ; तं यथा,—भिक्खु जनं धम्मं सावेति ;
तस्मा भिक्खुनो जनो अनुगिण्याति ; तस्मा भिक्खुनो पतिगिण्याति ।
यो वादेति स कत्ता, यं दुर्तं कम्भनि हुच्छति ; यो पठिण्याइको
तस्मा सम्बद्धानं विजानियं ।

आरोचनतृथे—आरोचयाजि वो भिक्खुवे : आमन्नायाजि वो भिक्खुवे ; पठिवेदयाजि वो भिक्खुवे ; आरोचयाजि ते चहाराज ; पठिवेदयाजि ते चहाराज ।

तदत्‌थे,—चनसु परिपुरिया ; चुच्छ चतुषाब, अमल
चतुषाय, लक्ष्म सचतुषाब जीवितं परिष्वजाजि ।

दृश्यत्‌थे,—सोकाशुकम्भाब चतुषाब हिताब छुकाब ; चिक्खूं
काष्ठपिहाराब ; इच्छेवनादि ।

चहारतृथे,—चर्चं इति चरहति च पठिविलुप्ते च । चर्चं
मे चुच्छी ; चर्चं मे रक्षं ; चर्चं भिक्खुपत्तसु ; चर्चं नहो चहार,
एवं चरहति ; चर्चं ते च्छपं चरखीवं ; चर्चं मे हिरण्णनुपत्ते हि,
एवं पठिविलुप्ते ।

चन्द्रभनादरण्याजिनि,—चन्द्रभतिप्पबोगे चनादरे चण्डाचिनि,
—कठ्ठसु दुर्वं चन्द्र्ये ; कलिङ्गरम्भ दुर्वं चन्द्र्ये । चनादरेति
किचतुर्वं ? चुच्छुं तं चन्द्र्ये । चण्डाचिनीति किचतुर्वं ? गद्धर्वं
चन्द्र्ये ।

गम्भतृष्णकम्भणि,—गाम्भसु पाहेन गतो ; नगरसु पाहेन गतो ;
चण्डो सम्भाय गम्भति सम्भाय गमनेन वा ; चूक्षाब पठिकसुसेक
चह्नो ।

चासिंसतृथे,—चायस्तो दीवानु होति ; भद्रं भवतो होत ;
जुस्तं भवतो होत ; चनायवं भवतो होत ; चागतं भवतो
होत ; इच्छेवनादि ।

सम्मुतिप्पबोगे,—चन्द्रभव चुच्छुसम्मुतिया भिक्खुसु चिप्पत्थुं
न वहृति ; चाधु सम्मुति मे तस्तु भगवतो दस्तनाय ।

भिक्षप्पबोगे, चिक्षो सोमसाय ; इच्छेवनादि ।

सत्त्वस्यत्थे, तद्गुणस्य आविकरोग्नि; तस्य भी सक्ते
पातुर् अहोसि; इच्छेवनादि।

अत्यन्तमाहणेन बहुसु अक्ष्यरप्ययोगेन दिस्ति; तं यथा,—
उपर्यं श्वे करिस्तामि; अस्मं वो भिक्खुवे हेचिस्तामि; इच्छेवनादि।
सारत्थे च,— देसेत्प्रभं अगवा अस्मै भिक्खुनं; तस्य फातु;
तस्य प्रहिण्येत्वा; अथा जो अगवा अकारेत्वा तथापि तेसं अकारि-
स्ताम; कप्रति समणानं आयोगो; अमृहाकं अणिना अतुष्टो;
किञ्चत्थो मे वुच्चेत्वा; सेव्यो मे अतुष्टो; बहुपक्षारा अन्ते अहा-
प्यास्ती बोतांशी अगवलो; बहुपक्षारा भिक्खुवे आताधितरो
पुश्यनं; इच्छेवनादि। अक्ष्यरप्ययोगेन अञ्जेत्पि पयोगा पर्योग-
विचक्षुणेहि योजेत्वा।

अस्मद्भावाहणं विकाप्यन्तत्वं शा अहणाहुक्त्वेत्वं। वै जैवि
सम्भदाभयोगिका भया नोपदिष्टङ्गा तेसं गहनत्वं इति विक्ष्य-
वत्सि; तं यथा,— भिक्खुसुख्यस्त पश्च अथं अगवा; देशेत्प्रभं अथं
राजा; खेतस्मा पश्च अथं गहनति; अरञ्जस्य पश्च अथं
लुहुध्यको; इच्छेवनादि। जैवि दुसिथाततियाहृष्टीहस्यत्थेत्प्रभु
च॥

7. The dative case is also used under the following circumstances :—

i. in connection with the roots (verbs) :

(a) *silāgha* (to flatter or boast of), — वुच्चेत्प्रभु चिला-
घते etc.

(b) *hanu* (to hide from), — हृष्टेत्प्रभु एव etc.

(c) *tha*. (to worship, or wait on),—**उपतिष्ठेत्य**
सुधृष्टानं वड़दकि etc.

(d) *sapa*. (to blame, to curse),—**गवहं सपते**
etc.

(e) *dhāra* (to owe to any person),—**सुधर्णं ते**
घास्यते, etc.

(f) *piha* (to long for);—**बुद्धधर्म अभ्यतिरिद्या**
पिहयन्ति etc.

(g) *kudha* (to be angry with);—**तस्य त्रुज्ज्ञ चहावीर**
etc.

(h) *daha* (to meditate mischief);—**दुहयति दिसानं**
मेवी।

(i) *issa* (to envy);—**तित्तिरिया समणानं इस्यन्ति**।

(j) *usuyya* (to grumble at),—**तित्तिरिया समणानं**
चसुखन्ति etc.

ii. in connection with the roots *rādha* and
ikkha, that of whom some queries are made with
a view to celebrate his actions, is put in the dative
or accusative case,—**आराधो मे रज्जोः**; **आराधो मे**
राजानं; **आयस्तो उपस्थितेरस्य उपस्थितपेक्खो उपस्थितो**
अयस्मन्तं वा etc.

iii. 'a) in connection with the root *sye* (with
the prefix *pati* or *ā*), that which was previously
in the nominative case is put in the dative case,—
भगवा (nominative) **भिक्खु एतद्व अबोच । भगवतो** (dative)
पक्षतोत्तुं ते भिक्खू । In the same way **आसुशन्ति बुद्धधर्म**
(dative) **भिक्खू ।**

(b) in connection with the root *gīna* (with the prefix *anu* or *pati*), that which was previously in the nominative case is put in the dative case,—
भिक्खु (nominative) जनं धर्मं सावेति । तस्य भिक्खुनो (dative) जनो अत्युगिष्याति । etc.

iv. in connection with words signifying announcement,—**आरोचयाचि** दो भिक्खुवे ; **आज्ञानामाचि** दो भिक्खुवे etc.

v. in denoting a particular object or aim,—
अनुस्थ परिपुरिया ; **पुद्धर्म अत्याब** etc.

vi. in signifying the meaning of the suffix *tum* (infinitive), **खोकादुकम्याव** etc.

vii. in signifying the sense of *alam* ; the word *alam* is used to denote 'sufficient for' or 'to turn away',—**जलं भे वृद्ध्वो** etc.

viii. if the object of *māñña* be not an animate being and denotes disrespect, it is put in the dative case,—**कठ्ठस्य तुवं चष्ण्वे** etc.

For what purpose is this, viz., if the object denotes disrespect ? **सुपस्सं तं चष्ण्वे** ।

For what purpose is this, viz., if the object be not an animate being ? **गद्भं तुवं चष्ण्वे** ।

ix. the object of verbs denoting 'to go', is put in the dative case,—**गान्मस्य पादेन गते** etc.

The object of these verbs is also put in the accusative case,—**गान्मं पादेन गते** ।

- x. in denoting good wish,—भूदं वत्ते होत etc.
- xi. in connection with the word *sammuti* (consent),—साधु समृति मे तस्य भगवती इस्तनाय etc.
- xii. in connection with the word *bhiyya* (more abundant),—जिक्को सीमताव etc.
- xiii. in the sense of the locative case,—तथा उपर्युक्त आविकरोनि etc.

The force of the word *attha* (object or aim) is that the dative case is used not merely in connection with a particular word of a particular signification but in connection with all words of that signification :—उपर्यं ते करिस्तामि ; धर्मं चो भिक्खुये देसिस्तामि etc.

In signifying the same meaning too,—देसेत् भन्ने भगवा धर्मं भिक्खुन् etc.

Other usages may also be cited and accounted for by experts.

The force of the word *too* (ए) consists in supplying here the word *vā* (signifying optionality) from the preceding rule. Those usages of the dative case which I have not cited here are to be taken into consideration in virtue of *vā* :—
भिक्खुसङ्क्षय पश्च अब भगवा etc.

The dative case is in some instances used in the sense of the accusative, instrumental, genitive, and locative cases too.

योधारो तं ओकासं ॥८॥

यो ज्ञाधारो तं ओकस्त्रज्जन्मं होति । ज्ञाधारो चल-
म्बिधो ; व्यापिको, ओपसिलेशिको, वेश्यिको, सामीपिको ति ।
ततुथ व्यापिको ताव—जलेषु खेरं ; तिलेषु तेलं ; उच्छूषु
रसो । ओपसिलेशिको—परियहे राजा सेति ; ज्ञासमे उपविट्ठो
सह्वो । वेश्यिको—भूमीषु नवुख्या ; अन्तरिक्षे वायु ;
ज्ञाकासे सकुण्या । सामीपिको—बने हतुथिनो ; गङ्गायं घोसो ;
वजे गाविं दुहन्ति ; सावतुथियं विहरति जेतवने ।

ओकास इन्हनेन क्षतुथो ? ओकासे सत्तमो (३-१-३२) ।

8. The site of an action is called *okāsa* (location) (and is in the locative case).

The site is of four kinds :—

1. co-extensive (व्यापिको),—तिलेषु तेलं etc.
2. contiguous (ओपसिलेशिको),—परियहे राजा सेति etc.
3. objective or relating to aim (वेश्यिको),—
भूमीषु नवुख्या etc.
4. proximate or adjacent (सामीपिको),—गङ्गायं
घोसो etc.

For what purpose is this, viz., *okāsa* ? 3-1-32.

येन वा कविरते तं करणं ॥९॥

येन वा कविरते येन वा पस्तुति येन वा सुखाति तं कारणं

करवसम्बन्धं होति । इतेन वीक्षिं सुनाति ; वाचिका इक्षुं
तच्छति ; फरहुना इक्षुं द्रिष्टिति ; कुहाशेन इक्षुं खनति ;
इत्थेन कम्मं करोति ; चक्षुना रूपं प्रस्तुतिः ; शोतेन लद्दुरं
चुल्याति ।

करण इक्षुने क्वत्थो ? करणे ततिवा (३-१-१६) ॥

9. That by means of which an act of doing, seeing or hearing is accomplished is called an instrument (and is put in the instrumental case) :—
इतेन वीक्षिं सुनाति etc.

For what purpose is this, viz., a *karanya* or
instrumental case? 3-1-16.

यं करोति तं कम्मं ॥१४॥

यं वा करोति यं वा प्रस्तुतिः यं वा सुखाति तं कारकं कम्म-
सम्बन्धं होति । रथं करोति ; वृत्तं करोति ; धर्जं करोति ;
रूपं प्रस्तुतिः ; लद्दुरं सुखाति ; कष्ठकं लद्दुदति ; विशं गिरति ।

कम्म इक्षुने क्वत्थो ? कम्मत्ये द्रुतिवा (३-१-२७) ॥

10. That, which one does, sees or hears, is called an object (and is put in the accusative case) :—रथं करोति etc.

What purpose is served by this, viz., the *accusative case*? 3-1-27.

यो करोति स कन्ता ॥११॥

यो करोति सो केतु उक्ष्यो होति । अक्षिका दद्धोः नरो ;

गरुहेन इतो नागो ; चुद्धुधेन चितो जारो ; उपयुक्तेन वन्दो
जारो ।

करु इच्छनेन करुयो ? कर्त्तरि च (३-१-१८) ॥

11. One who does an action is called an agent (and is put in the nominative case) :— अहिना दृढो
नरो etc.

What purpose is served by this, viz., *an agent?*
3-1-18.

यो कारेति स हेतु ॥१२॥

यो कर्त्तारं कारेति सो हेतुसञ्ज्ञो होति कर्तुसञ्ज्ञो च ।
सो पुरिसो तं पुरिसं कर्मं कारेति ; को पुरिसो तेन पुरिसेन
कर्मं कारेति ; सो पुरिसो तस्य पुरिसम्भवं कर्मं कारेति ; एवं
विहारेति, पालेति, पाठेति, धारेति, पाषेति, नावेति ।

**हेतु इच्छनेन करुयो ? धात्रौष्टि नेनवणापैश्चापया कारितानि
हेत्यत् थे (३-२-७) ॥**

12. One who makes the agent do an action is called a cause as well as agent :— सो पुरिसो तं
पुरिरूपं कर्मं कारेति etc.

What purpose is served by this, viz., *a cause?*
6-2-7.

यस्त वा परिम्बहो तं समी ॥१३॥

यस्त वा परिम्बहो तं सानिसञ्ज्ञं होति । अज्ञानो हस्तं ;

तस्य भिक्खुनो पठिविसं ; तस्य भिक्खुनो पर्यां ; तस्य भिक्खुनो
शोवर्ण ।

सामि दृश्यनेन कतुषो ? सामिस्मिं छट्ठी (३-१-३१) ।

13. Or one to whom some property belongs is called an owner (and is put in the possessive or genitive case) :—भक्तनो सुखं etc.

What purpose is served by this, viz., *an owner*?
3-1-31.

लिङ्गतथे पठमा ॥१४॥

लिङ्गतथाभिधानमत्ते पठमा विभक्ति होति । उरिसो ;
उरिसा ; एको ; हे ; च ; मा ; हि ; अहं ; हरे ; चरे ॥

14. The endings of the first case are used, when only the sense of the crude form (stem or nominal base) is spoken of :—उरिसो ; च ; अहं etc.

आलपने च ॥१५॥

आलपनतथाधिके लिङ्गतथाभिधानमत्ते च पठमा विभक्ति
होति । जो उरिस ; भवत्तो उरिसा ; जो राज ; भवत्तो
राजानो ; हे सख ; हे सखिनो ।

चसदुदग्धाहयं पठमग्धाहणातुकड्डनत् थं ॥

15. The endings of the first case are also

used to express the sense of addressing as well as to signify the sense of the crude form alone :—
भो मुरिष etc.

The force of *also* (अ) consists in supplying here the word पठना (the first case) from the preceding rule.

करणे ततिया ॥१६॥

करणकारके ततिया विभक्ति होति । अग्निना कुटिं भाषेति ;
जनसा चे पटुट्ठेन ; जनसा चे पसळेन ; पायेक कम्म' करोति ॥

16. The endings of the third case are used in denoting instrumentality :—अग्निना कुटिं भाषेति etc.

सहादियोगे च ॥१७॥

सहादियोगतये च ततिया विभक्ति होति । सहायि गमेन
सह्यो उपोसथं करेय ; वहता भिक्खुसह्येन सहधिं ; सहस्रेन
समं निता ॥

17. The endings of the third case are also used in connection with the words *saha* etc., or in denoting the meanings thereof :—वहता भिक्खु-
सह्येन सहधिं etc.

कत्तरि च ॥१८॥

कत्तरि च कारके ततिथा विभक्ति होति । रज्जा हतो
पीसो ; असेन दिलो घरो ; अहिना दट्ठो नरो ॥

18. The endings of the third case are used in denoting the agent too :—रज्जा हतो पीसो etc.

हेतुतथे च ॥१९॥

हेतुतथे च ततिथा विभक्ति होति । असेन वसति ; धम्मेन
वसति ; विज्ञाय वरति ; लक्षारेन वसति ॥

19. In denoting cause too, the endings of the third case are used :—असेन वसति etc.

सत्तम्यत्थे च ॥२०॥

सत्तम्यत्थे च ततिथा विभक्ति होति । सेन कालेन ; तेन
समयेन ; तेन खो समयेन ॥

20. In the sense of the locative case too, the endings of the third case are used :—तेन कालेन etc.

येनाङ्गविकारो ॥२१॥

येन व्याधिमता अङ्गेन अङ्गिनो विकारो लकड़ते तत्त्वे ततिथा
विभक्ति होति । अकिञ्चना काणो ; छत्रैन कुणि ; कार्ण
मस्त्रात् नेत्रेन ; पादेन खङ्गो ; पिट्ठिया खङ्गो ॥

21. The endings of the third case are used after a word denoting that member of the body by the disease of which change of bodily appearance takes place :—**ज्वरो ज्वाला काणो** etc.

विसेसने च ॥२२॥

विसेसनत् ये च ततिथा विभक्ति होति । गोत्तेन गोतमो नाथो
सुवस्त्रेन अभिष्टपो तपसा उत्तमो ॥

29. The endings of the third case are also used in denoting a distinguishing attribute :—**गोत्तेन गोतमो** etc.

सम्पदाने चतुर्थी ॥२३॥

सम्पदानकारके चतुर्थी विभक्ति होति । बुद्धस्त्र वा
धर्मस्त्र वा सङ्कल्पस्त्र वा दानं देति ; दाता होति समणस्त्र वा
बाह्यणस्त्र वा ॥

23. The endings of the fourth case are used after a word denoting the recipient (*i.e.* one to whom something is given) :—**बुद्धस्त्र वा धर्मस्त्र वा**
सङ्कल्पस्त्र वा दानं देति etc.

नमोयोगादीखपि च ॥२४॥

नमोयोगादीखपि च चतुर्थी विभक्ति होति । नमी तै

युद्धवीरत्थः ; चोत्थि पञ्चानं ; नमो करोहि नागस्त्रः ; स्वागतं
ते अहाराज !

चसहगङ्गणं चतुर्थीगङ्गानुकृद्धनत्थं ॥

24. The endings of the fourth case are also used in connection with *namo* etc. (the forms of reverential address) :—नमो करोहि नागस्त्र etc.

The force of *also* (ए) consists in supplying here the word चतुर्थी (the endings of the fourth case) from the preceding rule.

अपादाने पञ्चमौ ॥२५॥

अपादानकारके पञ्चमी विभक्ति होति । पापा चित्तं निवारये ;
अप्भा सुतो व चन्द्रिमा ; भया मुद्दति सो नरो ॥

25. The endings of the fifth case are used in denoting the ablative :—पापा चित्तं निवारये etc.

कारणतथे च ॥२६॥

कारणतथे च पञ्चमी विभक्ति होति । अनन्तुष्ठोषा अप्पटिष्ठेषा
चतुर्थं अरियसञ्चानं वथाष्टूतमदस्तना ।

चसहगङ्गणं पञ्चमीगङ्गानुकृद्धनत्थं ॥

26. The endings of the fifth case are also used in denoting cause :—अनन्तुष्ठोषा अप्पटिष्ठेषा etc.

The force of *also* (ब) consists in supplying the word पञ्चमो (the endings of the fifth case) here from the preceding rule.

कम्मतुथे द्वितिया ॥२७॥

कम्मतुथे द्वितिया विभक्ति होति । कठं करोति ; रथं
करोति ; वसं करोति ; धमं लुकाति ; बुद्धं पूजेति ; वासं
भासति ; तण्डलं पचति ; चोरं वातेति ; गर्वं इनति ; वीहयो
खुनाति ॥

27. The endings of the second case are used in denoting the object (*i.e.* in the accusative case) :—कठं करोति etc.

कालद्वानं अच्छन्तसंयोगे ॥२८॥

कालद्वानं अच्छन्तसंयोगे द्वितिया विभक्ति होति । जासं
जघोते ; योजनं कलहं करोन्तो गच्छति ।
अच्छन्तसंयोगेति किमतुथं ? संवच्छरे भञ्जति ॥

98. The endings of the second case are used after words denoting immediate proximity (continuity) of time or space :—जासं जघोते etc.

For what purpose is this, viz., *immediate proximity* ? संवच्छरे भञ्जति ।

कल्पपवचनौययुते ॥२९॥

कल्पपवचनोययुते उत्तिवा विभक्ति होति । तं खो पन
भगवत् गोतम् एवं कल्पाचो लितिरुद्धो ज्ञानयते ; पञ्जितं
अनुपञ्जितं च ॥

29. The endings of the second case are used in connection with words employed for the definition of an action (that is, in connection with certain prepositions, particles or adverbs) :—
तं ज्ञानयते ; पञ्जितं अनु ।

गतिबुद्धिभुजापठहरकरसयादीनं कारिते वा ॥३०॥

गति-बुद्धि-भुज-पठ-हर-कर-साधीनं धात्रूनं पयोगे कारिते
सति उत्तिवा विभक्ति होति वा । उरिसो उरिसं गामं गामयति,
उरिसो उरिसेन वा, उरिसो उरिसम् वा ; एवं,—वोधवति,
भोजयति, पाठयति, हारयति, कारयति, साययति—एवं सम्बत्य
कारिते ॥

33. In the sense of causation, the endings of the second case are optionally used in connection with the roots denoting *gati* (motion) or *buddhi* (knowing) and with the roots *bhuja*, *patha*, *hara*, *kara*, *saya* etc.:—उरिसो उरिसं गामं गामयति, उरिसो
उरिसेन वा उरिसो उरिसम् वा, etc.

सामिस्तिं छट्ठौ ॥२१॥

सामिस्तिं छट्ठौ विभक्ति होति । तस्य भिक्खुनो पठिवित्त ;
तस्य भिक्खुनो सुर्वं ; तस्य भिक्खुनो पत्तचीवरं ॥

31. The endings of the sixth case are used for denoting ownership :— तस्य भिक्खुनो पठिवित्त etc.

ओकासे सत्तमी ॥२२॥

ओकासकारके सत्तमो विभक्ति होति । गम्भीरे ओदकख्वे ;
पापस्तिं रमति मनो ; भगवति ब्रह्मचरित्यं वसति कुलुक्ष्मी ॥

32. The endings of the seventh case are used in denoting location (that is, in the locative case) :— गम्भीरे ओदकख्वे etc.

सामिस्तराधिपतिदायादसक्खिपृपतिभू- पसूतकुसलेहि च ॥२३॥

सामि-इस्तर-चधिपति-दायाद-सक्खि-पतिभू-पसूत-कुसल-इत्तेहि
योगे सति छट्ठौ विभक्ति होति सत्तमी च । गोणानं राष्ट्री ;
बोणेहु राष्ट्री ; बोणानं इस्तरो ; गोचेहु इस्तरो ; गोणानं
चधिपति ; गोणेहु चधिपति ; गोणानं दायादो ; गोणेहु
दायादो ; गोणानं सक्खि ; गोणेहु सक्खि ; गोणानं पतिभू ;
गोणेहु पतिभू ; गोणानं पसूतो ; गोणेहु पसूतो ; गोणानं
कुसलो ; गोणेहु कुसलो ॥

33. The endings of the sixth case as well as those of the seventh are used in connection with the words *sāmi*, *issara*, *adhipati*, *dāyāda*, *sakkhi*, *patibhū*, *pasūta*, and *kusala* :—गोप्यानं सामो ; गोप्येषु
सामो ; etc.

निष्ठारणे च ॥२४॥

निष्ठारणे च कट्ठी विभक्ति होति सत्तमी च । कष्टा
आवोनं सम्ब्रहोरत्नम् ; सामा नारीसु दस्तनोयतमा ; अनुस्तानं
खत्तियो स्त्ररत्नमो ; अनुस्तेषु खत्तियो स्त्ररत्नमो ; पश्चिकानं धृवन्नो
सोबतन्मो ; पश्चिकेषु धृवन्नो सोबतन्मो ॥

34. The endings of the sixth case as well as those of the seventh are also used in denoting specification (particularization) :—अनुस्तानं खत्तियो
स्त्ररत्नमो ; अनुस्तेषु खत्तियो स्त्ररत्नमो ; etc.

अनादरे च ॥२५॥

अनादरे कट्ठी विभक्ति होति सत्तमी च । इदतो दारकस्य
पञ्चजि ; इदन्तस्मिं दारके पञ्चजि ।

चरद्दृदग्नाहर्षं कट्ठी सत्तमीगहणादुकड्डनतर्थं ॥

35. The endings of the sixth case as well as those of the seventh are also used in denoting contempt :—इदतो दारकस्य पञ्चजि ; इदन्तस्मिं दारके
पञ्चजि ।

The force of *also* (ए) consists in supplying here the words *chaīthī* and *sattamī* (the endings of the sixth and seventh cases) from the preceding rule.

कथि दुतिया छट्ठीनं अत्‌ये ॥३६॥

छट्ठीनं अत्‌ये कथि दुतिया विभक्ति होति । अपिसु नं अग्निकेस्तान तिस्रो उपमायो पठिर्भवति ॥

36. The endings of the second case are sometimes used in denoting the sense of those of the sixth case :—अपिसु नं अग्निकेस्तान तिस्रो उपमायो पठिर्भवति ।

ततिया सत्तमौनच्च ॥३७॥

ततिया-सत्तमीनं अत्‌ये कथि दुतिया विभक्ति होति । स चै न समणो गोतमो नालपिस्ति त्वच्च न नाभिभासति, एव ततिथत्‌ये । पुब्बण्डहसमर्य निवासेत्वा ; एकं समर्य अगदा, एव सत्तम्यत्‌ये ॥

37. The endings of the second case are also sometimes used in denoting the sense of those of the third and seventh cases :—स चै न (second case) समणो गोतमो नालपिस्ति etc. ; एकं समर्य (second case) अगदा etc.

छठ्ठी च ॥२८॥

ततियासत्तमीनं अतुथे कर्त्रि छट्ठी विभक्ति होति । कतं
मे कल्पात्यं ; कतं से पाप्यं, एवं ततिथत्ये । कुरुता बद्धगीतस्त
कुसिक्खिता चद्रित्यिथो ; कुरुतो त्वं रथस्त आपद्धस्तानं,
एवं सक्षम्यत्ये ।

क्वचीति किञ्चत्यं ? देहितो आनन्द अथ घम्मो ; आनन्दो
आहंस्तु किञ्चक्षम्मो ॥

38. The endings of the sixth case are also sometimes used in denoting the sense of those of the third and seventh cases :—कतं मे कल्पात्यं etc.; कुरुता बद्धगीतस्त etc.

For what purpose is this, viz., sometimes ?
देहितो आनन्द अथ घम्मो etc.

दुतिया पञ्चमौष्ण्य ॥२९॥

दुतियापञ्चमीनं अतुथे कर्त्रि छट्ठी किञ्चक्षिति होति । तस्य
अवन्ति वक्तारो ; तस्य कम्मस्तु कक्तारो, एवं दुतिथत्ये । अस्य
यनवाप्न्नस्तु परिह्रवन्ति ; किं त्वं अहं तस्य आङ्गायानि ;
सब्बे तस्यति दण्डस्तु ; सब्बे शाकन्ति लक्ष्मुनो ; अमितो चहृचं
आसोविसानं नागानं ; जायानि घोरविसस्तु नागस्तु ; एवं
पञ्चमत्ये ।

39. The endings of the sixth case are also sometimes used in denoting the sense of those

of the second and fifth cases :—तस्म वस्तुस्म करारे etc. ; सम्बो तस्मनि दण्डस्म etc.

कम्भकरणनिमित्ततथेसु सत्तमौ ॥४०॥

कम्भकरणनिमित्ततथेसु सत्तमी विभक्ति होति । उन्नद्राङ्गले रमे आजीविका भिक्खूहु अभिवाहेनि, एवं कम्भतथे । इत्थेसु पिण्डाय चरन्ति ; पत्तेसु पिण्डाय चरन्ति ; पथेसु चरन्ति, एवं करणतथे । दीपी चम्मेसु हज्जते ; ऊङ्गरो दलेसु हज्जते, एवं निमित्ततथे ॥

40. The endings of the seventh case are used in denoting the sense of those of the accusative and instrumental cases as well as in signifying a motive :—आजीविका भिक्खूहु अभिवाहेनि etc. ; पथेसु चरन्ति etc. ; दीपी चम्मेसु हज्जते etc.

सम्पदाने च ॥३१॥

सम्पदाने च सत्तमी विभक्ति होति । सहृदे दिन्हं नहप्रफलं ; सहृदे गोतमि हेहि ; सहृदे दिन्हे अहस्ते व पूजितो भविस्तानि ॥

41. The endings of the seventh case are also used in denoting the recipient (that is, in denoting the sense of the dative case) :—सहृदे दिन्हं नहप्रफलं etc.

पञ्चमत्थे च ॥३२॥

पञ्चमत्थे च सत्तनी विभक्ति होति । उदासीषु मते रक्खन्ति ॥

42. The endings of the seventh case are also used in the sense of those of the fifth case :—
उदासीषु मते रक्खन्ति ।

कालभावेषु च ॥४३॥

कालभावेषु च कर्त्तरि पञ्चामाने सत्तनी विभक्ति होति ।
ऐव्यष्टि समये गतो, सायण्ह समये आगतो ; भिक्खुसङ्केषु
भोजियमानेषु गयो, भुत्तेषु आगतो ; गोषु द्विष्टमानाषु गतो,
दुग्धाषु आमतो ॥

43. The endings of the seventh case are also used instead of those of the nominative case, if the verb connected the agent is to express a certain point of time :—भिक्खुसङ्केषु भोजियमानेषु मती etc. Here भिक्खुसङ्केषु is an instance of the locative being used for the nominative for denoting a certain point of time.

उपाध्यधिकिस्तरवचने ॥३४॥

उपाध्यधिकिस्तरवचने पयोगे अधिकिस्तरवचने सत्तनी विभक्ति
होति । उपाध्यधिकिस्तरवचने पयोगे अधिकिस्तरवचने सत्तनी विभक्ति
होती ।

44. The endings of the seventh case are used in connection with *adhi* and *upa* to denote superiority or inferiority :—**उप खारियं दोषो** etc.

मण्डितुस्तुकेसु ततिया च ॥३५॥

**मण्डितुस्तुक इच्छेतेखत्थेषु च ततिया विभक्ति होति सत्तमी
च । आनेन पसोदितो ; आनस्तिं पसोदितो ; आनेन उस्तुको ;
आनस्तिं उस्तुको तथागतो वा तथागतगोप्तो वा ॥**

होति कारककर्मे बट्ठो करुणो ॥

45. The endings of the third case as well as those of the seventh are used in connection with the words denoting “adorned” or “fond of” :—
आनेन पसोदितो ; आनस्तिं पसोदितो ; etc.

The sixth chapter on cases is finished.

N. B. Kaccāyana considers *kāraka-kappa* as a part of *nāma-kappa* ; so he designates this chapter as being the sixth. But I make *kāraka-kappa* a separate book complete in itself.

BOOK IV, COMPOUND WORDS.

मामानं समासो युत्तर्थो ॥१॥

तेऽनं नामानं पयुज्जामानपदत्थानं बो दुत्तस्तो शे सवादवश्वलो
होति । कठिनस्तु इस्तं, कठिनदुस्तं ; आगन्तुकस्तु भत्तं, आगन्तुक-
भत्तं ; जीवितं च तं इन्द्रियं चाति, जीवितिन्द्रियं ; समष्टो च
वास्तव्यो च, समयवास्तवा ; सारिपुत्रो च लोगास्तानो च, सारि-
पुत्रमोगास्ताना ; वास्तव्यो च गच्छपतिकी च, वास्तव्यगच्छपतिका ।

नामानं इति किञ्चत्थं ? देवदत्तो पचति ।

युत्तर्थोति किञ्चत्थं ? भटो रञ्जो ; उत्तो देवदत्तस्तु ।

समास इच्छनेन कत्थो ? कर्त्त्वं समासगतान् अकारन्तो
(४१२) ॥

I. A *samāsa* (compound) is the aggregation of the meanings of words used to denote names :—
कठिनस्तु इस्तं = कठिनदुस्तं ; etc.

For what purpose is this, viz., words used to denote names ? देवदत्तो पचति ।

Why is this, viz., the aggregation of the meanings ? भटो रञ्जो ; etc.

What is the meaning of this, viz., a *samāsa* ?
4-22.

तेसं विभक्तियो लोपा च ॥२॥

तेर्तु बुत्तत्यानं समासार्थं विभक्तियो लोपा च होति ।
अठिनदुर्सं ; आगच्छुकभर्तु ।

तेर्तु गहवेव समादातस्तितास्ताकितिकष्टार्थं पञ्चवयदक्षुरा-
गमानश्च लोपो होति । वसिठ्ठसं चपर्वुत्ती=वासिठ्ठौ ;
विमताव चपर्वुत्ती=वेमतीयो ।

‘चलहनाहण’ चवधारणस्तुवं । पर्व करोतीति पर्वकरो ;
अमतं ददातीति अमतददो ; मैवं करोतीति मैवंकरो ॥

2. The case-endings used after those words which are united in a compound are also elided :—
अठिनदुर्सं etc.

The force of *those* is that suffixes (*paccaya*), inflected words (*padā*), letters (*akkhara*), and augments (*āgama*)—occurring in compounds (*saṃasa*), *taddhita*, *ākhyātā*, and *kīta*—are also elided :—वसिठ्ठसं चपर्वुत्ती=वासिठ्ठौ ; etc.

The words *also* (च) is added to signify restriction of the rule to certain instances to the exclusion of others :—पर्व करोतीति पर्वकरो ; etc.

पकति चस्म सरन्तस्म ॥३॥

सुसादु विभक्तीतु अस्तु सरन्तस्म लिङ्गसं पकतिरूपार्थं
होति । चक्रखश्च सोतश्च = चक्रखुषीत् ; शुखश्च नासिकश्च =

तुखनसिकं ; रज्जो पुत्रो = राजपुत्रो ; रज्जो पुरिसो = राजपुरिसो ॥

3. The case-endings having elided, the words (stems) ending in vowels assume the primitive forms :—चक्खुं + सोतं = चक्खु सोतं ; etc.

उपसग्गनिपातपुव्वको अव्ययीभावो ॥५॥

उपसग्गनिपातपुव्वको समालो अव्ययीभावसञ्ज्ञो होति ।
नगरस्तः स्वोपे कथा वक्तते इति उपनगरं ; दरयस्तु अभावो
गिहुदरथं ; जलकस्तु अभावो निम्नसकं ; दुष्टानं पठिपाठिया
वक्तादुष्टं ; वे वे ब्राह्मणा दुष्टा ते ते निषोदनि वयादुष्टं ;
जीवस्तु वक्तको परिच्छेदो यावजीवं ; चित्तं अधिकिच्च धम्मा
वक्ततीति अधिचित्तं ; पव्वतस्तु तिरो तिरोपञ्चतं ; सोतस्तु
पठि वक्ततीति पठिसोतं ; पारादस्तु अन्तो अन्तोपारादं ।

अव्ययीभाव इच्छनेन क्तुयो ? चं विभक्तोनं अकारलाव्यी-
भावा (४-२६) ॥

4. The combination of words with *upasagga* (prepositions) or *nipāta* (adverbs, conjunctions or interjections) is called *abyayībhāva* (indeclinable compound) :—नगरस्तु स्वोपे = उपनगरं etc.

What is the meaning of this, viz., an *indeclinable compound* ? 4-26.

सो नपुंसकलिङ्गो ॥५॥

सो अब्दयोभावसमासो नपुंसकलिङ्गो च दट्ठव्यो । कुशारी अधिकिष्ठ वया वक्ततोति अधिकुमारि ; वधुया सदोपे वक्ततोति उपवधु ; गङ्गाय सदोपे वक्तते इति उपगङ्ग ; अणिकाय वक्तेपे वक्तते इति उपगणिकं ॥

5. The indeclinable compound is to be regarded as neuter :—कुशारी अधिकिष्ठ = अधिकुमारि ; etc.

दिगुस्मेकत्तं ॥६॥

दिगुस्म उपासस्म एकत्तं होति नपुंसकलिङ्गतत्त्वं । तदो
खोका तिलोकं ; तदो दण्डा तिदण्डं ; तीकि नथनानि तिकवनं :
तथो सिङ्गा तिसिङ्गं ; चतुर्सो दिष्ठा चतुर्दिष्ठं ; दस दिष्ठा दस-
दिसं ; पञ्च इन्द्रियानि पञ्चिन्द्रिवं ॥

6. The numeral compound (*digu*) becomes singular and neuter :—तथो खोका = तिलोकं ; etc.

तथा इन्दे पाणितुरिययोगसेनङ्ग-खुह- जन्तुकविविधविरुद्धविसभागत्थादीनच्च ॥७॥

तथा इन्दे पाणि-तुरिय-योग-सेनङ्ग-खुहजन्तुक-विविधविरुद्ध-
विसभागत्थ इच्छेऽनादोनं एकत्तं होति नपुंसकलिङ्गतत्त्वं । नं
यथा,—चक्रयुग्मोतं ; सुखनाशिकं ; अविमंसलोहित, एवं पाण्य-
ङ्गत्थे । सङ्गो च पञ्चो च सङ्गपञ्चवं ; गीतञ्च वादितञ्च गीत-

आदितं ; इद्वदरि च हेतुखण्ड दद्वदरिहेतुखण्डं ; एवं दस्तियज्ञत् थे ।
 फालखण्ड पात्रगण्ड फालपात्रणं ; तुगण्ड गङ्गलखण्ड तुग्गलखण्डं, एवं
 थोग्गलखण्डे । असिंह चम्भखण्ड असिंचम्भं ; घनु च बद्धापखण्ड
 धनुक्खापणं ; इत्थी च अस्त्रो च रथो च पत्तिको च इत्यस्या-
 रथपत्तिकं, एवं सेनज्ञत् थे । हंसखण्ड असक्खण्ड हंससकं, तुल्यखण्ड
 किपिलिकखण्ड कुल्यकिपिलिकं ; कीटखण्ड विरिखण्ड शपखण्ड कीटविरिलयं,
 एवं खुद्वजन्तुकत् थे । अहि च नकुलो च अहिनकुलं ; विलारो
 च मूसिको च विलारसूरिकं ; काम्बो च छबूको च कामोछबूकं ;
 एवं विविधविहस्त् थे । सोलखण्ड पञ्चांशा च सोलपञ्चांशं ; समथो
 च विपस्तुनो च समष्टविपस्तुनं ; विज्ञा च चरणखण्ड विज्ञाचरणं ;
 एवं विविधविसभागत् थे ।

आदिग्रहणं किमत्थं ? दासिदासं ; इत्थिपुर्मं ; पश्चच्ची-
 वरं ; तिक्तचतुर्कं ; वेणरथकारं ; लाकुणिकमागविकं ; दीघ-
 भज्जन्मिमं इष्ठेवभादि ॥

7. So a *dvanda* (aggregative) compound consisting of words of the following description etc. is also put in the singular-number and neuter gender :—

(a) signifying members of living beings,—
 अक्षुयुमोत्तं ; etc.

(b) signifying members of players (singers or
 dancers),—रङ्गो च पर्णवो च = सङ्गपर्णवं ; etc.

(c) signifying objects belonging to a yoke,—
 फालखण्ड पात्रगण्ड = फालपात्रणं ; etc.

(d) signifying component parts of an army,—
असिंच चमच = असिंचम ; etc.

(e) signifying little creatures (worms, insects, etc.),—इंसव भसकच = इंसभसक ; etc.

(f) denoting objects which are mutually disagreeing,—अहि च नकुलो च = अहिनकुल ; etc.

(g) denoting contrary qualities,—सीलच पञ्जा च = सोलपञ्जी ; etc.

Why is etc. (*ādi*) added ? दासिदास ; etc.

विभासा रुक्खतिणपसुधनधज्जजन- पदादौनच्च ॥८॥

रुक्ख तिण-पसु-धन-धञ्ज-जनपद इच्चेवभादीम् विभासा एकर्त्त होति नपुंसकलिङ्गच्च द्वन्द्वे समाप्ते । अस्तत्यो च कपितयो च अस्त्रात्थकपितयं अस्त्रात्थकपितया वा ; उसीरच्च वीरणच्च उसीरवीरणं उसीरवीरणा वा ; अबो च एतको च अजेतकं अजेतका वा ; सालि च यवो च सालियवं सालियवा वा ; कालि च कोसलो च कालिकोसलं कालिकोसला वा ।

आदिगङ्गहणं किमत्थं ? सावज्जाच्च अनवज्जाच्च सावज्जान-
वज्जं सावज्जानवज्जा वा ; हीनच्च पर्णीतच्च हीनप्पणीतं हीन-
प्पणीता वा ; कण्ठो च सुक्ष्मो च कण्ठृष्टसुक्ष्मं कण्ठृष्टसुक्ष्मा वा ॥

8. An aggregative compound of words of

the following character etc. is also optionally put in the singular number and neuter gender :—

(a) denoting trees,—अस्त्रियो च अपिद्यो च = अस्त्रिय-
कपित्यं, अस्त्रियकपित्या वा ; etc.

(b) denoting grass,—उसीरच्च वीरच्च = उसीरवीरणं
उसीरवीरणा वा ; etc.

(c) denoting animals,—अजो च एको च = अजे सकं
अजेलका वा ; etc.

(d) signifying valuable things,—हिरञ्जन्मुख्यं द्विरञ्जन्मुख्यं
द्विरञ्जन्मुख्यां द्विरञ्जन्मुख्या वा ; etc.

(e) denoting grains,—सालि च यतो च सालियं
सालियवा वा ; etc.

(f) denoting a people (the inhabitants of a country),—कासि च कोसलो च कासिकोसलं कासिकोसला वा।

For what purpose is this, viz., etc. (*ādi*) ?
सावज्ञां अनवज्ञां सावज्ञानवज्ञां सावज्ञानवज्ञा वा ; etc.

द्विपटे तुल्याधिकरणे कम्मधारयो ॥६॥

दे पदानि तुल्याधिकरणानि यदा समस्तने तदा सो समासो
कम्मधारयसञ्जो होति । महतो च पुरिसो चाति मङ्गापुरिसो ;
खन्तिया च सा कञ्जा चाति खन्तियकञ्जा ।

कम्मधारय इच्छनेन कत्थो ? कम्मधारयसञ्जो च (४-१७) ॥

9. When two words possessing similar case-endings are combined together, the combination

is called *kamma-dhāraya* (descriptive compound),—
मङ्गलो च पुरिषो चाति मङ्गापुरिषो ; etc.

What purpose is served by this, viz., a descriptive compound ? 4-17.

सङ्घापुष्टो दिगु ॥१०॥

सङ्घापुष्टो कम्मधारयस्मासो दिगुरुप्त्वा होति । तदो
खोका तिलोकं ; तीर्थि मलानि तिमर्तं ; तीर्थि फलानि तिफर्तं ;
तथो दण्डा तिदण्डं ; चतुर्थो दिसा चतुर्हिर्तं ; पञ्च इन्द्रियानि
पञ्चिन्द्रिर्तं ; सप्त गोधावरानि सप्तगोधावर्तं ।

दिगु इच्छनेन कातृथो ? दिगुस्तेकर्तं (४-६) ॥

10. A descriptive compound (*kammadhāraya*), the first member of which is a numeral, is called a numeral compound (*digu*) :—तदो खोका = तिलोकं ; etc.

What purpose is served by this, viz., a numeral compound ? 4-6.

उभे तप्पुरिसा ॥११॥

उभे दिगुकम्मधारयस्मासः तप्पुरिसुप्त्वा होति । न
बाह्याचो चब्राह्याचो ; चदहलो ; चपञ्चगर्तं ; चदस्तमोधावर्तं ;
चदहलगर्तं ; चपञ्चपूली ; चपञ्चगामी ।

तप्पुरिसु इच्छनेन कातृथो ? चर्तं नस्तु तप्पुरिसे (३-१६) ॥

11. Numeral compounds and descriptive compounds are both called determinative compounds (*tappurisa*) :—न ब्राह्याचो = चब्राह्याचो ; etc.

What purpose is served by this, viz., a determinative compound ? 4-18.

अनादयो परपदेहि ॥१२॥

ता अनादयो विभक्तियो नामेहि परपदेहि वहा समस्तने तदा
सो उकासो तप्तुरित्पञ्चो होति । शूर्जिं गतो भूजिगतो ;
उव्वरतिं चोधवो उव्वरतिसोभनो ; अपायं गतो अपायगतो ;
उखरेन अतं उखरकतं ; उक्षेन पित्रं उक्षवित्रं ; कठिनस्त
दुखं कठिनदुखं ; आगन्तुकस्त भर्तं आगन्तुकभर्तं ; मेयनस्ता
चपेतो मेयनापेतो ; राजतो भवं राजभवं ; चोरा भवं चोरभवं ;
रव्यञ्चो पुत्रो राजपुत्रो ; धर्मव्यावं रात्रि धर्मव्यरात्रि ; इष्टे
उव्यञ्चा ; इपसञ्चञ्चा ; उंडारे दुक्खुं उंसारदुक्खुं ॥

12. When the case-endings *अं* etc. are combined with the succeeding words, the combination is called *tappurisa* (a determinative compound) :—
शूर्जिं गतो — भूजिगतो ; etc.

आज्ञापदत्थेसु वहुब्बौहि ॥१३॥

अज्ञापेसं नामनं अतुपेतु नामानि वहा समस्तने तदा सो
उकासो उक्षव्योहित्पञ्चो होति । आगता समवाह इतं उक्षनादानं
चोरं आगतहक्षवो उक्षनादानो ; वितानि इन्द्रियानि अनेत
उव्वरेन चोरं वितिनिधियो उक्षनो ; दिलो उक्षो यस्त रञ्जो
चोरं हित्पुक्षो राजा ; विगता जना उक्षा गाजा सीधं विगत-

जनो गायो ; विज्ञा हत्था यस्तु सोयं छिन्नहत्थो पुरिलो ; सम्भानि सम्भानि यस्मिं जनपदे सोयं सम्भासम्भो जनपदी ; नियोधस्तु परिमण्डलो नियोधपरिमण्डलो, नियोपरिमण्डलो इव परिमण्डलो यस्तु राजकुमारस्तु सोयं नियोधपरिमण्डलो राज-
कुमारो ; चक्रहुस्तु भूतो चक्रभूतो, चक्रभूतो इव भूतो यस्तु भगवतो सोयं चक्रभूतो भगवा ; हुवस्तुस्तु वस्तो हुवस्तुवस्तो, हुवस्तुवस्तो इव वस्तो यस्तु भगवतो सोयं हुवस्तुवस्तो भगवा ; ब्रह्मस्तु सरो ब्रह्मस्तरो, ब्रह्मस्तरो इव सरो यस्तु भगवतो सोयं ब्रह्मस्तरो भगवा ।

सर्वंपतितपस्तुप्रफलवायुदोयाहाराणि ;— पस्तुप्र पुप्रफल
फलश्च पस्तुप्रफलानि, सर्वं एव पतितानि सर्वंपतितानि,
सर्वंपतितानि च पस्तुप्रफलानि चेति सर्वंपतितपस्तुप्रफ-
लानि, वायुश्च दोयश्च वायुदोयानि, सर्वंपतितपस्तुप्रफलानि
च वायुदोयानि च सर्वंपतितपस्तुप्रफलवायुदोयानि, सर्वंपतित-
पस्तुप्रफलवायुदोयानि एव आहाराणि वेषं ते सर्वंपतितपस्तु-
पुप्रफलवायुदोयाहारा ; अयं पन इन्द्रकम्भारथगव्यभो त्वत्या-
करणबहुव्योग्यिः ; अथवा, सर्वंपतितपस्तुप्रफलवायुदोर्वेहि
आहाराणि वेषं ते सर्वंपतितपस्तुप्रफलवायुदोयाहारा ; अयं
पन भिक्षाधिकरणबहुव्योग्यिः ।

नाना-दुष्पतित-प्रपूर्व-वासित-साकृति :— नानापकाशा दुष्प-
नाना-दुष्पा, नाना-दुष्मेहि पतितानि नाना-दुष्प-पतितहनि, नाना-
दुष्प-पतितानि च तानि प्रपूर्वानि चेति नाना-दुष्प-वित्त-प्रपूर्वानि,
नाना-दुष्प-पतित-प्रपूर्वेहि वासिता नाना-दुष्प-पतित-प्रपूर्व-वासिता,
नाना-दुष्प-पतित हुप्रम-वासिता साकृ यस्तु पञ्चतरः यस्तु सोयं

वाणी-हुम्-पतित-पुण्य-पाहित-साहू पञ्चराजा ; अयं एव चतु-
धारव-तप्युरित्वगद्भो दुखाधिकरणवकुम्भीहि ; अवया, पाहिता
साहू वाणित-साहू, वापेक्खुते उतिष्ठ गणकसा सकाहो ; वाणा-हुम्-
पतित-पुण्य-प्रेहि वाहितसाहू वस्तु शोबं वाणा-हुम्-पतित-पुण्य-
वाहित-साहू ; अयं पन विजाधिकरणवकुम्भीहि ।

आत्ममुधरविद्धुभितकूटोति :—चम्पु घारैसीति चम्पु-
घरो, विविधो आत्मो वस्तु शो आत्मो ; आत्मो च शो आत्म-
घरो आत्ममुधरो, आत्ममुधरस्तु विद्धु आत्ममुधरविद्धु,
आत्ममुधरविद्धुभितो छूटो वस्तु शो आत्ममुधरविद्धुभितो, आत्म-
मुधरविद्धुभितो छूटो वस्तु शो आत्ममुधरविद्धुभितकूटो ;
अयं पन कम्भधारय-तप्युरित्वगद्भो दुखाधिकरणवकुम्भीहि ;
भितो छूटो भितकूटो, वापेक्खुते उति पि गणकसा समाहो ;
आत्ममुधरविद्धुभित चुभितकूटो वस्तु शो आत्ममुधरविद्धु-
भितकूटो ; अयं पन विजाधिकरणवकुम्भीहि ।

अभितवतपरक्षमज्ञातीति :—न जिता अभिता, वस्तु परक्षो
च जुति च वतपरक्षमज्ञातिबो, अभिता वतपरक्षमज्ञातिबो वस्तु
शोबं अभितवतपरक्षमज्ञाति ; अयं पन तप्युरित्व-हन्दगद्भो
दुखाधिकरणवकुम्भीहि ।

पीनोरक्खुंसवाहति :—उरक्ष अक्खेच चंद्रच वाहत च
उरक्खुंसवाहुबो, पीना उरक्खुंसवाहुबो वस्तु शोबं पीनो-
रक्खुंसवाहु ; अयं पन तप्युरित्व-हन्दगद्भो दुखाधिकरण-
वकुम्भीहि ।

पीनगण्डवदनतृथनूरजघनाति :—गण्डच वदनच चनच
जहच जघना च गण्डवदनतृथनूरजघना, पीना गण्डवदनतृथनूर-

अथवा बस्तु नारिया वायं परेनगत्वयेद्यत्यनुरोधना; वायं
पनं सप्तपुरिस्तद्वग्व ओ लक्ष्माधिकरणलक्ष्मीषि।

पवरसुरासुरग्रहमनुजभुजङ्गगम्बव्यव्यक्तिकूटकूटचुम्बितसेवसहस्रद्वित-
चरणाति :—सुरा च आहुरत च गद्धा च महुजा च भुजद्वा च
गम्बव्या च सुरासुरग्रहमनुजभुजङ्गगम्बव्या, पवरा च ते
सुरग्रहमनुजभुजङ्गगम्बव्या चेति पवरसुरासुरग्रहमनुज-
भुजङ्गगम्बव्या, पवरसुरासुरग्रहमनुजभुजङ्गगम्बव्यानं जक्षानि
पवरसुरासुरग्रहमनुजभुजङ्गगम्बव्यक्तिकूटानि, पवरसुरासुरग्रह-
मनुजभुजङ्गगम्बव्यक्तिकूटानं जूठानि पवरसुरासुरग्रहमनुजभुजङ्ग-
गम्बव्यक्तिकूटानि, पवरसुरासुरग्रहमनुजभुजङ्गगम्बव्यक्तिकूटेषु
चुम्बिता पवरसुरासुरग्रहमनुजभुजङ्गगम्बव्यक्तिकूटकूटचुम्बिता,
पवरसुरासुरग्रहमनुजभुजङ्गगम्बव्यक्तिकूटकूटचुम्बिता सेला पवर-
सुरासुरग्रहमनुजभुजङ्गगम्बव्यक्तिकूटकूटचुम्बितसेवा, पवरसुरासुर-
ग्रहमनुजभुजङ्गगम्बव्यक्तिकूटकूटचुम्बितसेवा सहस्रद्विता, पवरसुरा-
सुरग्रहमनुजभुजङ्गगम्बव्यक्तिकूटकूटचुम्बितसेवा सहस्रद्विता, पवर-
सुरासुरग्रहमनुजभुजङ्गगम्बव्यक्तिकूटकूटचुम्बितसेवा सहस्रद्विता चरणा
यस्त तथागतस्त सोयं पवरसुरासुरग्रहमनुजभुजङ्गगम्बव्यक्तिकूट-
कूटचुम्बितसेवा सहस्रद्वितचरणो तथागतो, अयं पन दद्व-कम्पाधारव-
तप्रदुरिसगव्यो दुखाधिकरणवक्तव्यीहि ; अथवा, सहस्रद्विता
चरणा सहस्रद्वितचरणा, सापेक्षते सतिमि गमकत्ता समार्थे ;
पवरसुरासुरग्रहमनुजभुजङ्गगम्बव्यक्तिकूटकूटचुम्बितसेवेहि सहस्रद्वित-
चरणा यस्त तथागतस्त सोयं पवरसुरासुरग्रहमनुजभुजङ्ग-
गम्बव्यक्तिकूटकूटचुम्बितसेवा सहस्रद्वितचरणो भवता ; अयं पन
भिजाधिकरणवक्तव्यीहि ।

अतस्मौ दिता यस्तु सोवं पद्मिणो । एव चक्रानि अस्तु
सोयं पद्मचक्रम् । एव चक्रानि यस्तु सोयं इष्टक्षी भगवा ।

अनन्तज्ञानोरेति । तस्मै न अस्तो अनन्तं । अनन्तं अस्तं
यस्तु सोयं अनन्तज्ञानो तद्वागतो ।

अभितव्यस्तरीरोरेति ॥—न जितं अभितं । अभितं इतं यतं
अभितव्यं । अभितव्यं करीरं यस्तु सोवं अभितव्यस्तरीरो
भगवा ।

अभितव्यपरद्वयम्पत्तोरेति ॥—न जिता अभिता । यस्तु परद्वयो
च यत्परद्वया । अभितव्यपरद्वया पत्ता यस्तु सोवं अभितव्य-
परद्वयम्पत्तो ।

मत्तभमरगण्यचुम्बितविकसितपुप्रकवश्चिनागत्यक्षोपसोभितकम्भ-
रोरेति ॥—पत्ता एव भवता नप्तभमरा । नप्तभमरानं गत्तो मत्तभमर-
गत्तो । मत्तभमरगण्येहि चुम्बितानि मत्तभमरगण्यचुम्बितानि ।
विकसितानि एव पुप्रकानि विकसितपुप्रकानि । मत्तभमरगण्य-
चुम्बितानि च विकसितपुप्रकानि चेति मत्तभमरगण्यचुम्बितविकसित-
पुप्रकानि । वक्षो च नागरक्षो च वश्चिनागरक्षा । नप्तभमरगण्य-
चुम्बितविकसितपुप्रका ते वश्चिनागरक्षा चेति नप्तभमरगण्यचुम्बित-
विकसितपुप्रकवश्चिनागरक्षा । मत्तभमरगण्यचुम्बितविकसित-
पुप्रकवश्चिनागरक्षोपसोभितानि । मत्तभमरगण्यचुम्बितविकसित-
पुप्रकवश्चिनागरक्षोपसोभितानि । कन्दरानि यस्तु यन्तराक्षस्य
सोयं मत्तभमरगण्यचुम्बितविकसितपुप्रकवश्चिनागरक्षोपसोभित-
कन्दरो यन्तराजा । अयं पन कम्मधारव-घन्द-तप्तुरिक्षगद्भो
द्युम्याधिकरणवक्ष्यम्बीहि । अथवा, उपसोभितानि कन्दरानि

उपस्थितकम्भरानि, सापेक्षसे उति पि गमकता उमासो ;
यस्तभवरगच्छुभितविकसितपुण्यफक्षिनागच्छस्ये हि उपस्थित-
कम्भरानि वस्त्रं पञ्चतराजसं शोवं यस्तभवरगच्छुभितविकसित-
पुण्यफक्षिनागच्छखोपस्थितकम्भरो पञ्चतराजा ; अवं भिन्नाद्यि-
करणवद्धुव्यीहि ।

नानारुक्खतिष्ठपतितपुण्योपस्थितकम्भरो सेवराजाति :—
इस्यो च तिष्ठक रुक्खतिष्ठानि ; नानापकारानि एव इक्षु-
तिष्ठानि नानारुक्खतिष्ठानि ; नानारुक्खतिष्ठेहि पतितानि
नानारुक्खतिष्ठपतितानि ; नानारुक्खतिष्ठपतितपुण्योपस्थित-
पतितपुण्येहि उपस्थितानि नानारुक्खतिष्ठपतितपुण्योपस्थिता-
तानि ; नानारुक्खतिष्ठपतितपुण्योपस्थितानि कम्भरानि वस्त्र
सेवराजसं शोवं नानारुक्खतिष्ठपतितपुण्योपस्थितकम्भरो
सेवराजा ; अवं यन इन्द्र-कम्मधारव-तम्मुरिस्तगव्यो लुखाद्यि-
करणवद्धुव्यीहि ; अवदा, उपस्थितानि कम्भरानि उपस्थित-
कम्भरानि, सापेक्षसे उति पि गमकता उमासो ; नानारुक्ख-
तिष्ठपतितपुण्येहि उपस्थितकम्भरानि वस्त्र सेवराजसं शोवं
नानारुक्खतिष्ठपतितपुण्योपस्थितकम्भरो सेवराजा ; अवं यन
भिन्नाद्यिकरणवद्धुव्यीहि ।

नानारुक्खतिष्ठपतिततद्वक्षिङ्गरसरध्वगदादितोमरहृत्याति :—
सुहङ्को च इदो च पञ्चतो च तद च वक्षिङ्गरो च उरो च धृतु-
च गदा च अहि च तोमरो च सुसुखहृष्टपञ्चततद्वक्षिङ्गरसरध्वतु-
गदादितोमरा, नानापकारा एव सुसुखहृष्टपञ्चततद्वक्षिङ्गरसरध्वतु-
ध्वगदादितोमरा नानारुक्खतिष्ठपतिततद्वक्षिङ्गरसरध्वतुगदादि-

तोमरा, नानासुसलहलपम्बततरुकलिङ्गरसरधनुगदासितोमरा
हत्थेषु वेचं ते नानासुसलहलपम्बततरुकलिङ्गरसरधनुगदासि-
तोमरहत्था ; अयं पन दृष्टकम्भधारयगव्यो मित्राधिकरण-
वकुम्भीहि ।

वकुम्भीहि इच्छनेन कल्यो ? वकुम्भीहिमूहि च (२-३,७) ॥

13. When words signifying the names of objects are combined together to signify the name of a different object, the compound is called *bahubbihi* (attributive compound) :—दिक्षा हत्था यस्त
सोयं = दिक्षहत्थो etc.

It is of two kinds :

1. *Tulyādhikarana*—When the words which are combined together have got the endings of the same case attached to them, the *smāsa* is called *tulyādhikarana bahubbihi* (an attributive compound of words agreeing together in the same case)—चतस्रो दिक्षा यस्त सोयं = चतुदिसो ; etc.

2. *Bhinnādhikarana*—When the words which are combined together have got endings of different cases attached to them, the *smāsa* is called *bhinnādhikarana bahubbihi* (an attributive compound of words existing in different case-relations)—पुण्फेहि भवो यस्त सोयं = पुण्फभवो etc.

Sometimes *smāsa* takes place (if the meaning is clear) even between words one of which has

get a closer relationship with another word in the sentence: वासिता सान् वासितसान् ; उपकेहि वासितसान् वस्तु सोवं पुप्रवासितसान् ।

Here वासिता has got a closer relationship with उपकेहि than with सान्, though *samāsa* takes place between वासिता and सान्। This sort of *samāsa* is called वापेक्षतेपि गचकता समासो (even in the event of dependence, *samāsa* takes place on account of clear comprehension).

What is the meaning of this, viz., a *bahubili*? 2-3,7.

नामानं समुच्चयो इन्दो ॥१४॥

नामानं एव विभक्तिकानं बो उत्तुज्ज्ञो स इन्द्रदण्डो होति ।
चन्द्रिनष्टुरिया ; समयव्रात्तया ; चारितुक्त्वोग्निकाना ; आङ्ग-
महपतिका ; यमवरुणा ; कुवेरवासवा ।

इन्द्र इन्द्रनेन कर्त्तयो ? इन्द्रठाका (२ ३,५) ॥

14. When several words (denoting names) in the same case are joined together, the *samāsa* is called *dvanya* (aggregative) compound :—
चन्द्रिनष्टुरिया ; etc.

What is the meaning of this, viz., an aggregative compound? 2-3,5.

महतं महा तुल्याधिकरणे पदे ॥१५॥

तेसं महन्तरहान् नहा होति द्वयाधिकरणे पदे । महा-
पुरिसो ; महारेवी ; महावर्णं ; महाप्रदं ; महाभागी ; महा-
वर्षी ; महापुरुषर्णं ; महावदी ; महामैति ; महागृहपति ;
महाधर्मं ; महापुरुषो ।

वक्तुवर्त्तनमाहयेन क्वचि महन्तरहस्यं नह चादेषो होति ।
महप्रकर्णं ; महावर्णं ; महदूधनो ; महवभवं ॥

15. The words *mahantas* are changed into *maha* when a word in the same case follows:—
महापुरिसो ; etc.

The force of the plural suffix consists in signifying that sometimes the word *mahanta* is changed into *maha*:—महाप्रकर्णं ; etc.

इत्थियं भासितपुमित्वौ पुमा व चे ॥१६॥

इत्थियं तुल्याधिकरणे पदे भासितपुमित्वौ चे पुमा व
दट्ठव्या । दीघा जङ्घा वस्त्रं च हीवजङ्घो ; वल्याचा भरिया वस्त्र
सोब्यं कल्याणभरिको ; पङ्क्ता पञ्जावस्त्रं सोब्यं पङ्क्तपञ्जाओ ।

भासितपुमेति किमत्यर्थ ? ब्रह्मवन्धु च तो अदिका चाति
ब्रह्मवन्धु भरिया ॥

16. In speaking of what is masculine, the

feminine word becomes like the masculine, —when a feminine word in the same case follows :—
दीपा जह्ना यस्तु स हीवजह्नो ; etc.

For what purpose is this, viz., *in speaking of what is masculine?* ब्रह्मवन्धु च सा भरिवा चाति ब्रह्म वन्धु भरिवा ।

कम्मधारयसञ्जे ॥१७॥

कम्मधारयसञ्जे समासे इत्यियं तुल्याधिकरणे पदे भासित-
पुमित् थो चे पुमा व दट्ठव्या । ब्राह्मणदारिका ; खत्तियकञ्जा ;
खत्तियकुमारिका ।

भासितपुमेति किमतुर्थं ? खत्तियवन्धु दारिका ; ब्राह्मण-
वन्धु दारिका ; पञ्जारतनं ॥

17. In the *kammadhāraya* (descriptive compound) too, in speaking of what is masculine, the feminine word becomes like the masculine when a feminine word in the same case follows :—
ब्राह्मणदारिका ; etc.

For what purpose is this, viz., *in speaking of what is masculine?* खत्तियवन्धु दारिका ; etc.

अच्छ नस्त तप्पुरिसे ॥१८॥

नस्त पदस्त तप्पुरिसे उत्तरपदे अच्छं होति । अब्राह्मणो ;
अवस्थो ; अभिक्षु ; अपञ्जवस्थो ॥

18. In the *tappurisa* (determinative compound) the word *na* is changed into *a* if another word follows :—न + चाहो = चनाहो ; etc.

सरे अन् ॥१९॥

नस्त पदस्त तप्तुरिसे उत्तरपदे समस्तेव चनाहेषो होति रहे
परे। चनसो ; चनरिषो ; चनिट्ठो ॥

19. In the determinative (*tappurisa*) compound the entire word *na* is changed into *an*, if a vowel follows!—न + चसो = चनसो ; etc.

कादं कुस्त ॥२०॥

कु इत्तेत्तस्त तप्तुरिसे कादं होति रहे परे। कित्तुरिं चक्षं—
चहरं ; जित्तुरिं चहनं—चहरानं ।

सरेति किमत्यर्थं? तुहरा लेणं चतुर्भृत्यकानं ते होनि
कुहारा ; कुहरा ; कुरेता ; कुष्ठरा ; कुदारा ॥

20. In the *tappurisa* (determinative compound) the word *ku* is changed into *kad*, if a vowel follows :—कु + चक्षं = चहरं ; etc.

For what purpose is this. viz., if a vowel follows? कु+दारा = कुदारा ; etc.

कागत्थेसु च ॥२१॥

कु इत्तेत्तस्त का होति चमात्थेसु च। काक्षवर्णं ; कापुष्कं ।

कुल्यनोधारम् शिल्पर्थं ? तु इवेतस्त च वलत् थेषु पि
कथि का होति । कुप्रितो पुरितो = कापुरितो, कुपुरितो ॥

21. *Ku* is changed into *kā* in signifying the meanings *little* etc. too :—*कु + लयर्थं = कालयर्थं*; etc.

For what purpose is the plural form, viz., the meanings *little* etc., is used ? *Ku* is sometimes changed into *kā* even if *little* is not signified :—
कु + पुरितो = कापुरितो, कुपुरितो ।

कथि समासान्तगतानं अकारम्तो ॥२२॥

समासज्जगतानं नामानं चक्षो कथि चकारो होति । देवानं
राजा हेवराजो ; देवानं उखा हेवरुखो ; पश्च चहानि पश्चाहं ;
पश्च मायो पश्चकर्त्त ; उत्तर उपाहना च उत्तुयाहर्व ; उद्दस्त
सजोपि उत्ततीति उपउरर्दं ; विकालानि उक्तुतीनि उस्तु तो
विसाक्तुती ; विकर्त्तुहर्दं उस्तु तो विक्तुतुतो ।

कारमाहर्यं विभृत्यं ? आकारिकारम्तो च होति । पञ्चक्षु
घमो वस्तु तो पञ्चक्षुधमा ; चुरभि गम्भो वस्तु तो सुगम्भि ;
चम्पुद्धरो गम्भो वस्तु तो डम्पम्भि ; पूतिको गम्भो वस्तु तो
पूतिम्भि ।

नदीजन्मा च कत्तुचन्मा कण्ठव्यो होति उपात्मने । वह
नदियो यस्तु तो बहुनदिको ; बहुदो कत्तारो यस्तु तो बहु-
कत्तुको ॥

22. The final of the last member of a com-

compound word is sometimes changed into & itself :—
देवान् राजा = देवराजो ; etc.

For what purpose is *kāra* (*itself*) added ? The final is also changed into *ā* and *i* :—पञ्चकस्त्रमा ; सुगन्धि ; etc.

The suffix *ka* is added as the final of a compound word, the last member of which is *nadi* or *kattu* :—वक्तुनदिको ; वक्तुनारिको ।

नदिमृहा च ॥२३॥

नदिमृहा च कमचयो होति स्वासने । वक्तुनो नदियो
वस्तु सो वक्तुनदिको ; वहवो नदियो वस्तु सो वक्तुनदिको ;
वहवी नारियो वस्तु सो वक्तुनारिको ।

23. The suffix *ka* is added as the final in a compound word the last member of which is technically called *eadī* :—वक्तुनदिमृहे ; वक्तुनदिको ;
वक्तुनारिको ॥

N. B. *Nadī* signifies feminine stems ending in *i* or *ū*.

जायाय तुदं जानि पतिमृहि ॥२४॥

जायाय इच्छेतावं तुदं जानि इच्छेते चादेशा होनि पतिमृहि
परे । जायाय पति = तुदंपति ; जानिपति ॥

24. If *pati* follows *jāyā* is changed into *tudam* and *jāni* :—तुदंपति ; जानिपति ॥

यनुम्‌हा च ॥२५॥

धनुम्‌हा च ज्ञापव्याप्ति होति संकासने । गरुडीवो धनु यस्मा
सो गरुडीवधन्मा ॥

25. The suffix *a* is added as the final of a compound word the last member of which is *dhanu* :—गरुडीवधन्मा ।

अं विभक्तीनं अकारन्तौ अव्ययी- भावा ॥२६॥

तस्मा अकारन्ता अव्ययीभवद्वासा परासं विभक्तीनं क्रिय
अं होति । अधिचित्तं ; अवाङ्गङ्गं ; अपुल्लं , आवजीवं ;
तीरोपव्यतं ; तिरोपाकारं ; तिरोकुङ्गं ; अन्तोपाकारं ।

क्योति किंतु ? अधिचित्तस्तु निकल्पनो ॥

26. The case-endings are sometimes changed into *ani* after *abyayibhāva samāsa* (indeclinable compounds) :—अधिचित्तं ; etc.

For what purpose is this, viz., sometimes ?
अधिचित्तस्तु ।

सरो रसो नपुंसके ॥२७॥

नपुंसकलिङ्गे वस्त्राने अवशीणाल्लवाहक शरो रसो होति ।

रत्नं चधिकिष्म वसा पवस्तीति चधितृष्मि ; दुषारी चधिकिष्म
वसा पवस्तीति चधितृष्मारि ; उपमनु ; उपमङ्गु' ; उपमचिकं ॥

27. The final vowel of an indeclinable compound in the neuter gender is shortened :—चधितृष्मि ;
चधितृष्मारि ; etc.

अज्ञानका सौणी ४ ॥२८॥

अज्ञानका अवबोधकानका अनकारणा भरार्द्धं विभस्तीते
खोयो होति । चधितृष्मि ; चधितृष्मारि ; उपमनु ॥

इति उपादकात्रे उत्तमो ज्ञानो ॥

28. The case-endings of other indeclinable compounds not ending in *a* are also elided :—
चधितृष्मि ; चधितृष्मारि ; etc.

The chapter on compound words is finished.

N. B. Kaccāyana regards *samāsa* as a part
of *nāma-kappa*.

वा ग्रामश्च ॥१॥

ग्रामश्चो होति वा तस्मापश्च इत्येतिर्लिं चतुर्वे। वसिष्ठस्त्वा
चपश्चं पुत्तो=वासिष्ठी, वासिष्ठक्षम्यश्चं पुत्तो वा ; वपुसिष्ठी ;
वासिष्ठं। एवं भरद्वाजस्त्वा चपश्चं पुत्तो=भारद्वाजी, भरद्वाजस्त्वा
चपश्चं पुत्तो नह ; वारद्वाजी ; वभरद्वाजं। गोलम्बुद्धस्त्वा चपश्चं
पुत्तो=गोतमी, गोतमस्त्वा चपश्चं पुत्तो वा ; गोतमी ; गोतमं।
वसुदेवस्त्वा चपश्चं इत्योऽवद्युत्तो, वसुदेवस्त्वा चपश्चं पुत्तो वा ;
वासुदेवी ; वासुदेवं। एवं वाखदेवो ; वेसमिती ; स्वालपको ;
चेसको ; प्रखण्डो ; वारवो ॥

1. The suffix *na* is optionally used in the sense of "the offspring thereof":—इतिर्लिं+ण=वासिष्ठी (masculine) ; वासिष्ठी (feminine) ; वासिष्ठं (neuter) etc.

ग्रामन ग्राम वक्षादितो ॥२॥

तस्मा वक्षादितो गोसंगर्णतीं ग्रामन ग्राम पञ्चया होन्ति
वा तस्मापश्च इत्येतिर्लिं चतुर्वे। वक्षस्त्वा चपश्चं पुत्तो=वक्षायनो,
वक्षानो। एवं लाकटायनो, लाकटानो ; कण्हायनो, कण्हानो ;
कण्मिनेस्मायनो, कण्मिनेस्मानो ; कक्षायनो, कक्षानो ; गोलम्बुद्धायनो,
गोलम्बुद्धानो ; उझायनो, उझानो ॥

3. The suffixes *gāvaya* and *nāya*, are optionally added to *vaccha* etc., in order to signify "the descendants thereof":—वच्च + वायन = वच्चायन ; वच्च + वायन = वच्चावायन ; etc.

लीयो कत्तिकादीहि ॥७॥

तेहि कत्तिकादीहि लेयपच्चयो होति वा तस्मापच्च इत्तेतमिं
अत्थे । कत्तिकाय अपच्चं पुत्रो = कत्तिकेयो, कत्तिकाय अपच्चं
पुत्रो वा । एवं वेनतेयो ; रोहियेयो ; गङ्गेयो ; कदम्बेयो ;
नादेयो ; अत्तेयो ; जाहेयो ; कापेयो ; सेमेयो ; नरियो ;
बालेयो ; भोवेयो ; कोषेयो ॥

3. The suffix *neyya* is optionally used after *kattika* कत्तिका "order" to signify "offspring thereof":—कत्तिका + येय्य = कत्तिकेय्य, कत्तिकाय्य अपच्चं पुत्रो वा ।
So वेनतेय्य etc.

अत्तो णि वा ॥८॥

तस्मा अकारन्तो णिपच्चयो होति वा तस्मापच्च इत्तेतमिं
अत्थे । दक्षपूज्य अपच्चं पुत्रो = दक्षिण, दक्षपूज्य अपच्चं पुत्रो
वा । एवं दोणि, वालवि ; वाक्यपुत्रि ; दारुपुत्रि ; वादणि ;
कण्ठि ; वालदेवि ; पावकि ; ज्ञेनदत्ति ; शुचि ; धर्मि ;
शह्वि ; कण्मि ; आत्मरुचि ॥

पृष्ठति त्रिलम्पूत्तव्येत तक्षपूर्वां इत्तेतमिं अत्थे णिपच्चयो

होति । लक्ष्यपुत्रका चरम्ब इसी—लाक्ष्यपुत्रिकी, लाक्ष्यपुत्रका चरम्ब इसी पा । एवं लाक्ष्यपुत्रिको ; जेनदत्तिको ॥

4. The suffix *ni* is optionally used after words ending in *a*, in order to signify “offspring thereof” :—इक्षु + वि = इक्षिणि, उपहुक्षा चरम्ब इसी पा । So दीक्षि etc.

By the force of the word *optionally* it is to be understood that the suffix *ni* also is used in order to signify “offspring thereof” :—लाक्ष्यपुत्र + विक = लाक्ष्यपुत्रिक, लाक्ष्यपुत्रक चरम्ब इसी पा । So लाक्ष्यपुत्रिक etc.

गावोपग्वादोहि ॥५॥

उपहु इवेवणाहीहि चवभव्यतो होति पा तस्मापर्व इवेनलिं चतुर्वे । उपहुक्षा चरम्ब इसी—चोपग्नो, उपहुक्षा चरम्ब इसी पा । चावनो ; चन्ननो ; पश्चनो ; चन्नवी ; चोपकचावनो ; चोपविन्दनो ॥

5. The suffix *pava* is optionally used after *upagni* etc. in order to signify “offspring thereof” :—उपहु + चव = चोपग्नो, उपहुक्षा चरम्ब इसी पा । So चावन etc.

गोर विधवादितो ॥६॥

तस्मा विश्वादितो गोरव्यवलो होति पा तस्मापर्व इवेनलिं

पत्तृके । विद्युताव अरवं उलो-न वेष्टयेरो, विद्युवाव अरवं उलो
या । एवं वस्त्रदेवी ; सामयेरो ; नाचिकेरो ॥

6. The suffix *ṣera* is optionally used after *vidhavā* etc. in order to signify "offspring thereof":—विद्युता+येर=वेष्टयेर, विद्युताव अरवं उलो या । So वस्त्रदेव etc.

थैम था संसट्ठु तरति चरति वहति णिको ॥७॥

वेन ग्रा रुच्छ ठं लेन वा तरति बेन वा चरति त्रेन वा वहति
उद्देसेन वहति चिकित्तस्त्रो लोकि वा । लिखेन चंड ठं जोक्करं
—लेजिकं, लिखेन लंड ठं वा । गोक्किं ; वाक्किं । वाप्तव्य
तरतीति = काविको, वाप्तव्य तरतीति वा । दृष्टं जोहुक्किकोः;
साहुक्किं प्रतीति च इक्किको, लक्षटेन तरतीति वा । एवं
पादिको ; इण्डिको ; जम्मिको । द्वीपेन वहतीति = सोम्मिको,
जोडेन वहतीमी वा । वहं अंडिको ; वाक्किको ; हत्तिको ;
चक्कुकिको ।

वाक्किं विलक्षणात् विलक्षणात् विलक्षणात् विलक्षणात्
राजमहे लक्ष्मरेति ; राजगहिंसो ; राजमहे जास्ये राजगहिंसो ;
एवं लक्ष्मिकी ; साक्षमिकी ; सोपिलक्ष्मिकी ; वाक्किकी ॥

7. The suffix *nika* is optionally used in the sense of "that with which something is mixed," "the by which one passes over," "that with which

one acts," and "that by which one carries something"—तिक्त + विक्त = तेक्तिक्, तिक्तेक् चंचरठं वा ; वाविक् ; धम्मिक् ; लग्निक् ; etc.

By the force of the word *optionally* it is to be understood that the suffix *ṇika* is used in signifying other meanings also :— राखनाहिक् etc.

तं अधीते तेन कतादिसन्निधानवियोग-
सिप्पभण्डजौविकतयेसु ॥८॥

तं अधीते तेन कतादीस्तपेतु तमूहि सविधानो तत्प्र
लिङ्गुस्तो तं चक्षु लिङ्गं तं चक्षु भव्यं तं चक्षु शोषिकं द्वेतेस्त-
केतु विकल्पिको होति वा । विवर्ण अधीतेति वेनविको ; विवर्णं
अधीते वा । एवं सोषनविको ; अभिघ्निको ; वेकाकरविको ।
जावेन चक्षुं काविकं, जावेन चक्षुं कालं वा । एवं वापसिकं ;
कालविकं । स्तरोरे अविधाना वेक्षा उरीरिक्षा, हारे निङ्गुस्तो
वा । एवं भव्याकरविको ; नामरिको ; वापसिको । चीका
चक्षु विष्वनि वेकिको, चीका चक्षु लिङ्गं वा । एवं वापसिको,
वोरङ्गिको ; पंचिको । गव्यो चक्षु भव्यं गव्यिको, गव्यो चक्षु
भव्यं वा । एवं तेक्तिको ; गोविको । उरव्यं हस्ता शोषतीति
शोरप्तिको, उरव्यं हस्ता शोषतीति वा । एवं वागविको ;
छोकरिको ; छाङ्गिको ।

चादिनाहेन चञ्चलत्वेतुपि बोजेतव्यो । जावेन हतो
चादिको, जावेन हतो वा ; तुत्तेन वज्रो मुत्तिको, तुत्तेन वज्रो वा ;

कायो चक्षु चाहुधोति चाविको, कायो चक्षु चाहुधो वा ; एवं
लोकरिको ; लोकरिको ; लोकिको । चाली चक्षु चाहुधोति
वातिको । एवं उनिको ; पितिको । चुहुपै पठन्तो चुहुधिको,
चुहुपै पठन्तो वा । एवं उमिको ; सहिको । चुहुधक्षु उमिकं
चुहुधिकं । एवं उमिकं ; सहिकं । वत्सेन कीर्तं अस्तु
सम्भिकं । एवं उमिकं ; चाविकं ; विहिविकं ; लोकिकं ।
उक्ष्यो चक्षु परिमाणं उमिको ; चक्षुसेन दिव्यतीति चक्षिको ।
एवं उविको ; तिहुकिको ; चम्पकिको ; नाविकेरिको ;
रसेवणादि ॥

8. The suffix *nika* is also optionally used to signify the following etc. :—

(a) studying that :—विग्रह+शिक=वेगविको, विग्रहं
वर्चीति वा ।

(b) done by that, etc. :—काय + शिक=काविकं,
दावेन कर्तं कर्त्तं वा ।

(c) near to (connected with) that :—हरीर+शिक
=हरीरिका, हरीरे उचिधाना वा ।

(d) employed in that :—हार + शिक=होकारिको,
हारे विहुत्तो वा ।

(e) that which is one's art (profession) :—वीणा
+शिक=वेणिको, वीणा चक्षु लिंगं वा ।

(f) That which is one's utensil :—गङ्ग + शिक
=गविको, गङ्गो चक्षु अस्तु वा ।

(g) that which is one's livelihood :—चरव्यञ्ज+शिक
=चोहन्मिको, चरव्यञ्ज चक्षु जीवतीति वा ।

By the force of acc. (अधि) वा ये to be understood that the suffix *विक* is used to signify other meanings also.

Thus it is used in signifying :—

(h) killed by that,—जाल + विक = जालिको, जालेन हस्ते वा ।

(i) tied by that,—सुत + विक = सुतिको, सुत्तेन बहौ वा ।

(j) that which is one's weapon,—चाप + विक = चापिको, चापो अस्तु आदिष्ठी वा ।

(k) that which is one's disease,—वात + विक = वातिको, वातो तस्तु आवासीति वा ।

(l) full of faith in,—बुद्ध + विक = बुद्धिको, बुद्धे परम्परे वा ।

(m) in the neighbourhood of,—बुद्ध + विक = बुद्धिकं, बुद्धम् सन्तिकं वा ।

(n) purchased by that,—वत्तु + विक = वत्तिको, वत्तुयेन कीर्तं वा ।

(o) that which is its वालकोर्म,—द्वाका + विक = द्वाक्यिको, द्वाक्ये अस्तु अस्तु परिवारं वा ।

चक्र + विक = चक्रिको, चक्रेन दिव्यतीति । So on.

**गारागा तेन रक्तं तस्मेदं अज्जत्येसु
च ॥८॥**

चक्रवयो छोति वा रागमृदा तेन रक्तं द्वेषेत्तिं चतुष्य
तस्मेदं अज्जत्येतु च । कलावेन रक्तं अत्यु चाराम, चक्रवेन

रत्तं चतुर्थं वा । एवं कोष्ठम् ; हातिहृँ ; पतङ्गँ ; जङ्गेट्ठं ;
जङ्गुमं । सूकरस्त इदं नंसं सोकरं, सूकरस्त इदं नंसं वा ;
अहिसस्त इहं नंसं वाहिसं, अहिसस्त इहं नंसं वा । उदुम्बरस्त
अविद्वूरे विमानं कोदुम्बरं ; विदिशाय अविद्वूरे भवो वेदिशो ;
मधुराय वासो वाधुरो ; कप्तिकादीहि नियुक्तो वासो कप्तिको ; एवं
वागसिरो ; फुसो ; भाषो ; फलुनो ; चित्तो । न तुड्डि
नीलपीतादो पञ्चवे सत्यकारवे । रिक्खानं समृद्धो सिक्खो ;
थिक्खूनं समृद्धो थिक्खो । एवं वापोतो ; वाक्करो ; कोकिलो ;
बुद्धो वस्तु देवता बुद्धो । एवं भहो ; भारो ; भाहिष्ठो ;
वेस्त्रवणो ; भामो ; सोमो ; भारायणो ; संवच्छरं अवेच्छ अधीते
संवच्छरो । एवं भोड्डो ; निभिर्त अवेच्छ अधीते नेभितो ।
एवं अङ्गविज्ञो ; वेद्याकरणो ; छन्दो ; चन्दो ; भासो ; वसातीनं
विसयो देसो वासातो । एवं कुम्भो ; आतीसारो ; उदुम्बरा अस्तिं
पहेसे सन्ति ओदुम्बरो ; सगरेहि निब्बन्तो सागरो ; सकलं
वस्तु निवासो लाक्खो ; मधुरा वस्तु निवासो वाधुरो ; मधुराय
इस्तरो वाधुरो ; इच्छेवमाद्यो योजेतव्या ॥ १ ॥

9. The suffix *na* is optionally used in the following senses as well as in others too :—

(a) dyed with,—कसाव+ण = कासावं, कसावेन रत्तं
चतुर्थं वा ।

(b) the flesh of that,—सूकर+ण = सोकर्त, सूकरस्त
इदं नंसं वा ।

(c) near to,—उदुम्बर+ण = ओदुम्बरं, उदुम्बरस्त अविद्वूरे
त्ते ।

(d) born in,—मधुरा + ण = माधुरो, मधुराय जाती वा ।

(e) fastened to (associated with),—कच्छिका + ण = कच्छिको, कच्छिकादीहि नियुक्तो वा ।

N. B. Suffixes containing *na* having followed, the lengthening of vowel does not take place in the words *nila*, *pita*, etc.

(f) collection,—सिक्ख + ण = सिक्खो, सिक्खानं समूहो वा ।

(g) deity thereof,—बुद्ध + ण = बुद्धो, बुद्धो अस्त देवता वा ।

(h) studying for a period,—संवच्चर + ण = संवच्चरो, संवच्चरं अवेच्च अधीते वा ।

(i) locality,—वसाति + ण = वासातो, वसातीनं विस्यो वा ।

(j) lord thereof,—मधुरा + ण = माधुरो, मधुराय इस्तरो वा । So on.

जातादीनं इमिया च ॥१०॥

जात इच्छेवमादीनं अत्थे इन इय पञ्चथा होनि । पञ्चा जातो = पञ्चिमो ; एवं अन्तिमो ; मन्त्रिमो ; पुरिमो ; उपरिमो ; हेट्ठिमो ; गोपिमो ; बोधिसत्त्व जातिया जातो = बोविष्टजातियो ; एवं अस्तजातियो ; इतुचिकातियो ; महस्तजातियो ।

आदिन्महस्ते नियुक्ततुषादितोपि तदस्तत्थादितोपि इन इय इक पञ्चथा होन्ति । अन्ते नियुक्तो अन्तिमो ; एवं अन्तियो ;

चन्तिको ; उत्तो चक्षु चतुरि तद्दिं वा विज्ञातोऽि उत्तिवो ;
इवं उत्तिको ; कपिनो ; कपिवो ; कपिको ।

चसहगच्छेन कियप्रचयो होति । जातिप्रसुतिया नियुतो =
जातिकियो ; अन्वे नियुतो = अन्वकियो ; जातिया अन्वो लज्जन्वो ;
लज्जन्वे नियुतो = लज्जन्वकियो ॥

10. The suffixes *ima* and *iya* too are used in
the sense of "born in", etc. :—पच्छा + इम = पच्छिम ;

बोधिसत्त्वजाति + इय = बोधिसत्त्वजातिय ; etc.

By the force of *etc.* (*ādi*) it is to be understood
that the suffixes *ima*, *iya* and *ika* are used also in
the sense of "employed in", etc., and "that thereof",
etc. :—चन्त + इम = चन्तिम ; चन्त + इक = चन्तिक ; चन्त
+ इय = चन्तिय ; etc.

By the force of *too* (३) it is to be understood
that the suffix *kiya* is also used :—जाति + किव
= जातिकिव ; etc.

समूहतये कस्ता ॥११॥

समूहतये कण् च इत्तेते पञ्चया होन्ति । राजपुक्तानं समूहो
= राजपुक्तको राजपुक्तो वा ; नदुखानं समूहो = नानुख्सको
नानुख्सो वा ; नयूरानं समूहो = नायूरको नायूरो वा ; महिसानं
समूहो = नाहिसको नाहिसो वा ॥

11. The suffixes *kay*, and *ya* are used in the
sense of "collection" :—राजपुक्त + कण् = राजपुक्तक ।

राजपुक्त + य = राजपुक्त ।

गामजनबन्धुसहायादीहि ता ॥१२॥

गाम-जन-बन्धु-सहाय इच्छेवभादीहि ता पञ्चयो होति समूहत्थे ।
 गामानं समूहो=गमता ; जनानं समूहो=जनता ; बन्धुनं
 समूहो=बन्धुता ; सहायानं समूहो=सहायता ; नागरानं
 समूहो=नागरता ॥

12. The suffix *tā* is used in the sense of "collection" after the words *gāma*, *jana*, *bandhu*, *sahāya*, etc. :—गाम+ता = गमता ; etc.

तदस्तठानं ईयो च ॥१३॥

तदस्तठानं इच्छेतर्सिं अतुथे ईयप्पञ्चयो होति । अदनस्त
 ठानं=अदनीयं ; अवनस्त ठानं=अवनीयं ; मोचनस्त ठानं=
 मोचनीयं ; एवं रजनीयं ; कमणीयं ; दस्तवस्त ठानं=दस्त-
 नीयं ; उपादानस्त ठानं=उपादानीयं ।

चसहनाहणेन इवइतप्पञ्चया होन्ति । रज्जो इदं ठानं
 = राजियं ; एवं राजिला ॥

13. The suffix *iya* too is used in the sense of "that is the locality thereof" :—अदन+ईय=अदनीय ; etc.

By the force of *too* (च) it is to be understood that the suffixes *iya* and *ila* are also used :—

राज+ईय=राजिय ।

राज+ईल=राजिल । etc.

उपमत्यायितत्तं ॥१४॥

उपमत्ये आयितत्तप्रकारो होति । भूमो विष दिसति,
तद् इदं भूमायितत्तं ; तिकिरं विष दिसति अडं ठानं तद् इदं
तिकिरायितत्तं ॥

14. The suffix *ayitatta* is used in denoting resemblance :—

भूम + आयितत्त = भूमायितत्त । etc.

तं निस्सितत्ये लो ॥१५॥

तं निस्सितत्ये तदस्तट्ठानं इच्चेतस्मिं अत्ये च उपच्चयो
होति । इट्टुं निस्सितं = इट्टुङ्गं ; वेदं निस्सितं = वेदङ्गं ॥

15. The suffix *ta* is used in signifying “dependent on that”, and “that is the locality thereof” too :—

इट्ट + ङ = इट्टुङ्ग । etc.

आलु तब्बहुले ॥१६॥

आलुप्रकारो होति तब्बहुलत्ये । अभिज्ञा अस्तु पकनि
= अभिज्ञालु अभिज्ञावहुलो वा ; एवं सीतालु ; घजालु ;
हयालु ॥

16. The suffix *alau* is used to signify “full of that” :—

अभिज्ञा + आलु = अभिज्ञालु । etc.

रथत्ता भावे तु ॥१५॥

रथत्ता इत्येते पञ्चवा होनि भावत्ये । अलसस्त भावो =
आलस्यं ; चरोगस्त भावो = चारोग्यं ; पंचकूलिकस्त भावो =
पंचकूलिकत्यं ; अनोदरिकस्त भावो = अनोदरिकत्यं ; सङ्ग-
निकारामस्त भावो = सङ्गनिकारामता ; निहारामस्त भावो
निहारामता ।

तुस्तद्वग्दणेन त्तनपञ्चयो होति । पुथुज्जनस्त भावो =
पुथुज्जनत्तनं ; वेदनस्त भावो = वेदनत्तनं ॥

17. The suffixes *nya*, *tta* and *tā* too are used to signify the nature (of an object) :—

आलस + रथ = आलस्यं ।

पंचकूलिक + त्त = पंचकूलिकत्य ।

सङ्गनिकाराम + ता = सङ्गनिकारामता ।

By the force of the word *too* (तु) it is to be understood that the suffix *ttana* is also used :—

वेदन + त्तन = वेदनत्तन । etc.

ग विसमादीहि ॥१६॥

गपञ्चयो होति विसमादीहि तस्त भावो इत्येतस्मिं चत्ये ।
विसमस्त भावो = वेसम्यं ; चुचिस्त भावो = सोच्यं ॥

18. The suffix *na* is used after the words *visama* etc. to signify “the nature thereof” :—

विसम + य = वेसम्यं । etc.

रमणीयादितो कण् ॥१६॥

रमणीय इच्छेनादितो कण्व्यवदो होति तस्मा भावो इच्छेतस्मिं
अतुष्टे । रमणीयस्तु भावो = रामणीयकं ; अतुष्ट्यस्तु भावो
= नातुष्ट्यकं ; अग्निसोमस्तु भावो = अग्निसोमकं ॥

19. The suffix *kan* is used after the words *ramanīya* etc. to signify “the nature thereof” :—

रमणीय + कण् = रामणीयकं । etc.

विसेसे तरतमिस्त्रिकियिट्ठा ॥२०॥

विसेसतुष्टे तर-तम-इस्त्रिक-इट्ठा-इट्ठा इच्छेते पश्चाता होन्ति ।
सच्चे इमे पापा, चर्यं इमेसं विसेसेन पापोति पापतरो ; एवं पाप-
तमो ; पापिस्त्रिको ; पापिट्ठो ॥

20. The suffixes *tara*, *tama*, *issika*, *iya*, and *itttha* are used to denote speciality (that is, a distinguishing quality) :—पाप + तर = पापतर ; पाप + तम
— पापतम ; etc.

तदस्तत्थीति वौ च ॥२१॥

तदस्तत्थीति इच्छेतस्मिं अतुष्टे वौ पश्चयो होति । मेधा
अस्मिं अतुष्टि तस्मिं वा विज्ञातीति मेधावी ; एवं नायावी ।

यस्तद्वाग्महेन सोपश्चयो होति । सुमेधा यस्तु होति तस्मिं
वा विज्ञातीति सुमेधवो ॥

21. The suffix *vi* too is used to signify that which is possessed by one :—मेघा + वी = मेघावी ; etc.

By the force of the word *too* (वी) it is to be understood that the suffix *so* is also used :—सुख + सो = हुमेधसो ।

तपादितो सौ ॥२१॥

तपादितो सौ पक्षयो होति तदस्तुयि इच्छेतस्मिं चतुर्वे ।
तपो यस्तु चतुर्यि तस्मिं वा विज्ञातीति तपस्तो ; एवं तिजस्तो ;
यस्तो ; अनस्तो ॥

22. The suffix *si* is used after *tapa* etc. to signify the sense of possession :—तपस्तो ; तप + सौ
= तपस्तो ; etc.

दण्डादितो इक ई ॥२२॥

दण्डादितो इक ई इच्छेते पञ्चया होन्ति तदस्तुयि इच्छेतस्मिं
चतुर्वे । दण्डो यस्तु चतुर्यि तस्मिं वा विज्ञातीति दण्डिको ;
दण्डो ; एवं नालिको ; नाली ॥

23. The suffix *ika*, and *i* are used after *danda* etc. to signify possession :—

दण्ड + इक = दण्डिक ।

दण्ड + ई = दण्डी । etc.

मध्वादितो रो ॥२४॥

नभु इच्छेवमादितो रप्यंश्चयो होति तदस्यत् यि इच्छेतस्मिं अत् थे ।
मध्य यस्यत् यि तस्मिं वा विज्ञातोति नभुरो ; एवं जुञ्जरो ; सुखरो ;
सुसिरो ; हुभरो ; सुचिरो ॥

24. The suffix *ra* is used after *mádhu* etc. in the sense of possession :—*नभुर+र=नभुर* ; etc.

गुणादितो वन्तु ॥२५॥

गुण इच्छेवमादितो वन्तुप्यश्यो होति तदस्यत् यि इच्छेतस्मिं
अत् थे । गुणो यस्य अत् यि तस्मिं वा विज्ञातोति गुणवा ; एवं
यस्वा ; धनवा ; बलवा ; पञ्चवा ॥

25. The suffix *vantu* is used after *guṇa* etc. in the sense of possession :—*गुण+वन्तु=गुणवा* ; etc.

सत्यादौहि मन्तु ॥२६॥

सति इच्छेवमादीहि वन्तुप्यश्यो होति तदस्यत् यि इच्छेतस्मिं
अत् थे । सति यस्य अत् यि तस्मिं वा विज्ञातोति सतिमा ; एवं
जुतिमा ; सुचिमा ; शुतिमा ; अतिमा ; कितिमा ; खतिमा ;
भानुमा ॥

26. The suffix *mantu* is used after *sati* etc. in the sense of possession :—*सति+वन्तु=सतिमा* ; etc.

सद्वादितो ण ॥२७॥

सहा इच्छेवभादितो यज्ञवक्षयो होति तदस्यात् चिह्नं इच्छेतस्मिं
अत्थे । सहा यस्य अत् चिह्नं तस्मिं वा विज्ञातीति वा सहो ; एवं
पञ्चोऽनुज्ञातोऽनुज्ञातो ॥

27. The suffix *na* is used after *saddhā* etc. in the sense of possession :—**सद्वधा + ण = सद्वध** ; etc.

आयुस्सुकारस्मन्तुम् हि ॥२८॥

आयुस्सहस्रं उकारस्य उकारादेसो होति ननु पञ्चये परे । आयु
यस्य अत् चिह्नं तस्मिं वा विज्ञातीति आयस्या ॥

28. The suffix *mantu* having followed, the *u* of the word *ayu* is changed into *as* :—**आयु + मन्तु = आयसा** ॥

तप्पकतिवचने मयो ॥२९॥

तप्पकतिवचनत् ये नवपञ्चयो होति । सुवल्लेन पक्तनं
—सुवल्लनयं । एवं इपिवचनयं ; जातुमयं ; रजतमयं ; अयोजनं ;
नक्तिकाजनयं ; इट्टकमयं ; कट्टकमयं ; गोजनयं ॥

39. The suffix *maya* is used to signify “ of the nature of ” (*i. e.* “ made of ”) :—**सुवल्ल + मय = सुवल्लमय** ; etc.

सह्यापूरणो भी ॥२०॥

सह्यापूरणतये अप्पक्षये होति । पञ्चं पूरणो = पञ्चमो ;
एवं छट्ठमो ; अस्तमो ; अठ्ठमो ; अक्षमो ; दस्मो ॥

30. The suffix *ma* is used to signify the completion of a number :—पञ्च + म = पञ्चम ; etc.

स छस्म वा ॥२१॥

सह्यापूरणे पत्तनानस्तु छस्म लो होति वा । छन्नं पूरणो
= सट्ठो, छट्ठो वा ॥

31. The word *cha* used to signify the completion of a number is optionally changed into *sa* :—
सट्ठो, छट्ठो ।

एकादितो दसस्मौ ॥३२॥

एकादितो दसस्म अन्तो ईप्पक्षयो होति इत्थियं सह्यापूर-
णतये । एकादसस्तं पूरणी = एकादसी ; पञ्चदसस्तं पूरणी =
पञ्चदसी ; चतुहस्तं पूरणी = चतुहसी ।

पूरणेति किमतुर्थं ? एकादस ; पञ्चदस ।

32. In the feminine gender and in order to signify the completion of a number, the suffix *i* is used after words signifying the number eleven and upwards :—एकादस + ई = एकादसी ; etc.

Why is this, viz., *in order to signify the completion of a number?* एकादस ; etc.

दसे सो निच्छब्द ॥२३॥

दसे निच्छब्द बस्तु जो होति । सोकर ॥

33. The numeral *cha* followed by *dasa* is also invariably changed into *so* :—*छ + दस = सोकर* ।

अन्ते निगलीतच्च ॥२४॥

तासं रहग्रान् अन्ते निगलीतागतो होति । एकादर्शि ; पञ्चदर्शि ; चतुहर्दर्शि ॥

34. The *nigalita* too is augmented at the end of the numerals :—एकादर्शि ; etc.

ति च ॥२५॥

तासं रहग्रान् अन्ते तिकारागतो होति । वीसति ; तिंसति ॥

35. *Ti* too is augmented at the end of the numerals :—वीसति ; etc.

ल दराण ॥२६॥

दकार-रकाराणं रहग्रान् लकारादेषो होति । सोकरं चत्तलीसं ॥

36. The *da* and *ra* of numerals are changed into *la* :—सोकरं ; चत्तलीसं ।

बौसतिदसेसु वा द्विदसे ॥२७॥

बोसति दृष्टेतेसु किं वा ज्ञेति । वारीविद्विक्षणि ;
वारस अनुस्ता ।

दृष्टदृष्टवाहयेन दित्य इह वो वारेता शीति । इरत्तं ;
दिरत्तं ; दिगुर्तं ; दोहमिती ॥

37. The numeral *dvi* is changed into *bā* too when joined to *visati* and *dasa* :—

द्वि + बोसति = वारीविद्वि ।

द्वि + दस = वारस ।

By the force of *too* (द) it is to be understood that *dvi* is also changed into *du*, *di*, and *do* :—
द्वि + रत्तं = इरत्तं ; दिरत्तं । etc.

एकादितो दस र सङ्घाने ॥२८॥

एकादितो दसस्त दकारत्त रकारो होति वा सङ्घाने ।
एकारस ; वारस ; एकादस ; वादस ; हादस ।
सङ्घानेति किमत्थं ? होदसावत्थं ॥

38. The *d* of *dasa* used after *eka* etc. is optionally changed into *r*, to signify number only :—

एक + दस = एकारस ; एकादस ।

द्वि + दस = वारस ; वादस ; हादस ।

For what purpose is this, viz., to signify number only ? होदसावत्थं ।

अट्ठादित्रोऽप्तव्येत्वा।

अट्ठात्तिरो इससद्वर्त्ते लक्षणं रक्षादित्रो होति वा
सहग्रामे । अट्ठारत ; अट्ठादस ।

अट्ठात्तिरिति किमतुर्थं ? अप्तव्यं ।

सहग्रामेति किमतुर्थं ? अट्ठादित्रो ।

लक्षणं किमतुर्थं ? इससन्नाह्यात्तुकड्डन्तुर्थं ।

39. The *d* of *daśa* used after *attha* etc. too is optionally changed into *r*, to signify number only :—अट्ठ+दस=अट्ठारस ; अट्ठादस ।

For what purpose is this, viz., used after *attha* etc. ? अट्ठ+दस = प्रसहदस ।

For what purpose is this, viz., to signify number only ? अट्ठादित्रो ।

For what purpose is *too* (अ) added ? For supplying here *r* of *daśa* from the preceding rule.

द्विकट्ठानं आकारो वा ॥३०॥

द्वि एक अट्ठ एतेर्स अत्रो ज्ञात्तादेवो होति वा सहग्रामे,
दादर ; एकादर ; अट्ठादर ।

सहग्रामेति किमतुर्थं ? द्वित्तिरो ; एकाद्विरो ; एकद्विरो ;
अट्ठत्त्वयन्त्रो ।

40. To signify number only, the final of *dvī*,

eka and *त्रिः* is optionally changed into a :—
हि+दस = द्वादस । etc.

For what purpose is this, viz., to signify number only ? हि+दसो = द्विदसो । etc.

चतुर्चक्रेहि यठा ॥३१॥

चतु च रवेतेहि यठ रवेते पञ्चया होनि सङ्गापूरणत्वे ।
चतुर्चं पूरचो - चतुर्थो ; चतुर्चं पूरणो - चतुर्थो ॥

41. For the completion of the number (i. e. for the formation of the ordinal form), the suffixes *tha* and *tha* are used after *cata* and *cha* respectively :— चतु+य = चतुर्थ । च+ठ = चतुर्थ ।

द्वितीयौहि तियो ॥३२॥

द्वि ति रवेतेहि तियपञ्चयो होनि सङ्गापूरणत्वे । द्विः
पूरचो - द्वितियो ; तिलं पूरचो - तितियो ॥

42. For the formation of the ordinal form, the suffix *tiy়* is used after *dvi* and *ti* :— हि+तिय = द्वितिय ; ति+तिय = तितिय ।

तिये दुतापि च ॥३३॥

द्वि ति रवेतेद्वात् रवेते आरेका होनि तियपञ्चये परे ।
द्वितियो, तितियो ।

चयिन्नाहलेत चक्षुतेष्यपि हु ति चारेका होति । दुरस्तं ;
तिरस्तं ।

चक्षुदृश्याहयेन हि रक्षेतका दिक्षारो होति । दिगुरुणं
चक्षुष्टिकं प्रह्यमिता ॥

43. The suffix *tiya* having followed, the *dvi* and *ti* are also respectively changed into *du* and *ta* too :—हि+तिव = दुतिव ; ति+तिव = ततिव ।

By the force of *also* (चयि) it is to be understood that *du* and *ti* take place in other instances also :—हि+रस = दुरस ।

By the force of *too* (हु) it is to be understood that *dvi* is also changed into *di* :—हि+चुरुण = दिगुरुण ।

तेसं चक्षुदूषपदेनचक्षुड्डिवड्डिय-
उड्डतिया ॥३४॥

तेसं चतुर्त्याहुतिवततिवानं चक्षुदूषपदानं चक्षुड्डिवड्डियड्ड चक्षुड्डतिवाहेदा चक्षुदूषपदेन सह विपन्नमे । चक्षुडेन
चक्षुत्यो = चक्षुड्डो ; चक्षुडेन तुतियो = दिवड्डो, विवड्डो
वा ; चक्षुडेन ततियो = चक्षुड्डतियो ॥

44. The words *catuttha*, *dutiya* and *tatiya* compounded with ~~तिवा~~ (signifying diminution by a half) respectively constitute anomalously

the forms *addhutaddho*; *divaddho*, *divyaddha* and *addhatiyo* :—

चट्ठड्डो = Three and-a-half. (*i. e.* four diminished by a half).

दिष्टड्डो, **वियट्टड्डो** = One and-a-half (*i. e.* two diminished by a half).

चट्टतियो = Two and-a-half (*i. e.* three diminished by a half).

सरूपानं एकसेस्वासकिं ॥४५॥

सरूपानं पदव्यञ्जनानं एकसेहो होति चरकिं । उरिणो च
उरिसो च = पुरिणा ।

सरूपानं इति किमत्थं ? हत्थो च चस्तो च रथो च
पत्तिको च = हत्थिचस्तरथपत्तिका ।

चसकिनि किमत्थं ? उरिणो ॥

46. Of many words identical in form, one only
is retained :—**उरिणो + उरिसो = पुरिणा** ।

Why is this, viz., *identical in form* ?

हत्थो + चस्तो + रथो + पत्तिको = हत्थिचस्तरथपत्तिका ।

For what purpose is this, viz., *many* ? **पुरिणो** ।

गणने द्वासां हि-ति-चतु-पञ्च-छ-सत्त-
अट्ठ-नवकानं वीतिषत्तारपञ्चाछसत्त-

सनदा योसु योनच्चौसं आसं ठौरिती- तृति ॥४६॥

गणने दससा हिक-तिक-चतुक-पञ्चक-छङ्ग-सत्ताजट् उकमवकानं सहूपानं कतेकसेसानं यथासहूं वीति चत्तार पञ्चामा स सत्त अस नव इच्छेते आदेशा होन्ति असकिं योसु योनच्च ईसं आसं ठौरि ति ति ईति उति इच्छेते आदेशा पञ्चा पुन निपञ्चले । वीसं ; तिंसं ; चत्ताखोसं ; पञ्चामसं ; छट्ठी ; सत्तरि ; सत्तति ; असोति ; नदुति ।

अहम्किन्ति किमत्थं ? दह ।

गणनेति किमत्थं ? दहदसको पुरिसो ॥

46. In enumeration and signifying a number repeated several times, when there is only one retained of the words always similar in form, the suffix *yo* having followed, the word *dasa*, multiplied by two, three, four, five, six, seven, eight, and nine is respectively changed into *vī*, *ti*, *cattāra*, *paññā*, *chū*, *satta*, *asa*, and *nava*; and the suffix *yo* is afterwards anomalously changed into *īsam*, *āsam*, *thī*, *ri*, *ti*, *īti* or *uti* :—Twice ten = वीसं ; thrice ten = तिंसं ; four times ten = चत्ताखोसं ; five times ten = पञ्चामसं ; six times ten = छट्ठी ; seven times ten = सत्तरि, सत्तति ; eight times ten = असोति ; nine times ten = नदुति ।

For what purpose is this, viz., a number repeated several times? दस।

For what purpose is this, viz., in enumeration? दसदसको।

**चतुरपदस्स तुलोपो चुत्तरपदादिष्स
चु चो पि न वा ॥४७॥**

चतुरपदस्स गणनपरियापचस्स तुलोपो होति उत्तरपदादि-
चस्स चकारस्स चु चो पि होन्ति न वा। चतुर्हि अधिका दस
=चुहुदस, चोहुदस, चतुहुदस।

अपिमाहेन अतुरपदस्सापि उत्तरपदादिष्स चस्स लोपो
होति न वा चस्स चु चोपि होन्ति च। तालोर्सं; चत्तालोर्सं;
उत्तालोर्सं; चोत्तालोर्सं।

47. If *catu* forms the preceding member of a compound word, the *tu* of the *catu* is elided, and *ca* is (or is not) optionally changed into *cu* or *co* too :—चतु+दस=चुहुदस, चोहुदस, चतुहुदस।

By the force of *too* it is to be understood that even when *catu* does not form the preceding member of a compound word, the *ca* is or is not elided and *ca* also is changed into *cu* or *co*:—तालोर्सं; चत्तालोर्सं; उत्तालोर्सं; चोत्तालोर्सं।

यदनुपपन्ना निपातना सिज्जन्मन्ति ॥५८॥

ये सहदा अभिहुदिद् ठलक्खणा अक्खुरपदव्यञ्जनतो इत्यिपुन-
नपुंक्षिकृतो नामूपसम्भिपाततो अव्ययीभावसमाप्तचित्ताख्यातो
गणनस्थाकालकारकप्रयोगसम्भातो सञ्चिपकतिरुड्डिलोपचागद-
विकारविपरीतादेशतो च विभक्तिविभजनतो च ते निपातना
सिज्जन्मन्ति ॥

48. Words of indeterminate character are formed anomalously ; they may be indeterminate in respect of :—

- (a) letters, and nominal and verbal suffixes ;
- (b) masculine, feminine or neuter gender ;
- (c) substantive, preposition or indeclinables ;
- (d) *abyayibhāva* compound, *samāsa*, *taddhita* or *ākhyāta* ;
- (e) number, tense, and case ;
- (f) junction, stem, lengthening, elision, augment, modification, inversion or substitute ;
- and (g) division of case-endings ; etc.

इदितो को नेकत्थे च ॥४६॥

हि इच्छेवमादितो कप्पचयो होति अनेकत्थे च ॥

49. The suffix *ka* is added after *dvi* etc. to

signify so many :—द्विकादश = द्विक (dvikāda) ; द्वि + क
= तिक (triple) ; etc.

दसदसकं सतं दसकानं सतं सहस्रम् योमृहि ॥५०॥

गल्लनपरियाप्तस्तु दसदसकस्तु सतं होति, सतदसकस्तु च
सहस्रं होति योमृहि । सतं ; सहस्रं ।

द्विकादीनं तदुत्तरपदानं च नियन्ते अवाहन्तः । सतस्तु
द्विकं तदृ इदं होति द्विसतं ; उत्तरं तिकं तदृ इदं होति तिसतं ;
एवं चतुरसं ; पञ्चसं ; षष्ठ्यसं ; अष्टुसं ; अद्वितीयसं ; उवसतं ;
दससतं सहस्रं होति ॥

50. In enumeration if the suffix *yo* follows
ten times ten becomes *satam*, and also a hundred
times ten becomes *sahassam* :— सतं ; सहस्रं ।

The *dvika* etc. followed by other words are also
as far as possible anomalously formed :— सतस्तु द्विकं
= द्विसतं ; सवस्तु तिकं = तिसतं ; so on.

यावतदुत्तरिं दसगुणितम् ॥५१॥

यावत तासं रुद्राक्षात्रं चत्तरिं दक्षुचितं च चातम् । यता
दसस्तु दसगुणितं कत्वा सतं होति ; सतस्तु दसगुणितं कत्वा च दस्तु
होति ; सहस्रम् दसगुणितं कत्वा दसवहस्तं होति ; दसवहस्तस्तु
दसगुणितं कत्वा सतवहस्तं होति ; सतवहस्तस्तु दसगुणितं कत्वा ।

दसहस्रहृस्तं होति । दसहस्रहस्तहस्ते दसहस्रहस्तं यत्या कोटि होति ; कोटिसहस्रहस्तानं सतं पकोटि होति ; एवं सैसानि कातम्बानि ॥

51. Numbers are to be multiplied; by ten in order to arrive at higher numbers.

दस = 10 ; दस \times 10 = 100 ; सत \times 10 = सहस्रं ; सहस्र \times 10 = दसहस्रं ; दसहस्रहस्त \times 10 = सतहस्रहस्तं ; सतहस्रहस्त \times 10 = दसहस्रहस्रहस्तं ; दसहस्रहस्रहस्त \times 10 = कोटि ; one hundred times hundred thousand कोटि = पकोटि ।

सकनामेहि ॥५२॥

बारं पन सहस्रानं चनिहुदिट्ठनामसेयानं सकेहि सकेहि नामेहि निपत्तने । सतसहस्रानं सतं - कोटि ; कोटिसहस्रहस्रानं सतं - पकोटि ; पकोटिसहस्रहस्रानं सतं - कोटिप्पकोटि ; कोटिप्पकोटिसहस्रहस्रानं सतं - नकुतं ; नकुतसहस्रहस्रानं सतं - निकुतं ; विकुतसहस्रहस्रानं वतं - चपडोभियो ; तथा = चिह्न ; चबुदं ; चिरच्छं ; चहेहं ; चारं ; चहटं ; चोगभिकं ; चमरं ; चुकुदं ; उखरीकं ; पदुमं ; कथानं ; चहाकथानं ; चद्धैर्यं ॥

52. Other numbers are to be known by their own names.

कोटि = 1000000.

पकोटि = 1 with 14 ciphers.

बीठिप्पकोटि = I with 21 ciphers.

नकुतं = I with 28 ciphers.

निकानुतं = I with 35 ciphers.

अक्षेत्रभिष्ठी = I with 42 ciphers.

विश्व = I with 49 ciphers.

चब्बुद = I with 56 ciphers.

निरच्चुद = I with 63 ciphers.

चह्व = I with 70 ciphers.

चव्व = I with 77 ciphers.

चट्ट = I with 84 ciphers.

सोगन्धिक = I with 91 ciphers.

ज्यप्पल = I with 98 ciphers.

कुम्हद = I with 105 ciphers.

पुण्डरीक = I with 112 ciphers.

पट्टम = I with 119 ciphers.

कथान = I with 126 ciphers.

महाकथान = I with 133 ciphers.

चस्त्रेच्छ = I with 140 ciphers.

तेसं यो लोपं ॥५३॥

तेसं पश्यानं यो लोपं चापक्षते । गोतमस्तु अपच्छं उत्तो
= गोतमो ; एवं वाचिष्ठो ; वैगतेयो ; आलस्मः ; आरोग्यं ॥

53. The *sa* of the suffixes is elided :—

गोतम + च = गोतमो ।

वसिठ्ठ + च = वासिठ्ठो । So on.

विभागे धा च ॥५४॥

विभागतुये धापश्चयो होति । एकेन विभागेन = एकधा ;
एवं द्विधा ; चतुर्था ; पञ्चधा ।

चेति किञ्चतुर्थं ? सो च होति । सुत्तरो ; अङ्गनसो ;
पदसो ॥

54. The suffix *dha* too is used to signify division (distribution) :—एक + धा = एकधा ; द्वि+धा =
द्विधा ; ति+धा = तिधा ; so on.

For what purpose is this, viz., *too* (च) ? The
suffix *so* is also used :—सुत्तर + सो = सुत्तरसो ; अङ्गन + सो =
अङ्गनसो ; पद + सो = पदसो ।

सब्बनामेहि पकारवचने लु धा ॥५५॥

स अभामेहि पकारवचनतुये लु धापश्चयो होति । सो पकारो
= तथा ; तं पकारं = तथा ; तेन पकारेन = तथा ; तस्य पकारस्य
= तथा ; तस्मिं पकारे = तथा ; लुवं सब्बधा ; छञ्जलधा ;
इतरधा ।

तस्मद्दहमाहर्णं किञ्चतुर्थं ? यस्ताप्यज्ञदो होति । सो विद्य
पकारो = तथता ; यथता ; छञ्जलयता ; इतरस्यता ; असब्बयता ।

55. The suffix *tha* too is used after pronouns to signify manner :—**सर्व+वा=सर्ववा** ! etc.

For what purpose is *too* (तु) added ? The suffix *thattā* is also used :—**अथ+वा=अथवा** ! etc.

किमिमेहि थं ॥५६॥

किं इच्छेतेहि थंपवयो होति पकारवचनत्वे । को पकारो = कथं ; कं पकारं = कथं ; केन पकारेण = कथं ; कस्तु पकारस्तु = कथं ; कस्मा पकारा = कथं ; कस्मिं पकारे = कथं ; अयं पकारो = इत्यथं ; इमं पकारं = इत्यथं ; इतिना पकारेण = इत्यथं ; अनेन पकारेण = इत्यथं ; अस्य पकारस्य = इत्यथं ; अस्मा पकारा = इत्यथं ; अस्मिं पकारे = इत्यथं ॥

56. The suffix *tham* is used after *kimi* and *ima* in order to signify manner :—

किं + थं = कथं ।

इम + थं = इत्यथं ।

वुड्ढादिसरस्त वा संयोगस्तस्त सर्वे च ॥५७॥

आदिसरस्त वा असंयोगस्तस्तादिवश्चनस्त वा सरस्त उड्ढि
होति सर्वकारप्रकारे परे । अभिधर्मं अधीते — आभिधर्मिको ;
विनताय अपक्षं — वेनतेयो ; एवं वासिट्ठो ; आलक्षं ।

असंयोगस्तस्तेति किञ्चत्यु ? अन्यवो ॥

57. Also a suffix containing *ga* having followed, the initial vowel or vowel of the initial consonant not succeeded by a double consonant is lengthened :—

आभिधम्म + णिक = आभिधम्मिक ।

वसिट् ठ + ण = वासिट् ठ । So on.

For what purpose is this, viz., not succeeded by a double consonant ? अलगो ।

मा यूनं आगमो ठाने ॥५६॥

इ उ इच्छेतेसं आदिभूतार्न अदुड़ डि होति तेसु च वुड़ डि आगमो होति ठाने । व्याकरणं अधीते = देव्याकरणो ; व्याये नियुक्तो = नेव्यायिको ; व्याकञ्चस्त अपञ्चं पुक्तो = देव्यावञ्चो ; हारे वियुक्तो = दोवारिको ॥

58. If the initial vowel of a word be *i* or *u*, the vowel *a* is augmented in some instances and the initial vowel is lengthened :—

व्याकरण + ण = देव्याकरण ।

व्याय + णिक = नेव्यायिक । etc.

आत्मज्ञ रि ॥५६॥

इ उ इच्छेतेसं आत्मज्ञ होति रिकारागमो च ठाने । आरिस्तं ; आहयं ; आसर्वं ; आज्ञावं ; इच्छेवभादि ।

यूनं इति किमत्रुयं ? आप्यायिकोत्तमदि ।

तानेति किमत्यु ? वेमानिको ; ओपनविको ; चीपनाविको ;
ओपाविको ॥

59. The *i* and *u* are in some instances changed into *a* too, and *ri* is also augmented :—

इसि + य = आरिस्य ।

इण + य = आरण्य ।

उसभ + य = आसभ ।

उजु + य = आजुय । So on.

For what purpose is this, viz., the *i* and *u* ?

आपाय + यिक = आपाविक ।

Why is this, viz., *in some instances* ?

विमान + यिक = वेमानिक । etc.

काचादिमञ्जूत्तरानं दीघरस्सा पञ्चयेसु
च ॥६०॥

कथि कादि-मञ्जू-उत्तर इच्छेतेसं दीघरस्सा होनि पञ्चयेसु च
अपञ्चयेसु च । कादिहीको ताव—पाकारो ; नीवारो ; पासादो ;
पाकतो ; पातिनोक्खो ; पातिकहो इङ्गेवमादि । मञ्जूकदीहो
ताव—चङ्गमागविको ; ओरब्भमागविको ; इच्छेवमादि । उत्तर-
दीवो ताव खल्ली परजां लालो लितिकहा ; चङ्गमागिरि ; कीठरा-
वनं ; इच्छेवमादि । कादिरखो ताव—पगेव ; इच्छेवमादि ।
मञ्जूरखो ताव—सुमेघबो ; सुक्षेष्ठरेहि ; इच्छेवमादि । उत्तररखो

तात् – अथाधाविगुणेन स्तो ; भोवादि नाम स्तो होति ; इच्छेवनादि ।
एकं व्यथाजिनवचनाहुपरोधेन घोजेतत्त्वा ॥

69. Whether a suffix follows or not, the initial, middle and final vowels of a word are in some instances lengthened or shortened :—

(a) Lengthening of the initial : पाकारो ; नीकारो ;
फासादो ; etc.

(b) Lengthening of the middle : अङ्गागधिको ;
ओरद्धभागधिको ; etc.

(c) Lengthening of the final : खल्लीपरमं ; अङ्गना-
गिरि ; कोट्टरावनं ; etc.

(d) Shortening of the initial : पगेव (प from पा) ;
etc.

(e) Shortening of the middle : सुमेधस्तो (from
सुमेधा) ; etc.

(f) Shortening of the final : भोवादिनाम ; etc.

Thus examples may be cited in consonance with the words of Jina (Buddha).

तेसु वुड्डिलोपागमविकारविपरीता-
देशा च ॥६१॥

तेसु चादिवल्लक्षुतरेण जिनवचनाहुपरोधेन कर्त्ति वुड्डि
होति, कर्त्ति लोपो होति, कर्त्ति विकारो होति, कर्त्ति विपरीतो
होति, कर्त्ति चारेषो होति । चादिवुड्डिनाम—चाकिधमिको ;

विनहेचो ; इच्छेवमादि । अज्ञभृष्ट्युद्धि ताव—सुखस्तेवं ; सुख-
कारि दावं ; इच्छेवमादि । उत्तरभृष्ट्युद्धि ताव—कालिङ्गो ;
जागधो ; पश्च सुखधम्मो । आदिकोपो ताव—तालीर्ण ; इच्छे-
मादि । अज्ञभृष्ट्युद्धिपो ताव—कल्पुकामो ; गन्तुकामो ; धनियो ;
कुम्भकारपुस्तो ; देवङ्गं ; इच्छेवमादि । उत्तरभृष्ट्युद्धिपो ताव—
भिक्खू ; भिक्खुनो ; इच्छेवमादि । आदि आगमो ताव—
पुस्तो भगवता ; इच्छेवमादि । अज्ञभृष्ट्युगमो ताव—स श्रीवता स
पञ्चवता ; इच्छेवमादि । उत्तरागमो ताव—वेदङ्गं ; इच्छेवमादि ।
आदिविकारो ताव—आरिर्ण ; आसमं ; आश्यं ; इच्छेवमादि ।
अज्ञभृष्ट्युविकारो ताव—वरारिस्तं ; परारिस्तं ; इच्छेवमादि ।
उत्तरविकारो ताव—तानि ; सुखानि ; इच्छेवमादि । आदि
विपरीतो ताव—उम्मते सुरिये ; उम्माच्छति ; इच्छेवमादि । अज्ञभृ-
ष्ट्युविपरीतो ताव—सम्माच्छति ; सम्मम्मते सुरिये ; इच्छेवमादि ।
उत्तरविपरीतो ताव—दिशु ; दिशुर्ण ; इच्छेवमादि । आदि
आदेशो ताव—यूनं इच्छेवमादि । अज्ञभृष्ट्युदेशो ताव—न्यायोगो ;
इच्छेवमादि । उत्तरादेशो ताव—सम्बसेयो ; सम्बसेट्ठो ;
इच्छेवमादि । एवं यथानुपरोधेन योजेतव्वा ॥

61. In consonance with the words of Buddha,
there take place, in some instances, the following
modifications :—

(a) Lengthening of vowel at the beginning of
a word—आविधम्मिको ; etc.

(b) Lengthening of vowel at the middle of
a word—सुखस्तेवं ; सुखकारि ; etc.

- (c) Lengthening of vowel at the end of a word—पञ्चकल्पस्त्री ; etc.
- (d) Elision of syllable at the beginning of a word—तात्पीर्ण ; etc.
- (e) Elision of syllable at the middle of a word—कृत्तुकानो ; etc.
- (f) Elision of syllable at the end of a word—भिक्खू ; etc.
- (g) Augment at the beginning of a word—उत्तो ; etc.
- (h) Augment at the middle of a word—सोत्ता ; etc.
- (i) Augment at the end of a word—वेदङ्गं ; etc.
- (j) Change at the beginning of a word—आरिस्तं ; etc.
- (k) Change at the middle of a word—वरारिस्तं ; etc.
- (l) Change at the end of a word—चुखानि ; etc.
- (m) Inversion of vowel at the beginning of a word—उमाते ; etc.
- (n) Inversion of vowel at the middle of a word—सुहुगाक्षति ; etc.
- (o) Inversion of vowel at the end of a word—दिणु ; etc.
- (p) Substitution at the beginning of a word—यूनं ; etc.

(q) Substitution at the middle of a word—
न्यायोग्यो ; etc.

(r) Substitution at the end of a word—सम्बन्धो ;
etc.

Other examples may in the same way
be cited in consonance with the words of
Buddha.

अथुवस्तानञ्चायो वुड्ढि ॥६२॥

अ इति अकारो, इ ई इति इवस्तो, उ ऊ इति उवस्तो ; तेषं
चकारइवस्तुवस्तानं चा ए औ वुड्ढियो होन्ति वथासह्यं अ इ उ
अवुड्ढि च होति । आभिधम्मिको ; वेनतेष्यो ; औरुम्मिको ;
अभिधम्मिको ; विनतेयो ; उलुम्मिको ।

मुनदुड्ढिमाह्यं किमत्थं ? उत्तरपददुड्ढिभावत्थं ।
अङ्गमगधेहि आगतो=अङ्गमागधिको ; निगमो च जनपदो च
=निगमजनपदा ; निगमजनपदेसु जाता=नेगमजानपदा ; पुरि
च जनपदो च=पुरिजनपदा ; पुरिजनपदेसु जाता=पोरजानपदा ;
सत्त अहानि=सत्ताहं ; सत्तहे नियुत्तो=सत्ताहिको ; चतुर्द्धो
किञ्चा=चतुर्विञ्चं ; चतुर्विञ्जे नियुत्तो = चातुर्वेञ्जिको ;
इच्छेवनादि ।

वुड्ढि इच्छनेन कात्यो ? उड्डादिसरस्य वासंयोगलक्षण
सम्ये च (५-५७) ॥

इति नामक्षण्ये तद्वितकम्पो अठड्डो करण्डो ॥

62. *A-kāra* (that is, *a*), *i vannā* (that is, *i, ī*), and *u-vannā* (that is, *u, ū*) become lengthened when they are respectively turned into *ā*, *e* and *o* ; and they become *avuddhi* (shortened) when they are respectively turned into *a*, *i*, and *u* :—आनिधम्मिको ; अभिधम्मिको ; etc.

Why is the word *vuddhi* (*lengthening*) repeated ? For signifying that the lengthening of the final also takes place :—वेगमजानपद (from विगमजानपद) ; etc.

What is the meaning of this, viz., *vuddhi* (*lengthening*) ? 5—57.

The Chapter on *Taddhita* is finished.

BOOK VI.—चात्वारि।

CHAPTER I.

चात्वारिनामं च अत्यनोत्तरङ्गं
धातुकालं विकरणागमकालमीलं ।
खोपाद्युव्यरयं चतुष्विभागतीरं
धीरा तरन्ति कविनो पुष्टुष्टिनामा ॥
विचित्रसङ्कारपरिक्षेत्रं इमं
आत्मातसहं विपुलं ज्ञासेततो ।
पश्य सम्बूद्धं चनन्तरोचरं
सुगोचरं यं वदतो सुषाष मे ॥

The learned and skilful people by means of the strong-built boat of intelligence cross the ocean of verbs—the ocean whose waves are the aorist forms (*ajjatani*), whose water is the collection of roots, whose fishes are the moods, augments, and tenses, whose currents are the elision and indicatory letters, and whose shores are the distinctions of signification.

Bowing down to the Fully Enlightened One within whose range of knowledge lies the infinity, I proceed to unfold the entire and wide region of verbal words examined (by me of wonderful intellect) and easily accessible (to all) : ye listen to me.

अथ पुष्टानि विभक्तीनं छ परस्पर- पदानि ॥१॥

अथ सञ्चासं विभक्तीनं यानि यानि पुष्टानि छ पदानि तानि तानि परस्परपदसञ्ज्ञानि होन्ति । तं यथा—ति अन्ति सि थ मि च ।

परस्परपदं इच्छनेन क्तुयो ? कस्तरि परस्परपदं (६-२-२५) ॥

1. The first six of the verbal terminations are called active terminations (*parassa-pada*) : they are *-ti, anti, si, tha, mi*, and *ma*.

What is the meaning of this, viz., a *parassa-pada* ? 6-2-25.

पराश्वक्तनोपदानि ॥२॥

सञ्चासं विभक्तीनं यानि यानि पराणि छ तानि तानि अक्तनोपदानि होन्ति । तं यथा—ते, अन्ते, से, वहे, ए मुहे ।

अक्तनोपदं इच्छनेव क्तुयो ? अक्तनोपदानि आवे च कमणि (६-४-३७) ॥

2. The last of the verbal terminations are called passive terminations (*attano-pada*) : they are *-te, ante, se, vhe, e, and mhe*.

What is the meaning of this, viz., an *attano-pada* ? 6-4-37.

हे हे पठममज्जिमुत्तमपुरिसा ॥२॥

तासं सञ्चासं विभक्तोनं परस्तपदानं अत्तबोपदानस्त्र हे हे पदानि
पठममज्जिम-उत्तम पुरिसपञ्चानि होन्ति । तं यथा—सि अन्ति
इति पठमउरिसा ; सि ए इति मज्जिमपुरिसा ; सि ए इति
उत्तमउरिसा । अत्तबोपदानिषि ते अन्ते इति पठमउरिसा ;
से ए हे इति मज्जिमपुरिसा ; ए मृहे इति उत्तमपुरिसा ; एवं
सम्पूर्ण ।

यत्कल-मज्जिम-उत्तम इतिषां इत्यनेन क्तुयो? गाममूहि
पश्यज्ञामानेपि दुख्याद्विकरणे यठनो ; दुमृहे मज्जिमो ; अमृहे
उत्तमो (६-१-५, ६, ७) ॥

3. Among the verbal terminations (active or passive), there are groups of two used respectively in the third (*pashama*), second (*majjhima*) and first (*uttama*) persons :

Third-person active-terminations are—*ti* and *anti*.

Second-person active-terminations are— *si* and *tha*.

First-person active-terminations are—*mi* and *ma*.

Third-person passive-terminations—*te* and *ante*.

Second-person passive-terminations—*se* and *vhe*.

First-person passive-terminations—*e* and *mhe*.

This process is to be followed everywhere. What is the meaning of this, viz, *third, second and first-persons*? 6-1-5, 6, 7.

सब्बेसं एकाभिधाने परो पुरिसो ॥४॥

सब्बेसं तिसं पठममज् किसतमहुहिसानं एकाभिधाने परो पुरिसो
गहेतम्बो । सो च पठति, ते च पठन्ति, त्वच्च पठसि, हुम्हे च
पठव, अहम्ह पठामि—वर्वं पठाम ; सो पचति, ते च पचन्ति,
त्वच्च पचसि, हुम्हे च पचव, अहम्ह पचामि—वर्वं पचाम ;
एवं सेवासु विभासीसु परो हुरिसो योजेतम्बो ॥

4. In speaking of the third, second and first persons in one expression, we must use the last person only :—

He reads, they read, thou readst, you read,
I read = We read.

In the same way in instances of other verbal terminations the last person is to be used.

नाममृहि पयुज्जामानेपि तुख्याधिकरणे षठमो ॥५॥

नाममृहि पयुज्जामानेपि अप्पयुज्जामानेपि तुख्याधिकरणे पठनो
पुरिसो होति । सो गच्छति ; ते गच्छन्ति । अप्पयुज्जामानेपि—
गच्छति ; गच्छन्ति ।

तुख्याधिकरणे ति किमत्यं ? तेन दृश्यसे खं हेवदस्तेन ॥

5. If a verb agrees with a general name expressed or understood, it is put in the third person :—

He goes ; they go—(the agent expressed).

Goes ; go—(the agent understood.).

For what purpose is this, viz., if a verb agrees with a general name ? तेन अप्युज्जासे त्वं ।

तुम्हे मज्जिमो ॥६॥

तुम्हे पशुज्जामानेपि अप्युज्जामानेपि दुखाधिकरणे नज्जिमो
पुरिषो होति । त्वं यासि ; तेम्हे याथ । अप्युज्जामानेपि—
यासि ; याथ ।

दुखाधिकरणे किञ्चतुर्थं ? तथा पश्चते ओदनो ॥

6. If a verb agrees with *tumha* expressed or understood, it is put in the second person :—

त्वं यासि ; तुम्हे याथ—(the agent expressed).

यासि ; याथ —(the agent understood).

For what purpose is this, viz., if a verb agrees with *tumha* ? तथा पश्चते ओदनो ।

अम्हे उत्तमो ॥७॥

अम्हे पशुज्जामानेपि अप्युज्जामानेपि दुखाधिकरणे उत्तमो
पुरिषो होति । अहं यजामि ; त्वं व्रजाम । अप्युज्जामानेपि—
यजामि ; यजाम ।

मूलाधिकारसेति चिह्नतुच्चं ? यथा इच्छते चुचो ॥

7. If a verb agrees with *amha* expressed or understood, it is put in the first person :—

चहं यजामि ; यहं यजाम—(the agent expressed).

यजामि ; यजाम—(the agent understood).

For what purpose is this, viz., if a verb agrees with *amha*? यथा इच्छते चुचो ।

काले ॥८॥

काले इच्छेतं चधिकारतुच्चं त्रिदितन्मं ॥

8. All rules to be laid down heretofore will refer to time.

वत्तमाना पञ्चपृष्ठमे ॥९॥

पञ्चपृष्ठे काले वत्तमाना विभक्ति होति । पाठकिञ्चित्तं मन्त्रति ; वावतुच्चं परिलक्षि ; चिह्नरति अतवने ॥

9. The present termination (*vattamānā*) is used to signify the present time :—मन्त्रति । etc.

आज्ज्ञासिट्ठेनुत्तकाले पञ्चमी ॥१०॥

आज्ज्ञासिट्ठै च आकिट्ठसुै च आदृतकाले पञ्चमी विभक्ति होति । करोद दुर्बर्थ ; सुभं ते होद ॥

10. The imperative (*pañcami*) is used in signifying commands and benediction, irrespective of time :—करोद ; भगद् ।

अनुभवितप्रियत्येसु सत्तमी ॥११॥

चहनावस्थेऽपि परिकल्पयेऽपि चहनावाके उत्तमी विभक्ति होति । तं गच्छेदावि ; किं चहं करेदावि ॥

11. The optative (*sattami*) is used to signify permission and desirability (desirability) :—गच्छेदावि ; करेदावि ।

अपश्चक्ष्ये परोक्षातोते ॥१२॥

अपश्चक्ष्ये चतीते काहे परोक्षा विभक्ति होति । मुषिगे विष एवं चाह ; एवं पोरावा चाङ ॥

12. The past perfect (*parokkhā*) is used to signify past events unperceived by the narrator :—एवं विष पोरावा चाङ । etc.

हीयोपपभुतिपश्चक्ष्ये हीयत्तमी ॥१३॥

हीयोपभुति चतीते काहे पश्चक्ष्ये चा अपश्चक्ष्ये चा हीयत्तमी विभक्ति होति । हो चलं चलवा ; से चलह चलं ॥

13. The past-imperfect (*abhyartant*) is used to express a past action which happened before

yesterday, perceived or unperceived by the narrator :—**आगता ; आगतु ।**

समीपेज्ञातनौ॥१४॥

**आज्ञाप्यभूति आतीते काले पञ्चक्षे वा आपञ्चक्षे वा समीपे
ज्ञातनों विभक्तिः होति । सो आगता आगति ; से आगतु आगतुम् ।**

14. The aorist (*ajjatani*) is used to express past events which happened before to-day, perceived or unperceived by the narrator :—**आगति ; आगतु ।**

मायोगे सञ्चकाले त्र ॥१५॥

**हीयतनी आज्ञातनी इच्छेता विभक्तियो यदा मायोगे तदा
सञ्चकाले च होतिनि । मा गता ; मा वत्ता ; मा गतौ ; मा वत्तौ ।**

यसहमाहयेन पञ्चमों विभक्ति होति । मा गञ्चाहि ॥

15. The past-imperfect and the aorist terminations united with *ma* are also used for all times :—**मा गता ; etc.**

By the force of *also* (त्र) it is to be understood that the imperative is also used :—**मा गञ्चाहि ।**

अनागते भविसन्त्वौ॥१६॥

**आनावते काले अविसन्त्वौ विभक्ति होति । तो गञ्चासति ;
तो करिसति ; ते गञ्चसन्ति ; ते करिसन्ति ।**

16. The future (*bhavissanti*) expresses time which has not yet come :—गच्छिस्ति ; etc.

किरियातिपन्वेतौते कालातिपत्ति ॥१७॥

किरियातिपन्वते जातीसे काले कालातिपत्ति विभवति होति ।
सो चे तं बावं चलभिस्ता अगच्छिस्ता ; ते चे तं बावं चलभिस्तुंसु
अगच्छिस्तुंष ॥

17. The conditional termination (*kālatipatti*) is used to signify the non-completion of an action that occurred in the past :—सो चे तं बावं चलभिस्ता अगच्छिस्ता ; etc.

वत्तमाना ति अन्ति सि थ मि म ते अन्ते से व्हे ए म्हे ॥१८॥

वत्तमाना इच्छेषा सञ्चा होति ति, अन्ति, सि, थ, मि, अ,
ते, अन्ते, से, व्हे, ए, म्हे इच्छेतेसं हादसम् पदानं ।

वत्तमाना इच्छनेन क्तुयो ? वत्तमाना पञ्चुप्पत्ते (६-१-६) ॥

18. The present terminations (*vattamānd*) are :—*ti, anti, si, tha, mi, ma, te, ante, se, vhe, e,* and *mhe*.

What is the meaning of this, viz., *present terminations* (*vattamānd*) ? 6-1-9,

पञ्चमी तु अन्तु हि थ मि म तं अन्तं
स्सु वहो ए आमसे ॥१४॥

पञ्चमी इच्छेसा सञ्ज्ञा होति तु, अन्तु, हि, थ, मि, म, तं,
अन्तं, स्सु, वहो, ए, आमसे इच्छेतेरं द्वादशकं पदानं ।

पञ्चमी इच्छनेन कतयो ? आञ्जन्याचिठ्डेनुत्तकाणे पञ्चमी
(६-१-१०) ॥

19. The imperative terminations (*pañcamī*) are :—*tu*, *antu*, *hi*, *tha*, *mi*, *ma*, *tam*, *antam*, *ssu*, *vho*, *e*, and *āmase*.

What is the meaning of this, viz., *imperative terminations* (*pañcamī*) ? 6-1-10.

सत्तमी एथ एव्युं एव्यासि एव्याथ
एव्यामि एव्याम एथ एरं एथो एव्यवहो
एव्यं एव्यामहे ॥२०॥

सत्तमी इच्छेसा सञ्ज्ञा होति एथ, एव्युं, एव्यासि, एव्याथ,
एव्यामि, एव्याम, एथ, एरं, एथो, एव्यवहो, एव्यं, एव्यामहे इच्छेतेरं
द्वादशकं पदानं ।

सत्तमी इच्छनेन कतयो ? अहुमतिपरिक्षम्यत्थेऽसु सत्तमी
(६-१-११) ॥

20. The optative terminations (*sattamī*)

are :—*eyya, eyyumi, eyyāsi, eyyātha, eyyāmi, eyyāma, etha, erāni, etho, eyyavho, eyyam̄ and eyyāmhe.*

What is the meaning of this, viz., *optative terminations (sattamī)* ? 6-1-11.

**परोक्खा अ उ ए तथ अ मृह तथ रे
तथो व् हो इ मृहे ॥२१॥**

परोक्खा इच्छेता सञ्ज्ञा होति अ, उ, ए, तथ, अ, मृह,
तथ, रे, तथो, व् हो, इ, मृहे इच्छेतेसं द्वादसमं पदानं ।

परोक्खा इच्छनेन कर्तयो? अपञ्चक्षे परोक्खातोति (६-१-१२) ॥

21. The past-perfect (*parokkhā*) terminations are :—*a, u, e, t̄ha, a, mha, t̄tha, re, t̄ho, vho, i, and mhe.*

What is the meaning of this, viz., *the past-perfect (parokkhā) terminations* ? 6-1-12.

**हीयत्तनी आ ऊ ओ तथ अ मृहा तथ
तथुं से व् हुं इं मृहसे ॥२२॥**

हीयत्तनी इच्छेता सञ्ज्ञा होति आ, ऊ, ओ, तथ, अ, मृहा,
तथ, तथुं, से, व् हुं, इं, मृहसे इच्छेतेसं द्वादसमं पदानं ।

हीयत्तनी इच्छनेन कर्तयो? हीयोप्पभुति पञ्चक्षे हीयत्तनी
(६-१-१३) ॥

22. The past-imperfect terminations (*hiyatani*) are :—*ā, ū, o, ttha, a, mhā, ttha, tthum, se, vham, im*, and *mhave*.

What is the meaning of this, viz., the past-imperfect terminations (*hiyatani*)? 6-1-13.

अज्ञातनौ ई उं ओ तथ ईं मृहा आ
ज से वृहं अ मृहे ॥२३॥

अज्ञातनी इच्छेता सम्भवा होति ई, उं, ओ, तुष, ईं, मृहा,
आ, ज, से, वृहं अ मृहे इच्छेतेसं द्वादशवं पदानं।

अज्ञातनी इच्छेन क्षतयो ? सबोपिज्ञातनी (६-१-१४) ॥

23. The aorist terminations (*ajjatanī*) are :—*i, um, o, ttha, im, mhā, ā, ū, se, vham, a* and *mhe*.

What is the meaning of this, viz., the aorist terminations (*ajjatanī*) ? 6-1-14.

भविस्सन्तौ स्सति स्सन्ति स्ससि स्सथ
स्सामि स्साम स्सते स्सन्ते स्ससे स्सवृहे स्सं
स्सामृहे ॥२४॥

भविस्सन्ती इच्छेता सम्भवा होति स्सति, स्सन्ति, स्ससि, स्सथ,

स्तानि, स्तात्म, स्ताते, स्तावे, स्तासे, स्तव्हे, सं, स्तामृषे इत्येतिसं
द्वादशम् पदानं ।

भविष्यन्ती इत्यनेन क्तुयो ? चनागते भविष्यन्ती (६-१-१६) ॥

24. The future terminations (*bhavissanti*) are :—*ssati*, *ssanti*, *ssasi*, *ssatha*, *ssāmī*, *ssāma*, *ssate*, *ssātē*, *ssase*, *ssavhe*, *ssamī*, and *ssāmhase*.

What is the meaning of this, viz., *the future terminations (bhavissanti)*? 6-1-16.

कालातिपत्ति स्ता संसु से स्तथ स्तः
स्तमृहा स्तथ सिंसु स्तसे स्तव्हे स्तः
स्तामृहसे ॥२५॥

कालातिपत्ति इत्येताः कल्प्यते होति स्ता, संसु, सोऽस्तथ,
सं, स्तमृहा, स्तथ, सिंसु, स्तसे, स्तव्हे, सं, स्तामृहसे, इत्येतिसं
द्वादशम् पदानं ।

कालातिपत्ति इत्यनेन क्तुयो ? किरियातिपत्तेति कालाति-
पत्ति (६-१-१७) ॥

25. The conditional-terminations (*kālātipatti*) are :—*ssā*, *ssāmsu*, *sse*, *ssatha*, *ssamī*, *ssamīhā*, *ssatha*, *ssimisu*, *ssase*, *ssavhe*, *ssamī*, and *ssāmhase*.

What is the meaning of this, viz., *the conditional terminations (kālātipatti)*? 6-1-17.

हीयतनी-सत्तमी-पञ्चमी-वर्तमाना रूप- धातुका ॥२६॥

हीयतनी चतुर्थी सत्तमी पञ्चमी वर्तमाना होति । चतुर्था ;
गत्येव ; गच्छ ; गच्छति ।

सबधातुक इत्येव चतुर्थो ? इत्यारागादो सबधातुकस्ति
(६-४-३५) ॥

होति आस्तातकाणो चठणो चलणो ॥

26. The past-imperfect terminations (*hiyat-tanī*), the optative terminations (*sattamī*), the imperative terminations (*pañcamī*) and the present terminations (*vattamānā*), these four are called *sabba-dhātuka* ("applicable to the whole of a radical term") :—

चतुर्था (*hiyat-tanī*) ; गत्येव (*sattamī*) ; गच्छ (*pañcamī*) ; and गच्छति (*vattamānā*) .

What purpose is served by this, viz., a *sabba-dhātuka*? 6-4-35.

The first chapter on verbs is finished.

BOOK VI, CHAPTER II.

धातुलिङ्गेहि परा पञ्चया ॥१॥

धातु विहृ इते हि परा पञ्चवा होनि । करोति ; गच्छति ।
 वी कोचि करोति तं द्वन्नतं चर्चक्षो करोहि इते चं ब्रवीति
 = कारेति ; चर्चवा करोत्तं परोजवति = कारेति । उक्ते
 पञ्चतं इव चत्तानं चाचरति = पञ्चतावति । उक्ते इव चत्तानं
 चाचरति = उक्तहावति । एवं उक्ते चित्तिं इव चत्तानं
 चाचरति = चित्तिटावति । चिट्ठुठङ्ग चपञ्चं = चाचिठ्ठो ।
 एवं अमूलेषि बोलेतव्या ॥

1. The suffixes (*vibhatti*) are used after roots and substantive stems:—करोति ; गच्छति । करोति=does ; कारेति=tells or causes to do. पञ्चतावति=resembles a mountain. So on.

तिजगुपकितमानेहि खद्धसा वा ॥२॥

तिज, हृष, कित, शाव, इते हि धातुहि वा च च इते हि
 पञ्चवा होनि वा । तितिक्षति ; जिगुच्छति ; तिकिच्छति ;
 चीमंसति ।

वाति किञ्चतुर्चं ? तेजति ; गोपति ; मानेति ॥

2. The suffixes *kha*, *cha* and *sa* are respect-

ively optionally used after *tija*, *gupa*, *kita* and *māna* :—

तिज + ख + ति = तितिक्खति ।

गुप + ख + ति = जिगुच्छति ।

कित + ख + ति = तिकिच्छति ।

मान + स + ति = बीमंसति ।

For what purpose is this, viz., *optionally*?
तेजति ; गोपति ; मानेति ।

**भुजघसहरसुपादौहि तुमिच्छत्येसु
च ॥७॥**

भुज, घस, हर, सु, पा, इच्चेतेहि धार्तहि तुमिच्छत्येसु खचस
इच्चेते पञ्चया होन्ति । भोक्तु इच्छति = वुभुक्तति ; घसित
इच्छति = जिघच्छति ; हरितु इच्छति = जिगिंसति ; सोतुं
इच्छति = सुम्मुसति ; पातुं इच्छति = पिपासति ।

वाति किमत्थं ? भोक्तु इच्छति ।

तुमिच्छत्येस्तिति किमत्थं ? भुजति ॥

3. The suffixes *kh*, *cha* and *sa* too are optionally used after the roots *bhuja*, *ghasa*, *hara*, *su* and *pā* in the sense of wishing for the acts implied :—

भुज + ख + ति = वुभुक्तति ।

घस + ख + ति = जिघच्छति ।

हर + र + ति = जिगिंसति ।

चु + र + ति = चुस्तुसति ।

पा + र + ति = पिवासति ।

For what purpose is this, viz., *optionally*? भोक्तु
रक्षति ।

For what purpose is this, viz., *in the sense of
wishing for the acts implied*? भुक्तिः ।

आय नामतो कर्त्तुपमानादाचारे ॥४॥

नामतो कर्त्तुपमाना इव्वेतस्मा आचारत् ये चायप्रक्षयो होति ।
पञ्चतायति ; चिच्छिटायति ; एवं अञ्जेपि योजेतम्बा ।

4. The suffix *āya* is used after a word denoting the agent of comparison, in the sense of treatment :—

पञ्चत + आय + ति = पञ्चतायति ।

चिच्छिट + आय + ति = चिच्छिटायति ।

In the same way other examples may be cited.

ईयुपमाना च ॥५॥

नामतो उपमाना आचारत् ये च ईयप्रक्षयो होति । अवक्तुं

इत्तं इव आचरति = इत्तोयति ; पुत्तं इव आचरति = पुत्तोयति ।

उपमानाति किमत्थं ? धम्मं आचरति ।

आचारत्येति किमत्थं ? इत्तं इव रक्खति । एवं अज्ञेपि योजेतम्भा ॥

5. The suffix *iya* too is used after a word denoting comparison in the sense of treatment :—

इत्त + ईव + ति = इत्तोयति ।

पुत्त + ईव + ति = पुत्तोयति ।

For what purpose is this, viz., *denoting comparison*? धम्मं आचरति ।

For what purpose is this, viz., *in the sense of treatment*? इत्तं इव रक्खति ।

Thus other examples may be cited.

नाममृहात्तिच्छत्ये ॥६॥

नाममृहा जसनो इच्छत्ये ईयप्पञ्चयो होति । जसनो पर्सं इच्छतोति = पत्तोयति ; एवं वत्थीयति ; परिक्षारीयति ; चोषरीयति ; धनीयति ; पटीयति ।

जस्तिच्छत्येति किमत्थं ? अज्ञासस पर्सं इच्छति । एवं अज्ञेपि योजेतम्भा ॥

6. The suffix *iya* is used after words to signify one's own wish :—

पत्त + ईयं + ति = पत्तीयति ।

वत् य + ईय + ति = वत् यीयति । etc.

For what purpose is this, viz., to signify one's own wish ? अच्छस्य पत्तं इच्छति ।

Thus other examples may be cited.

धातृहि गोणयणापेणापया कारितानि हेत्वत्ये ॥७॥

सम्बेहि धातृहि ष्णे, षय, षापे, षापय इच्छेते पचवा होन्ति
कारितसच्छ्राच्छ हेत्वत्ये । यो कोचि करोति तं कुञ्जनं चच्छ्रो
करोहि इच्छेवं ब्रवीति चचवा करोनं पयोजयति = कारेति,
कारयति, कारापेति, कारापयति ; वे कोचि करोन्ति ते कुञ्जन्ते
चच्छ्रो करोय करोय इच्छेवं ब्रुपन्ति = कारेन्ति, कारयन्ति, कारा-
पेन्ति, कारापयन्ति ; यो कोचि पचति तं चच्छ्रो पचाहि पचाहि
इच्छेवं ब्रवीति चचवा पचनं पयोजेति = पाचेति, पाचयति,
पाचापेति, पाचापयति ; वे कोचि पचन्ति ते पचन्ते चच्छ्रो पचव
पचय इच्छेवं ब्रुपन्ति = पाचेन्ति, पाचयन्ति, पाचापेन्ति, पाचा-
पयन्ति ; श्वं हनेति, हनयति, हनापेति, हनापयति ; भणेति,
भणयति, भणापेति, भणापयति । तथरिष चच्छ्रेपि योजेतव्वा ।

हेत्वत्ये ति किमत्यं ? करोति ; पचति ।

चतुष्वग्नाहणेन खप्तंश्चयो होति । जोतत्तति ॥

7. The suffixes *ne*, *naya*, *nāpe* and *nāpaya* are used after all roots to signify the sense of cause, and are called *kārita* (causative) too :—

कर + णे + ति = कारेति ।	} = causes to do.
कर + णय + ति = कारव्यति ।	
कर + णापे + ति = कारापेति ।	
कर + णापय + ति = कारापयति ।	

So examples of other verbs may be cited.

For what purpose is this, viz., to signify the sense of cause ? करोति ; पचति ।

The word "sense" (*attha*) is added to signify that the suffix *la* is also used :—जोत्तलति ।

धातुहृषे नामसा खयो च ॥८॥

तसा नामसा खयपच्यो होति कारितस्त्वा च धातुहृषे ।
हत्थिना अतिहृषति भर्त्वं = अतिहृथयति ; वीणाय उपगायति = उपवीणयति ; दल्हं करोति विन्द्वं = दल्हयति ; विसुद्धा होति रत्ती = विसुहयति ।

वसहमहेन आर आल इच्छेते पचया होन्ति । अन्तरारति ;
उपक्रमालति ॥

8. The suffix *naya* too is added to substant-

ive stems ; and the resultant words are termed causatives (*kārita*) and are treated as verbs :—

उप + बीणा + णय + ति = उपबीणयति ।

दल्ह + णय + ति = दल्हयति । etc.

By the force of *too* (क्त) it is to be understood that the suffixes *āra* and *āla* are also used :—

अन्तर + आर + ति = अन्तरारति ।

उपङ्गम + आल + ति = उपङ्गमालति ।

भावकम्मेसु यो ॥६॥

सब्बेहि धात्रूहि भावकम्मेसु यम्मयो होति । ठीयते ;
युज्भियते ; पञ्चते ; खद्भते ; करोयते ; इच्छाते ; उच्चते ।
भश्वकम्मेसु किन्तृथं ? करोति ; यच्छति ; पठति ॥

9. The suffix *ya* is used after all roots in the reflective and passive voices :—

ठा + य + से = ठीयते ।

युध + य + ते = युज्भियते ।

यच्च + य + से = पञ्चते । etc.

For what purpose is this, viz., *in the reflective and passive voices* ? करोति ; यच्छति ; पठति ।

तस्म चवग्गयकारवकारत्तं सधात्व-
न्तस्स ॥१०॥

तस्म यम्बुद्यस्म चवग्गयकारवकारत्तं होति धात्वलेन सह
यथासम्भवं । उच्चते ; उच्चन्ते ; उच्चते ; उच्चन्ते ; नज्जते ;
नज्जन्ते ; पञ्चते ; पञ्चन्ते ; बुज्भते ; बुज्भन्ते ; युज्भते ;
युज्भन्ते ; कुज्भते ; कुज्भन्ते ; उज्भते ; उज्भन्ते ; हञ्ज्ञते ;
हञ्ज्ञन्ते ; कञ्चते ; कञ्चन्ते ; दिष्टते ; दिष्टन्ते ॥

10. The suffix *ya* in connection with the last part of the root is, as far as possible, turned into *ca-vagga* (a consonant of the group beginning with *ca*), *ya*, and *va* (*ba*) :—

पञ्च + य + ते = उच्चते ।

हन + य + ते = हञ्ज्ञते ।

दिष्ट + य + ते = दिष्टते । etc.

इवस्थागमो वा ॥११॥

सञ्चेहि धातृहि यम्बुद्य पञ्चमे परे इवस्थागमो होति वा ।
करियते ; करियन्ति ; गच्छियते ; गच्छियन्ति ।
वाति किन्तु य ? कञ्चते ॥

11. The suffix *ya* having followed, *i-van̄ya* (*i, v*) is optionally augmented after all roots :—

कर + य + ते = करिष्यते । etc.

For what purpose is the word *optionally* added ?
कथ्यते ।

पुब्लिपञ्च ॥१२॥

सम्बेदि धातृति यज्ञबो पुच्छयं चापञ्चते वा । दुड़ूते ;
फलते ; दम्मते ; खवृभते ; सङ्कते ; दिस्तते ।
वाति किञ्चतुर्थं ? इत्यते ॥

12. The suffix *ya* used after roots optionally assumes the form of the last consonant of the roots :—

दुड़ + य + ते = दुड़ूते ।

फल + य + ते = फलते ।

दम्म + य + ते = दम्मते ।

खभ + य + ते = खवृभते । etc.

For what purpose is this, viz., *optionally* ?
इत्यते ।

यथा कत्तरिच ॥१३॥

यथा भावकम्भेसु यज्ञव्यस्तादेसो होति तथा कत्तरि यज्ञव्य-
स्तादेसो कत्त्रबो । बुज्भति , विज्ञति ; गच्छति ;
सिञ्चति ॥

13. The suffix *ya* is to be used in the active

voice too, in the same way as in the reflective and passive voices :—

भू ध्व + य + ति = भुज्जति ।

भन + य + ति = भन्नति । so on.

भुवादितो अ ॥१४॥

भू इच्छेवमादितो धातुगणतो अप्पच्चयो होति कर्त्तरि । भवति ; पचति ; पठति ; यजति ॥

14. The suffix *a* is used in the active voice after the group of verbs beginning with *bhū* :—

भू + अ + ति = भवति ।

पच + अ + ति = पचति । etc.

रुधादितो निगहीतपुञ्चच्च ॥१५॥

रुध इच्छेवमादितो धातुगणतो अप्पच्चयो होति कर्त्तरि पुञ्च निगहीतागम्यो होति । रुन्धति ; भिन्धति ; क्लिन्धति ।

चसहगहणेन इ रै ए औ इच्छेते पञ्चया होति निगहीतागम-पुञ्चच्च । रुन्धति ; रुन्धोति ; रुन्धेति ; सुन्धोति ॥

15. The suffix *a* is added in the active voice to verbs of the group beginning with *rudha*, and the *niggahita* too is augmented before it :—

रुध + ति = रु + ' + ध + अ + ति = रुन्धति । So on.

By the force of the word *too* (उ) it is to be

understood that the suffixes *i*, *i.e.* and *o* are also added and the *niggahita* is also augmented before them :—

रु॒ व + ति = रु॑ + व॒ + ध॒ + ई॒ + ति = रु॒ ध॒ ई॒ ति ।

or = रु + ° + ध + ए + ति = रुधेति । So on.

दिवादितो यो ॥१६॥

दिवादितो धातुगृणतो यपच्चयो होति कर्त्तरि । दिव्बति ;
सिंवति ; युज्जभति ; विज्जभति ; वज्जभति ॥

16. The suffix *ya* is added in the active voice to verbs of the group beginning with *diva* :—

दिव + ति = दिव + य + ति = दिव्यति । So on.

खादितो गुणा उणा च ॥१७॥

सु इच्छेवमादितो धातुगणतो यु, या, उणा इच्छेते पञ्चया
होन्ति कर्त्तरि । अभिसुणोति ; अभिसुणाति ; संबुणोति ;
संबुणाति ; आदुणोति ; आदुणाति ; पापुणोति ; पापुणाति ॥

17. The suffixes *ṇu*, *ṇā*, and *uṇā* too are added in the active voice to verbs of the group beginning with *su* :—

अभि + सु + ति = अभि + सु + ण + ति = अभिसुण्ठोति ।

or = अभि + सु + णा + ति = अभिसुणाति ।

प + आप + ति = प्र + आप + उणा + ति = पापुणाति । etc.

कियादितो ना ॥१८॥

की इच्छेवमादितो धातुगणनो नापञ्चयो होति कत्तरि ।
किणाति ; जिनाति ; धुनाति ; लुनाति ; पुनाति ॥

- 18. The suffix *nā* is added in the active voice to verbs of the group beginning with *ki* :—

की + ति = की + णा + ति = किणाति । So on.

गहादितो प्-पण्हा च ॥१९॥

गह इच्छेवमादितो धातुगणतो प्प, ण्हा, इच्छेते पञ्चया होन्ति
कत्तरि । घेष्टति ; गण्हाति ॥

- 19. The suffixes *ppa* and *ṇhā* too are added in the active voice to verbs of the group beginning with *gaha* :—

गह + ति = गह + प्प + ति = घेष्टति ।

or = गह + ण्हा + ति = गण्हाति ।

तनादितो ओयिरो ॥२०॥

तनु इच्छेवमादितो धातुगणतो ओ, यिर. इच्छेते पञ्चया होन्ति
कत्तरि । तनोति ; तनोहि ; करोति ; करोहि ; कयिरति ;
कयिराहि ॥

- 20. The suffixes *o* and *yira* are added in the

active voice to verbs of the group beginning with *tanu* :—

तनु + ति = तनु + ओ + ति = तनोति । etc.

चुरादितो गोण्या ॥२१॥

चुर इच्छेवमादितो धातुगणतो णे, णय इच्छेते पश्यथा होन्ति
कर्त्तरि । चोरेति ; चोरयति ; चिल्लेति ; चिल्लयति ; अन्तेति ;
अन्तयति ॥

21. The suffixes *ne* and *neya* are used in the active voice after verbs of the group beginning with *cura* :—

चुर + णे + ति = चोरेति ।

चुर + णय + ति = चोरयति । So on.

आत्तनोपदानि भावे च कम्मनि ॥२२॥

भावे च कम्मनि च आत्तनोपदानि होन्ति । उच्चते, उच्चन्ते ;
लब्धते ; लब्धन्ते ; नज्जते ; नज्जन्ते ; सुज्ञते ; सुज्ञन्ते ;
कञ्चते ; कञ्चन्ते ॥

22. The *attanopada* terminations ("suffixes of words for one's self") are used in the reflective as well as in the passive voices :—

उच्चते - वच + य + ते = उच्चते । So on.

कत्तरि च ॥२३॥

कत्तरि च अस्तनोपदानि होनि । अज्जते ; रोचते ;
रोचते ; सोचते ; सोभते ; बुज्जते ; जायते ॥

23. The *attanopada* terminations are used in the active voice too :— अज्जते ; रोचते ; etc.

धातुपूच्चयेहि विभक्तियो ॥२४॥

धातुनिहिष्ठेहि पूच्चयेहि खादिकारितन्तेहि विभक्तियो
होन्ति । तितिक्खति ; जिगुच्छति ; वीमंसति ; तटाकं
समुद्ध इव अस्तानं आचरति = समुद्रायति ; पुक्तीयति ;
पाचयति ॥

24. The (verbal) terminations are used after the suffixes (beginning with *kha* and ending in *kārita*) added to roots :—

ति + तिज् + ख + ति = तितिक्खति ।

पूच् + णय + ति = पाचयति ॥ So on.

The suffixes beginning with *kha* and ending in *kārita* (खादिकारितन्तेहि) refer to the suffixes mentioned in rules 2-7 of the second chapter of the book on *âkhyâta*.

कत्तरि परस्पपदं ॥२५॥

कत्तरि परस्पपदं होति । करोति ; पचनि ; पठति ;
गच्छति ॥

25. The *parassa-pada* terminations ("terminations of the words for another") are used in the active voice :—*कर + ति = करोति* ; etc.

भुवाद्यो धातवो ॥२६॥

भू इच्छेप्रभादयो वे सहगणा ते धातुसम्भा होन्ति । भवति ;
भवन्ति ; पचति ; पचन्ति ; चरति ; चिन्तयति ; गच्छति ॥

इति आख्यातकम्पे इतियो फलण्डो ॥

26. The groups of words beginning with *bhū* are termed roots (*dhātu*) :—*भू+ति=भवति* ।
So on.

The second chapter on verbs is finished.

BOOK VI, CHAPTER III.

क्वचादिवसानं एकस्मराणं देभावो ॥१॥

क्वादिभूतानं वस्त्रानं एकस्मराणं कचि देभावो होति ।
तितिक्खति ; तिगुच्छति ; तिकिच्छति ; वीर्यस्ति ; वभुक्खति ;
पिवास्ति ; दहङ्गति ; जहाति ; चङ्गमति ।

कन्धोति किमत्थं ? कमति, चलति ॥

1. In some instances the first syllable of words is reduplicated :—

ति + तिज + ख + ति = तितिक्खति । So on.
For what purpose is this, viz., *in some instances* ?
कम + ति = कमति । etc.

पुब्बोब्भासो ॥२॥

द्वे भूतस्त धातुस्त यो पुब्बो सो अब्भाससञ्ज्ञो होति ।
दधाति ; ददाति ; वभूव ॥

2. When a root is reduplicated the first part is called reduplicate (*abbhāsa*) :—धा + धा + ति = दधाति । Here the first *dhā* is called reduplicate.

रस्सो ॥३॥

अब्भासे वक्तव्यानस्त सरस्त रस्सो होति । दहाति ; दधाति ;
जहाति ॥

3. The vowel of the reduplicate is shortened :—**हा + हा + ति = ह + हा + ति = हहाति** ।

द्वितीयचतुर्थानं पठमततिया ॥४॥

अब् भासगतानं द्वितीयचतुर्थानं पठमततिया होन्ति ।
चिक्षेद ; बुभुक्षति ; बभूव ; दधाति ॥

4. The second and fourth consonants of a *vagga* in the reduplicate are respectively changed into the first and third consonants of the same *vagga* :—

चि + चिद + च = चि + छिद + च = चिक्षेद । So on.

कवग्गस्त चवग्गो ॥५॥

अब् भासे वसनानस्त कवग्गस्त चवग्गो होति । चिक्षिच्छति ;
चिगुच्छति ; चङ्घमति ; जिगिंसति ; जङ्घमति ॥

5. The *ka-vagga* of the reduplicate is changed into *ca-vagga* :—

कि + कित + छ + ति = चि + कित + छ + ति = चिक्षिच्छति ।
So on.

मानकितानं वतत्तं वा ॥६॥

मान कित इष्टेतेसं धातूनं अब् भासगतानं वकारतकारतं
होति वा यथासङ्घं । वीमंसति ; तिक्षिच्छति ।
वाति किमतृथं ? चिक्षिच्छति ॥

6. In the roots *māna* and *kīta* the reduplicate may become respectively *v* and *t* :—

मान + व + ति = वीर्मसति ।

कित + व + ति = तिकिष्टति ।

For what purpose is this, viz., *may* ?

कित + व + ति = पिकिष्टति ।

हस्त जो ॥७॥

इकारस्य अवभासे वक्तव्यानस्य जो होति । जहाति ;
जुवहति ; जुहोति ; जहार ॥

7. The *h* of the reduplicate is changed into *j* :—

हा + हा + ति = जहाति । So on.

अन्तस्मिवस्याकारो वा ॥८॥

अवभासस्य अन्तस्य इवस्यो होति अकारो च वा । जिगुष्टति ;
पिवासति ; वीर्मसति ; जिष्टति ; वभूव ।

वाति किमत्थं ? वुभुखति ॥

8. The final vowel of the reduplicate may become *i-vanṇa* and *a* too :—

युप + व + ति = जिगुष्टति ।

भू + भू + अ = वभूव । So on.

For what purpose is this, viz., *may* ?

भु + भुज + ख + ति = भु भुक्खति ।

निगहीतच्च ॥६॥

अब भासक्ष अन्ते निगहीतागमो होति वा । चङ्कमति ;
चस्त्रलति ; जङ्गमति ।

वाति किमत्यं ? पिवासति ; दद्वद्वति ॥

9. The *niggahita* (nasal *) too may be augmented at the end of the reduplicate :—

क + कम + ति = चंकमति । So on.

For what purpose is this, viz., *may* ?

पा + पा + स + ति = पिवासति । So on.

ततो पामानं वामं सेसु ॥१०॥

ततो अब भारतो पामानं धारूनं वा यं इष्वेते आदेशा होन्ति
वा यथासङ्घृ सप्पञ्चये परे । पिवासति ; वोमसति ॥

10. The suffix *sa* having followed, the reduplicate of the roots *pā* and *māna* may become respectively changed into *vā* and *mam* :—

पा + पा + स + ति = पिवासति ।

वा + वाम + स + ति = वीर्मसति ।

ठा तिट्ठो ॥११॥

ठा इच्छेतस्य धातुस्य तिट्ठादेसो होति वा । तिट्ठति ;
तिट्ठतु ; तिट्ठेय ; तिट्ठेयुं ।
वाति किमत्युर्थं ? ठाति ॥

11. *Titttha* may be optionally substituted for *thīā* :—ठा + ति = तिट्ठति ।

For what purpose is this, viz., *optionally* ?
ठा + ति = ठाति ।

पा पिबो ॥१२॥

पा इच्छेतस्य धातुस्य पिबादेसो होति वा । पिबति ; पिबतु ;
पिबेय ।

वाति किमत्युर्थं ? पाति ॥

12. *Piba* may optionally be substituted for the root *pā* :—पा + ति = पिब + ति = पिबति ।

For what purpose is this, viz., *optionally* ?
पा + ति = पाति ।

आस्स जाजनना ॥१३॥

आ इच्छेतस्य धातुस्य जाजननादेसा द्वोन्ति वा । जाग्रति ;
जाग्रेय ; जानिया ; जज्ज्ञाप्ता ; नायति ।

वाति किमत्युर्थं ? विज्ञाप्तायति ॥

13. *Ja*, *jana* and *na* may optionally be substituted for the root *ñā* :—

आ + ति = जा + ति = जानाति ।

आ + एव्व = जन + एव्व = जन्नाति ।

आ + ति = ना + ति = नानाति ।

For what purpose is this, viz., *optionally* ?

वि + आ + ति = विज्ञानाति ।

दिसस्त पस्तदिस्तदक्खा वा ॥१४॥

दिस इच्छेतस्त धातुस्त पस्त दिस्त दक्ख इच्छेते आदेशा होन्ति
वा । पस्तति ; दिस्तति ; दक्खति ।
वाति किमत्थं ? अहृदस ॥

14. *Passa*, *dissa* and *dakkha* may optionally be substituted for *disa* :—

दिस + ति = पस्त + ति = पस्तति । So on.

For what purpose is this, viz., *optionally* ?
अहृदस ।

ब्यञ्जनन्तस्त चो छ्रप्पच्चयेसु च ॥१५॥

ब्यञ्जनन्तस्त धातुस्त चो होति ब्यञ्जये परे । जिग्नच्छति,
तिकिच्छति ; जिघच्छति ॥

15. The suffix *cha* having followed, the last

syllable of a root ending in a consonant is changed into *c* :—

गु + गुप + छ + ति = जिगुच्छति । So on.

को खे च ॥१६॥

व्यञ्जनस्त्रियादृश्य को होति खप्पन्नये परे । तितिक्खति ;
वुभुक्खति ॥

16. The suffix *kha* too having followed, the last syllable of a root ending in a consonant is changed into *k* :—

ति + तिज + ख + ति = तितिक्खति । So on.

हरस्त्र गिं से ॥१७॥

हर इच्छेतस्त्रियादृश्य सब्लस्त्रियादृश्य गिं आदेशो होति लप्पन्नये
परे । जिगिंसति ।

17. The suffix *sa* having followed, *gim* is substituted for the whole of the root *hara* :—

हर + स + ति = जिगिंसति ।

ब्रूभूनं आहभूवा परोक्खायं ॥१८॥

ब्रू भू इच्छेतेसं धातृनं आह भूव इच्छेते आदेशा होति
परोक्खायं विभक्तियं । आह ; आळ ; वभूव ; वभूड ।

परोक्खायं इति किमत्यदं ? अबुडं ॥

18. The past perfect terminations having followed, *āha* and *bhūva* are respectively substituted for the roots *brū* and *bhū* :—

ब्रू + अ = आह ।

भू + अ = बधूव । So on.

For what purpose is this, viz., the past perfect terminations having followed? अब्रू वं ।

गमिस्तन्तो च्छो वा सब्बासु ॥१८॥

गमु इच्छेतस्य धातुस्य उक्तो अकारो च्छो इति वा सब्बासु
पञ्चयतिभन्तीष्ठ । गच्छमानो ; गच्छन्तो ; गच्छति ; गमेति ;
गच्छतु ; गमेतु ; गच्छेय ; गमेय ; अगच्छ ; अगमा ; अगच्छि ;
अगमि ; गच्छिस्ति ; गमिस्ति ; अगच्छिस्ता ; अगमिस्ता ;
अगच्छोयति ; अगमोयति ।

गमिस्तेति किमत् थं ? इच्छति ॥

19. The final *m* of the root *gamu* is optionally changed into *cch*, if any suffix or verbal termination follows :—

गमु + ति = गच्छति or गमेति ।

For what purpose is this, viz., of the root *gamu*? इच्छति ।

वचस्पतनिस्तिं अकारो ओ ॥२०॥

वच इच्छेतस्य धातुस्य उक्तारो च्छोऽनं आपञ्जते अज्ञातनिमृहि ।
अबोच ; अबोचं ।

अज्ञातनिमृहीति किमत् थं ? अवचा ; अवचु ॥

20. The *a* of the root *vaca* is changed into *o* in the aorist tense :—अवोच ; etc.

For what purpose is this, viz., *in the aorist tense* ? अवचा (in the *hiyattani* or past imperfect tense).

अकारो दीर्घं हिमिमेसु ॥२१॥

अकारो दीर्घं आपञ्जते हि, मि, अ इच्छेतासु विभक्तोसु ।
गच्छाहि ; गच्छामि ; गच्छाम ; गच्छामहे ।

'मिकारग्नहेन हि विभक्तिम्-हि अकारो कथि दीर्घं
आपञ्जते । गच्छहि ।

21. The terminations *hi*, *mi* and *ma* having followed, *a* is lengthened :—

गच्छ + हि = गच्छ + हि = गच्छाहि । So on.

By the force of *mi*, it is to be understood that the termination *hi* having followed, *a* is not in some instances lengthened :—

गच्छ + हि = गच्छ + हि = गच्छहि ।

हिलोपं वा ॥२२॥

हि विभक्ति स्वोर्पं आपञ्जते वा । गच्छ, गच्छाहि ; गम ;
गमेहि ; गमय, गमयाहि ।

इति किवतुर्पं ? गच्छति, गमीयति ॥

22. The termination *hi* may also be optionally elided :—

गच्छ + हि = गच्छ, गच्छाहि, गच्छ, गमेहि !

For what purpose is this, viz., *the termination hi*? गच्छति, गच्छीयति ।

होतिस्तरेहोहे भविस्तन्तिम्‌हि स्तस्ता
च ॥२३॥

इह इच्छेतस्त धातुला सरो एहू-ओह-एत्तं आपज्जते भविस्त-
न्तिम्‌हि विभक्तिम्‌हि स्तस्ता च लोपो होति वा । हेहिति ;
हेहिन्ति ; होहिति ; होहिन्ति ; हेति ; हेन्ति ; हेहिस्ताति ;
हेहिस्तन्ति ; होहिस्ताति ; होहिस्तन्ति ; हेस्तति ; हेस्तन्ति ।

इह इति किमत्थं? भविस्तति ; भविस्तन्ति ।

भविस्तन्तिन्‌होति किमत्थं? होति ; होन्ति ॥

23. The future terminations having followed, the vowel of the root *hū* becomes *eha*, *oha* and *e*, and the *ssa* of the terminations is optionally elided :—

इ + स्तति = हेहिति, होहिति, हेति, हेहिस्तति, हेस्तति ।

For what purpose is this, viz., *hū?* भविस्तति ।

For what purpose is this, viz., *the future terminations having followed?* होति ।

करस्स सप्पच्चयस्स काहो ॥२४॥

कर इच्छेतस्स धारुम् सप्पच्चयस्स काह आदेसो होति वा
भविस्तुन्तीविभृत्तिमृहि स्सस्स निश्च लोपो होति । काहति ;
काहिति ; काहसि ; काहिसि ; काहामि ; काहाम ।

वाति किमत्यर्थं ? करिस्तुति ; करिस्तुन्ति ।

सप्पच्चयग्राहणे अच्चेहि पि भविस्तुन्तिवा विभृत्तिवा खामि
खाम खामि खाम इच्छादेसा होन्ति । वक्खामि, वक्खाम—(वच्च
धातु) ; वच्चामि, वच्चाम—(वस धातु) ॥

इति आख्यातकप्पे ततियो कर्ण्णो ॥

24. The future terminations having followed,
the root *kara* (with suffix) is optionally changed
into *kāha*, and *ssa* of the terminations is invari-
ably elided :—

कर + स्तुति = काहति ।

For what purpose is this, viz., *optionally*?
करिस्तुति ।

By the force of *with suffix* it to be understood
that after some roots the future terminations
become *khāmi*, *khāma* or *chāmi*, *chāma* :—

वच्च + स्तामि = वक्खामि ।

वस + स्तामि = वस्त्वामि ।

The third chapter on verbs is finished.

BOOK VI, CHAPTER IV.

दान्तसं मिमेसु ॥१॥

दा इच्छेत्सम धात्सम अन्तस्य च होति नि, न, इच्छेत्से !
इमि ; दम ॥

1. The final of the root *dā* is changed into *am*, if *mi* and *ma* follow :—

दा + मि = दमि । दा + म = दम ।

असंयोगन्तस्म वुड्ढि कारिते ॥२॥

असंयोगन्तस्म धात्सम कारिते दुड्डि होति । कारेति,
कारेन्ति ; कारवति, कारवन्ति ; कारापेति, कारापेन्ति ; कारा-
पयति, कारापवन्ति ।

असंयोगन्तस्मेति किमत्थं ? चिन्तयति ; भन्तयति ।

2. The vowel of roots not followed by a double consonant is lengthened, if causative (*kārīta*) suffixes follow :—

कर + षे + सि = कारेति ।

कर + षय + ति = कारवति ।

कर + षापे + ति = कारापेति ।

कर + षापव + ति = कारापवति ।

For what purpose is this viz., not followed by a double consonant ? चिन्तयति ; चन्तयति ।

घटादीनं वा ॥३॥

घटादीनं धातूनं असंयोगन्तानं उड्डि होति वा कारिते ।
घाटेति, घटेति, घाटयति, घाटापेति, घाटापवति ; गमेति,
गमेति, गामयति, गमयति ।

घटादीनं इति किमतुर्थं ? कारेति ।

3. The causative (*kārīta*) suffixes having followed, vowel of the roots beginning with *ghāṭa* not followed by a double consonant is optionally lengthened :—

घट + णे + ति = घाटेति, घटेति ।

घट + णव + ति = घाटयति ।

घट + णपे + ति = घाटापेति ।

घट + णापव + ति = घाटापवति । So on.

For what purpose is this, viz., the roots beginning with *ghāṭa* ?

कर + णे + ति = कारेति ।

अञ्जेसु च ॥४॥

अञ्जेसु च पञ्चेसु सब्बेसं धातूनं असंयोगन्तानं उड्डि
होति । जयति ; भवति ; होति ।

यस्तद्गुणेन शुष्पृच्छयस्तापि दुड्डि होति । अभिसुखोति ;
संदुखोति ॥

4. Other suffixes too having followed, the vowel of all roots not followed by a double consonant is lengthened :—

जि + ष = ति = जयति । So on.

By the force of *too* (ष) it is to be understood that the vowel of the suffix *tu* too is lengthened :—

अभि + सु + णु + ति = अभिसुखोति । So on.

गुह्यदूसानं दीघं ॥५॥

गुह्य, दुस, इच्छेतेसं धातूनं सरो दीघं आपञ्जते कारिते ।
गूह्यति ; दूसयति ॥

5. The causative (*kārita*) suffixes having followed, the vowel of the roots *guha* and *dus* is lengthened :—

गुह्य + षय + ति = गूह्यति ।

वचवसवहादीनं उकारो वस्म ये ॥६॥

वच, वस, वह इच्छेवमादीनं धातूनं उकारस्ता उकारो हीति
वे पञ्चते परे । उच्छते, उच्छते ; उस्ति ; उय्हति ॥

6. The suffix *ya* having followed, the *va* of the roots *vaca*, *vasa* *vaha* etc. becomes *u* :—

वच + व + ते = उच्छते ; उच्छते । So on.

हविपरियये लो वा ॥७॥

हकारस्य विपरिययो होति यप्पस्ये परे यप्पस्य च लो
होति वा । उय्हति ; उल्हति ॥

7. The suffix *ya* having followed, the *ha* of the roots changes place with the *ya*, and *y* may optionally become *l* :—

वह + य + ति = वुय्हति or उल्हति ।

गहस्स चे प्पे ॥८॥

गह इत्तेतस्य धातुस्य सम्बन्धे चेकारो होति यप्पस्ये परे ।
घेप्पति ॥

8. The suffix *ppa* having followed, the whole of the root *gaha* is changed into *ghe* :—

गह + प्प + ति = घेप्पति ।

हलोपो ण्हामृहि ॥९॥

गह इत्तेतस्य धातुस्य हकारस्य लोपो होति ण्हामृहि पद्ये
परे । गण्हाति ॥

9. The *ha* of the root *gaha* is elided before the suffix *nha* :—

गह + ण्हा + ति = गण्हाति ।

करस्स कासत्तं अज्जतनिमृहि ॥१०॥

कर इच्छेतस्स धातुया सञ्चस्स कासत्तं होति वा अज्जतनो
विभन्ति मृहि । अकासि ; अकासु ; अकरि ; अकरु ।

अत्तं इति भावनिदृहेसेन अज्जमत्यापि सागनो होति ।
अहोसि ; अदासि ॥

10. In the aorist tense the whole of the root *kara* is optionally changed into the condition of *kāsa* :—

कर + ई = अकासि or अकरि ।

By the force of the abstract form, viz., *the condition*, it is to be understood that *sa* is augmented in other instances also :—

दा + ई = अदासि । So on.

असस्मा मिमानं मृहि मृहन्त लोपो च ॥११॥

अस इच्छेताय धातुया नि न इच्छेतासं विभन्तीनं मृहि मृहा-
देसो होनि वा धातुस्सनो लोपो च । अमृहि ; अमृह ;
असि ; अस ॥

11. The terminations *mi* and *ma* used after the root *asa* are optionally changed into *mhi* and

mha respectively and the final part of the root is also elided :—

अस + चि = अ + मृहि = अमृहि or अहि ।

अस + च = अ + मृह = अमृह or अह ।

अस्स त्यन्तं ॥१२॥

अस इचेत्स धातुस वस्त्र विभक्तिस्त्र त्यन्तं होति धात्वन्तस्त्र
लोपो च । अत्यन् ॥

12. The termination *tha* used after the root *asa* becomes *ttha*, and the final part of the root is also elided :—

अस + च = अत्यन् ।

तिस्स त्यन्तं ॥१३॥

अस इचेत्स धातुया तिस्स विभक्तिस्त्र त्यन्तं होति धात्वन्तस्त्र
लोपो च । अत्यन् ॥

13. The termination *ti* used after the root *asa* becomes *ttha* and the final part of the root is also elided :—

अस + ति = अत्यन् ।

तुस्स त्यन्तं ॥१४॥

अस इचेत्स धातुया तुस्स विभक्तिस्त्र त्यन्तं होति धात्वन्तस्त्र
लोपो च । अत्यन् ॥

14. The termination *tu* used after the root *asa* becomes *tthu* and the final part of the root is also elided :—

अस + त्थु = अत्थु ।

सिमृहि च ॥१५॥

अस्त्वेष धातुया सिमृहि विभक्तिमृहि जन्मस्त्र कोपो च
होति । कोहु त्वं चसि ॥

15. The termination *si* having followed, the final part of the root *asa* is also elided :—

अस + सि = असि ।

लभस्त्रा ई दूर्जं तथ तथं ॥१६॥

लभ इच्छेताय धातुया ई दूर्जं विभक्तीनं तथ तुर्ज आदेशा होन्ति
धात्वम्नस्त्र कोपो च । अस्त्रुष ; अस्त्रुष ॥

16. The terminations *i* and *ini* used after the root *labha* are changed into *ttha* and *ttham*, and the final part of the root is also elided :—

लभ + ई = अस्त्रुष ।

कुथस्त्रादौ च्छि ॥१७॥

कुथ इच्छेताय धातुया ई विभक्तिस्त्र च्छि होति धात्वम्नस्त्र
कोपो च । अस्त्रोच्छि ॥

17. The termination *i* used after the root

kudha becomes *cchi* and the final part of the root is also elided :—

कुध + ई = अक्षोच्चि ॥

दाधातुस्स दज्जं वा ॥१८॥

दा इच्छेतस्स धातुस्स सञ्चस्स दज्जादेषो होति वा । दज्जानि ;
दज्जेय ; दहानि ; दहेय ॥

18. The whole of the root *dā* is optionally changed into *dajja* :—

दा + नि = दज्जानि ; दहानि । So on.

वदस्स वज्जं ॥१९॥

वद इच्छेतस्स धातुस्स सञ्चस्स वज्जादेषो होति वा । वज्जानि ;
वज्जेय ; वहानि ; वहेय ॥

19. The whole of the root *vada* is optionally changed into *vajja* :—

वद + नि = वज्जानि ; वहानि । So on.

गमुस्स घम्मं ॥२०॥

गमु इच्छेतस्स धातुस्स सञ्चस्स घम्मादेषो होति वा । घम्मद ;
घम्माहि ; घम्मानि ।

पाति क्रियतुर्य ? गम्मद ; गम्माहि ; गम्मानि ॥

20. The whole of the root *gamu* is optionally changed into *ghamma* :—

गम्ह + त् = घम्मत् । So on.

For what purpose is this, viz., *optionally* ?

गम्ह + त् = गच्छत् ।

यमृहि दाधामाठाहापामहमथादीनं
ई ॥२१॥

यमृहि पञ्चये परे दा, धा, चा, ठा, हा, पा, मङ्गु, चय इच्छेत्त-
मादीनं धातुर्न अन्तो रैकारं आपञ्जते । दीयति ; धोयति ;
चोयति ; ठीयति ; हीयति ; पीयति ; महीयति ; चषीयति ॥

21. The suffix *ya* having followed, the final part of the roots *dā*, *dhā*, *mā*, *thā*, *hā*, *pā*, *mahu* and *matha* is changed into *i* :—

दा + य + ति = दीयति । So on.

यजस्तादिस्त ॥२२॥

यज इच्छेत्तस्त धातुस्त आदिस्त इकारादेषो होति ये पञ्चये
परे । इच्छते चबा चुच्चो ॥

22. The suffix *ya* having followed, the first part of the root *yaya* is changed into *i* :—

यज + य + ति = इच्छते ।

सञ्चतो उं इं सु ॥२३॥

सञ्चेहि धातृहिं उं विभक्तिस्त इं सादेसो होति । उपसङ्ख-
निंसु ; निसीहिंसु ।

23. The termination *um* used after all roots is changed into *imsu* :—

उप + सं + कम + उं = उपसङ्खनिंसु । So on.

जरमराणं जीरजियमिया वा ॥२४॥

जर, भर, इच्छेतेसं धातृनं जीर, जिय, मिय इच्छेते आदेसा
होन्ति वा । जीरति ; जीरन्ति ; जियति ; मियन्ति ;
मियति ; मियन्ति ; भरति ; भरन्ति ॥

24. *Jira*, *jiyya* and *miyya* are optionally substituted for *jara* and *mira* :—

जर + ति = जीरति ; जियति ; जरति ।

भर + ति = मियति ; भरति ।

सञ्चत्थासस्तादिलोपो च ॥२५॥

सञ्चत्थ विभक्तिप्रव्येसु अस इच्छेतस्त धातृस्त आदिस्त लोपो
होति वा । सिथा ; सन्ति ; सन्नो ; समानो ।
वाति विभत्थं ? असि ॥

25. The first part of the root *asa* is optionally

elided before all suffixes and verbal terminations :—

अस + एव्य + सिया । So on.

For what purpose is this, viz., *optionally* ?

अस + सि = असि ।

असब्बधातुके भू ॥२६॥

असस्तेव धातुस्य भू होति वा असब्बधातुके परे । भविस्ति ;
भविस्तनि ।

वाति किमत्युर्थं ? आसुं ॥

26. The root *asa* optionally becomes *bhū* before *asabbadhātuka* terminations :—

अस + स्ति = भविस्ति । So on.

For what purpose is this, viz., *optionally* ?
आसुं ।

एव्यस्स जातो द्वया ज्जा वा ॥२७॥

एव्य विभक्तिस्य जा इवेताय धातुया परस्स द्वयाज्जादेषा
होन्ति वा । जानिया ; जज्जा ।

वाति किमत्युर्थं ? जानेय ॥

27. The termination *eyya* used after the root *na* is optionally changed into *iyā* and *nnā* :—

जा + एव्य = जानिया ; जज्जा ।

For what purpose is this, viz., *optionally* ?

आ + एव्य = जानेव्य ।

नास्त्र लोपो यकारत्तं ॥२८॥

आ इच्छेताय धातुया नापञ्चयस्त्र लोपो होति वा यकार-
त्तम् । नायति ।

नायति किमत्युर्थं ? जानायति ॥

28. The suffix *nā* used after the root *nā* is
optionally elided and *ya* is also augmented :—

आ + ति = नायति ।

For what purpose is this, viz., *optionally* ?
जानायति ।

लोपञ्चेत्तं अकारो ॥२९॥

अकारपञ्चयो खोपं आपञ्चते एत्तम् होति वा । वञ्जेनि ;
वदेनि ; वञ्जानि ; वदानि ॥

29. The suffix *a* is optionally elided and *e*
substituted for it :—

वद + अ + नि = वञ्जेनि ; वदेनि ।

or = वञ्जानि ; वदानि ।

उत्तं ओकारो ॥३०॥

ओकारपञ्चयो उत्तं आपञ्चते वा । कुरुते ; करोति ।

ओकारोति किमत्युर्थं ? होति ॥

30. The suffix *o* optionally becomes *u* :—

कर + ओ + ते = कुरुते ।

कर + ओ + ति = करोति ।

करस्मकारो च ॥२१॥

कर स्वेतस्य धातुस्य चकारो उपां जापञ्जते वा । कुरुते,
करोति ; कुव्वते, कुव्वति ; कविरति ।

करस्मेति किमत्थं ? सरति ; मरति ॥

31. The *a* of the root *kara* optionally becomes *u* :—

कर + ा + ते = कुरुते ।

कर + ा + ति = करोति । So on.

For what purpose is this, viz., of the root *kara* ?

सर + ा + ति = सरति ।

ओ अव सरे ॥२२॥

ओकारस्य धात्वलस्य सरे परे अव होति वा । अवति ;
अवति ।

सरेति किमत्थं ? होति ।

ओति किमत्थं ? जयति ॥

32. If a vowel follows, the final *o* of a root is optionally changed into *ava* :—

भू + ा + ति = भो + ा + ति = भवति । So on.

For what purpose is this, viz. if a vowel follows ? होति ।

For what purpose is this, viz., the final o ? जयति ।

ए अय ॥२३॥

एकारस्त धात्वलस्त सरे पदे अकाहेसो होति का । नवति ; जयति ।

सरेति किमतुर्थं ? नेति ।

33. If a vowel follows, the final e of a root is optionally changed into *aaya* :—

नो + अ + ति = ने + अ + ति = नवति । So on.

For what purpose is this, viz., if a vowel follows ? नेति ।

ते आवाया कारिते ॥२४॥

ते अ, ए, इच्छेते आव, आय, आदेसे पाषुणन्ति कारिते । आवेति ; नायेति ।

योगदिभागेन अव्यञ्जेतुषि जाय होति । आवति ।

34. The causative suffixes having followed, *āva* and *āya* are substituted for o and e :—

लू+ए+नि = कालेति । So on.

By the separation of this rule into two, (it may

be laid down) that *āya* takes place in other instances also :—

ग + ए + ति = गायति ।

इकारागमो असब्बधातुकम्‌हि ॥३५॥

सब्बम्‌हि असब्बधातुकम्‌हि इकारागमो होति । गमिस्ति ; करिस्ति ; लभिस्ति ; पचिस्ति ।

असब्बधातुकम्‌हीति किमतुवं ? गम्हति ; करेति ; लभति ; पचति ॥

35. *I* is augmented before all *asabba-dhātuka* terminations :—

गम्ह + स्ति = गम्हिस्ति । So on.

For what purpose is this, viz., before the *asabba-dhātuka* terminations ?

गम्ह + ति = गम्हति ।

क्षणि धातुविभक्तिपूपच्चयानं दीघ विप- रीतादेसागमा च ॥३६॥

दीघ आख्याते चनिष्पन्नेसु साधनेसु क्षणि धातुविभक्तिपूपच्चयानं दीघ, विपरीत, आदेश, लोप, आगम, इत्तेतानि कारियानि जिन-च्चनात्रुपानि कातव्यानि । जायति ; करेय ; जानिया ; सिया ; करे ; गम्हे ; जग्मा ; दक्षुये ; दक्षुये ; दिक्षति ;

आगच्छुः ; अहोसि ; अहेसुः । इच्छेवमादीनि अच्छानिपि
साधनानि योजेतव्वानि ॥

36. In this book on verbs with regard to the instances not explained here, the operations of lengthening, inversion, substitution, elision, augment etc. are to be made in consonance with the words of Buddha :—

जन + ति = जायति । So on.

Other instances may in the same way be cited.

अत्तनोपदानि परस्पपदत्तं ॥३७॥

अत्तनो पदानि कृति परस्पपदत्तं आपञ्जने । उच्चति ;
लब्धति ; पश्चति ; करीयति ; सिज्ञभति ।

कृचीति किमत्थं ? उच्चते ; लब्धते ; पश्चते ; करीयते ;
सिज्ञभते ॥

37. The *attanopada* (passive) words sometimes become *parassapada* (active) :—

वच + ति = उच्चति । So on.

For what purpose is this, viz., sometimes ?

वच + ते = लुच्चते ।

अकारागमो हौयतनज्जतनीकालाति- पत्तीसु ॥३८॥

कचि अकारागमो होति हौयतनज्जतनीकालातिपत्ति इच्छेतासु
विभक्तोसु । अगमा ; अगमी ; अगमिष्टा ।

कचीति किमत्थं ? गमा ; गमी ; गमिष्टा ॥

38. In some instances *a* is augmented, if the past-imperfect, aorist or conditional terminations follow :—

गम + आ = अगमा । So on.

For what purpose is this, viz., *in some instances* ?

गम + आ = गमा । So on.

ब्रूतो ई तिम्‌हि ॥३९॥

ब्रू इच्छेताय धातुया देकारागमो होति तिम्‌हि विभक्तिम्‌हि ।
ब्रवीति ॥

39. If the termination *ti* follows, *i* is augmented after the root *brū* :—

ब्रू + ति = ब्रवीति ।

धातुस्सन्तो लोपो नेकसरस्स ॥४०॥

धातुस्स अन्तो कचि लोपो होति यदानेकसरस्स । गच्छति ;
पचति ; सरति ; चरति ; चरति ।

अनेकसरस्तेति किमत्युर्थं ? पाति ; आति ; दाति ; भाति ; वाति ।

कचीति किमत्युर्थं ? अहीयति ; चयीयति ।

40. The last part of a root of more than one syllable is in some instances elided :—

गम्भु + ति = गम्भृति । So on.

For what purpose is this, viz., *of more than one syllable* ?

पा + ति = पाति । So on.

For what purpose is this, viz., *in some instances* ?

मह + ति = महीयति । So on.

इसुयमानं अन्तो च्छो वा ॥३१॥

इसु, यम, इच्छेतेसं धातूनं अन्तो च्छो होति वा । इच्छति ; नियच्छति ।

वाति किमत्युर्थं ? एषति ; नियमति ॥

41. The final part of the roots *isuu* and *yama* optionally becomes *cho* :—

इसु + ति = इस्छति । So on.

For what purpose is this, viz., *optionally* ?

इसु + ति = एषति । So on.

कारितानं शो लोपं ॥४२॥

कारित इच्छेतेरं पञ्चयानं शो लोपं आपञ्जते । कारेति ;
 कारथति ; कारायेति ; कारायथति ॥
 सासनतृष्णं सङ्खिड्ठं जयाञ्चासं सवासते ।
 सकुचिविसेसेन चिन्तयन्तु विचकञ्चया ॥
 इति चाञ्चातकम्भे चतुर्तुयो कर्मणे ॥

42. The *n* of the causative (*kārīta*) suffixes is elided :—

कर + षे = ति = कारेति । So on.

The rules laid down (by the Teacher) have here been briefly explained by me : let the far-sighted people discuss them by means of their own intelligence.

The 4th chapter on verbs is finished.

BOOK VII—KITA-KAPPA (DERIVED NOUN.)

CHAPTER I.

१ चं आनसमुहं स अभ्यं लोकहेतुकिद्वयति ।
अन्दिता पुर्वं चहं वक्खानि सुसाधनं कितकं ॥
साधनमूलं हि पदोगं चाङ्ग पदोगमूलं अत्थव्य ।
अत्थेहु विचारदण्डो लालनधराव जिवस्तु भता ॥
अन्धो देसकविकलो घतमधुतेखानि भाजनेन विना ।
नट्ठो नट्ठानि वथा पदोगविकलो तथा अत्थो ॥
तस्मा संरक्खनत्थं छनिवचनत्थस्तु दुःखभस्ताहं ।
वक्खानि रिक्षकहितं कितकप्यं साधनेन युतं ॥

After having first adored Buddha—the ocean of knowledge, the omniscient and sorrow-stricken for the sake of the world—I shall explain the complete process of deriving *kitaka* nouns. Application is said to be based on the (correct knowledge of the process of) derivation, and the meanings are based on application ; and it is only those who are skilful in grasping the meanings that are the holders of the Law (Religion) as desired by the Jina. Just as a blind man without a guide, or clarified butter, honey or oil without a vessel is lost, so the meaning defective in its application is lost. In order therefore to preserve the precious meanings of the words of the Sage I shall explain

the section on *kita* with the process of derivation which is beneficial to the orders.

धातुया कम्मादिमृहि णो ॥१॥

धातुया कम्मादिमृहि षप्तव्यो होति । कम्मं करोति
चकारिषि करिष्यतीति । कम्मकारो । एवं कुम्मकारो ;
कट्ठकारो ; जाखाकारो ; रथकारो ; रजतकारो ; सुवस्थकारो ;
पत्तगाहो ; तन्तवायो ; धञ्जलायो ; धम्मकानो ; धम्मचारो ;
पुञ्जकारो ॥

1. The suffix *na* is used after roots if nouns in the accusative case precede them :—

कम्म + कर + ण = कम्मकारो ।

कुम्म + कर + ण = कुम्मकारो । So on.

सञ्ज्ञायं आ नु ॥२॥

सञ्ज्ञायं चभिधेयायं धातुया कम्मादिमृहि चकारप्तव्यो
होति नाममृहि च हुकाराग्नो होति । चरिं दमेतीति =
चरिष्यतो राजा ; वेस्तं तरतीति = वेस्तम्भरो राजा ; तथैङ्गं
करोतीति = तण्डहङ्गरो भगवा ; सरथं करोतीति = सरथङ्गरो
भगवा ; दीपं करोतीति = दीपङ्गरो भगवा ॥

2. In signifying a name the suffix *a* is used after roots (preceded by nouns in the accusative

case) and *au* is also augmented to the preceding nouns :—

अरि + दद + अ = अरिदद। So on.

पुरे ददा च इ ॥३॥

पुरस्तुदे चादिमृहि दद इच्छेताय धात्रया अकारप्पञ्चयो होति
पुरस्तुदस्तु अकारस्तु इ च होति । पुरे दानं ददातीति पुरिददो
देवराजा ॥

3. The suffix *a* is used after the root *dada* if the word *pura* precedes it, and the *a* of *pura* is also changed into *i* :—

पुर + दद + अ = पुरिददो ।

सब्बतो खुत्वावी वा ॥४॥

सब्बतो धातुतो कम्भादिमृहि वा अकम्भादिमृहि वा अकार रु
दुं चावो इच्छेते पञ्चया होन्ति वा । तं करोतीति = लक्षणो ; हितं
करोतीति = हितकरो ; विनेति एतेन एतमिं वा = विनयो ;
निस्साय तं वसतीति = विस्सयो ; भवतीति = भवो । खुमृहि—रु
करोतीति = रुकारको ; अर्थं ददातीति = अर्थदायको ; विनेति
हत्तेति = विनायको ; करोतीति = कारको ; ददातीति = दायको ;
नेतीति = नायको । तमृहि—करोतीति = कला ; तत्त्वं कला =
तत्त्वता ; ददादीति = दाता ; भोजनस्तु दाता = भोजनदाता ।
सरतीति = सरिता । चाचिमृहि—भयं पखतीति = भयदस्तावी ;
इच्छेदनादि ॥

4. The suffixes *a*, *nvu* *tu* and *avī* are optionally used after all roots preceded or not preceded by nouns in the accusative case :—

a—हित + कर + च = हितकरो ; शू + च = शूचो ।

nvu—रथ + कर + च = रथकरचो ; कर + च = कारचो ।

tu—त + कर + दु = तद्धता ; कर + दु = कहता ।

avī—भव + दिस + आवी = भवदस्मावी । So on.

विसरुजपदादितो ण ॥५॥

विसरुजपद इच्छेवमादोऽहि धातृहि खम्बवो होति । पविस-
तीति = पवेसो ; रुजतोति = रोगो ; उम्भतीति = उम्भादो ;
फुस्तीति = फस्तो ; उञ्जतीति = ओञ्जो ; अयतीति = आयो ;
सन्ना दुञ्जतीति = समुचोधो ; विहरतीति = विहारो ॥

5. The suffix *pa* is used after the roots *visa*, *ruja*, *pada* etc. :—

ष + विस + ण = पवेसो । So on.

भावे च ॥६॥

भावत् थाभिधेयसम्भार्द्धहि खम्बवो होति । पञ्चते पञ्चनं
ण = पाको ; चञ्चलते चञ्चनं ण = चागो ; शूयते भवनं ण =
भावो ; एवं यागो ; ओगो ; चागो ; परिदाहो ; रागो ॥

6. The suffix *pa* is used after all roots in signifying condition too :—

पञ्च + ण = पाको । So on.

कि च ॥७॥

सब्बेहि धातृहि किप्पच्चयो होति । सम्भवतीति = सम्भू ;
विसेसेन अवतीति = विभू ; एवं अभिभू ; भुजेन गच्छतीति
चुञ्ज्ञो ; उरेन गच्छतीति उरगो ; रुं हट् उसुहपरिवन्तते
भूमिं खनतीति = सह्नो ॥

7. The suffix *kvi* is used after all roots :—

सं + थू + कि = सथू ।

अज + गम + कि = सञ्ज्ञो ।

सं + खरु + कि = सह्नो ।

धरादौहि रम्मो ॥८॥

धर इच्छेषमादीहि धातृहि रम्मप्पच्चयो होति । धरति
तेनाति = धम्मो ; करीयते तं ति = कम्मं ॥

8. The suffix *ramma* is used after the roots
dhaba etc :—

धर + रम्म = धम्मो । So on.

तस्मीलादीसु णीत्वाचौ च ॥९॥

सब्बेहि धातृहि तस्मीलादीस्तथेषु णी, द्वा, आची इच्छेते
पच्चया होन्ति । पिबं पसंसिलुं सीलं यस्य रम्मो सो होति
राजा पियपसंसो ; ब्रह्मचरितुं सीलं यस्य पुण्यखस्य सो होति
उम्मादो ब्रह्मचारी ; पहयङ्कं पवक्षितुं सीलं यस्य रम्मो सो

होति राजा पसव्हपवत्ता ; अयं पस्तिं चीलं यस्तु समर्थ्या
सो होति सवत्तो भयदस्तावी ; इच्छेवत्तादि ॥

9. The suffixes *ni*, *tu* and *avi* too are used after all roots to signify the habit of the agent :—

ni—पिय + प + संस + खो = पियपसंस्की ।

tu—पसव्ह + प + वत् + तु = पसव्हपवत्ता ।

avi—भय + दिस + आशी = भयदस्तावी । So on.

सहकुधपत्तलमरुडत्थरुचादीहि यु ॥१०॥

सहकुधचलमरुडत्थरुचादीहि च धात्रहि युपच्छयो
होति तस्मीलादीखत्थेसु । घोसनस्मीलो = घोसनो ; भासन-
स्मीलो = भासनो ; एवं विनाहो कातम्बो । कोधनो ; रोसनो ;
चलनो ; कम्पनो ; फन्दनो ; मरुडनो ; विभूसनो ; रोचनो ;
योतनो ; वस्तनो ॥

10. The suffix *yu* too (used to signify *habit* etc.) is added to roots *ruca* etc. (meaning *sound*, *anger*, *shaking*, *adornment* etc.) :—

घुष + यु = घोसनो । भास + यु = भासनो । So on.

पारादिगमिमृहा रु ॥११॥

गमु इच्छेतस्मा धात्रमृहा पारसहादिमृहा रूपच्छयो होति
तस्मीलादीखत्थेसु । भवस्तु पारं = भवपारं ; भवपारं गन्तु
सीलं यस्तु पुरिस्तु सो भवपारगू ।

तस्मीलादिमृहोति विष्टयं ? पारङ्गतो ।

पारादिगच्छिमृहासि विष्टयं ? अतुगामी ॥

11. In signifying the sense of habit etc. the suffix *ru* is used after the root *gamu* preceded by the word *pāra* :—

भवपार + गम + रु = भवपारग्न् ।

For what purpose is this, viz., *in signifying the sense of habit etc.* ? पारं गतो ।

For what purpose is this, viz., *after the root gamu preceded by the word pāra* ? अतुगामी ।

भिक्खादितो च ॥१२॥

भिक्ख इक्षेवमादीहि धातृहि रूपच्छयो होति तस्मीलादीखत्येषु । भिक्खुनसोखो=भिक्खु ; विजाननसोखो=विष्ट्रु ॥

12. The suffix *ru* is used after the roots *bhik-kha* etc. too to signify the sense of habit etc. :—

भिक्ख + रु + भिक्खु ।

वि + आ + रु = विष्ट्रु ।

हन्त्रादीनं शुक्रो ॥१३॥

हन्त्रादीनं धातृनं शुक्रच्छयो होति तस्मीलादीखत्येषु । आहननसोखो=आवातुको ; करणसोखो=कारुको ॥

13. The suffix *nuka* is used after the roots *hana* etc. to signify the sense of habit etc. :—

आ + हन + नुक = आशादुको ; कर + नुक = कारुको ।

नु निगहीतं पदन्ते ॥१४॥

पदन्ते हुकारागमो निमहीतं आपज्जते । अरिन्दमो राजा ;
वेस्त्रन्तरो ; पथङ्करो ॥

14. The augment *nu* added to a word is changed into *niggahita* (nasal ') :—

अरि + दन + नु = अरिन्दमो । So on.

संहनञ्जाय वा रो घो ॥१५॥

संपुञ्चहन इच्छेताव धातुया अञ्जाय वा धातुया रप्पञ्चयो
होति हनखो च होति । समर्थं कर्मं समुपगच्छतीति =
सङ्खो ; समन्तरो नगरस्त वाहिरे खमतीति = परिखा ; अन्तं
करोतीति = अन्तको ।

सं इति किमत्यं ? उपहननं = उपधातो ।

वाति किमत्यं ? अन्तकरो ॥

15. The suffix *ra* is optionally used after the root *hana* (preceded by the prefix *sam*) or other roots, and *hana* is changed into *gha* too :—

सं + हन + र = सङ्खो ।

परि + खन + र = परिखा ।

अन्त + कर + र = अन्तको ।

For what purpose is this, viz., *sam* ? उपचातो ।

For what purpose is this, viz., *optionally* ?
अन्तकरो ।

रम्हिरन्तो रादि नो ॥१६॥

रम्हि पञ्चे परे सम्बो धावन्तो रकारादि च नो लोपो होति । अन्तको ; पारगू ; स देवके लोके सासतीसि = सत्यः ; दिट्ठो ; इच्छेवादि ॥

16. The suffix *ra* having followed, the final syllable of all roots and *ra* etc. are elided :—

अन्त + कर + र = अन्तको ।

पार + गहु + र = पारगू ।

सास + रत्यु = सत्या ।

दिस + रित्य = दिट्ठो ।

भावकम्भेसु तब्बानीया ॥१७॥

भावकम्भ इच्छेतेस्तुयेसु तब्ब अनीय इच्छेते पञ्चया होन्ति सब्बचात्रूहि । भूयते, अभवित्य, अविकृते = अवितब्बं भवनीयं ; आसीयते = आसितब्बं, आसनीयं ; पञ्जितब्बं, पञ्जनीयं ; कातब्बं ; करणीयं ; गन्तब्बं ; गमनीयं ; रमितब्बं, रमणीयं ॥

17. The suffix *tabba* and *anīya* are used after all roots in the sense of the reflective or passive voice :—

भू + तब्ब = भवितव्यं ।

भू + अनीय = भवनीयं । So on.

ख्यो च ॥१८॥

भावकम्भेतु समधातृहि ख्यप्पत्वयो होति । कत्तव्यं,
कारियं ; चेतव्यं, चेष्यं ; नेतव्यं, नेष्यं ; इच्छेत्वादि ।
यस्तद्वाहयेन तेष्यप्पत्वयो होति । सोतेष्यं ; दिठ्ठेष्यं ;
पतेष्यं ॥

18. The suffix *nya* too is used after all roots in the reflective and passive voices :—

कर + ख्य = कारियं । So on.

By the force of the word *too* it is to be understood that the suffix *teyya* is also used :—

सु + तेय = सोतेयं । So on.

करमृहा रिच्च ॥१९॥

कर इच्छेतमृहा धात्रमृहा रिच्चप्पत्वयो होति भावकम्भेतु ।
कत्तव्यं, किच्चं ॥

19. The suffix *ricca* is used after the root *kara* in the reflective and passive voices :—

कर + रिच्च = किच्चं ।

भूतो अव ॥२०॥

भ इच्छेताय धातुया गद्यप्पञ्चयस्य जकारेन सह आदेसो
होति । भवितव्वो, भव्वो ; भवितव्वं, भव्वं ॥

20. The suffix *nya* (used after the root *bhu*) together with the *u* of the root is changed into *abba* :—

भू + ख्य = भव्वो, भव्वं ॥

वदमदगमयुजगरहाकारादीहि ज्ञन्म- गयुहेय्या गारो वा ॥२१॥

वद, मद, गम, युज, गरह, आकारन्त इच्छेवभादीहि धात्रहि
स्यप्पञ्चयस्य यथासह्यं ज्ञा, न्म, न्म, यह, एव्य, आदेसा होन्ति
वा धात्वन्ते न सह गरहस्य च गारो होति आवकम्भेष्टु । वत्वं,
वज्जं ; सदनोयं, मज्जं ; गमनोयं, गम्मं ; युजानोयं, योम्मं ;
गरहितव्वं, गारय्हं ; दातव्वं, देय्यं ; पातव्वं, पेय्यं ; हातव्वं,
हेय्यं ; मातव्वं, मेय्यं ; आतव्वं, जेय्यं ; इच्छेवभादि ॥

21. The suffix *nya* used after the roots *vada*, *mada*, *gama*, *yuja*, *garaha*, and roots ending in *ā* is respectively changed into *jja*, *mma*, *gga*, *yha* and *eyya*, in the reflective and passive voices ; and *garaha* is also changed into *gāra* :—

वद + ख्य = वज्जं ।

मद + ख्य = मज्जं । So on.

ते किञ्चा ॥२२॥

ये पञ्चाया तन्दादथो रिञ्चन्ता ते किञ्चसञ्जाति वेदितव्या ।
 किञ्चसञ्जायि किं पश्योजनं ? भावकम्मे सु किञ्चक्षतुया
 (८-२) ॥

22. The suffixes beginning with *tabba* and ending in *ricca* (7—1—17, 18, 19) are to be technically known under the name of *kicca*. What purpose is served by the technical name *kicca*? 8-2.

अज्जे कित् ॥२३॥

अञ्जे पञ्चाया कित् इच्छेवंसञ्जाहोनि ।
 कितसञ्जायि किं पश्योजनं ? कत्तरि कित् (८-१) ॥

23. The other suffixes are known under the name of *kita*. What purpose is served by the name *kita*? 8-1.

नन्दादीहि यु ॥२४॥

नन्दादीहि धातृहि शुप्तियो होति भावकम्मेहु । नन्दियते,
 नन्दितव्यं = नन्दनं ; गह्योयं = गह्यणं ; वरितव्यं = वरणं ;
 एवं सञ्चतुय ॥

24. The suffix *yu* is used after the roots *nanda* etc. in the reflective and passive voices :—

नन्द + यु = नन्दयुं । So on.

कत्तुकरणपूपदेसे सु च ॥२५॥

कत्तुकरणपूपदेसे इच्छेतेसत्येषु च युपश्चयो होति । करति
ताव—रजं हरतीति = रजोहरणं तोवं । करणे ताव—करोति
श्चेतनाति = करणं । पूपदेसे ताव तिट्ठन्ति तस्मिं इति = ठानं ।
एवं सब्बत्यु ॥

25. The suffix *yu* is also used in denoting
the sense of the agent, instrument or locality :—

the agent—रज + हर + यु = रजोहरणं ।

the instrument—कर + यु = करणं ।

the locality—ठा + यु = ठानं । So on.

रहादितो नो ण ॥२६॥

रकारहकाराध्यन्ते हि धात्रहि जनाहैसस्त नन्द यो होति ।
करोति तेनाति = करणं ; पूरति तेनाति = पूरणं , गङ्गहति
तेनाति = गङ्गणं ; गङ्गनीयं तेनाति = गङ्गणं ; एवं जज्ज्ञेपि
बोजेतस्मा ॥

इति किञ्चिभानकप्ये पठमो करणो ॥

26. The *na* of the suffix-substitute *ana* is changed into *na* after roots ending in *ra*, *ha* etc. :—

कर + यु = कर + अन = करणं ।

गह + यु = गह + अन = गहणं । So on.

Thus other instances may be cited.

The first chapter on *kita* is finished.

BOOK VII, CHAPTER II.

गाद्यो तेकालिका ॥१॥

गाद्यो पञ्चमा युवता तेकालिकाति वेदितव्या । यथा—
कुम्भं करोति, अकासि, करिम्भुतीति = कुम्भकारो ; करोति,
अकासि, करिम्भुति तेनाति = करणं ; एवं अच्छ्वेषि योजेतव्या ॥

I. The suffixes beginning from *na*, and ending in *yu* (that is, those contained in the first chapter of the *kita-kappa*) are used to denote all the three times — past, present and future :—
कुम्भ + कर + यु = कुम्भकारो (one who makes, made or will make a pot.)

Other examples may in the same way be cited.

सञ्जायं दाधातो इ ॥२॥

सञ्जायं अभिषेखायं दाधा धातुते स्पृष्टयो होति ।
 आदोयतीति=आदि ; उदकं दधातोति=उदधि ; अहोदकानि
 दधाति=अहोदधि ; वाकानि दधाति तस्मिं इति = वाकधि ;
 सम्मा दधातोति=सन्धि ॥

2. The suffix *i* is used after the roots *dā* and *dha* if name is signified :—

आ + दा + इ = आदि ।

उदक + धा + इ = उदधि । So on.

ति किञ्चासिट्ठे ॥३॥

सञ्जायं अभिषेखायं धातृहि स्पृष्टयो होति किञ्चासिट्ठे ।
 जिनो एतं बुज्ज्वर्तति = जिनबुहि ; धनं अस्त्र भवतृति = धन-
 भूति ; भवतृति = भूतो ; भवतृति = भावो ; धम्मो एतं रदातृति
 = धम्मदिव्वी ; आगुना वड्डतृति = आगुवड्डमानो ; एतं
 अञ्जेपि ओजेतम्बा ॥

3. In forming a name and denoting the sense of benediction, the suffix *ti* and *kit* too are used after roots :—

जिन + बुध + ति = जिनबुहि ।

धन + भू + ति = धनभूति । So on.

इत्यियं अतियवौ वा ॥४॥

इत्यियं अभिधेयायं सम्बधातृहि अकारो ति यु इच्छेते पञ्चवा
होन्ति वा । जरतीति = जरा ; सरतीति = सरा ; कर्मजतीति
= जति ; चोरतीति = चोरा ; चेतयतीति = चेतना ; वेदयतीति
वेदना ; एवं अन्येषि योजेतम्भा ॥

4. The suffixes *a*, *ti* and *yu* are optionally used after all roots in signifying the feminine gender :—

जर + ा = जरा । जन + ति = जति । विद + यु = वेदना ।

करोतो रिरियो ॥५॥

करोतो इत्यियं अनित्यियं वा अभिधेयायं रिरियपञ्चयो
होति । करत्वा किरिया ; करण्योया किरिया ॥

5. The suffix *ririya* is used after the root *kara* in denoting the feminine or other genders :—

कर + रिरिय = किरिय ।

अतौते ततवन्तुतावौ ॥६॥

अतीते काले सम्बधातृहि त,, तवन्तु, तावौ इच्छेते पञ्चवा
होन्ति । छतो, छतवा, छतावौ ; चरीति = हुसितो, हुसितवा,
हुसितावौ ; भुजित्याति = भुज्ञो, भुज्ञवा, भुज्ञावौ ॥

6. The suffixes *ta*, *tavantu* and *tāvi* are used after all roots in the past tense :—

झ + त = झतो । झ + तवन्तु = झतवा ।

झ + तावी = झतावी ।

भावकम्भेसु तं ॥७॥

भावकम्भेसु अतीते काले तप्पञ्चयो होति सम्बद्धाद्वहि ।
 भावे ताव—गायते = गीतं ; नस्तं = नहितं ; इसनं = इसितं ।
 कम्भनि ताव—भासयित् थाति = भासितं ; देसयित् थाति = देसितं ;
 करम्भित् थाति = कतं ॥

7. The suffix *ta* is used after all roots in the past tense in the reflective and passive voices :—

Reflective voice — गा + त + = गीतं । So on.

Passive voice — भास + त = भासितं । So on.

बुधगमाद्यतथे कत्तरि ॥८॥

बुध, गम, इच्छेवमादीनं अतथे तप्पञ्चयो होति कत्तरि सम्ब-
 काले । यथा—सम्बे सहृतासहृते धम्भे बुज्भति, अबुज्भति,
 षुज्भिस्तीति = षुषो ; सरण्गतो ; समर्थं गतो ; इच्छेवमादि ॥

8. The suffix *ta* is used in the active voice in all tenses after roots involving the meaning of *ividha* (knowing), *gama* (going) etc. :—

बुध + त = षुषो । So on.

जितो इन सञ्चत्य ॥६॥

जि इच्छेताय धातुया इनप्पच्चयो होति सञ्चकाले कत्तरि ।
पापके अकुशले धम्मे जिनाति, अजिनि, जिनिस्त्रीति = जिनो ॥

9. The suffix *ina* is used after the root *ji* in the active voice and in all tenses :—जि + इन = जिनो (Conqueror, victor).

सुपतो च ॥१०॥

सुप इच्छेताय धातुया इनप्पच्चयो होति कत्तरि भावे च ।
सुपतीति = सुपिनो ; सुपियते ति = सुपिनो ; को अतुयो सुपिनेन
ते ?

10. The suffix *ina* is used after the root *supa* in the active and also in the passive voice :—

सुप + इन = सुपिनो ।

ईसदुसुहि ख ॥११॥

ईसदुसुहिपपदेहि धातुहि खप्पच्चयो होति भावकम्भेषु ।
ईसं सयनं, ईससयो ; इट्ठु सयनं = दुख्यो ; सुट्ठु सयनं
= सुसयो ; भवता ईसं कम्भं करीयतीति = ईसकरं ; दुकरं ;
सुकरं ॥

11. The suffix *kha* is used after roots pre-

ceded by the particle *īsa*, *du* or *su*, in the reflexive and passive voices :—

ईस + सो + ख = ईससयो । So on.

इच्छत्येसु समानकर्त्तुकेसु तवे तुं
वा ॥१२॥

इच्छत्येसु समानकर्त्तुकेसु सब्दधारूहि तवे तुं इच्छेते पञ्चया
होन्ति वा सब्दकाले कर्त्तरि । पुञ्चानि कातुं इच्छति, कातवे ;
सद्गमः सोतुं इच्छति, सोतवे ॥

12. The suffixes *tave* and *tum* are optionally used after all roots in the active voice and in all tenses to signify desire, and the verb so formed bears the relation of co-ordination with another verb which agrees with the same agent (nominate) :—

कर + तवे = कातवे । कर + तुं = कातुं । So on.

अरहसकादीसु च ॥१३॥

अरहसकादीखत्येसु च सब्दधारूहि तुं पञ्चयो होन्ति ।
को तं निन्दितुं अरहति ; सक्षा जेतुं धनेन वा ; एवं अञ्जेपि
योजेतवा ॥

13. The suffix *tum* is used after all roots in the sense of “deserving and being able” :—

निन्द + तुं = निन्दितुं । So on.

पत्तवचने अलमत्येसु च ॥१४॥

पत्तवचने सति अलमत्येहु च सञ्चातृहि तुं पञ्चयो होति ।
अलं एव दानानि दातुं ; अलं पुञ्जानि कातुं ॥

14. A sentence having been finished the suffix *tum* is used after all roots in the sense of “sufficient” :—

दा+तुं=दातुं । So on.

पुञ्जकालीकाकात्तुकानं तूनत्वानत्वा वा ॥१५॥

पुञ्जकाले एककक्तुकानं धातूनं, दून, त्वान, त्वा इच्छेते पञ्चया होन्ति वा । कातून कम्मं गच्छति ; अकातून पुञ्जं किञ्चमिष्टन्ति ; सत्ता सुत्वान धम्मं बोदन्ति ; जित्वान वसति ; सुत्वानस्त्र एतदु अभासि ; इतो सुत्वान असुत्र कथयन्ति ; सुत्वा मर्यं जानिष्टाम ; एवं सञ्चत्य योजेतञ्च ॥

15. When two roots (verbs) agree with the same agent (nominative), the suffixes *tūna*, *tvāna* and *tvā* are optionally used after those roots which signify anterior time :—

कर+तून=कातून । सु+त्वान=सुत्वान ।

सु+त्वा=सुत्वा । So on.

वत्तमाने मानन्ता ॥१६॥

वत्त मानकाले सञ्चधातृहि मान अन्त इच्छेते पञ्चया होन्ति ।

सरतोति = सरमानो ; रुद्धतोति = रोदमानो ; गच्छतोति = गच्छन्तो ; गण्हतोति = गण्हन्तो ॥

16. The suffixes *māna* and *anta* are used after all roots in the present tense :—

सर + मान = सरमानो ।

गच्छ + अन्त = गच्छन्तो । So on.

सासादौहि रत्थु ॥१७॥

सासादीहि धातृहि रत्थुप्पच्चयो होति । सासतीति = सत्था, किंसादयो सासति हिंसतीति वा ॥

17. The suffix *ratthu* is used after the roots *sāsu* etc. :—

सासु + रत्थु = सत्था ।

पादितो रितु ॥१८॥

पा इच्चेष्वमादितो धातुंगण्यतो रितुप्पच्चयो होति । पुर्णं पालयतोति = पिता ॥

18. The suffix *ritu* is used after the group of roots beginning with *pā* :—

पा + रितु = पिता ।

मानादौहि रात्रु ॥१९॥

मान इच्चेष्वमादीहि धातृहि रात्रुप्पच्चयो होति रिदप्पच्चयो

च । धर्मे न पुतं भानेतोति = भाता ; पुब्वे भासतीति = भाता ;
भादृपित्तद्विधारियतीति = धिता ॥

19. The suffix *rātu* as well as *ritu* are used after roots such as *māna* etc. :—

भान + रातु = भाता । भास + रातु = भाता ।

धर + रितु = धिता ।

आगमा तुको ॥२०॥

आ इच्छादिम्‌हा गमितो तुकप्पच्चयो होति । आगच्छतोति
= आगन्तुको भिक्‌ख ॥

20. The suffix *tuka* is used after *gamu* preceded by the prefix *ā* :—

आ + गमु + तुक = आगन्तुको ।

भव्वे इक ॥२१॥

गमु इच्छेतम्‌हा इकप्पच्चयो होति भव्वे । गमिस्तुतोति =
गमिको गन्तु भज्जोति वा, गमिको भिक्‌ख ॥

इति किञ्चिधानकप्पे इतिथो करण्डो ॥

21. The suffix *ika* is used after the root *gamu* in the sense of becoming (being about to be) :—

गमु + इक = गमिको ।

The second chapter on *kita* is finished.

BOOK VII. CHAPTER III.

पञ्चयानिहिटा निपातना सिज्जन्ति ॥१॥

सह्यानामसमासतद्विताख्यातकितक्ष्यम् हि सप्तच्चया वे सहा
अनिहिटा गता ते साधनेन परिक्रिबत्या सकेहि सकेहि नामेहि
निपातना सिज्जन्ति यथासह्यँ । सह्यायं ताव—एकस्त एको
होति ; दसस्त च दकारस्त रो आदेसो होति ; एको च दस
च = एकादस एकारस वा ; हिस्त वा होति, दसस्त च दकारस्त
रो होति ; वे च दस च बारसं द्वादस वा ; द्विस्त वा होति ;
वे च बोलति च = बाबीसं ; कथं सोलस सहो ? छस्त सो होति,
दसस्त च दकारस्त लो होति ; छ च दस च = सोलसं ; आयतनम् हि
क्रस्त सखो होति ; छ आयतनानि = सलायतनं ; एवं सेसा
सह्या कत्तव्या । नामिके ताव—इम समान अपर इच्छेतेहि
ज्ञज्ञुपच्यो होनि वा इमसमानसहानं च अकारसकारादेसा
होन्ति—इमस्मिं काले अज्ज अस्मिं काले वा ; समाने काले सज्ज ;
अपरस्मिं काले अपरज्ज अपरस्मिं काले वा । समासे ताव—
भूमिगतो ; अपावगतो ; इस्तरकतं ; सज्जविष्ठो ; कठिनदुख्तं ;
चौरभयं ; धर्मभराति ; संसारदुङ्कश्वं ; पुञ्चा च अपरा च =
पुञ्चापरं । तद्विधिते ताव—वासिट्ठो ; भारद्वाजो ; भगवो ;
पराङ्गवो ; कोलेयो । आख्याते ताव—यथा, अस भावेति धारुतो
बत्तमानेचु एकवचनवकुवचनेचु एकवचनस्य तिस्त सो होति
अन्तेन सह, बड्डवचनस्त अन्तिस्य सु होति अन्तेन सह—एवं

अस्तु वचनियो, एवं अस्तु वचनिया ; आनत्तियं हिस्तु स्तु होति
वा = गच्छस्तु, गच्छाहि । कितके ताव—यथा, वदहन इच्छेव-
मादीहि धातृहि कप्पच्चयो होति वदस्तु च वादो हनस्तु च
धातो—वदतीति = वादको ; हनतीति = धातको ; नतिधातुलो
तप्पच्चयस्तु चट्ठादेसा होन्ति अन्तेन सह—नच्चं, नट्टं इच्छेव-
वादयो निपातना सिज्जन्ति ॥

1. The words (with suffixes added to them) which are of uncertain derivation (or the derivation of which has not been given in this book) are to be examined and anomalously derived respectively by the rules of *sāṅkhyā*, *nāma*, *samāsa*, *taddhita*, *ākhyāta* and *kita* :—

Sāṅkhyā—एक + दस = एकादस or एकारस । So on.

<i>Nāma</i> —	इम + काल = अज्ज, अस्मिं काले वा ।
	समान + काल = सज्ज, समाने काले वा ।
	अपर + काल = अपरज्ज, अपरस्मिं काले वा ।
<i>Samāsa</i> —	भूमिं गतो = भूमिगतो ।
	पूङ्घा च अपरा च = पुङ्घापरं ।

Taddhita—वसिट्ठ + ण = वासिट्ठो । So on.

<i>Ākhyāta</i> —	अस + अन्ति = स्तु ।
	गत + हि = गच्छस्तु, गच्छाहि वा ।

<i>Kita</i> —	वद + एव = वादको ।
	नत + त = नच्चं, नट्टं । So on.

Thus other examples of anomalous derivation can be cited.

सासदिसतो तस्म रिठ्ठो च ॥२॥

सास दिस इच्छेतेहि धार्त्तहि तप्पच्चयस्त रिठ्ठादेसो होति ठाने । अनुसिठ्ठो सो भया ; देशयित्थाति दिठ्ठं, दिठ्ठं मे रूपं ।

चसद्वदगङ्गहणेन किञ्चकारस्त तं पच्चयस्त च रट्ठ रट्ठुं आदेसा होन्ति । दस्तनीयं = दठ्ठब्बं ; दठ्ठुं विज्ञारं गच्छन्ति समणानं ॥

2. In some instances the suffix *ta* used after the roots *sāsa* and *disa* is changed into *rittha* too :—

अनु + सास + त = अनुसिठ्ठो । दिस + त = दिठ्ठं ।

By the force of the word *too* it is to be understood that the suffixes called *kicca* (7-1-22) and the suffix *tum* too are respectively changed into *rattha* and *ratthum* :—

दिस + तब्ब = दठ्ठब्बं । दिस + तुं = दठ्ठुं ।

सादि सन्त पुच्छ भञ्ज हंसाहौहि ठ्ठो ॥३॥

सकारन्त पुच्छ भञ्ज हंस इच्छेवमादीहि धार्त्तहि तप्पच्चयस्त सहादिव्यञ्जनेन ठ्ठादेसो होति ठाने । तुसियते तठ्ठो, तुषित्-

आति तृट्ठो वा ; दंसियते दट्ठो, अहिना दंसियित्थाति दट्ठो वा ; पुच्छयते पुट्ठो, पुच्छयित्थाति पुट्ठो वा ; भङ्गियते भट्ठो, भङ्गियित्थाति भट्ठो वा ; हंसियत्थाति हट्ठो, पकारेन हंसियित्थाति पहट्ठो ।

आदिग्रहणे अञ्जनेहि धातृहि तप्तव्यस्मा च सहादि-
अञ्जनेन ट्ठादेसो होति । यजियित्थाति यिट्ठो ; स एकतो
समवायित्थाति संरट्ठो ; विसेसेन सञ्ज्रोयतोति विसिट्ठो ;
पवेसयित्थाति पविट्ठो ; एवं सब्बतुथ योजेतम्भा ॥

3. The suffix *ta* (used after roots ending in *sa* and roots *puccha*, *bhañja*, *hamsa* etc) is (with the preceding consonant or consonants) in some instances changed into *ttha* :—

तस + त = तृट्ठो । दंस + त = दट्ठो । So on.

By the force of *etc.* (*ādi*) it is to be understood that the suffix *ta* used after other roots too is (with the preceding consonant or consonants) changed into *ttha* :—

यज + त = यिट्ठो । So on.

Other examples may in the same way be cited.

वसती उट्ठ ॥४॥

वस इच्छमृहा धातृमृहा तकारप्तव्यस्मा सहादिव्यनेन
उट्ठादेसो होति ठाने । वसतोति वुट्ठो ॥

4. The suffix *ta* used after the root *vasa* is with the preceding consonant in some instances changed into *uttha* :—*वस+त=उट्ठो* ।

वस वा वु ॥५॥

वससेव धातुस्य तप्तच्चये वकारस्य उकारादेसो होति वा । वसित्थाति वुसितं ब्रह्मचरियं ; वसियित्थाति उट्ठो, उट्ठो वा ॥

5. The suffix *ta* having followed, the *va* of the root *vasa* is optionally changed into *u* :—

वस+त=उसितं ; उट्ठो, उट्ठो वा ।

घटभहेहि घटा च ॥६॥

घटभह इच्चेवमत्तेहि धातृहि परस्य तकारप्तच्यस्य सथासङ्घं घटादेसा होत्ति । यथा—सञ्चे सङ्खातासङ्खते घम्मे बुज्जनीति =बुद्धो ; वड्डनीति =बुड्डो भिक्खु ; लभियित्थाति लद्धं पत्तचीवरं ; अग्निना दड्ढं यनं ॥

6. The suffix *ta* used after roots ending in *dha*, *dhā*, *bha* and *hu* is respectively changed into *dha* and *dhā* :—

बुध+त=बुद्धो । लभ+त=लद्धं ।

दह+त=दड्ढं । So on.

भजतो ग्नो च ॥७॥

अजतो धातुम्‌हा तकारप्तच्यस्य ग्नो आदेसो होति सहादि-

व्यञ्जनेन । भञ्जित्याति भग्नो ; पकारेन भञ्जित्याति
पभग्नो रुक्खो ॥

7. The suffix *ta* used after the root *bhaja* or *bhañja* is with the preceding consonant changed into *ggo* :—

भञ्ज + त = भग्नो ।

भुजादौनं अन्तो नो हि च ॥८॥

भुज इच्छेवमादीनं धातुनं अन्तो नो होति तप्पच्चयस्य च
हिभावो होति । अभुज्ञोति भुत्तो, भुत्तवा, भुत्तावी ; चच्चतीति
चत्तो ; रुपादीसु चारम्भनेसु सज्जतीति सत्तो ; प्रतति शत्याति
पत्तो ; रञ्जतीति रत्तो ; युज्जतीति युत्तो ; विविच्छतीति
विवित्तो ॥

8. The final part of the roots *bhuja* etc. is elided, and the suffix *ta* too is doubled :—

भुज + त = भुत्तो । चज + ज = चत्तो । So on.

वच वा वु ॥९॥

वच इच्छेतस्य धातुस्य वकारस्य उकारादेसो होति अन्तो च
चकारो नो होति तप्पच्चयस्य च हिभावो होति वा । उच्चित्याति
उत्तं भगवता ; उच्चित्याति उत्तं वा ॥

9. The *va* of the root *vaca* is optionally

changed into *u*, and the final *ca* too is elided, and the suffix *ta* too is doubled :—

वच + त = हुत्तं, उत्तं ।

गुपादौनञ्च ॥१०॥

गुप इच्छेवमादीनं अन्तो च बङ्गनो नो होति तप्पञ्चबस्स च
हिभावो होति या । चुट्ठु गोपयितृथाति सुयुत्तो धम्मो आरक्-
खतं ; चिन्नेतीति चित्तो ; लिप्पतीति लित्तो ; सन्तप्पतीति
सन्ततो चयो ; आभुसो दिप्पतीति आदित्तो ; विसेसेन विविच्च-
तीति = विवित्तो ; सिष्टतीति सित्तो । एवं अब्जेपि
योजेतब्बा ॥

10. The final consonant of the roots *gupa* etc. may be elided, and the suffix *ta* too may be doubled :—

सु + गुप + त = सुयुत्तो । So on.

So other examples may be cited.

तरादौहि इस्तो ॥११॥

तर इच्छेवमादीहि धातृहि तस्तु तप्पञ्चबस्स इस्तादेसो होति
अन्तो च नो होति । तिखो हं तारेष्वं ; उत्तिखो ; समुखो ;
परिपुखो ; तद्धतीति = दुखो ; परिचिखो ; आकिखो ॥

11. The suffix *ta* used after the roots *tara* etc.

is changed into *inna*, and the final part of the root is elided :—

तर+त=तिखो । पुर+त=पुखो ।

तुद+त=तुखो । So on.

भिदादितो इन्नन् द्वृणा वा ॥१२॥

भिद इच्छेपमादोहि धार्थहि परस्य तकारप्रवयस्य इच्छ-अच्छ-
ऐखादेशा होन्ति वा अन्तो च नो होति । भिजो ; उभिजो ;
उच्छिजो ; दिजो ; निसिजो ; रुजो ; सुरुजो ; अच्छजो ;
खिजो ; रुजो ; खोखा जाति ।

वाति किमत्युर्थं ? भिज्जतीति भिन्ति ॥

12. The suffix *ta* used after the roots *bhida* etc. may be changed into *inna*, *anna* and *iṇa*, and the final part of the root is elided :—

भिद+त=भिजो । विद+त=विजो ।

दा+त=दिजो । So on.

For what purpose is this, viz. *may* ?

भिद+ति=भिन्ति ।

सुसपच्चसकतो क्कक्कुखा च ॥१३॥

सुस, पच, सक इच्छेतेहि धाठहि तप्पचयस्य क्कखादेशा होन्ति
अन्तो च अङ्गनो नो होति । सुखतीति=सुक्खो कठ्ठो ;
पञ्चतीति=पञ्चं फलं ; चक्रतीति=सक्षोहं ॥

13. The suffix *ta* used after the roots *susa*, *paca*, and *saka* is changed into *kka* or *kkha*, and the final consonant is elided too :—

सुस + त = सुक्खो । पच + त = पक्कं ।

सक + त = सक्तो ।

पक्कमादीहि न्तो च ॥१४॥

पक्कम इस्तेवमादीहि धातृहि तिपक्कयस्त न आदेसी होति
धात्वन्तो च नो होति । पक्कन्तो ; विप्रभन्तो ; उक्कन्तो ; खन्तो ;
सन्तो ; दन्तो ; बन्तो ।

क्षसहगहणेन किमत्थं ? तेहेव धातृहि तिपक्कयस्त मिति
आदेसो होति अन्तो च नो होति । कमन्, कन्ति ; खमन्,
खन्ति ; एवं सञ्चतुथ ॥

14. The suffix *ta* used after the roots *kama* (with prefix *pa*) etc. is changed into *nti*, and the final part of the roots is elided too :—

प + कम + त = पक्कम्तो ।

वि + भसु + त = विप्रभन्तो । So on.

What purpose is served by the word *too* ? The suffix *ti* used after those roots is changed into *nti*, and the final part of the roots is elided too :—

कसु + ति = कन्ति । खसु + ति = खन्ति । So on.

जनादीनं आ तिमृहि च ॥१५॥

जन इच्छेवभादीनं धातुर्वं अलस्य अङ्गवस्थं आतं होति
तप्त्वये तिमृहि च । अजबोति जातो ; जननं = जाति ।

तिमृहोति किमतुर्य ? अञ्जस्त्रिं पक्षये आकारनिवसनतुर्य ।
अनिदृताति अवित्वा ; अमतीति = अनिता ; अनितुं ; अनितव्वं ;
इच्छेवभादि ॥

15. The suffix *ta* and *ti* too having followed,
the final consonant of the roots *jana* etc. is
changed into *ā* :—

जन + त = जातो । जन + ति = जाति ।

For what purpose is this, viz., *ti* too ? Other
suffixes having followed, the change into *ā* does
not occur :—

जन + त्वा = अनिता । जन + तुं = अनितुं । So on,

गसखनहनरमादीनं अन्तो ॥१६॥

गम, खन, हन, रन इच्छेवभादीनं धातुर्वं अलो अङ्गनो नो
होति वा तप्त्वये तिमृहि च । गमतोति = गतो ; सुहरं
निभानं गमतोति = सुगतो ; सुहरेन पक्कारेन गनभ्याति
सुगति ; खनियतेति = खतं ; खननं, खति ; उपगत्वा उनियते
तन्ति = उपहतं ; उपहननं, उपहति ; सन्मो कम्भे रमतोति
= सन्मगरति ; अधिरतो ; अधिरति ; अञ्जतीति = जतो ;
अति ।

वाति किभृष्यं ? रम्मतीति = रम्मतो, रम्मनं, रम्मति ;
इच्छेवमादि ॥

16. The suffix *ta* and *ti* too having followed, the final consonant of the roots *gama*, *khana*, *hana*, and *rama* etc. may be elided :—

गम + स = गतो । गम + ति = गति ।

हन + ति = हति । So on.

For what purpose is this, viz., *may* ?

रव + त = रम्मतो । So on.

रकारो च ॥१७॥

रकारो च धातुनं अन्तभूतो नो होति तप्पच्छये तिमृहि च ।
पकारेन करियते ति = पक्तो पद्धत्यो ; पकारेन करणं = पकति ;
विसेसेन सरतीति = विस्तो ; विसेसेन सरणं = विस्ति ॥

17. The suffix *ta* and *ti* too having followed, *ra* the final part of roots is also elided :—

प + कर + स = पक्तो । प + कर + ति = पकति ।

वि + सर + स = विस्तो । So on.

ठापानं दूर्द्वच्च ॥१८॥

ठा, पा इच्छेतेरुं धातुनं अन्तस्ताकारस्य इकार ईकारादेशा
होन्ति तप्पच्छये तिमृहि च । यत्र ठितो ; अत्र ठितो ; ठानं,
ठिति ; यागुं पौतस्तु भिक्खुनो ; पीतो ; पीति ॥

18. The suffix *ta* and *ti* too having followed,

ā the final part of roots *tha* and *pa* is also changed into *i* and *ī* :—

ठा + त = ठितो । पा + त = पीतो ।

हन्तेहि हो हस्त लो वा अदहन-
हानं ॥१६॥

हकार इच्छेकरन्ते हि घातृहि तप्पञ्चयस्य हकारादेषो होति
हस्त घात्यन्तस्य लो होति वा अदहनहानं । आहुहतीति
आहुलहो ; अगहीति = गालुहो चा ; अदुधीति = बालुहो ;
मुथहतीति = मूलुहो ।

अदहनहानं इति किमतुर्थं ? दहियित्थाति = दड़डो
वनसरण्डो ; संसुट्टु नहियित्थाति = सज्जहो ॥

इति किञ्चिद्धानकप्पे ततिथो करण्डो ॥

19. The suffix *ta* used after roots ending in *ha* may be changed into *ha*, and *ha* the final part of the roots may become *la* (except in the case of roots *daha* and *naha*) :—

आ + रुह + त = आरुहुहो । रुह + त = मूलुहो ।

गाह + त = गालुहो । दुषि + त = बालुहो ।

For what purpose is this, viz., except in the case of roots *daha* and *naha* ?

दह + त = दड़डो । सं + नह + त = सज्जहो ।

The third chapter on *kita* is finished.

BOOK VII, CHAPTER IV.

णम्‌हि रञ्जयस्स जो भावकरणेषु ॥१॥

णम्‌हि पञ्चये परे रञ्ज इच्छेतस्म धातुस्स अन्तभूतस्स अकारस्स
जो आदेसो होति भावकरणेषु । रञ्जनं, रागो ; रञ्जितः
तेनाति=रागो ।

1. The suffix *na* having followed, *ñja* the final part of the root *rañja* is changed into *ja* in signifying condition or instrument :—

रञ्ज + ण = रागो ।

For what purpose is this, viz., *in signifying condition or instrument?* रञ्ज + ण = रञ्जो ।

हनस्स घातो ॥२॥

हन इच्छेतस्स धातुस्स सञ्चस्तेव घातादेसो होति णम्‌हि
पञ्चये परे । उपहनतोति = उपघातो ; गतो हनतीति =
गोघातको ॥

2. The suffix *na* having followed, the whole of the root *hana* is changed into *ghāta* :—

उप + हन + ण = उपघातो ।

वधो वा सञ्चत्य ॥३॥

इन इच्छेतस्स धातुस्स सञ्चलेव वधादेशो होति वा सञ्चट्-
दानेसु । इनतीति वधो, वधको ; अहंसि अवधि अहनि वा ॥

3. In all places the whole of the root *hana* may be changed into *vadha* :—

इन + ख = वधो । So on.

आकारन्तानं आयो ॥४॥

आकारन्तानं धातृनं अन्तस्तरस्य आय आदेशो होति
गम्भिः पञ्चये परे । दानं ददातीति दायको ; दानं ददाति
सोलेनाति=दानदायो ; मञ्जदायो ; नगरयायो ॥

4. The suffix *na* having followed, the final *a* of roots (ending in *a*) is changed into *āya* :—

दा + एऽ = दायको ।

दान + दा + एऽ = दानदायो । So on.

पुरसंउपपरिहि करोतिस्म खखरा वा तप्पञ्चयेसु च ॥५॥

पुर, उं, उप, परि इच्चेतेहि उपसम्मनिपातेहि परस्स करोतिस्म
धातुस्स खखरादेशो होन्ति वा तप्पञ्चयेसु च गम्भिः च । पुरतो
करियित्य चोति = पुरक्खतो ; पञ्चयेहि सङ्क्षम्म करियित्य
चोति = सङ्क्षतो ; उपगत्वा करियित्याति = उपक्खतो ; परि-
क्खारो ; सङ्क्षारो ; उपगत्वा करोतीति = उपकारो वा ॥

5. The suffix *ta* and *pa* too having followed, *kha* or *khara* may be substituted for the root *kara* used after the prefixes and indeclinables such as *pura*, *sam*, *upa* and *pari* :—

पुर + कर + त = पुरक्खतो ।

सं + कर + त = सहतो । So on.

तवेतूनादीसु का ॥६॥

तदे तून इच्चेवमादीसु पञ्चयेषु करोतिस्स धातुस्स कादेसो
होति वा । कात्वे ; कातुं, करणं कत्तुं वा ; करणं कात्वन,
करणं कत्तून वा ॥

6. The suffixes *tave*, *tūna* etc. having followed, *ka* is optionally substituted for the root *kara* :—

कर + तवे = कात्वे । कर + तुं = कातुं ।

कर + तु = कत्तुं । कर + तून = कात्वन, कत्तून वा ।

गमखनादीनं तुंतब्बादीसु न ॥७॥

गम, खन, हन इच्चेवमादीनं अन्तस्य नकारो होति वा
तुंतब्बादीसु पञ्चयेसु । गमनं, गन्तुं ; गमनं, गनितुं ; गम-
नियन्ति = गन्तव्यं ; हन्तुं, हनितुं = हन्तव्यं, हनितव्यं ; मन्तुं,
मनितुं = मन्तव्यं, मनितव्यं ।

आदिगमहणं तूनमाहणत्वं । गन्तून ; खन्तून ; हन्तून ;
अन्तून ॥

7. The suffixes *tūni*, *tabba* etc. having followed, the final part of the root *gama*, *khana*, *hana* etc. may be changed into *n* :—

गम + तु० = गन्तु० । गम + तब्ब = गन्तब्ब । So on.

By the force of *etc.* (आदि) it is to be understood that *tūna* is also to be taken in :—

गम + तून = गन्तून । So on.

सब्वेहि तूनादीनं यो ॥८॥

सब्वेहि धातृहि तूनादीनं पञ्चयानं यकारादेसी होति वा ।
अभिवन्धिय, अभिवन्धित्वा ; ओङ्काय, ओङ्कित्वा ; उपनीय, उप-
नेत्वा ; पस्तिय, पस्तित्वा ; उद्दिष्य, उद्दिष्टित्वा ; आदाय,
आदित्वा ॥

8. *Ya* is optionally substituted for the suffixes *tūna* etc. used after all roots :—

अभि + वन्द + त्वा = अभिवन्धित्वा, अभिवन्धिय । So on.

चनन्तेहि रच्च ॥९॥

चकारनकारन्तेहि धातृहि तूनादीनं पञ्चयानं रज्जादेशी
होति वा । विक्ष ; आह्व ; उपह्व ; इत्वा ॥

9. *Racca* is optionally substituted for the suffixes *tūna* etc. used after roots ending in *ea* or *na* :—

वि + विच + त्वा = विक्ष । आ + इन + त्वा = आह्व ।

इन + त्वा = इत्वा । So on.

दिसा स्वानस्वान्तरोपो च ॥१०॥

दिस इच्छेताव धातुश्च तृनादीनं पञ्चयानं स्वान स्वा आदेश
होनि अन्तरोपो च । दिसान ; दिसा ॥

10. The suffixes *tūna* etc. used after the root *disa* are changed into *svāna* and *svā*, and the final part of the root is also elided :—

दिस + स्वा = दिसान, दिसा ।

महदभेद्हि भ्युहज्जव्भद्वा च ॥११॥

महदभ इच्छेप्रभलेहि धातृहि तृनादीनं पञ्चयानं च, यह,
ज्ज, यभ, आदेश होनि वा अन्तरोपो च । आगम्म, आगम्ला ;
चोक्म, चोक्मिला ; पग्यह, पग्यहिला ; उप्यज्ज, उप्य-
ज्जिला ; आरव्भ, आरव्भिला ; आरज्ज, आराधिला ॥

11. The suffixes *tūna* etc. used after roots ending in *ma*, *ha*, *da*, *bha* etc. are optionally changed into *mīma*, *yha*, *jja*, *bbha*, and *ddha*, and the final part of the roots is elided too :—

आगम + स्वा = आगम्म, आगम्ला वा । So on.

तद्वित-समास-कितका नामं वा तवे- तृनादीसु च ॥१२॥

तदुधित-समास-कितक इच्छेप्रभला उद्गदा नामं व दठ्ठवा

तवे-दूल-त्वान्-त्वादि-पञ्चये व्रच्छित्वा । बालिड़ठो ; पत्तो धम्मो
बेन सो पत्तधम्मो ; जुन्म्मकारो ॥

12. Words ending in *taddhita*, *samāsa* and *kita* too (except those ending in the suffixes *tave*, *tūna*, *tvāna*, *tvā* etc.) are to be regarded as nouns :—

पचिट्ठ + ण = पाचिट्ठो ।

जुन्म्म + कर + ण = जुन्म्मकारो । So on.

दुमृहि गरु ॥१३॥

इमृहि अकखरे यो पुष्पो सो गरुको व दड़ठम्मो । भित्वा ;
जित्वा ; हत्वा ॥

13. The vowel preceding two consonants is to be regarded as long :—भी+त्वा=भित्वा । शा+त्वा=शत्वा । जि+त्वा=जित्वा । (In these instances *i* is to be regarded as long *i*).

दीघो च ॥१४॥

दीघो च सरो गरुको व दड़ठम्मो । आहारो ; नदी ; घूँ
ति ; धम्मो ; ओपनविको ॥

14. The long vowel too is to be considered as long :—आहारो ; नदी ; etc. (Here *a*, *i* etc. are long vowels).

अक्खरेहि कारं ॥१५॥

अक्खुरेहि अक्खुरतयेहि अक्खुराभिष्येहि कारप्पच्चयो
होति योगे सति । अकारो ; आकारो ; यकारो ; उकारो ;
धकारो ; अकारो ; अकारो ; खकारो ॥

15. The suffix *kāra* is used after a letter, if that particular letter, or its signification or the object signified by it is to be expressed :—

अ + का = अकारो । So on.

यथागमं इकारो ॥१६॥

यथागमं सञ्ज्ञात्वेहि सञ्ज्ञप्पच्चयेत् इकारागमो होति । तेन
कम्मं कारियं ; भवितव्यं ; जनितव्यं ; विदितं ; करित्वा ;
इच्छितं ; इच्छितव्यं ; गमितव्यं ; वेदितव्यं ; भणित्वा ; पचित्वा ;
इच्छेवमादि ॥

16. Suffixes having followed, *i* is augmented to all roots in accordance with usages :—कारियं ;
भवितव्यं ; जनितव्यं ; so on.

दधन्ततो यो क्वचि ॥१७॥

इकारधकारन्ताय धीत्वा यथागमं अकारो होति क्वचि
दूनादीत्वा पप्ययेत् । बुद्ध्यो लोके उप्मज्जित्वा ; धन्मे बुज्जित्वा ।

इधनसी ति किमत्थं ? उभित्वा ।

काचीति किमत्थं ? उप्पादेत्वा ॥

इति किञ्चिधानकर्ये चतुर्थी करण्डो ॥

17. The suffixes *tūna* etc. having followed, *ya* is in some instances added, according to usages, to roots ending in *da* or *dha* :—

बृध + त्वा = बृज्भित्वा ।

For what purpose is this, viz., *ending in da* or *dha* ? उभित्वा ।

For what purpose is this, viz., *in some instances* ? उप्पादेत्वा ।

BOOK VII. CHAPTER V.

निगहीतं संयोगादि नो ॥१॥

संयोगादिभूतो नकारो निगहीतं आपच्छते । रङ्गो ; भङ्गो ;
सङ्गो ॥

1. The *na* forming the first part of a conjunct consonant is changed into *niggahita* :—

रंगो or रङ्गो । So on.

सम्बत्य गे गौ ॥२॥

गे इच्छेतस्य धातुस्य गी आदेसो होति सम्बट्ठाने । गीतं ;
गायति ॥

2. In all instances *gi* is substituted for the root *ge* :—

गे + त = गीतं ।

सदस्य सौदत्त ॥३॥

सद इच्छेतस्य धातुस्य सीदादेसो होति सम्बट्ठाने । निसिङ्गो ;
निसीदति ॥

3. In all instances *sida* is substituted for the root *sada* :—

नि + सद + त = निसिङ्गो । नि + सद + ति = निसीदति ।

यजस्य सरस्मि टठे ॥४॥

यज इच्छेतस्य धातुस्य सरस्य इकारादेसो होति टठे परै ।
यिढ़ठो ।

टठे ति किमतुर्थं ? यजनं ॥

4. The vowel of the root *yaja* is changed into *i* if *tttha* follows :—

यज + त = यिढ़ठो ।

For what purpose is this, viz., if *ttha* follows ?
वजनं ।

हचत्तथानं अन्तानं दो धे ॥५॥

हचत्तथानं धात्वन्तानं दादेषो होति धे परे । सन्नद्धो ;
कुधो ; बुद्धो ; सिद्धो ; विद्धो ; लद्धो ; आरद्धो ॥

5. *Ha* and the fourth letter of *vaggas* forming the final part of roots are changed into *da*, if *dha* follows :—

सं + नह + त = सन्नद्धो । कुध + त = कुद्धो । So on.

डो ठकारे ॥६॥

हचत्तथानं धात्वन्तानं डो आदेषो होति ठकारे परे ।
दड़ो ; बुड़ो ।

ठकारेति किमत्थं ? दाहो ॥

6. *Ha* and fourth letter of *vaggas* forming the final part of roots are changed into *da* if *dha* follows :—

दह + त = दड़ो । बुध + त = बुड़ो ।

For what purpose is this, viz., if *dha* follows ?
दाहो ।

गहस्स घर णे वा ॥७॥

गह इच्छेतस्य घरादेषो होति वा अप्पञ्चये परे । घरं ;
घरानि ।

वाति किमत्थं ? गाहो ॥

7. *Ghara* is optionally substituted for *gaha* if the suffix *ṇa* follows :—

गह + ण = घरं ।

For what purpose is this, viz., *optionally* ?

गह + ण = गाहो ।

दहस्स दो लं ॥८॥

दह इच्छेतस्य धातस्य दकारो उत्तं आपञ्जते वा अप्पञ्चये
परे । परिदाहो ।

वाति किमत्थं ? परिदाहो ॥

8. The *da* of the root *daha* is optionally changed into *la*, if the suffix *ṇa* follows :—

परि + दह + ण = परिदाहो ।

For what purpose is this, viz., *optionally* ?

परि + दह + ण = परिदाहो ।

धात्वन्तस्स लोपो किम्‌हि ॥९॥

धात्वन्तस्स व्यञ्जनस्स लोपो होति किम्‌हि पञ्चये परे ।
छजङ्गो ; उरगो ; सुरगो ; रुहो ॥

9. The consonant forming the final part of a root is elided if the suffix *kvi* follows :—

भुज + गम + कि = भुजग्नो ।

उर + गम + कि = उरगो । So on.

विदन्ते ऊ ॥१०॥

विद इच्छेतस्य धातुक्षयं अत्ते ज्ञकारागमो होति किम् हि पञ्चये परे ।

लोकविदू ॥

10. *U* is augmented at the end of the root *vida*, if the suffix *kvi* follows :—

लोक + विद + कि = लोकविदू ।

नमकरानं अन्तानं नियुत्तमृहि ॥११॥

नकार, नकार, ककार, रकारानं धात्वन्तावं न लोपो होति इकारबुत्ते तप्पञ्चये परे । हनिसुं ; गमितो ; अङ्कितो ; सङ्कितो ; रमितो ; सरितो ; करिता ।

इयुत्तमृहीति किमत्युर्थं ? गतो ; सतो ; कतो ; इतो ॥

11. If the suffix *ta* preceded by *i* follows, then *na*, *ma*, *ka*, or *ra* forming the final part of roots is not elided :—

हन + तुं = हनितुं । गम + त = गमितो । So on.

For what purpose is this, viz., preceded by *i* ?

गम + त = गतो । So on.

न कगत्तं चजा खु स्मि ॥१२॥

चकारजकारा ककारगकारत्तं नापञ्जले खुप्पच्छये परे ।
पाचको ; याजको ॥

12. The suffix *nvu* having followed, *ca* and *ja* are not changed into *ka* and *ga* :—

पच + खु = पाचको । यज + खु = याजको ।

करस्स च तत्ते तुस्मि ॥१३॥

कर इच्छेतस्स धातस्स च अन्तस्स रकारस्स तकारत्तं होति
तुप्पच्छये परे । कत्ता ; कत्तारो ॥

13. The suffix *tu* having followed, *m* the final part of the root *kara* too is changed into *ta* :—

कर + तु = कत्ता ।

तुं तून तब्बे सु वा ॥१४॥

कर इच्छेतस्स धातस्स अन्तस्स रकारस्स तकारत्तं होति वा
तुं-तून-तब्बेहु परेहु । कत्तुं, कात्तुं ; कत्तून, कात्तून ; कत्तब्बं,
कात्तब्बं ॥

14. The suffixes *tum*, *tūna* and *tabba* having

followed, *ra* the final part of the root *kara* is optionally changed into *ta* :—

कर + तुं = कत्तुं, कातुं वा । So on.

कारितं विय णानुबन्धो ॥१५॥

एकारानुबन्धो पञ्चयो कारितं विय दट्ठब्बो वा । दाहो ;
देहो नादो ; वाहो ; बोधो ; वारो ; धारो ; परिक्खारो ;
दायकी ; नायको ; लायको ; भावको ; कारी ; घाती ; दायी ।
वाति किमत्यु ? उपक्खारो ॥

15. The suffixes having the indicatory letter *na* may be regarded as causative (*kārīta*) ones :—

दह + ण = दाहो । So on.

For what purpose is this, viz., *may* ?

उप + कर + ण = उपक्खारो ।

अनका युण्वनं ॥१६॥

यु एव इच्छेते सं पञ्चयानं अन अक इच्छेते आदेषा होन्ति ।
नन्दितव्यन्ति नन्दनं वनं ; भूयते भवनं ; गयह्वते गहयं ; नलं
करोतीति = नलकारो ॥

16. *Ana* and *aka* are substituted (respectively) for the suffixes *yu* and *nvu* :—

नन्द + यु = नन्दनं । नल + कर = यु नलकारको । So on.

कंगा चजानं ॥१७॥

चज इच्छेतेसं धात्वन्नानं ककारगकारादेसा होनि खातुवन्ने
पञ्चये परे । पाको ; योगो ॥

इति किञ्चिद्धानकम्पे पञ्चमो कण्ठो ॥

17. If any suffix having the indicatory letter *na* follows, *ca* and *ja* forming the final part of roots are respectively changed into *ka* and *ga* :—

पञ्च + ण = पाको । दुन्ज + ण = योगो ।

The fifth chapter on *kita* is finished.

BOOK VIII.—UNĀDI.

कत्तरि कित् ॥१॥

कत्तरि अत्थे कितपञ्चयो होति । कारु ; कारुको ;
कारको ; पाच्को ; कत्ता ; जनिता ; पर्चिता ; नेता ॥

i. The *kita* suffixes are used in the active voice :—

कर + णक = कारुको । कर + णु = कारको । So on.

भावकम्भेसु किञ्चक्तखतथा ॥२॥

भावकम्भेसु इच्छेतेस्तत्थेसु किञ्चत्थ क्लत्थ खत्थ इच्छेते पञ्चया होन्ति । उपसम्मादेतब्बं ; सवितब्बं ; भवता कक्षब्बं कम्भं ; भवता ओक्षब्बो ओदनो ; भवता असितब्बं भोजनं । भवता असितं ; भवता सवितं ; भवता पञ्चितं ; भवता असितं भोजनं ; भवता सवितं सवनं ; भवता पञ्चितं ओदनं । भवता किञ्चित्स्ययो ; रैसस्ययो ; इस्ययो ; सुस्ययो भवता ॥

2. The suffixes called *kicca*, *kta* and *kha* (or the suffixes bearing the meanings of them) are used in the reflective and passive voices :—

उप + सं + पद + णे + तब्ब = उपसम्मादेतब्बं ।

अस + क्ल = असितं । सु + सो + ख = सुस्ययो । So on.

कम्भणि दुतियायं क्तो ॥३॥

कम्भणि अत्थ दुतियायं विभक्तियं कक्षरि क्लपञ्चयो होति । दानं दिक्षो देवदक्षो ; सीलं रक्षितो देवदक्षो ; भक्तं भुक्तो देवदक्षो ; गरुं उपासितो देवदक्षो ॥

3. The suffix *kta* is used in the active voice in connection with an object having the endings of the second case :—

दा + क्ल = दिक्षो । भुज + त = भुक्तो । So on.

स्वादौहि मन् म च तो वा ॥४॥

खो, भो, सु, रु, झ, वा, धू, हि, लू, पि, अद इच्छेवमादीहि
घाठहि मन् पञ्चशो होति मस्य च तो होति वा । खेमो ; भीमो ;
सोमो ; रोमो ; होमो ; वामो ; धूमो ; हेमो ; खोमो ; पैमो ;
अस्ता ; आत्मा ॥

4. The suffix *man* is used after the roots *khi*, *bhi*, *su*, *ru*, *hu*, *vā*, *dhū*, *hi*, *lū*, *pi*, *ada* etc., and
m-i of the suffix *man* may be changed into
ta :—

खो + मन् = खेमो । लू + मन् = लेमो ।

अद + मन् = अद + तन् = अस्ता or आत्मा ।

समादौहि थमा ॥५॥

सम, दम, दर, रह दु, हिं; सी, भी, दा, सा, या, ठा, भस,
इच्छेवमादोहि घाठहि थमा पञ्चया होन्ति । समथो ; दमथो ;
दरथो ; रथो ; दुमो ; हिमो ; सीमो ; भीमो ; दामो ; सामो ;
ठामो ; भस्मा ॥

5. The suffixes *tha* and *ma* are used after
the roots *sama*, *dama*, *dara*, *raha*, *du*, *hi*, *si*, *bhi*,
dā, *sā*, *yā*, *thā*, *bhasa*, etc. :—

सम + थ = समथो । भस + म = भस्मा । So on.

गहसुपधसे वा ॥६॥

गह इच्छेतस्य धातुस्य उपधस्य एतं होति वा । गेहं, गहं ॥

6. The penultimate vowel of the root *gaha* is optionally changed into *e* :—

गह + अ = गेहं or गहं ।

मसुस सुस्स च्छरच्छेरा ॥७॥

मसु इच्छेतस्य पाठिपदिकस्य सुस्स च्छरच्छेरादेसा होन्ति ।
मच्छरो ; मच्छेरो ॥

7. *Cchara* and *cchera* are substituted for *su* of the crude word *masu* :—

मसु + अ = मच्छरो or मच्छेरो ।

आपुब्बचरस्स च ॥८॥

आपुब्बस्य चर इच्छेतस्य धातुस्य च्छरियच्छ्रेरादेसा होन्ति
आपुब्बसी च रस्तो होति । अच्छरियं, अच्छरं ; अच्छरियं,
अच्छरं वा ।

8. *Cchariya*, *cchara*, and *cchera* are substituted for the root *cara* preceded by *ā*, and the preceding *ā* is also shortened :—

आ + चर + अ = अच्छरियं, अच्छरं, अच्छरं वा ।

अलकलसलेहि लया ॥८॥

अल, कल, सल इच्छेतेहि धार्तुहि लयप्रवृत्तया होन्ति ।
अङ्गं ; कङ्गं ; सङ्गं ; अल्यं ; कल्यं ; सल्यं ॥

9. The suffixes *la* and *pa* are used after the roots *ala*, *kala*, *sala* etc. :—

अल + ल = अङ्गं । अल + य = अल्यं । So on.

याणलाणा ॥९॥

कल, सल इच्छेतेहि धार्तुहि याणलाणप्रवृत्तया होन्ति । कल्याणं ; पठिसल्याणं ; कङ्गाणो ; पठिसङ्गाणो ॥

10. The *yāṇa* and *lāṇa* are used after the roots *kala* and *sala* :—

कल + याण = कल्याणं । कल + लाण = कङ्गाणो । So on.

मथिस्स थस्स लो च ॥११॥

मथि इच्छेतस्स धार्तुस्स थस्स लादेस्से होति । मङ्गो ;
मङ्गं ।

चसहगहयेन खको चासनो होति । मङ्गको ; मङ्गकं ॥

11. *La* too is substituted for *tha* of the root *mathi* (or *matha*) :— मथ + च = मङ्गो ।

By the force of *too* (च) it is to be understood that *laka* is also substituted :—

भव + च = भव्वक्ता ।

पेसातिसगप्पत्तकालेसु किञ्चा ॥१२॥

पेसातिसगप्पत्तकाल इच्छेतेस्तथेसु किञ्चप्पद्वा होन्ति ।
कत्तब्दं कम्मं भवता ; करणीयं किञ्चं भवता ; भोत्तब्दं भोज्जं
भवता ; भोजनीयं भोज्जं भवता ; अज्भयितब्दं अज्भेयं
भवता ; अज्भयनीयं अज्भेयं भवता ॥

12. The *Kicca* suffixes are used in the sense of order, permission or opportunity :—

कर + तब्द = कत्तब्द । So on.

अवस्थकाधमिणेसु णी च ॥१३॥

अवस्थाक अधमिण इच्छेतेस्तथेसु णीप्पच्चयो होति किञ्चा च ।
कारी सि मे कम्मं अवस्थं ; दारी सि मे भारं अवस्थं ।
अधमिणो - दायी सि मे बतं इणं ; धारी सि मे सहस्रं इणं ।
किञ्चा च—कत्तब्दं मे भवता गेहं ; दातब्दं मे भवता सतं इणं ;
धारयितब्दं मे भवता सहस्रं इणं ; करणीयं भवता किञ्चं ;
कारियं, कर्यं भवता वतुयं ॥

13. The suffix *णी* as well as the *kicca* suffixes are used to signify necessity or debt :—

कर + णी = कारी । दा + णी = दायी ।

कर + तब्द = कत्तब्द । So on.

अरहसकादौहि तु च ॥१४॥

अरह सक्त भव्य इच्छेवमादीहि योगे सबधातृहि तु पञ्चयी
होति । अरहा भवं वक्तुं ; अरहा भवं कक्तुं ; सक्तो भवं
इन्तुं ; सक्तो भवं जेतुं ; सक्तो भवं जिनितुं ; सक्तो भवं
जिनेतुं ; सक्तो भवं भरितुं ; सक्तो भवं दातुं ; सक्तो भवं गन्तुं ;
भव्यो भवं जिनितुं ; इच्छेवमादि ॥

14. The suffix *tum* too is used after all roots in connection with the words *araha* (worthy), *sakka* (capable), *bhabba* (fit) etc. :—अरहा भवं कक्तुं (you are worthy of doing it) ; so on.

वजादौहि पञ्चज्ञादयो निपञ्चन्ते ॥१५॥

वज, इज, अज, चद, विद, सज, षद, हन, इष, सद, सि,
धा, चर, कर, हुज, पद, रिच, कित, कुच, लद, लम, रद, तिर,
अज, तिज, गम, घस, रुस, पुच्छ, सुह, वस, कच, कथ, तुद, विस,
पिस, सुद, सुस, सत, खु, नत, तथ, इच्छेवमादीहि धातृहि
उपसमाप्तव्यादोहि च पञ्चज्ञादयो सहा निपञ्चन्ते ।
पञ्चज्ञा ; इज्ञा ; समज्ञा ; निसज्ञा ; विज्ञा ; विसज्ञा ;
पञ्चा ; वज्ञा ; इञ्चा ; अतिञ्चा ; सज्ञा ; अभिज्ञा ;
सेया ; सहा ; चरिया ; किरिया ; रुच्छा ; पञ्चा ; रिच्छा ;
चिकिच्छा ; कुच्छा ; मच्छा ; लच्छा ; रच्छा ; तिरच्छा ;
अज्ञा ; तितिक्खा ; सागच्छा ; दोषच्छा ; दोरुच्छा ; पुच्छा ;
सुच्छा ; वच्छा ; कच्छा ; साकच्छा ; हुच्छा ; विच्छा ; पिच्छा ;
सच्छो ; मच्छ ; सच्छं ; उच्छं ; नच्छं ; निच्छं ; तच्छं ; इच्छेवमादि ॥

15. The words *pabbajjī* etc. are anomalously derived from the roots *vaja* etc. joined with prefixes and suffixes :—

प + वज + रख = पव्वज्जा । रख + रख = रख्जा ।

सत + य = सज्ज । So on.

किलोपो च ॥१६॥

भू, भू. भा, गमु, खनु, यनु, मन, तनु, इज्जेवनादीहि धातृहि
किलोपो च होति युन निपच्छन्ते । विभू; सम्भू; अभिभू;
सम्भू; उद्भू; विभा; निभा; पभा; आभा; सज्जगो; उरगो;
तरङ्गो; सङ्घो; विदो; सुनो; परितो; इज्जेवनादि ॥

16. The suffix *kvi* used after the roots *bhū*, *dhū*, *bhā*, *gamu*, *khanu*, *yamu*, *mana*, *tanu*, etc. is elided, and words are anomalously formed with the suffix :—

वि + भू + कि = विभू । सं + खन + कि = सङ्घो । So on.

सच्चजानं कगा नानुवन्धे ॥१७॥

सच्चजानं धातूनं अन्तानं चकानं कगादेशा होन्ति यथासङ्घे
यानुवन्धे पञ्चवे परे । ओको; पाको; सेको; सोको; विको;
चागो; यागो; भागो; रोगो; रागो; भङ्गो; सङ्घो ॥

17. If a suffix having the indicatory letter

na follows, *ca* or *ja* forming the final part of roots is respectively changed into *ka* or *ga* :—

च्च + ण = ओको । पच + ण = पाको ।

सिंच + ण = सेको । रज + ण = रोगो । So on.

नुदादीहि यु खूनं अनाननाकानका
सकारितेहि च ॥१८॥

तुद, स्तुद, जन, स्त, लू, उ, शू, जा, अस, सस, इच्चेव-
मादीहि धातृहि, फन्द, चित, आण इच्चेवमादीहि सकारितेहि
च युखूनं पच्चयानं जन, आनन, अक, आनकादेशा होन्ति
वथासङ्घं कत्तरि भावकरणेत्तु च । पनुदतोति = पनुदनो ;
एवं स्तुदनो ; जननो ; सवणो ; लवणो ; हवनो ; पवनो ;
भवनो ; जानो ; असनो ; समणो । भावे च—पनुज्जाते =
पनुदनं ; सुज्जाते = स्तुदनं ; जायते = जननं ; स्तुयते = सवणं ;
लूयते = लवणं ; इयते = इवनं ; पूयते = पवनं ; भूयते = भवनं ;
जायते = आनं ; असते = असनं ; समते = समणं ; सञ्जानीयते
सञ्जाननं ; क्रूयते = काननं । सकारितेहि च—फन्दापयते =
फन्दापनं ; चेतापयते = चेतापनं ; आणापयते = आणापनं । एवं
करणे च तुदति अनेनाति तुदनं । एवं पनुदनं ; पस्तुदनं ;
जननं ; सवणं ; लवणं ; हवनं ; पवनं ; भवनं ; जाननं ;
असनं ; समणं । पुन कत्तरि—तुदतोति तुदको ; स्तुदतोति
स्तुदको ; जनेतोति जनको ; सुषोतोति सावको ; तुनातोति
त्वावको ; तुहोतोति इावको ; पुनातोति पावको ; भवतोति

भावको ; ज्ञानातीति ज्ञानको ; असतीति आसको ; उपासतीति उपासको ; समतीति सामको । कारिते हु—आणापयतीति आणापको । एवं फन्दापको ; चेतापको ; सञ्चानको ; इच्छेवनादि ॥

18. In signifying the agent, condition or instrument, *ana* or *ānana* and *aka* or *ānaka* are respectively substituted for the suffixes *yu* and *ṇvnu* used after the roots *nuda*, *sūda*, *jana*, *sū*, *lū*, *hu*, *pu*, *bhū*, *ñā*, *asa*, *samu* etc., and also used after the roots *phanda*, *cita*, *āṇa* etc. in their causative forms :—

Agent—*हुद् + यु* = *हुदनो* । प + *हुद् + यु* = *पहुदको* ।
So on.

Condition—प + *हुद् + यु* = *पहुदनं* । So on.

Instrument—*हुद् + यु* = *हुदनं* । So on.

Causative forms—*फन्द + णापय + यु* = *फन्दापनं* ।

फन्द + णापय + एव = *फन्दापको* । So on.

इयतमकिएसानं अन्तस्सरो दीर्घं क्वचि
दुसस्स गुणं दो रं सक्रूषी च ॥१६॥

इ, य, त, न, कि, एस इच्छेतेसं सञ्चनानानं अल्लो सरो दीर्घं आपञ्जते ; क्वचि दुस इच्छेतस्य धातुस्य उकारो गुणं आपञ्जते, हो रं, धात्वलस्य च स, कडु, ई च आहेसा होन्ति यथासम्भवं ; एते सहा सकेन सकेन नामेन यथानुपरोधेन व उसासनेन उन

निपञ्चने । ईदिसो ; बादिसो ; तादिसो ; आदिसो ; कादिसो ; एदिसो ; शादिसो ; ईरिसो ; तारिसो ; भारिसो ; कीरिसो एरिसो ; शारिसो ; ईदिक्खो ; यादिक्खो ; तादिक्खो ; भादिक्खो ; कीदिक्खो ; एदिक्खो ; सादिक्खो ; ईदो ; यादो ; तादो ; भादो ; कीदो ; एदो ; तादो ।

चसहमाइयेन तेसं एव सहानं इ. य इच्छेवभादीनं अन्तो च सरो कचि दीपतं आङ् । इदिक्खो ; शारिक्खो ; तारिक्खो ; भारिक्खो ; कीरिक्खो ; एरिक्खो ; सादिसो ; शारिसो ; शदिक्खो ; चरिक्खो ॥

19. The final vowel of the pronouns *i*, *ya*, *ta*, *ma*, *ki* and *esa* is lengthened ; in some instances *u* of the root *dusa* is gunated ; and *da* is changed into *ra*, and the final part of the root too is changed into *sa*, *kkha*, and *i* ; these words (given in the *vutti*) are anomalously derived from their crude forms in consonance with the words of Buddha :—

इम + इस + कि = ईदिसो ; ईरिसो ; ईदिक्खो ; ईदो ।

य + इस + कि = यादिसो ; यादिक्खो ; यादो । So on.

By the force of the word *too* it is to be understood that the final vowel of the words *i*, *ya* etc. is in *some* instances lengthened :—*सदिक्खो* ; *चरिक्खो* । Here the vowel of *sa* has not been lengthened.

भ्यादौहि मतिपूजादौहि च त्रो ॥२०॥

भी, मुप, भिद, इच्छेवभादीहि धातृहि मत्यादितो च बुद्धाः-

दितो च पूजादितो च क्षम्यच्चयो होति । भीतो ; सुक्ष्मी ;
भित्तो ; सम्भातो ; सङ्क्षिप्तो ; सम्मादितो ; अवधारितो ;
बुद्धिः ; इतो ; विदितो ; तक्षितो ; पूजितो ; अपचायितो ;
मानितो ; अपचितो ; बन्धितो ; सङ्कारितो ; जातो ॥

20. The suffix *kta* is used after the roots *bhi*, *supa*, *mida*, etc. in the sense of knowing, understanding and revering too :—

भो + क्त = भीतो । सुप + क्त = सुक्ष्मी ।

पूज + क्त = पूजितो । So on.

वेपुसौदववमुकुदाभूहूदौहि शुक्ति-
मणिमा निष्वत्ते ॥२१॥

वेपु, सी, दव, वषु, कु, दा, भू, हू इत्येवमादोहि धात्रूहि य
त्तिमणिम्यच्चया होन्ति निष्वत्तत्ये । वेपनं, वेपो ; तेन निष्वत्तो =
वेपथु ; सथनं, सयो ; तेन निष्वत्तो = सयथु ; दवनं, दवो ; तेन
निष्वत्तो = दवथु ; वमनं, वमो ; तेन निष्वत्तो = वमथु ; कुति,
करणं ; तेन निष्वत्तो = कुक्तिमं ; दाति, दानं ; तेन निष्वत्तं =
दत्तिमं ; भूति, भवनं ; तेन निष्वत्तं = भोक्तिमं ; अवहृति
अवहवनं ; तेन निष्वत्तं = अवहायिमं ॥

21. In order to signify consequence (effect) the suffixes *thu*, *ttima* and *nima* are used after the roots *vepu*, *sī*, *dava*, *vamu*, *ku*, *dā*, *bhū*, *hū*, etc. :—

वेप + थु = वेपथु । सी + थ = सयथु ।

दा + शिम = दत्तिम् । अव + इ + शिम = ओहाविम् ।

So on.

अक्रोसे नमृहानि ॥२२॥

अक्रोस इच्छेत्स्मिं अत्थै नमृहि पठिसेधयुक्ते आनिष्पच्यो
होति सब्बधातृहि । अगमानि ते जम्भदेखं ; अकराणि ते
ते जम्भकम्भं ।

नमृहीति किमत्थं ? विपक्षि ते ; विकक्षि ते ।

अक्रोसेति किमत्थं ? अगति ते ॥

22. In order to signify censure the suffix *ani* is used after all roots preceded by the negative particle *na* :—

न + गम + आनि = अगमानि । So on.

For what purpose is this, viz., preceded by *na* ?

वि + पद + ति = विपक्षि । So on.

For what purpose is this, viz., in order to signify censure ? अगति ।

एकादितो सकिस्स क्खत्तुं ॥२३॥

एक, हि, ति, चतु, पञ्च, छ, सप्त, अट्ठ, नव, दसादितो
गणतो सकिस्स क्खत्तुं आदेसो होति । बधा—एकक्खत्तुं ;
हिक्खत्तुं ; तिक्खत्तुं ; सप्तक्खत्तुं ; अट्ठक्खत्तुं ; नव-
क्खत्तुं ; दसक्खत्तुं । एवमादयो अञ्जेपि सहा योजेत्वा ॥

23. The word *sakim* (meaning one time) used

after *eka*, *dvi*, *ti*, *catu*, *pañca*, *cha*, *satta*, *aṭṭha*, *nava*, *dasa* and other numerals is changed into *kkhattum* :—

एक + सकिं = एकक्खत्तुं । So on.

सुनस्सुनस्सोणवानुवानुखुणाना ॥२४॥

सुन इच्छेतस्स पाठिपदिकस्स उनस्स ओण. वान, उवान,
उनख, उण, आ, आन आदेशा होन्ति । सोणो ; स्सानो ;
उवानो ; सुनखो ; उणो ; ला ; लानो ॥

24. *Una* of the crude word *suna* is changed into *oṇa*, *vāna*, *uvāna*, *unakha*, *uṇa*, *ā* and *āna* :—

ओणो ; स्सानो ; सुवानो ; उनखो ; उणो ; ला ; लानो ।

तरुणस्स सुसु च ॥२५॥

तरुण इच्छेतस्स पाठिपदिकस्स सुसु आदेशो होति । रुच
कालकेसो ॥

25. *Susu* is substituted for the crude word *taruṇa* :—सुसु ।

युवस्सुवस्सुव्वानुनूना ॥२६॥

युव इच्छेतस्स पाठिपदिकस्स उवस्स उव, उवान उन, ऊन
आदेशा होन्ति । युवा ; युवानो ; युनो ; यूनो ।

26. *Uva* of the crude word *yuva* is changed

into *uva*, *uvāna*, *una*, and *ūna* :—युवा ; युवानो ; युनो ; यूनो ।

काले वत्तमानातौते खादयो ॥२७॥

काले वत्तमानत्‌ये च अतीतत्‌ये च युवत्तपञ्चया होन्ति ।
कारु ; वायु ; भूतं ॥

27. The suffixes *nu*, *yu* and *ta* are used in the present and past tenses :—

कर + यु = कारु । वा + यु = वायु । भू + त = भूतं ।

भविष्यति गमादीहि णो विण् ॥२८॥

भविष्यति कालत्‌ये गम, भज, सु, ठा, इच्छेन्मादीहि धार्थहि णो, विण् पञ्चया होन्ति । गमितुं सोलं यस्तु सो होति गाजी ; भजितुं सोलं यस्तु सो होति भाजी ; पस्तितुं डोलं यस्तु सो होति पस्ताकी ; पट्ठयितुं सोलं यस्तु सो होति पट्ठायी ॥

28. The suffixes *ni* and *ghin्* are used after the roots *gama*, *bhaja*, *su*, *ṭhā* etc. in the future tense :—

गम + णो = गाजी । ष + ठा + विण् = पट्ठायी ।

किरियायं खुतवो ॥२९॥

किरियायं अत्‌ये एत् इच्छेते पञ्चया होन्ति भविष्यति

काले ; करिस्तु वजतीति, कारको वजति ; सुन्निस्तु वजेतीति, भोक्ता वजति ॥

29. In the future tense the suffixes *vvu* and *tu* are used in signifying the sense of the verb :—

कर+एवु = कारको । सुन्न+तु = भोक्ता ।

भाववाचिम्‌हि चतुर्थी ॥३०॥

भाववाचिम्‌हि चतुर्थी विभक्ति होति भविस्ति काले । पचिस्ते पचनं पाको ; पाकाय वजति ; सुनिस्ते भोजनं, भोगो ; भोगाय वजति ; नट्टिस्ते नट्टनं, नच्चो ; नच्चाय वजति ॥

30. The ending of the fourth case is used in the future time in order to signify purpose :—
पाकाय वजति । So on.

कम्पणि णो ॥३१॥

कम्पणि उपपदे णपचयो होति भविस्ति काले । नगरं करिस्तोति नगरकारो वजति ; साक्षिं खविस्तोति साक्षिलाको वजति ; धृष्टं वपिस्तोति धृष्टजयापो वजति ; भोगं ददिस्तोति भोगदायो वजति ; सिन्धुं पिविस्तोति सिन्धुपायो वजति ॥

31. In the future tense the suffix *na* is used after roots preceded by a noun in the objective case :—

नगर+कर+ण = नगरकारी । So on.

सेसे सन्तुमानाना ॥२२॥

सेसे इच्छेतस्मिं अत्थे आन्तु, आन, आन इच्छेते पच्चया होन्ति
 भविष्यति काले कर्मपदे । कर्मं करिस्तीति=कर्म' करिस्तं,
 कर्मं करोन्तो ; कर्मं कुरुमानो, कर्मं करानो वजति ; भोजनं
 भुञ्जिस्तीति = भोजनं भुञ्जिस्तं, भोजनं भुञ्जन्तो, भोजनं भुञ्जमानो,
 भोजनं भुञ्जानो वजति ; खादनं खादिस्तीति=खादनं खादिस्तं,
 खादनं खादन्तो, खादनं खादमानो, खादनं खादानो वजति ;
 भग्नं चरिस्तीति = भग्नं चरिस्तं, भग्नं चरन्तो, भग्नं चरमानो,
 भग्नं चरानो वजति ; भिक्खुं भिक्खिस्तीति=भिक्खुं
 भिक्खिस्तं, भिक्खुं भिक्खन्तो, भिक्खुं भिक्खमानो, भिक्खुं
 भिक्खानो वजति ॥

32. In the future tense the suffixes *ssa*, *antu*, *māna*, and *āna* are used after roots (preceded by a noun in the objective case) in order to signify completion of the action :—

कर + आ = करिस्तं । कर + आन्तु = करोन्तो ।

कर + आन = कुरुमानो । कर + आन = करानो । So on.

छदादीहि तत्रण् ॥२३॥

छद, चित, सु, नी, विद, पद, तनु, यति, अद, अद, युज, वद,
 निद, आ, पु. कल, वर, वेपु, गुप, दा, इच्छेमादीहि धातृहित वय
 इच्छेते पच्चया होन्ति यथासन्ध्यं । छतं, छवं; विचितं,
 विचिवं; रुतं, सोतं; नेतं, नेतं, पवितं, पवितं; पतं,

पदं ; तम्भं, तम्भं ; वलं, वलं ; चर्तं, चर्तं ; चर्तं, चर्तं ;
योत्तं, योत्तं ; चर्तं, चर्तं ; चित्तं, चित्तं ; चेत्ता, चात्ता ; मुत्तो,
एत्तो ; कस्तं, कस्तं ; चर्तं, चर्तं ; चेत्तं, चेत्तं ; गतं, गात्तं ;
गुत्तं, गुत्तं ; गोत्तं, गोत्तं ; दत्तं, दात्तं ; इच्छेवनादि ॥

33. The suffixes *ta* and *tran* are as far as possible used after the roots *chada*, *cita*, *su*, *nī*, *vida*, *pada*, *tanu*, *yati*, *ada*, *mada*, *yuja*, *vatu*, *mida*, *mā*, *pu*, *kala*, *vara*, *vepu*, *gupa*, *dā*, etc. :—

चद + त = चत्तं । चद + ल = चत्तं ।

चु + त = चुत्तं । चु + ल = चोत्तं । So on.

वदादौहि णित्तो गणे ॥३४॥

वद, चर, वर इच्छेवनादीहि धातृहि णित्तप्रवयो होति
गणत्ये । वदित्तानं गच्छो = वादित्तं ; एवं चारित्तं ; वारित्तं ;
इच्छेवनादि ॥

34. In order to signify multitude the suffix *ṇitta* is used after the roots *vada*, *cara*, *vam* etc. :—

वद + णित्त = वादित्तं । So on.

मिदादौहि त्तितियो ॥३५॥

चिह-पद-रज-तत्तु-धा इच्छेवनादीहि धातृहि त्ति ति इच्छेते
प्रवया होत्ति । चेत्ती ; पत्ति ; रत्ती ; तत्ति ; धात्ति ;
इच्छेवनादि ॥

35. The suffixes *tī* and *ti* are used after the roots *mida*, *pada*, *raja*, *tānu*, *dhā* etc. :—

मिद + ती = मेत्ती । पद + ति = पत्ति । So on.

उसुरञ्जदंसानं दंसस दण्डो ढट्ठा
च ॥२६॥

उसु, रञ्ज, दंस, इच्छेतेसं घातूनं दंसस दण्डादेषो होति
ढट्ठा पञ्चया च होति । उड्डा ; रट्ठं ; दण्डो ॥

36. The suffixes *dha* and *tha* are used after the roots *usu*, *rañja* and *damisa*, and *daddha* is substituted for *damisa* :—

उसु + ड = उड्डा । रञ्ज + ठ = रट्ठं । So on.

सूवसानं ऊवसानं अतो थो च ॥२७॥

चू-उ-अव इच्छेतेसं घातूनं ऊ-उ-असानं अतादेषो होति
थप्पञ्चयो च । उत्तुर्धं ; वत्तुर्धं ; अत्थो ॥

37. The suffix *tha* is used after the roots *sū*, *vu* and *asa*, and *at* is substituted for *ū*, *u*, and *asa* of the roots :—

सू + थ = उत्तुर्धं । वु + थ = वत्तुर्धं । अस + थ = अत्थो ।

रञ्जदादौहि धदिहकिरा क्वचि जद- लोपो च ॥२८॥

रञ्ज-उदि-इदि-चद-मदि-खुदि-छिदि-रुदि-दल-सुस-वच-वज इच्छे-
आदौहि धात्रौहि ध-द-इह-क-इर इच्छेते पञ्चया होन्ति क्वचि
जदलोपो च पुन निपञ्चन्ते। रञ्जः समुदोः इन्दोः चन्दोः
मन्दोः खुदूदोः छिदूदोः रुदूदोः दलिहूदोः सुकंः वकः
पचिरं इच्छेषमादि ॥

38. The suffixes *dha*, *da*, *idda*, *ka* and *ira* are used after the roots *rañja*, *udi*, *idi*, *cada*, *madi*, *khudi*, *chidi*, *rudi*, *dala*, *susa*, *vaca*, *vaja* etc., and in some instances *ja* and *da* of the roots are elided :—

रञ्ज + ध = रञ्जः । सं + उदि + द = समुदो । So on.

पटितो हिस्म हेरण् हीरण् ॥२९॥

पटि इच्छेतसा हिस्म धातस्म हेरण्-हीरण् आदेसा होन्ति ।
पाटिहीरं ; पाटिहेरं ॥

39. *Heran* and *hiran* are substituted for the root *hi* preceded by *pati* :—

पटि + हि + अ = पाटिहेरं ; पाटिहीरं ।

काण्डग्रादीहि को ॥४०॥

करिष्ठ-घटि-वदि-करणिष्ठ-मणिष्ठ-सणिष्ठ-कुठि-भणिष्ठ-पणिष्ठ-दणिष्ठ
रणिष्ठ-तड़ि-सिडि-चणिष्ठ-गणिष्ठ-धणिष्ठ-खणिष्ठ-मेणिष्ठ-एरणिष्ठ-कडि
इच्छेवमादीहि धातृहि कप्यज्ञयो होति सङ्ग पञ्चवेन च युन निपञ्चन्ते
यथासम्भवं । कण्डो ; घण्डो ; वण्डो ; करण्डो ; भण्डो ; सण्डो ;
कुट्ठो ; भण्ड' ; भण्डको ; पण्डो ; रण्डो ; दण्डो ; वितण्डो ;
इसिण्डो ; चण्डो ; गण्डो ; अण्डो ; लण्डो ; मेण्डो ;
एरण्डो ; कण्डो ; इच्छेवमादयो अच्छेपि रहदा भवन्ति ॥

40. The suffix *ka* is used after the roots *kanḍā* etc. ; and the words *kanḍa* etc. are anomalously formed from those roots :—

करिष्ठ+क=कण्डो । घटि+क=घण्डो । So on.

खादामगमानं खन्वन्वगन्वा ॥४१॥

खाद-अम-गम इच्छेतेसं धातृनं खन्व-अन्व-गन्वादेशा होन्ति
कप्यज्ञयो च । खन्वो ; अन्वो ; गन्वो । एवं खन्वको ;
अन्वको ; गन्वको ॥

41. The suffix *ka* is used after the roots *khāda*, *ama*, and *gama*, and *khandha*, *andha* and *gandha* are respectively substituted for the roots. :—

खाद+क=खण्डो । अम+क=अण्डो । So on.

पठादीद्वालं ॥४२॥

पठ-कल-कुस-कद-भगन्द-मेख-वक्क-तक्क-पळ्ळ-सहृद-मुल-बिल-विद-
चण्डि-पञ्च-वा-वस-पञ्च-मञ्च-मुस-गोत्रयु-पुथु बक्क-मगि-बक्क-कबि-सबि-
अग्न इच्छे वमादीहि धार्द्धहि पाटिपदिकेहि च उत्तरपदेसु अलं
पञ्चयो होति, पञ्चा पुन निपञ्चन्ते । पटे अलं इति = पठलं । एवं
कललं ; कुसलं ; कदलं ; भगन्दलं ; मेखलं ; वक्कलं ; तक्कलं ; पळ्ळलं ;
सहृदलं ; मुलालं ; बिलालं ; विदालं ; चण्डालो ; पञ्चालो ;
वालं ; वसलो ; पञ्चलो ; मञ्चलो ; मुसलो ; गोत्रयुलो ; पुथुलो ;
बक्कलो ; बक्कलं ; बहलं ; कम्बलं ; सम्बलं ; अगलं ; इच्छे व-
मादयो अञ्जेपि सहृदा भवन्ति ॥

42. The suffix *alam* is used after the roots or crude words *pata*, *kala*, *kusa*, *kada*, *bhaganda*, *mekha*, *vakka*, *takka*, *palla*, *sadda*, *mula*, *bila*, *vida*, *candi*, *pañca*, *vā*, *vasa*, *paca*, *maca*, *musa*, *gotthu*, *puthu*, *bahu*, *magi*, *bahu*, *kabi*, *sabi*, *aggā* etc.; and the words *pañala* etc., are thus anomalously formed :—

पठ + अलं = पठलं । कल + अलं = कललं । So on.

पुथुस्स पुथपथामो वा ॥४३॥

पुथु इच्छेतस्स पाटिपदिकस्स पुथपथादेशा होन्ति. क्षम्चि
अमपञ्चयो होति । पुथवो ; पथमो ; पुथुज्जनो ; पठवी वा ॥

43. The crude word *puthu* is changed into

putha and *patha*, and in some instances the suffix *ama* is used. :—पुष्टवो ; पथनी ; etc.

सासादौहि तुद्वो ॥४४॥

सास-दद-चद-मद इत्येवनादीहि धात्र्हिं तुदु इत्येते पञ्चवा
होति । सत्तु ; ददुड ; चदुड ; मदुड ॥

44. The suffixes *tu* and *du* are used after the roots *sāsa*, *dada*, *mada* etc. :—

सास+तु = सत्तु । दद+डु = ददुडु । So on.

च्यादौहि ईवरो ॥४५॥

ची-पा-धा इत्येवनादीहि धात्र्हिं ईवरप्यच्यो होति ।
चीवरं ; पीवरं ; धीवरं ॥

45. The suffix *ivara* is used after the roots *ā*, *pā*, *dhā*, etc. :—

ची+ईवर=चीवरं । पा+ईवर=पीवरं ।

धा+ईवरं = धीवरं । So on.

मुनादौहि चि ॥४६॥

मुन-यत-चमा-पद-कव-सुर्य-रूप-महाल-भद्रदाल-मण इत्येवना-
दीहि धात्र्हिं पाठिपदिक्षेहि च इत्यच्यो होति । मुनि ; यति ;
चम्मि ; पति ; कवि ; सुर्यि , रूपि ; महालि ; भद्रदालि ; मणि ॥

46. The suffix *i* is used after the roots or crude words *muna*, *yata*, *aggā*, *pada*, *kava*, *suca*, *ruca*, *mahāla*, *bhaddāla*, *maya*, etc. :—

मुन + इ = मुनि । यत + इ = यति । So on.

विदादीच्छुरो ॥४६॥

विद, वल, मस, सिन्द, ड, कु, कपु, मब, उन्द, खज्ज, कुर,
इच्चे वमादीहि धातृहि पाठिपदिकेहि च उरपञ्चयोः होति
विदूरठाने जातो = वेदूरो ; वङ्गुरो ; असूरो ; सिन्दूरो ; दूरो ;
कूरो ; कपूरो ; मयूरो ; उद्धरो ; खञ्जूरो ; कुररो ॥

47. The suffix *ura* is used after the roots or crude words *vida*, *vala*, *masa*, *sinda*, *du*, *ku*, *kapu*, *maya*, *unda*, *khajja*, *kura* etc. .—

विद + उर = वेदूरो । वल + उर = वङ्गुरो । So on.

हनादीहि खुनुतवो ॥४७॥

हन-जन भा-रि-खनु अम वि धे-धा-सि-कि-हि इच्चे वमादीहि
धातृहि ए तु-त इच्चे ते पञ्चया होन्ति । हणु ; जाणु ; भाणु ;
रेणु ; खाणु ; अणु ; वेणु ; धेणु ; धातु ; सितु ; केतु ; हेत ॥

48. The suffix *nu*, *nu* and *tu* are used after the roots *hana*, *jana*, *bhā*, *ri*, *khanu*, *ama*, *vi*, *dhe*, *dhā*, *si*, *ki*, *hi* etc. :—

हन + णु = हणु । जन + णु = जाणु ।

भा + णु = भाणु । So on.

कुटादौहि ठो ॥३४॥

कुट-कुस-कट-इच्चे वमादोहि धातूहि पाटिपदिकेहि च ठप्पच्चयो
होति । कुट्ठो ; कोठ्ठं ; कट्ठं ॥

49. The suffix *tha* is used after the roots or the crude words *kuṭa*, *kusa*, *kata*, etc. :—

कुट + ठ = कुट्ठो । So on.

मनुपूरसुणादौहि उस्सणुसिसा ॥५०॥

मनु-पूर सुण कु-सु-इल-अल महि इच्चे वमादोहि धातूहि
पाटिपदिकेहि च उस्स-णुस-इस इच्चे ते पञ्चया होन्ति । यथा—
मनुस्सो ; मानुसो ; पुरिसो ; धोसो ; सुणिसा ; करिसं ;
सिरोसो ; इलिसो ; अलिसो ; महिसो ; खोसं ; कीसं ।
इच्चे वमादयो सहूदा सेसा बङ्गका भवन्ति ॥

इति किञ्चिभागकप्तो छट्ठो कण्ठो ॥

50. The suffixes *ussa*, *pusa* and *isa* are used after the roots or crude words *manu*, *pūra*, *suna*, *ku*, *ila*, *ala*, *mahi*, etc. : -

मनु + उस्स = मनुस्सो । मनु + शुस = मानुसो । So on.

These and other words are anomalously formed.

The chapter on *upādi* is finished.

यानि सिष्यानि खोकङ्गां अर्थानि विज्ञारे ।

तानि सम्बानि सिष्यानि सर्वसिज्जा भवन्तु मे ॥

सम्बन्धिकार्यो निट्ठितो ॥

Whatever arts—little or great—there are in
the world, may these all be self-accomplished
to me.

The *Sandhi-kappa* grammar is finished.

सम्यादक परिचयः ।

परिव्रे सरयूतीरे न्यवसन् संशितप्रताः ।
 स्वकर्मनिरता विप्रा वेदवेदाङ्गपारगाः ॥
 तेषां वे यहयज्ञार्थं शशाङ्कास्येन भूसुचा ।
 आङ्गताः सरयूतीरादागता गौड़वण्डलम् ॥
 यहदानान्यथादाय संपूज्य यहदेवताः ।
 गौड़देशेऽत्र ते विप्रा यहविप्रा उदाहृताः ॥
 तेषां समागतानास्त्र नौहल्यवंशसम्भवः ।
 आसोहृयः कृतिनां अेऽः सुशम्रांनामकोद्दिजः ॥
 तस्य वंशात् सम्मुखः पूतात्मा करुताकरः ।
 सर्वंशास्त्रेषु कुशलो ज्योतिःशास्त्रे महाकृती ।
 तस्माद् दशमवंशस्य बभूव सुधियां वरः ।
 वङ्गभूमौ सुविख्यातो नास्त्रा पीताम्बरो हिजः ॥
 चन्द्रारस्तनयास्तस्य वर्यं जाता चनोषिणः ।
 आरभ्य शैशवात् सर्वं शास्त्रेषु विहितत्रमाः ॥
 जाङ्गव्याः पर्चिमे तीरे नवदीपेति विश्वते ।
 स्यामे कृतनिवासाच सुधीभिः समलङ्घते ॥
 अहन्तु तृतीयस्तेषां भावृणां सुधियामिह ।
 सतीशचन्द्र आचार्यो विद्याभूषणसंचकः ॥
 सम्यादयानि प्रोत्येदं कात्यायनलृतं परम् ।
 पालिव्याकरणं यत्रात् व्याख्याणं हितकाम्यया ॥

अयैव विहिता चास्य व्याख्या राजगिराम्बसौ ।
 संशोधयन्तु सुधियो यदास्थां स्फुलनं कृतम् ॥
 नेत्रपञ्चाष्टविधुमे चाव्देऽस्मिन् शकभूपतेः ।
 नगच्छां कलिकातायां यन्योऽयं उद्ग्रितस्त्विह ॥
 बौद्धधर्मं प्रचारार्थं नादाय ब्रतसुन्तमम् ।
 अनागारित्यमासाद्य योऽसौ चंक्रम्यते सुवि ॥
 तेनात्र धर्मपालेन सिंहलदीपजन्मना ।
 व्यधायि वित्तसाहाय्यं यन्यस्थास्य प्रकाशने ॥
 कृतज्ञचेतसा तस्मादू धर्मपालस्य धीमतः ।
 क्रियन्ते साधुवादान्त्र भया तस्मैव भूरिषः ॥
 इति शुभमत्तु ।

*

